

ના ચેત્ર શુદિ ૧ ને દિવસે થયો હતો । તેમનુ પોતાનુ ધન્ય નામ માર્દે ચુનીલાલ રાસલામા આવ્યુ હતુ । તેમના પિતાનુ નામ મલુકચદ અને માતાનુ નામ જમનાબાઈ હતુ । તેમની જ્ઞાતિ વીંગાપોરવાહ હતી । તેઓ પોતા સાથે ચાર માર્દે હતા અને ત્રણ મહેનો હતી । તેમનુ કુટુંબ યજ્ઞ જ મ્યાનદાન હતુ । ગૃહસ્થપણાનો તેમનો અભ્યાસ તે જમાના પ્રમાણે ગૂંચરાતી સાથે ચોપઢીઓ જેટલો હતો । વ્યાપારાદિમા વપયોગી દિસાચ આદિ વાતવોમા તેઓશ્રી હુશિયાર ગણાતા હતા ।

ધર્મસંસ્કાર અને પ્રવ્રજ્યા—છાળી ગામ સ્વામાવિક રીતે જ ધાર્મિકસંસ્કારપ્રધાન ક્ષેત્ર હોઈ માર્દે શ્રીચુનીલાલમા ધાર્મિક સંસ્કાર પ્રથમથી જ હતા અને તેથી તેમણે પ્રતિક્રમણ-સૂત્રાદિને લગતો યોગ્ય અભ્યાસ પણ પ્રથમથી જ કર્યો હતો । છાળી ક્ષેત્રની જૈન જનતા અતિમાયુક હોઈ ત્યા સાધુ-માપ્થીઓનુ આગમન અને તેમના ઉપદેશાદિને હીણે લોકોમા ધાર્મિક સંસ્કાર ઇન્મેગા પોષાતા જ રહેતા । ૫ રીતે માર્દે શ્રીચુનીલાલમા પણ ધર્મના દૃઢ સંસ્કારો પડ્યા હતા । જેને પરિણામે પૂજ્યપાદ પ્રાથ સ્મરણીય અનેકગુણગણનિવાસ જ્ઞાન્તજીવી પરમગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકની મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયપત્રી મહારાજનો સયોગ થતા તેમના પ્રમાવમ્પન્ન પ્રતાપી વરદ ગુપ્ત હસ્તે તેમણે ડમોઈ ગામમા વિ સં ૧૯૪૬ ના જેઠ વદિ ૧૦ ને દિવસે શિષ્ય તરીકે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને તેમનુ હુમ નામ મુનિ શ્રીચતુરવિજયજી રાસલામા આવ્યુ ।

વિહાર અને અભ્યાસ—રીક્ષા હીણા પછી તેમનો વિહાર પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીપ્રવર્તકની મહારાજ સાથે પંચાલ તરફ થતો રહ્યો અને તે સાથે ક્રમે ક્રમે અભ્યાસ પણ આગળ વધતો રહ્યો । સરજાગમાં સાધુયોગ્ય આશ્રયકરિયાસૂત્રો અને જીવવિષયાર આદિ પ્રકરણોનો અભ્યાસ કર્યો । તે વગરતે પંચાલમા અને ત્યામ કરી તે જમાનાના સાધુવર્ગમાં વ્યાકરણમા મુખ્યત્વે માતૃશ્વ પૂર્વાર્પ અને ચન્દ્રિકા ઉત્તરાર્પનો પ્રચાર હતો તે મુજબ તેઓશ્રીપ તેનો અભ્યાસ કર્યો અને તે સાથે કામ્ય, વાગ્મન્યલકાર, મુતયોષ આદિનો પણ અભ્યાસ કરી હીયો । આ રીતે અભ્યાસમા ઠીક ઠીક પ્રગતિ અને પ્રવેશ થયા વાદ પૂર્વાચાર્યકૃત સહ્યાચંચ શાસ્ત્રીય પ્રકરણો, -જે જૈન આગમના પ્રદેશદ્વાર સમાન છે, -નો અભ્યાસ કર્યો । અને તર્કસમૂહ તથા મુખ્યવર્તનુ પણ આ દરમિયાન અધ્યયન કર્યું । આ રીતે ક્રમિક મત્રીવ અભ્યાસ અને વિહાર જલે ચ કાર્ય વધી સાથે વાહતા રહ્યા ।

જ્યાર જનાવલામા આવ્યુ તેમ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયપત્રી મહારાજ ક્રમે ક્રમે સહીય અભ્યાસ થતા પછી ત્યા ત્યા પ્રસંગ મત્રયો ત્યા ત્યા તે તે વિદ્યાનુ મુનિવપદિ પાસે ટેન હ જેન્ગની મેઝે પણ જ્ઞાસોનુ અધ્યયન વાચન કરતા રહ્યા । મગવાનુ શ્રીદેવચન્દ્રાચાર્યે વદુ છે કે “ અભ્યાસો દિ કર્મસુ કોનલમાવરિ ” ૫ મુજબ પૂજ્યવર શ્રીગુરુદેવ શાસ્ત્રીય વગેરે શિષ્યવના અગ્રજ વધણ થયા અને અનુક્રમે કોહનીયે મદ્દ નિવાસ સ્વતંત્ર રીતે મહાનુ જ્ઞાન્તેને સ્વચ્છવ પ્રવર્તકા લગ્યો । જેના વચ્ચે આવે “ આગ્માનન્દ જૈન પ્રચરન માટા ” ને જાહેરે જોઈ સહીય હીંચ ।

શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ—વિશ્વવિદ્યાલયોમાં પુનીતામયેય પત્રાવલોકોદ્ધારન યાવા
શ્લોનિધિ જેનાપાયે ભીવિજ્ઞાન-દસુરિચરની અવર્ણનીય અને અતુલ જ્ઞાનગાના પ્રવાહનો
વારનો ધમની વિનાશ ગિપ્સસનિર્માણ નિરાશાય રીતે વહેતો રહ્યો છે । ૧ કારણસર પૂજ્યમંથર
ક્રાંત સ્મરણીય પ્રમાણપૂર્ણ પરમગુરુદેવ પ્રવર્તકજી મહારાજ ભી ૧૦૦૮ શ્રીકાંતિવિજયજી
મહારાજભીમાં પણ ૧ જ્ઞાનગંગાનો નિર્મલ પ્રવાહ સતત જીવતો વહેતો રહ્યો છે । જેના પ્રકાપે
સ્થાન સ્થાનના જ્ઞાપ્યશરોમાંથી શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠતમ શાસ્ત્રો સ્વરૂપ, તેનો સમ્રહ અને અધ્યયન
આદિ વિરચાલપી ચાલુ હતાં અને આજ વખત પણ ૧ પ્રવાહ અવિચ્છિન્નપણે ચાલુ જ છે ।

ઉપર જણાવેલ શાસ્ત્રલેખન અને સમ્રહવિષયક સમ્પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ પૂર્યવાદ ગુરુવર
શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ અને અભિપ્રાયને અનુસરીને જ હમ્મેશા ચાલુ
રહ્યા હતા । પુણ્યનામયેય પૂર્યવાદ ભી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજે સ્થાપન કરેલા
વહોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરોમાંના તેઓનીના વિશાલ જ્ઞાનભંડારોનું ચારીકાશ્પી
અશ્લોકન કરનાર યટલુ સમગ્રી શકરો જે ૧ શાસ્ત્રલેખન અને સમ્રહ કેટલી સૂક્ષ્મ પરી
ક્ષાપૂર્વક કરવામાં આવ્યા છે અને તે કેવા અને કેટલા વૈવિધ્યથી ભરપૂર છે ।

શાસ્ત્રલેખન ૧ રી વસ્તુ છે ૧ વાચનનો ચાલકિય રચાલ ણકાળક કોઈને ય નહિ
આવે । ૧ વાચનમાં મલમલ વિદ્યાન ગણતા માણસો પણ કેવાં ગોયા સ્વાદ જેસે છે એનો
રયાલ શાષીન અર્થાષીન જ્ઞાનભંડારોમાંનાં અમુક અમુક પુસ્તકો તેમ જ ગાયકવાડ ઓરિ-
ન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ આદિમાંના નવા લગાળેલ પુસ્તકો જોવાથી જ આવી શકે છે ।

દાર જોતા શાસ્ત્રલેખન ૧ વસ્તુ છે કે—તેને માટે જેમ મહત્ત્વનાં ઉપયોગી પ્રયોગ વૃથા
કરણ અતિ ક્ષીણવટ પૂર્વક કરવામાં આવે યટલી જ ચારીકાશ્પી પુસ્તકન લલનાર
લલિયાઓ, તેમની લિપિ, પ્રથ લગ્નશ માટેના કાગળો, સાહી, કલમ વગેરે દરેકે દરેક
વસ્તુ કેવી હોવી જોઈએ એની પરીક્ષા અને તપાસને પણ ૧ માગી છે છે ।

ધ્યારે ઉપરોક્ત વાચનોની સરેલરી જાણકારી નથી હોતી ત્યારે ધણી વાર યતુ વને છે
કે—લેલકો પ્રવની લિપિને ચરાચર લલેલી શકે છે કે નહિ ? તેઓ ગુલ લલનારા છે કે મૂલો
કરનારા—વધારનારા છે ? તેઓ લલતા લગતા લલમાયી પાઠો છૂટી જાય તેમ લલનારા
છે કે કેવા છે ? શ્રાદા પૂર્વક ગોટાલો કરનારા છે કે કેમ ? તેમની લિપિ સુદર છે કે નહિ ?
લક સરલી રીતે પુસ્તક લલનારા છે કે લિપિમાં ગોટાલો કરનારા છે ? લલ્યાદિ પરીક્ષા
કર્ણો સિવાય પુસ્તકો લલવાવાથી પુસ્તકો અગુલ ભ્રમપૂર્ણ અને ભરાલ લલ્યા છે । આ
ઉપરાંત પુસ્તકો લલવાવા માટેના કાગળો, સાહી, કલમ વગેરે લલનના વિવિધ સાધનો
કેવાં હોવાં જોઈએ એની માલિતી ન હોય તો પરિણામ ૧ આવે છે કે સારામાં સારી પલલિય

વિશ્વાસ સપાદન કરી એ જ્ઞાનમહારોના સાર્વત્રિક ઉદ્ધારનું કામ હાથ ધરું અને એ કાર્યને સર્વાંગપૂર્ણ બનાવવા શક્ય સર્વ પ્રયત્નો પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજથીએ અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયની મહારાજથીએ કર્યા । આ વ્યવસ્થામાં ધૌદ્ધિક અને મમજન્ય કાર્ય કરવામાં પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો અકલ્પ્ય પાઠો હોવા છતાં પોતે શુભ રહી જ્ઞાનમહારોના ઉદ્ધારનો સપૂર્ણ યશ તેઓથીએ શ્રીગુરુચરણે જ સમર્પિત કર્યો છે ।

લીમ્બડી શ્રીસપના વિશાઠ જ્ઞાનમહારની તથા ચઢોદરા-છાણીના સ્થાપન કરેલા પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજથીના અતિવિશાળ જ્ઞાનમહારોની સંભાગપૂર્ણ સુવ્યવસ્થા પૂજ્ય ગુરુદેવે જાણે હાથે જ કરી છે । આ ઉપરાંત પૂજ્યપ્રવર જ્ઞાનમૂર્તિ મહારાજથી ૧૦૦૮ શ્રીહમવિજયત્રી મહારાજથીના ચઢોદરામાંના વિશાઠ જ્ઞાનમહારની વ્યવસ્થામાં પણ તેમની મહાન્ મદદ હતી ।

શ્રીઆત્માનન્દ જૈન પ્રચરત્નમાલા—પૂજ્ય શ્રીગુરુથીએ જેમ પોતાના જીવનમાં જૈન જ્ઞાનમહારોનો ઉદ્ધાર, શાસ્ત્રોત્થાન અને શાસ્ત્રમનોધનને લગતા મહાન્ કાર્યો કર્યા છે એ જ રીતે તેમણે શ્રી આ જૈ શ્ર ર મા ગ સંસ્થાદિન અને સંશોધનનું મહાન્ કાર્ય પણ હાથ ધર્યું હતું । આ પ્રથમાઠામાં આજ સુધીમાં થયા મળીને વિવિધ વિષયને લગતા નાના મોટા મદદરવા નેચુ મધો પ્રકાશિત થયા છે, જેમાંના પળા તરા પૂજ્ય ગુરુદેવે જ સંસ્થાદિન કર્યા છે ।

આ પ્રથમાઠામાં તાનામાં નાના અને મોટામાં મોટા અજોડ મદદરવા પ્રમ્લો પ્રકાશિત થયા છે । નાના મોટા સંસ્થાદિન શાસ્ત્રીય પ્રવરણોનો સમૂહ આ પ્રથમાઠામાં પ્રકાશિત થયો છે એ આ પ્રથમાઠાની ત્રામ વિશેષતા છે । આ પ્રવરણો દ્વારા જૈન ભ્રમણ અને જમમીઓને સૂચ જ લાભ થયો છે । જે પ્રવરણોના નામ મેલવવા થ સામગ્રીયા પણ એકાએક મુશ્કેલ હતા એ પ્રવરણો પ્રત્યેક ભ્રમણ ભ્રમણીના હસ્તગત થઈ ગયા છે । આ પ્રથમાઠામાં એકદર જૈન આગમો, પ્રવરણો, ઇતિહાસિક અને ઔપદેશિક પ્રાજ્ઞ, સરજ્ઞ કથાસાહિત્ય, શાસ્ત્ર, નાટક આદિ વિષયક વિવિધ સાહિત્ય પ્રકાશ પામ્યું છે । એ ઉપરાંત પૂજ્યપાદ ગુરુદેવમાં જેટલું વિશાળ જ્ઞાન અને જેટલો અનુભવ હતો એ સહેજે સમજી શકાય તેમ છે । અને એ જ કારણસર આ પ્રથમાઠા દિન પ્રતિદિન દરેક દષ્ટિએ વિશાલ પામતી રહી છે ।

છેલ્લામાં છેટી પદ્ધતિ પ્રમ્લો સંશોધન, સંસ્થાદિન અને પ્રકાશન થતા પૂજ્યપાદ ગુરુ દેવ જીવનના અપ્રકાશ પ્રવૃત્તિ અધ્યાય પરિભ્રમ લઠાવ્યો છે । મિત્તિપૂર્વકપૂર્વક કમ્પ્યુટર મહાનિરિચ્યાકરણ, દેવમંત્રસૂરિદ્વિત કથાત્તલકોત, ચમુદ્ધરદિંદી દ્વિતીયગ્રંથ અન્નિ જેવા અનેક પ્રાસાદભૂત ગ્રન્થોના સંશોધન અને પ્રકાશનના મહાન્ મનોરથોને દૃઢવર્ત્ત પાલ્ય કરી સ્વહસ્તે એની પ્રેસકોપીઓ અને છત્ર અપસંશોધન કરી તેઓથી પરલોકકાલી થયા છે । અત્યુ ચતુરદેવે કોના મનોરથ પૂર્ણ થયા હોવા છે ।

આમ છતાં જો પૂજ્યપાદ ગુરુપ્રવર શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજ પૂજ્ય ગુરુદેવ અને સમસ્ત

મુનિગામી આશીષ વરમતી હશે—છે જ તો પૂજ્ય ગુરુદેવના સત્સકલ્પોને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા અને તેમને ચાલુ કરેલી ધન્યમાત્રાને સવિરોધ ઝગ્ગલ બનાવવા યથાશક્ય અલ્પ સ્વલ્પ પ્રયત્ન હું જરૂર જ કરીશ ।

ગુરુદેવનો પ્રભાવ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવમા દરેક વાચતને લગતી કાર્યદક્ષતા ઘટલી થઈ હતી કે કોઈ પણ પાસે આવનાર તેમના પ્રભાવથી પ્રભાવિત થયા સિવાય રહેતો નહિ । મારા જેવી સાધારણ વ્યક્તિ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવનો પ્રભાવ પડે ઈમા કહેવાપણુ જ ન હોય, પણ પઢિત-પ્રવર ધીયુત સુસ્ત્રાલજી, વિદ્વન્માન્ય શ્રીમાન્ જિનવિજયજી આદિ જેવી અનેકાનેક સમર્થ વ્યક્તિયો ઉપર પણ તેઓથીનો અપૂર્વ પ્રભાવ પડ્યો છે અને તેમની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિનું સજીવ શીજારોગ અને પ્રેરણા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના સદ્વાસ અને સસર્ગથી પ્રાપ્ત થયા છે ।

જૈન મંદિર અને જ્ઞાનમહાર બગેરેના કાર્ય માટે આવનાર શિલ્પીઓ અને કારીગરો પણ શ્રીગુરુદેવની કાર્યદક્ષતા જોઈ તેમના આગઝ બાઝમાવે વર્તતા અને તેમના કામને ઇચ્છી વિશિષ્ટ કઢા અને જ્ઞાનમા ઉમેરો કરી જતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુશ્રીપ પોતાના વિવિધ અનુમથોના પાઠ મળાવી પાટળનિવાસી ત્રિવેદી મોહર્ષનદાસ લક્ષ્મીનુકર જેવા અગ્રોડ લેસકને તૈયાર કરેલ છે । જે આજનાં જમાનામાં પણ મોના ચારીની ડાહી બનાવી મુરુમા મુરુર લિપિમા સોનેરી કિમ્મતી પુસ્તકો રચવાની વિશિષ્ટ કઢા તેમ જ લેસાકઢાને ળંગે તલરપર્શી અનુમથ પણ ધરાવે છે ।

વટવનિર્માર્મ મોરક માર્દ અમૃતલાલ મોહનલાલ અને નાગોરનિવાસી લલિયા મુલકદર્શી વ્યામ બગેરેને મુરુમા મુરુર પ્રેમછોળીઓ કરવાનું કામ તેમ જ લેસન-સંશો થત્યે ઇચ્છી વિશિષ્ટ કઢા પણ પૂજ્ય ગુરુદેવે શીખવાડ્યા છે, જેના પ્રતાપે તેઓ આજે વહિવટી કોર્ટમાં જાય છે ।

મહાર જાગે દરેક ટકાને ઇક ઈર્વા કાયમી છાપ છે જે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ અને શુદ્ધ ગુરુદેવની છાવામા કામ કરનાર લેમક, પઢિત કે કારીગર હુશિયાર અને મુલોત્તમ જ હોય ।

ઉદ્દસાર—અંતમા હું કોઈ પણ પ્રકારની અતિશયોક્તિ મિલાવ ઇમ કહી શકુ છું કે—વટવ, લહોદરા, ઈમ્બર્દીના જ્ઞાનમહારના પુનકો અને ઇ જ્ઞાનમહારો, શ્રીમામાનન્દ જેવ કન્થ રત્નચંદ્રા અને ઇના વિદ્યાન્ વાચકો, અને પાળ્ળ, લહોદરા, છામી, માલનગર, ઈમ્બર્દી બગેરે રત્નચંદ્રો અને સ્થાના શ્રીમથો પૂજ્યપાદ પરમગુરુદેવ શીવતુરવિજયત્રી રત્નચંદ્રાનું વરિત જન મુનમટ નામને કરીય મૂળી નહિ શકે ।

વિઃ પૂજ્ય ગુરુદેવ શીવતુરવિજયત્રી મહારાજના પવિત્ર ચરણોનો અનુચર અને તેઓથીની માહિત્યમેજાનો મદાનો મહાચર
મુનિ ગુણવિજય

सहेतस्पष्टीकरणम् ।

अनुयो०
 अनुयो हा० टी०
 आब० नि० गा०
 कर्मप्र० }
 कर्मप्र० गा० }
 कर्मस्त० भा० गा०
 जिनभ० सद्ग० गा०
 जीवस० गा० }
 जीवसमा० गा० }
 तस्वा० अ० सू० भाष्यटी०
 मन्दी पत्र
 पञ्चव० गा०
 पञ्चस० गा०
 पञ्चाश० गा०
 प्रसम० गा०
 बृहत्कर्मवि० गा०
 बृ० कर्मस्तव गा०
 बृहत्क० भा० गा० }
 बृ० कल्प० गा० }
 बृ० शत० गा०
 बिशेषा० गा० }
 बिशेषा० भा० गा० }
 शत० व० }
 शत० त्रये० }
 शत० गा०
 श० बृ० भा० गा० }
 शत० बृ० भा० गा० }
 सिद्ध० }
 सिद्धहे० }
 सिद्धहेम भा०

अनुयोगद्वार सूत्र
 अनुयोगद्वार सूत्र हारिभट्टी टीका
 आवश्यक निरुक्ति गाथा
 कर्मप्रकृति गाथा
 कर्मस्तव भाष्य गाथा
 जिनभट्टीया सद्गुहणी गाथा
 जीवसमासप्रकरण गाथा
 तत्त्वार्थ अभ्यास सूत्र भाष्यटीका
 नन्दीसूत्र पत्र
 पञ्चवस्तुक गाथा
 पञ्चसमह गाथा
 पञ्चाशक गाथा
 प्रसमरतिप्रकरण आर्या
 गणर्विकृत बृहत्कर्मविपाक गाथा
 बृहत्कर्मस्तव गाथा
 बृहत्कल्पसूत्र भाष्य गाथा
 बृहत् शतक कर्मग्रन्थ गाथा
 बिशेषावश्यक भाष्य गाथा
 शतक वरेश
 शतक कर्मग्रन्थ गाथा
 शतक बृहद्भाष्य गाथा
 सिद्धहेमगन्धानुगासन
 सिद्धहेम धातुपाठ

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

પ્રસ્તાવના

કર્મપ્રથમ દ્વિતીય વિભાગનુ નવીન સમ્પૂર્ણ—આ વિભાગમાં તપામજીવીય માંય આચાર્યપ્રથમ શ્રીદેવેન્દ્રચરિત્રન સ્વોપદ્ધ ટીકાયુક્ત નુતક નામના પાંચમા કર્મપ્રથમને અને આચાર્ય શ્રીમલપગિરિદ્ધન ટીકાયુક્ત મિત્તરિ નામના છઠ્ઠા કર્મપ્રથમને સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે । આ સ્થેય સદીક કર્મપ્રથમને શ્રીજી વિભાગ તરીકે પ્રતિષ્ઠિત કરવા માટેનો યત્ન થયો જગત્ શ્રીજૈનધર્મપ્રમારક મધ્યા-માવનગરે પ્રાપ્ત કર્યો છે । આજે ૯ પ્રકાશન અલભ્ય દોષથી અને ણે શ્રીજી વાર પ્રવાગમાં સ્થાવા પ્રથમ કરી રહી છે । આ વસ્તુના પ્રકાશનમાં સંતોષાચાર્યમાટે પ્રાચીનતમ માદ્યપત્રીય અને કાગળની ક્ષેત્રોનો ઉપયોગ કરવા ઉપરાંત ટીકાકારો ટીકામાં ઉદ્ભવ કરેલા પ્રમાણોનાં સ્વતંત્રી મોંઘ અને પ્રાકૃત પાઠોની છાયા પણ આપવામાં આવી છે । આદિમાં અને અંતમાં કર્મપ્રથમના અધ્યાત્મીઓને અવિરલયોગી વિષયાનુભવ, પરિશિષ્ટ કરારે પણ આપવામાં આવ્યાં છે, જેનો પરિચય આ નીચે કરાવવામાં આવે છે ।

કર્મપ્રથમનાં પરિશિષ્ટ આદિ—આ વિભાગના અંતમાં અમે ચાર પરિશિષ્ટ અર્પાં છે । પહેલા પરિશિષ્ટમાં ટીકાકારો ટીકામાં ઉદ્ભવ કરેલા આગમિક તમજ નામનીય મત પણ પ્રમાણોની અવારોહી ક્રમથી અનુક્રમણિકા આવી છે, શ્રીજી શ્રીજી પરિશિષ્ટમાં ટીકામાં અજ્ઞા પ્રથો અને પ્રથમકારોનાં નામોની સૂચી છે અને ચોથા પરિશિષ્ટમાં સોલમા-કદા કર્મપ્રથમનાં તેમજ તેની ટીકામાં આજના પારિભાષિક શબ્દોનો સોપ (જેની સ્વારસ્યા જાણી મૂકે ટીકામાં હોય) સ્થળનિર્દેશપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે ।

આ ઉપરાંત આ વિભાગની શરૂઆતમાં વિષયાનુભવગણિકા પત્રી અમે “ વૃત્તર્થદાતા ન્તર્ગતવિષયતુલ્યતાનિર્દેશવાનાં શિગમ્બરીયશાસ્ત્રમધ્યવર્તિનાં સ્થાનાં નિર્દેશ ” એ સમાજના નીચે હવે કર્મપ્રથમનાં સાધારણ આજના સિધ્ધિ વિષયો સમજાવણ કે વિષયવિ શિગમ્બરીય શાસ્ત્રોમાં થયા થયાં આવે છે તેને સમજાવી એક અદિગ્તરવતી સોંપ અર્પાં છે । આ વિદ્યાપૂર્ણ સોંપ શિગમ્બર જૈન વિદ્યામ્ સ્વાયતીય સ્વાયતીય પદ્ધતિશાસ્ત્રીય મદ્યાગમે સંપાદિત કરી છે । આ સોંપ કર્મપ્રથમના સિધ્ધિ અધ્યાત્મીઓને એક સદીન કાળનુ મૂલ્યન કરે છે । અમે રૂપડીય છીયે આ ગૌરવમયી સમસ્ત કર્મવિષયક સંપાદન વિશિષ્ટ અધ્યાત્મીઓ સ્વાયતીય અજ્ઞોતન કરે ।

કર્મપ્રથમને અંગે અમાર વક્તવ્ય—શ્રીજીમાનન્દ-જૈનદાય-વનમાતાના ગુરુ સંપાદક અને એના શાસ્ત્રરૂપ પૂજ્ય ગુરુશ્રી શ્રીચતુર્થચરિત્રપત્રી કરારાજે સ્વસંપાદક કર્મપ્રથમના પ્રથમ વિભાગની પ્રકાશનમાં આચાર્ય શ્રીદેવેન્દ્રચરિત્ર અને સ્વસંપાદક

કર્મપ્રયોનો વિસ્તૃત પરિચય આપ્યો છે. ણ્ટને આ વિભાગની પ્રસાદનામા માટે ને કાઢ કહેવાનુ છે. એ મુગ્યત્વે કરીને છઠ્ઠા કર્મપ્રય અને તેના કર્તા આદિને અંગે જ કહેવાનુ છે.

છઠ્ઠા કર્મપ્રગ્ન્યનુ નામ—આ વિભાગમા છપાવેલ છઠ્ઠા કર્મપ્રગ્ન્યનુ નામ મિત્તરિ છે. આ પ્રકરણની ગાથા મિત્તર હોવાથી અને મિત્તરિ એ નામથી ઓઝગ્યાનો આવે છે. એક જમાનો એવો પણ હતો જ્યારે પ્રગ્ન્યોને ણના વિષય આદિ ઉપરથી ન ઓઝગ્યા માત્ર તેની પદસરવાને આધારે જ ઓઝગ્યા ઓઝગ્યાવવામા આવતા હતા. આના ઉદાહરણ તરીકે આચાર્ય શિવશર્મસ્થન શ્લોક, આચાર્ય મિદ્ધસેનજન દ્વારિશિક્ષા પ્રકરણ, આચાર્ય હરિ મદ્રજન પદ્માશકપ્રકરણ વિંશતિવિંશતિકાપ્રકરણ પોદગ્રુપ્રકરણ અટકપ્રકરણ, આપાવ જિનવલ્લભકૃત પદ્મશ્રીતિપ્રકરણ આદિ અનેકાનેક પ્રાચીનતમ જૈનાચાર્યજન પ્રયોના નામોનો નિર્દેશ કરી શકાય તેમ છે. આપણુ ચાલુ પ્રકરણ પણ ૮ કોટિનુ હોઈ પની ગાથા-સરવાને આધારે એ સિત્તરિ ૮ નામથી ઓઝગ્યામા આવે છે.

ગાથાસરવા—અમારા પ્રસ્તુત પ્રકાશનમા સિત્તરિ કર્મપ્રગ્ન્યની ૭૨ ગાથાઓ છે. અંતની બે ગાથાઓ મૂઠ પ્રકરણના વિષયની સમાપ્તિ સ્પષ્ટતાની હોઈ તેને ગણતરીમા ન લઈએ—અને ન લેવી જોઈએ—તો આ પ્રકરણનુ આચાર્યે આપેલુ મિત્તરિ એ નામ સુસગત અને સાર્થક જ છે. શ્રીજૈનધર્મપ્રમાણક સમા વરુચી પ્રસિદ્ધ થયેલ દ્વિતીય વિભાગમા, આ પ્રકરણની અમારા પ્રકાશનમા આવતી ૭૨ ગાથા સ્પષ્ટતા “પચ નવ દુન્નિ અઢાં” ગા. ૬ “બારસપણસદ્ધસયાં” ગા. ૪૮ અને “મણુયગઈ જાઈ તસં” ગા. ૫૮ આ પ્રણ ગાથાઓ વધારે છે.

આ પ્રણ ગાથા પૈવી “પચ નવ દુન્નિ” ગાથા ૬ ટીકાકારે વર્ણવેલા આઠ કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિઓના સ્વરૂપના અનુસંધાનમા કોઈ વિદ્વાને ટિપ્પણરૂપે નોંધેલી અંદર વેસી ગઈ છે.

૫૮ મી ગાથા તરીકે મૂકાયેલી “મણુયગઈ જાઈ” ગાથા સિત્તરમી ગાંથા તરીકે થીંજી ઘાર આવતી હોવાથી બે પૈવી ગમે તે એક ઠેકાણે એ ગાથા પુનરુક્ત અને નિરુપયોગી છે. અહીં જોવાનુ ણ્ટલુ જ રહે છે કે બે સ્થાન પૈવી કયા સ્થાનની ગાથા વધારાની છે? આનો ઉત્તર આપણને “નાનવરાયદસગં” ગાથા ૫૭ ની ટીકા જોતા સહેજે મળી રહે છે કે—એકધારા ચાલતી ૫૭ મી ગાથાની ટીકામા ગાથાની અધૂરી ટીકાએ એકાએક વચમા આવી પહતી “મણુયગઈ જાઈ” ગાથા ૫૮ તરુન અસગત છે, ણ્ટલુ જ નહિ પણ જે ટીકાપત્રિઓને “મણુયગઈ” ગાથાની ટીકા તરીકે માની લેવામા આવી છે એ પણ એક મૂઠ યદ છે. અસ્તુ, સ્વરુ જોતા ગાંથા ૫૭ મા “નવનામ ઉચ વ” અને ગાંથા ૬૯ મા “સહગોય નવનામા” આ પ્રમાણે બે ગાંથામા ‘નવનામ’ પદનો નિર્દેશ આવતો હોવાથી

૧ અમારા પ્રકાશનમા આ ગાથા ૬૭ મી છે. ૨ અમારા પ્રકાશનમા આ ગાથા ૫૫ મી છે.

૩ અમારા મંત્રદન પ્રમાણ ગાથા ૫૫. ૪ અમારા સંપાદનને આધારે ગાથા ૬૯.

મુસંગત અને સૂત્રકારસમ્મત ગાથા છે ।

સંશોધનમાટે ણકઠી ફરેલી તાદ્વપત્રીય શ્લોકે પ્રાચીન પ્રતોમાં પણ ઉપરોક્ત શબ્દો ગાથાઓ નથી । ચૂર્ણિકારમગધાને ચૂર્ણિમા “પચ નવ૦” ગાથા લીધી છે જો, પણ તે માત્ર ઉત્તરપ્રકૃતિઓના વ્યાસ્યાનની સૂચના પૂરતી જ, નદિ કે સૂત્રકારની ગાથા સરીકે । “મણુયગદ્ પાદ૦” ગાથાનો તો ચૂર્ણિકારે ૫૮ મી ગાથાના સ્થાનમાં નિર્દેશ કર્યો છે અને તેમ ટકાવે પણ આ ગાથાનો નિર્દેશ કર્યો નથી । આ રીતે આ શબ્દો ગાથાઓ સૂત્રકારસમ્મત નથી ।

હવે રહી “વારમપણસદ્વસ્યા૦” ગાથાની વાત । આ ગાથા ઉપર અવતરણ તેમ જ ટીકા હોવા છતાં, અમે ણે ચૂર્ણિકારના “અમિ ઉદયવિગળપયવદનિરૂવણત્યમન્તર્માપ્ય ગાથા—વારમપણસદ્વસ્યા૦” આ કથનાનુસાર ધીની અન્તર્માપ્યગાથાઓની માફક મૂલપ્રકરણની ગાથા સરીકે ગણતરીમાં લીધી નથી ।

આ રીતે પ્રસારક સમાની આશુત્થિમાં મૂલપ્રકરણગાથા સરીકે પ્રકાશન પામેલી પ્રણે ગાથાઓ સિત્તરિપ્રકરણકારની નથી । સિત્તરિપ્રકરણની તો ૭૨ ગાથાઓ જ છે ।

મુદ્રિત પ્રકરણમાં તેમજ ટકા શ્લોકેમાં આ પ્રકરણની ૯૨ ગાથાઓ જોવામાં આવે છે, એથી તે શ્લોકગી ગાથાઓ મોટા ભાગે અર્થની પૂર્તિ અને તેના સ્પષ્ટીકરણ માટે ચૂર્ણિકાર-ટીકાકારોએ ચૂર્ણિ-ટીકામાં આપેલી અન્તર્માપ્ય આદિની જ ગાથાઓ છે । આ વસ્તુ પના અન્તમાં આવતી ગાથા ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે—

ગાદ્યમ્ સયરીષ, ચદમહત્તરમયાણુસારીષ ।

ટીકાગ્ નિયમિયાણ, પૂણા હોઈ નવઈ વ ॥

માપા અને છદ—જનશ્લોકાના ઇચ્છુક નૈનાચાર્યોએ શ્લોકજિહ્વાને અનુકૂળ પ્રાકૃત-માપા અને પ્રત્યયરચનાને અનુકૂળ આર્યાછદને જ મુલ્યપણે પસંદ કરેલ હોઈ તેમની મૌલિક શ્લોક રચનાઓ પ્રાકૃતમાપા અને આર્યાછદમાં જ થઈ છે । એ રીતે સિત્તરી કર્મપ્રગ્નની રચના પણ પ્રાકૃતમાપા અને આર્યાછદમાં જ થઈ છે ।

વિષય—પાશમાં છદા કર્મપ્રગ્નના વિષયનો પરિચય આ વિભાગમાં આપેલી વિસ્તૃત વિષયપાત્રમલિકા ઓવાથી શાકોને મળી રહેશે ।

ગ્રન્થકારો

નવમ પાશ કર્મપ્રગ્ન અને તેની સ્વોપદ્ય ટીકાના પ્રણેતા આચાર્ય શ્રીદેવે દ્રુપદચરિત્રનો

જ હોય તો માધ્યકાર શુર્ણિકાર આદિ પ્રાચીન પ્રચલિતોના પ્રયોગો જેમ પ્રાચીન સત્ત્વિકા ચમત્કૃતિ આદિ પ્રયોગો નામનો માત્રી કરીકે હટેય મહે છે તેમ પચમદ્રહ જેવા પ્રસાદમૂલ પ્રયોગો નામનો હલ્લ પા જરૂર મરજો જોઈતો હતો । પરંતુ એકો હટેય કયાય જોવામાં નથી આવતો જ નક સૂચક વસ્તુ છે, અને આ પ્રાચીન માત્રી દ અનુમાન કરી શકી જ હીજ કે ‘ સત્ત્વિકાના પ્રયોગો પચમદ્રહકાર કરતા કોઈ હુદા જ આપાય છે કે જેમનું નામ આપણે જાણતા નથી, અને તે પ્રાચીનતમ કાષાય છે ’ ।

સત્ત્વિકાનો રરનાવાઢ—મગવાન્ બીજિનમદ્રગણિ કમામમને નેમન વિદ્યવર્ધનના પ્રયોગો મિત્તરિ કર્મપ્રયોગો આવતા વિષયને અંગ જવા કરી જ ને મિત્તરિ પ્રવરણના નામનો કલેસ કર્યો છે જ ને જા પ્રવરણ મહામાત્રકાર બીજિનમદ્રગણિ કમામમમના વાઢ પહેલાં રવાઈ જૂથયુ હમુ પ તિર્થિવાર દલીલન જ । મગવાન્ બીજિનમદ્રગણિના સમય વિજમની માત્રી મરીનો ગણાય છે જટજ પ પૂર્વે આ પ્રવરણ રવાયુ હમુ હમ કાન વામાં જની દરજન નથી ।

અરી સાથે માથે પ કામ ક્યામાં રહ જ મદત્તર પર અને ગગર્ણિ વિદ્યર્ણિ વાઢર્ણિ વન્દર્ણિ આદિ જેવાં કવિપદાન નામો મામાત્રી રીને પાદાન કલ્પનામાં રાદ મિત્તરિ પ્રવરણની રવાનાતો સમય અને વાટર્ણિમદત્તર જ નામનો મગવાન્ જ ન વિજમના કર્યો છે । પ વારણવર પણ મિત્તરિના પ્રજાના વાટર્ણિ મદત્તર ટરતા વધી ।

મિત્તરિપ્રવરણવારવિષે આ વરતા વિષય અને આપારે જટુ જ વરી જવા વરે ।

ટીકાવાર આચાર્ય ધીમલ્પમિરિ

મિત્તરિટીકાના પ્રજાના આચાર્ય ધીમલ્પમિરિ છે જ આપણે ટીકાવાર અ જા કાવળ સામોજીય વરધી જાળી નવીજ હીજ । એમના નવય વર્તિવર અરી વરણવાર કરે જ ।

ગુણવતી ગૂઢરાતની ગૌરવવતી વિભૂતિમયા સમય ક્રેત વરણવાર જ ન ગૂઢોહા મહારાજ ધીરુમારવાલદેવવર્ણિવધ મદાન્ આવાય ધીમલ્પમિરિ વિદ્યાર્જ જ ન મદત્તર, ખારતીય સમય માદિલ્પા જવામક ડેરામકદિલ્પ જ ન રજા ટીકાવાર ગૂઢરાતની મૂર્તિમાં અમા જણે સાચો કોલ્પમાળ માર્ગ વર્ણવને રજાવરને કાવળ દે ધીમલ્પમિરિ કોળ દતા । સમયી જ મમૂર્તી, કાર્તિ મ નાર્ણિજા મવળ દેરામક ૧૮૮૫ જ વરે કોળ દતા । તેમના વિદ્યાવ્યાસ, જ વરણવાર અને વિદ્યાવ્યાસ જ ન મદત્તર જ ન તેમનો વિષયવિવાર હતો કે નદિ । જાદર્ણિ દરેક કાવળ કાવળ કાવળ જ ન ।

૧ મદર્ણિ જ ન જ ન મદત્તર જ ન વરણવાર જ ન રજા ટીકાવાર ગૂઢરાતની મૂર્તિમાં અમા જણે સાચો કોલ્પમાળ માર્ગ વર્ણવને રજાવરને કાવળ દે ધીમલ્પમિરિ કોળ દતા । સમયી જ મમૂર્તી, કાર્તિ મ નાર્ણિજા મવળ દેરામક ૧૮૮૫ જ વરે કોળ દતા । તેમના વિદ્યાવ્યાસ, જ વરણવાર અને વિદ્યાવ્યાસ જ ન મદત્તર જ ન તેમનો વિષયવિવાર હતો કે નદિ । જાદર્ણિ દરેક કાવળ કાવળ કાવળ જ ન ।

मेवा बरी । ते भाग्य गिरनार तीर्थनी पाया माटे रूप सरला हवा । तेमनी अंतममयनी भावना पूरी करवायाटे गायना लोकोने समजायी पालखी बगरे माधननो बरोवा करी राते मूढ गवा । गवारे वडीने जुप छे तो ज्ञे जणा पोतानी जातो गिरनारमा जुप छे । आ बगरे शासनहेवनाए आदी तेमने बधु के—आप सौनु घारेतु बधु प काम करी ज पार पटी जसे, हव आपने आ माटे गौठदेगुमां जवानो जकरत नयी । जने बिधि नाम माहात्म्य बहेवा पूर्वक अनेक मंत्र औपधी बगरे आपी देवी पोताने ठेकाने पायी गई ।

एक बखत गुरुमहापजे तेमने मिदूचक्रनो मंत्र आम्नाय साथे आप्यो, जे बाळी पौर शनी राते पट्टिनी श्रीना कतारसाधकपायी सिद्ध करी सकाय । × × × ज्ञे जण विद्यासाधनना पुरस्करणे सिद्ध करी, अम्बिकादेवीनी महापधी भगवान भीममिनाय साथे बेसी मिदूचक्रमंत्रनी आराधना करी । मंत्रना अधि स्थावक भीष्मिन्नेश्वरदेवे प्रगत बई ज्ञे जणाने बधु के—तमने गमतु बरदान मागो । “घारे भीष्मचन्द्रे राजाने प्रतिबोध करवातु, भीद्वेन्द्रसूरिए एव रातमा कान्तीनगरीधी सेरीमामा मरिह राबवानु जने भीमलपगिरिसूरिए जैन मिद्वान्तीनी धृतिपो रचवानु बर माग्यु । ज्ञेने तेमनी हज्जा प्रमाणेनु बर आपी देव पोताने ध्याने बान्यो गयो ।”

बगर कुमारपालप्रपञ्चमाधी जे बनारो आपबामा आयो छे एमां मलपगिरि नामनो जे उद्भव छे ए बीजा कोई नहि ए जैन आगमोनी धृतिजो रचवानु बर माग नार होई प्रलुभ मनयगिरि ज छे । आ उहेर टूको होवा छवां यमा नीचेनी महत्त्वनी बाबतोने बहुर बएलो आपने जोइ सकीण छीए—१ पूज्य भीमलपगिरि भगवान् भीष्मचन्द्र साथ विद्यासाधनमाट गया हवा । २ तेमने जैन आगमोनी टीकाओ रचवा माट बरदान मेळ्यु हवु अमवा ए माटे पोते वसुध होइ योग साहाय्यनी मागणी करी हवी । ३ ‘मलपगिरिसूरिणा’ ए उद्देवधी भीमलपगिरि आचार्य पदविमूषित हवा ।

भीमलपगिरि अने तेमनु छरिपद—पूज्य भीमलपगिरि महाराज आपार्यपद विमूषित हवा के नहि ? ए प्रश्नो बिचार आवता, ओ आपने सामान्य रीत तेमरा रचेला प्रश्नोना अरुनी प्रशस्तिओ तरफ मनर करीनु तो आपण तया तेओभीमाट “यद्वापि मनयगिरिणा” घटल सामान्य नामनिर्देश सिवाय बीजो कनो य ह्यास बिशेष उद्देव जोइ सकीनु नहि । तेमज तेमना पटी लगभग एक सैका बाद एगळे के चौथी सदीनी सरभ्रातमा बनार लुपामच्छीय आचार्य भीष्मचक्रकीर्तिसूरिए भीमलपगिरिबिरचित

ગુણોની છાપ भीमलयोगिनि જેવા સમય મહાપુરુષ પર ફટલી ડઝી પડી હતી યની કલ્પના આપણે સહેજે જરી નહીં છીએ । સાથે સાથે આપણે ૮ વળ અનુમાન કરી શકીએ કે— भीमलयोगिनि भीहेमचन्द्रसूरि करता वयमों भजे नाना मोटा होय, परंतु प्रतर्पणोंयमां तो તેઓ भीहेमचन्द्र करता नाना ज होता । तहि तो तेओ भीहेमचन्द्राचार्य माटे गमे तेदलां गौरवतासूचक विशेषणों लगे पण “ गुरव ” मम तो न ज लगे ।

મલયગિરિની ગ્રંથરચના—આચાર્ય भीमलयोगिनि જેટલા પ્રયો રચ્યા હતા એ વિષેનો સ્પષ્ટ સ્પેષ જ્ઞાપ હોવામા નથી આવતો । તેમ છતાં તેમના જે પ્રયો અત્યારે મળે છે, તેમ જ જે પ્રયોના નામોનો ઉલ્લેખ તમની હિતિમા મળવા છતાં અત્યારે ૮ મળતા નથી, એ કથાવની યથાગ્રામ ગોંધ આ નીચે આપવામા આવે છે ।

મળતા ગ્રંથો

નંબ	પ્રાચીનક્રમણ	
૧ ભગવતીસૂત્ર દ્વિતીયસૂત્રકૃતિ	૩૭૫૦	
૨ રાજપ્રભીયોપાજ્ઞટીકા	૩૭૦૦	મુદ્રિત
૩ જીવાભિગમોપાજ્ઞટીકા	૧૬૦૦૦	મુદ્રિત
૪ પ્રજાપનોપાજ્ઞટીકા	૧૬૦૦૦	મુદ્રિત
૫ ચંદ્રમહાસુપાજ્ઞટીકા	૯૫૦૦	
૬ સૂર્યમહાસુપાજ્ઞટીકા	૯૫૦૦	મુદ્રિત
૭ મન્દીસૂત્રટીકા	૪૭૩૦	મુદ્રિત
૮ ક્યવહારસૂત્રકૃતિ	૩૪૦૦૦	મુદ્રિત
૯ હૃદયકલ્પપીઠિકાકૃતિ—અપૂર્ણ	૪૬૦૦	મુદ્રિત
૧૦ આકાશકૃતિ—અપૂર્ણ	૧૮૦૦૦	મુદ્રિત
૧૧ વિષ્ણુતિયુક્તિટીકા	૬૪૦૦	મુદ્રિત
૧૨ વ્યોતિષ્વરણકટીકા	૫૦૦૦	મુદ્રિત
૧૩ ધમસમહાકૃતિ	૧૦૦૦૦	મુદ્રિત
૧૪ કર્મપ્રકૃતિકૃતિ	૮૦૦૦	મુદ્રિત
૧૫ પાસમહાકૃતિ	૧૮૮૫૦	મુદ્રિત
૧૬ પદ્મસીલિકૃતિ	૨૦૦૦	મુદ્રિત
૧૭ સમ્પતિકાકૃતિ	૩૭૮૦	મુદ્રિત
૧૮ હૃદયસમહાકૃતિ	૫૦૦૦	મુદ્રિત
૧૯ હૃદયપ્રસાસકૃતિ	૯૫૦૦	મુદ્રિત
૨૦ મલયગિરિસાધનાનુશાસન	૫૦૦૦ (૧)	

૧ અહીં આપવામાં આવેલી એકમહત્વા કેટલાકની મુદ્રણપદ્ધતિની છે ॥

અભ્ય પ્રશ્નો

૧ અમ્બીપ્રકાશિતી ગીતા

૨ ઓર્ગાનિકી ગીતા

૩ વિદેશાવલોકન ગીતા

૪ સ્વચ્છાગિગમમૂલગીતા

૫ મમમારપ્રકરણ ગીતા

૬ દેવેન્દ્રાનેન્દ્રકરણ ગીતા

અહીં જે પ્રશ્નોનાં ગામોની ગાંધી આગામીમાં આવી છે તેમાની શ્રીમલયગિરિનાનુ
શ્રામન સિવાયના વધા ય પ્રશ્નો ગીતારમજ જ છે । યદ્યપિ આપણે આપાત્ર મલયગિરિને
પ્રત્યક્ષ કરીએ ઓછાગીત તે કરતા તેમને ટીકાફાર કરીને ઓછામાત્ર ન જ સુમંગ છે

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની ટીકારચના—આજ સુધીમાં આગામી શ્રીદર્શિમદ્ર,
ગદ્યહસ્તી મિદ્ધસેનાચાર્ય, શ્રીમાન્ કોટ્યાચાર્ય, આગામી શ્રીદ્રીલાલ, નગારીદર્શિકાર શ્રી
અમયદેવસુરિ, મલધારી આચાર્ય શ્રીદેવચન્દ્ર, સુધા શ્રીદેવેન્દ્રસુરિ આદિ અનેક મમય
ટીકાકાર આપાચે યદ્ય ગયા છે તે છતાં આપાચે શ્રીમલયગિરિની ટીકાનિર્માતા ક્ષેત્રમા
એક જુરી જ માત્ર પાઠી છે । શ્રીમલયગિરિની ટીકા જલ્દી તેમના પૂર્વચર્ચી તે તે વિષયના
પ્રાચીન પ્રશ્નો, ચૂર્ણી, ટીકા, ટિપ્પણ આદિ અનેક શાસ્ત્રોના સોદ્ધન કરાડ પોતા સરખા
તે તે વિષયને લગતા વિચારોની પરિપૂર્ણતા મમનની જોઈ । ગમીરમા ગમીર વિષયોને
ચર્ચી કરતે પણ માપાની પ્રાસાદિકતા, પ્રૌઢતા અને સ્પષ્ટતામા જરા સરખી પણ જણ
નજરે પડતી નથી અને વિષયની વિશદતા જટલી જ કાયમ રહે છે ।

આચાર્ય મલયગિરિની ટીકા રચવાની પદ્ધતિ દુકમા આ પ્રમાણેની છે—તેઓશ્રી મો
પહેલા મૂલસૂત્ર, ગાયા કે શ્લોકના શબ્દાર્થની વ્યાખ્યા કરતા જે સ્પષ્ટ કરવાનું હોય તે
સાથે ફરી દે છે । ત્યાર પછી જે વિષયો પરત્વે વિશેષ સ્પષ્ટીકરણની આવશ્યકતા હોય તેમને
“ અય માવ, કિમુક્ત મવતિ, અયમાશય, શ્દમત્ર શ્દયમ્ ” इत्यादि छली आग्या य
धत्तव्यनो सार कही दे छे । आ रीते प्रत्येक विषयने स्पष्ट कर्षा पठी तेने लगता प्रासंगिक
अने अनुप्रासंगिक विषयोने चर्चवानु तेमज सहाय्यक अनेक प्राचीन प्रमाणोतो वहेव
करवानु पण तेओश्री चूरता नथी । एटलु ज नहि पण जे प्रमाणोतो पोते वहेव कर्षो होय
तेने अगे जरूरत जणाय त्या विषय शब्दोना अर्थो, व्याख्या के भावार्थ छलवानु पण तेओ
मूलता नथी, जेथी कोई पण अभ्यासीने तेना अर्थ माटे मुसाबु न पडे के कारण
मारवा न पडे । आ कारणसर तेमज उपर जणाववामा आव्यु तेम भाषानी प्रामादिकता
अने अर्थ तेमज विषयप्रतिपादन करवानी विशद पद्धतिने लीधे आचार्य श्रीमलयगिरिनी
टीकाओ अने तेमनु टीकाकारणु समग्र जैन समानमा खूब ज प्रतिष्ठा पाव्या छे ।

૧ “ यथा च प्रमाणवधितत्वं तथा तदर्थार्थटीकाया भाविनमिति ततोऽवधार्यम् ” प्रमाणवधित
दोष ॥ १ यथा बापुदशवत्ता अथकामयोस्तथा धमसारटीकायामभिहितमिति नेह प्रतायते ।
धमममदशानीक ॥ १ ‘ इतिदीनां च प्रतिष्ठिति परिमण देवेन्द्रनरकेन्द्रे प्रपक्षितमिति नेह
भूय प्रपञ्च्यते समग्रणीइति पत्र १०६ ॥

પ્રાચાર્ય મલયગિરિનું મહાન પ્રાધરાણિનું અવ
ગાહન કરતા તેમા તે એજ આગમિક અને દર્શનિક વિષયોની પણ છે, તેમજ પ્રસંગે
પ્રસંગે તે તે વિષયને સ્વગતા જે અનેકાનેક સંસ્કૃતનાં સાક્ષીય પ્રમાણો ટાંચેલાં છે, એ
જોતાં આપને ગમતી પડી શકે—તેઓથી માત્ર જૈન વાક્યવ્યુત્પત્તિ જ શાધારાવતા હતા એમ
ન હતું પરંતુ જ્યાં સુધી જ્ઞાના માર્ગીય જૈન-વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય, યોગિવિદ્યા,
મનિકાન્ત, સ્વચ્છન્દાદિને સ્વગતા વિવિધ અને વિવિધ સાક્ષીય જ્ઞાનો વિજ્ઞાન
કારમો ધરાવતાર મહાપુરુષ હતા । તેઓથીયે પોતાના પ્રાચીન જે રીતે વર્ણનોનું નિરૂપણ
કર્તુ છે એ તરફ આપને મૂલ્ય રીતે ધ્યાન આપી શકો આપનો છાગરો કે એ મહાપુરુષ
વિપુલ વાક્યવ્યવહારિણે પુત્રીને પી જ ગયા હતા, અને આમ જોવામા આપને જરા પણ
અવિશ્વાસોત્પત્તિ નથી જ કરતા । પૂજ્ય આચાર્ય બીમલયગિરિવિરચિત મળે ગમે તેટલું વિશ્વ
વિદ્યાવિષયક વાક્ય હો, તે છતાં તેઓથી વ્યક્ત નિર્ણયમાર્ગના ધોરી અને નિર્ણયમાર્ગ
પરાયણ હોઈ તેમને આપને નિર્ણયમાર્ગપરાયણ જૈનધર્મની પરિભાષામાં આગમિક કે સૈદ્ધા-
ન્તિક યુગપ્રધાન આચાર્ય તરીકે ઓળખીએ એ જ વર્ણવે યત્ન કરવાનું છે ।

પ્રાચાર્ય મલયગિરિનું આન્તર જીવન—વીરવર્દમાન-જૈન-પ્રવચનના અલંકાર
સ્વરૂપ, યુગપ્રધાન, આચાર્યપ્રધર બીમલયગિરિ મહાપ્રજાની જીવનરેખા વિષે વ્યવસ્થા કોઈ
પણ શોધક કે સ્વરૂપ કે સ્વરૂપ કે એ જ અપર કામ છે તે છતાં જ મહાપુરુષ માટે દૂષ્કામ પણ
લક્ષ્યા સિવાય રહી શકાય તેમ નથી ।

આચાર્ય બીમલયગિરિવિરચિત જે વિજ્ઞાન પ્રધારણિ આજે આપની નજર સામે
વિષમ્ભાન છે એ પોને જ એ પ્રમાણક પુરુષના આન્તર જીવનની રેખા શોધી રહેલ છે । એ
પ્રધારણિ અને તેમા જર્ણવાયતા વર્ણનો આપને કહી રહ્યા છે કે—એ પ્રમાણક પુરુષ
મહાન જ્ઞાનયોગી, કર્મયોગી, આત્મયોગી અગર જે માનો તે હતા । એ શુભધામ અને પુણ્યધામ
મહાપુરુષે પોતાની જાતને પટલી કુપાવી છે કે જમના વિજ્ઞાન સાહિત્યરાશિમા કોઈ પણ
ટેકાને એમને પોતાને માટે ‘વર્ણવણિ મલયગિરિના’ પટલા સામાન્ય માનનિર્ણય સિવાય
કંઈ પણ શક્ય નથી । કાર કાર જાહેર હો એ માન મદ્યવિરહિન મહાપુરુષના પાદપદને ।।।

સંશોધનમાટે જનક કરેલી સ્તુતિલિખિત પ્રતિઓ

પ્રસ્તુત વિભાગમા પ્રજ્ઞાન પામતા પાંચમા-છઠ્ઠા કર્મપ્રધાન સંશોધનમાટે પ્રાચીન
તાદ્વપત્રીય અને વાગલ ઉપર લખાલ માત્ર પ્રતિઓ વધારી કરવામા આવી હતી । જેના
સંચેત જોરેનો પરિચય અહીં આપવામા આવે છે ।

૧-૨ સુ. ૧ અને સુ. ૨ સત્તક પ્રતિઓ—આ પાંચેય પ્રતિઓ યાદવ-સંધર્મીના
પાદાના તાદ્વપત્રીય જ્ઞાનમહારની છે । એ મહાર અત્યારે ગુજ. મેવતીલાલ છોટાલાલ
પટવાની સમાજ નીચે છે ।

સુ૦ ૧ સપ્તક પ્રતિ તાદૃષ્યીય છે અને તે મત્રીક છાં જમણ-મત્રી ૧૬ । તેના પાના ૩૫૧ છે અને તેની લઘાઈ-પહોળાઈ ૩૫॥X૨॥ ઇંચની છે । પ્રતિની દરેક પુઠીમા વધારેમા વધારે ૧ અને ઓછામા ઓછી ચાર પત્રો લગાવ્યા છે । પ્તની લિપિ તેમ જ શિથિ ઘણી જ સારી છે અને તેના અત્તમા નીચે પ્રમાણે ગ્રંથ છે—

“ હિત શ્રીમ્લયગિરિવિરચિતા મહાવિટીકા મમાત્મા ॥ ૭ ॥ પ્રયામમ્ ૩૮૮૦ ॥ છ ॥ સવત્ ૧૪૬૨ વર્ષે માષ ગુદિ ૬ મોમે અચેદ શ્રીપત્તને લિખિતમ્ ॥ છ ॥ શુભ મવતુ ॥

ઠાકેશ્વરજ્ઞસમ્ભૂત , પ્રમૂતસુરનાદર ।

વાસી સાળડત્રીમામે, સુમેષ્ટી મદ્ગુણાભિષ ॥ ૧ ॥

મોષીજ્ઞતાપસક્તાતા, મોષીરપ્રતિષોદયા ।

નાનાપુણ્યક્રિયાનિષ્ઠા, જાતા તસ્ય સઘર્મિણી ॥ ૨ ॥

તયો પુત્રી પશિત્રાણ, પ્રજ્ઞસ્યા ગુણમમ્પદા ।

હાદુર્દીપ્તતા દોષેર્ધર્મકર્મકર્મઠા ॥ ૩ ॥

શુદ્ધસમ્યક્ત્યમાણિક્યાલક્રૂત સુદૃઘોદય ।

પતમ્યા માગિનેયોઽમૂદાક્ષાકૃં શાવરોત્તમ ॥ ૪ ॥

શ્રીજૈનશાસનનમોઽક્ષણભાસ્કરાણા, શ્રીમત્પામણપયોધિસુધાકરાણામ્ ।

વિશ્વાદ્યુતાતિશયરાસિયુગોત્તમાના, શ્રીદેવસુન્દરગુરુપ્રણિવામિષાનામ્ ॥ ૫ ॥

પુણ્યોપદેશમય પેશલસત્રિવેશ, તત્ત્વપ્રકાશવિશદ વિનિશ્ચય મમ્યદ્ ।

પતત્ સુપુસ્તકમલેસયદુત્તમાશા, સા શ્રાવિકા વિપુલબોધસમૃદ્ધિદેવો ॥ ૬ ॥

યાણાક્ષવેદેન્દુમિતે ૧૪૬૫ પ્રવૃત્તે, સવત્સરે વિક્રમમૂપતીયે ।

શ્રીપત્તનાહાનપુરે વરેણ્યે, શ્રીજ્ઞાનકોરો નિહિત તયેદમ્ ॥ ૭ ॥

યાવદ્ ધ્યોમારવિન્દે કનકગિરિમહાકર્ણિકારીર્ણમધ્યે,

વિમ્તીર્ણોદીપકાષ્ટાતુલદ્લકલિતે સર્વદોષતૂંમ્ભમાણે ।

પદ્મદ્વદ્વાદશૌ વરતરાગિત લેલતો રાજહસૌ,

ઠાક-ગ્રીયાદજ્ઞસ કૃતિયતિમિરિદ પુસ્તક વાચ્યમાનમ્ ॥ ૮ ॥ શુભ મવતુ ॥ ”

સુ૦ ૨ પ્રતિ પળ તાદૃષ્યીય છે અને તે સટીક પાંચ કર્મમન્ય સુધીની છે । તેના પાના ૨ થી ૩૦૬ છે અને પાંચમા કર્મમન્યનો અતનો થોહો માળ સૂટે છે । પ્રતિની લઘાઈ-પહોળાઈ ૨૨॥X૨॥ ઇંચની છે । દરેક પુઠીમા છ કે સાત લિટિઓ છે । પ્રતિના દેશાક અને લિપિને ધ્યાનમા લેતા ૫ થોડી સદીમા લઘાણી લાગે છે । પ્તની શિથિ સાધારણ છે ।

ઉપરોક્ત જ્ઞે ય પ્રતિઓની પત્રો અન્યવસ્થિત હોવાને લીધે તેની અક્ષરસંખ્યા

તળાવી નથી । આ થમે ય પ્રતિઓ લાખી હોઈ ત્રા વિભાગમા સ્થાપલી છે અને એના પાનાને દોરાથી વ્યવસ્થિત રાસવા માટે લખાયા છે વિભાગમા થાના પાટલો છે ।

૩ સ૦ ૨ સજ્જક પ્રતિ—આ પ્રતિ પા ઉપરોક્ત સપર્શના પાટાના તાટપર્શીપ મહારની અ છે અને તાટપર્શ ઉપર લખાણ છે । આ પ્રતિ પક્ષ આપાર્ય મલપગિરિફન ટીકા યુક્ત સમ્પતિકા કર્મપ્રચની છે । એની પત્રસંખ્યા ૧૨૦ છે, તે પેરી ૪૫-૬૧-૧૦૧-૧૦૮ ૫ ચાર પાના ચોલાઈ ગયા છે । પ્રતિની છપાઈ-પહોચાઈ ૧૪X૨૫ રૂપની છે । અને પુટોદીઠ પાષપી સાન લીટીઓ છે । પ્રતિ જીવ સ્થિતિમા છે । પ્રતિ જે વિભાગમાં લખાણી છે અને તેના પાનાને વ્યવસ્થિત રાસી રાસાય ન માટે લખાયા વિભાગના દોરો પત્રોલમા માટે પક્ષ પાટાવામા આવ્યુ છે । પ્રતિના અન્નમા નીચે મુજબની પ્રચના નામ અને લેખનસમયને દર્શાવતી પુસ્તિકા છે—

“ ॥ રૂપિ મલપગિરિફરિપિતા સમ્પતિકાનીમા સમાધા ॥ છ ॥ છ ॥ ૬૦૩ ॥ છ ॥ છ ॥ સજ્જ ૧૨-૧ ચર્ચ હુદ ૬ પુષે ॥ મયામ ॥ ૩૦૮૦ ॥ ”

ઉપર પક્ષવાર સ૦ ૨ સજ્જક પ્રતિનો પરિચય આપી દશા છતા અહીં લીટીવાર સ૦ ૨ સજ્જક પ્રતિનો પરિચય આપવામાં આવ્યો છે ખોટો આગવ ન છે કે—ઉપરોક્ત સ૦ ૨ સજ્જક પ્રતિ પાષ કર્મપ્રચ મુખીની છે અને આ સ૦ ૨ સજ્જક પ્રતિ માત્ર સમ્પતિકા કર્મપ્રચની ન । થમે ય પ્રતિઓ પક્ષ અ મહારની છે ખટ આ પ્રતિને અમે ઉપરોક્ત પ્રતિના અનુમંજન તરીકે સ૦ ૨ ॥ સજ્જાથી અ ઓગ્ગાવી છે ।

આ પ્રતિની શરૂઆત પત્ર ૧ થી થવા છતા પમા સમ્પતિકાનીમાની રજાજન લખા ૩૧ ની ટીકાના અંત ભાગથી થાય છે ન પક્ષ લિલિજના છે ।

૪ સ૦ સજ્જક પ્રતિ—આ પ્રતિ પાટળ-ધીસપના લિખિત જાનમહારની છે, જે અલોરે શેઠ કર્મચન્દ અમપચન્દની પેટીના કાચલાટપોતી દસ્તરખ નીચે છે । આ પ્રતિ તાટપર્શ ઉપર લખાણી છે અને તે પક્ષ મટીક સમ્પતિકા કર્મપ્રચની ને । પર્તા પર્તા ૩૮૦ ૮ । એની છપાઈ-પહોચાઈ ૧૫ ॥ X ૨ રૂપની છે । પાનાની પુટીરીઠ ચારથી છ લિલિઓ છે । પ્રતિની સ્થિતિ સારી છે । અંતમાં સિધ પ્રમાણની સારી પુસ્તિકા છે—

રૂપિ થી મલપ સમ્પતિકાનીમા સમાધા ॥ છ ॥ મયામ ૩૮૮૦ ॥ છ ॥ મગલ મહાથી ॥ હુમ મવનુ ધીસપસ ॥

પ્રતિના અંતમા સજ્જકનો જન્મ થઈ તે છતા નવી સિલિ જોન ૫ લીટી સર્દાની શરૂઆતમા લખાઈ હોય પક્ષ છામે છે ।

૫ સ૦ સજ્જક પ્રતિ—આ પ્રતિ પાટળગિરિફાની ગા૦ મટુકચન્દ દોનાચન્દ દસ્તરખ છે આ ન લાગજ ઉપર લખાણી છે । પ્રતિ મટીક પક્ષ કર્મપ્રચની પ્રતિ સ્થિતિ સમાયેલ છે । એના પત્ર ૨૧ છે । પ્રતિની છપાઈ-પહોચાઈ ૧ ॥ X ૧ ॥ રૂપની છે ।

પ્રતિની સ્થિતિ ધણી જ સારી છે । એવમા નીચે પ્રમાણે ગુણિકા છે—

“ઈતિ શ્રીમલયગિરિસુરિવિરચિતા સત્તત્તિટીકા સમાપ્તા ॥ છ ॥ ॥ સવત્ ૧૭૦૪
 શ્રવે કાર્તિક ગુદિ ૮ સોમે લિખિત ॥ છ ॥ ॥ પ્રયાગ ૩૮૮૦ ॥ સર્વપ્રયાગ ૧૪૦૫૨ ॥
 ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥

ચતુર્દશ સહસ્રાગિ, સાર્થ શ્રાવસમન્વિતમ્ ।

અન્ય કર્મવિપાકાના, યજ્ઞામત્ર નિરૂપિતમ્ ॥ ૧ ॥

તથા ચાન્યમાનાલોચનીયમાના મહત્ ॥ શ્રીરાવનગરે લિખિતા ॥

પત્રસ્યા શુભિસમ્પ્રદાયવિગમાત્ સારકમુદ્રાએકાગ્રા

ભાષાદ્ અન્યગતાર્થેષોપચિરહાદ્ શુદ્ધેઽ માન્યામયા ।

દુષ્ટ ક્ષિપ્રમશિષ્ટ[મત્ર] સમયાતીત ચ ચત્કિગ્રાન,

પ્રાક્ષે દાસવિચારપાઠદ્વયે અન્ય ચ શોભ ચ તન્ ॥ ૧ ॥

શ્રીમજ્જનમન યાવજ્જયવજ્જગનીહિતમ્ ।

અસ્તુ કૃત્તિરિય તાવદ્, મુનિ મન્યોપકારિણી ॥ ૨ ॥ ॥ ઇતિ મદ્રમ્ ॥

૬ તા ૦ સમુદ્ધ પ્રતિ—આ પ્રતિ પાટળ-ફોલ્ડીયારાઢાની આગલી સૈરીમાન
 તદાગર્જીય ગુણકમહારની છે । આ મહાર અત્યારે શ્રી મલુકચદ્ દોનાચદની રેણ
 રમમા છે । પ્રતિ કાગળ ઉપર ત્રિપાટ છલાણી છે અને સટીક ૭ થે કર્મપ્રયની છે
 ન્ના પાના ૧૧૯ છે । પ્રતિની છપાઈ-વહોટાહ ૧૦ ॥ X ૪ ॥ ૧૪ છે । પાનાની દરેક પુટીમ
 ૨૪ થી ૭ મંગાઆ ૭ અને પીંગીરીઠ ૬૩ થી ૮૧ અક્ષરો છે । પ્રતિ ધણી જ સારી
 વિનિમા ૭ અને એવમા આ પ્રમાણ ગુણિકા છે—

“ સવત્ ૧૬૦૬ શ્રવે કાર્તિક શુદ્ધ ૪ શુરો દિવ વિશિષ્ટમ્ । ॥ ૧ ॥ શુભ મહત્ ॥ ”

૭ તા ૦ સમુદ્ધ પ્રતિ—આ પ્રતિ, જડોદરા નગીજ આવલા છાયાપુરી (છાણી)
 નામના જ્ઞાનમંદિરના શ્રીમા ગુણપાદ પરમ ગુરુદેવ પ્રવર્તક શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીકાન્તિરિજયર્
 નામના પુણકમહારની છે । આ જ્ઞાનમહાર હમણા રવાના મીરાપની રેણરેણ નીચે
 છે । આ પ્રતિ કાગળ ઉપર ત્રિપાટ છલાણી છે અને સટીક ૭ થે કર્મપ્રયની છે । પાના
 ૧૫૬ છે અને તદાગર્જ-વહોટાહ ૧૦ ॥ X ૪ ॥ ૧૪ છે । દરેક પાનામા ૧૫ પંક્તિઓ
 છે અને કલ્પિત ૫૩ થી ૬૦ અક્ષરો છલાણ્યા છે । પ્રતિ ધણી સારી વિનિમા ૭ ।
 અન્ય કામ ગુણિકા ત્રુ કનુ ચ નથી ।

અન્યકોઈ સુદ્ધાગુદ્ધિ અને સગાવન—અત્રા એમ જ માન પ્રતિઆત પરિવર
 કાગળ છે તે દેહી કરને મળી અને ગુદ પ્રતિઆ તાહવગી જ ગણાય । કાગળ ઉપર
 કલ્પિત કલ્પિત તદાગર્જ-વહોટાહ ૧૦ ॥ X ૪ ॥ ૧૪ છે । તદાગર્જ-વહોટાહ ૧૦ ॥ X ૪ ॥ ૧૪ છે ।

સંશોધનકાર્યમાં પૂરેપૂરી મદદ આપી છે । આ સાથે પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓને સામે રાત્રી પૂજ્ય ગુરુમંદર ખી ૧૦૦૮ ખી ચતુરવિજયજી મહારાજે પ્રસ્તુત કર્મપ્રન્યના ત્રીતીય વિભાગનું અતિ ગૌરવતામયું સંશોધન અને સંપાદનકાર્ય થયું છે અને ઘણે પાઠાન્તર વિગેરેથી વિમૂંચિત થયો છે । કર્મપ્રન્યના પ્રથમ વિભાગની માપક આ વિભાગનાં પ્રત્યેક કોર્મનાં મુખ્યપ્રોને ઈક દર બાર આદિથી અંત મુખી મેં અતિ કાઢજીપૂર્વક તપાસ્યાં છે તેમ જ પાળાન્તરાદિનો નિર્ણય કરવામા યથાસક્ષ્ય સ્વરૂપ સહકાર પણ આપ્યો છે । તે છતાં આ સમગ્ર પ્રન્યના સંશોધન અને સંપાદનને છગલો થયો ય ખાર પૂજ્ય ગુરુમંદરે જ કપાહ્યો છે એ માટે સ્પષ્ટ રીતે કહી દેજુ જ ઝોહ્ય ।

આભાર

આ વિભાગના સંશોધનનાં કપયોગી હસ્તલિખિત પ્રાચીન પ્રતિઓ, મહારત્ના જે જે કાર્યવાહકોએ અમને આપવા માટે હારતા દર્શાવી છે,—જેમના નામો અમે ઉપર પ્રતિઓના પરિષયમા લખી આવ્યા છીએ,—તે સૌનો આભાર માનીએ છીએ ।

આ યાદી અમે સ્વાદ્વાદ મહાવિદ્યાલય—બનારસના જૈનદર્શનાધ્યાપક દિગમ્બર વિદ્વાન્ બીપુલ મહેન્દ્રકુમાર જૈન ન્યાયતીર્થ—ન્યાયપ્રાસ્ત્રીનો સચિત્તોષ આભાર માનીએ છીએ, જેમણે ઈષ કર્મપ્રન્યમાં આવતા વિષયો સમ કે વિપમ રીતે દિગમ્બરાચાર્યવિરચિત પ્રન્યોમા કયે કયે ઠેકાણે આવે છે તેને છગલો ગાથાબાર સ્થલનિર્દેશરૂપ સમજ સેયાર કરી આપ્યો છે । આ સમજને અમે પ્રસ્તુત વિભાગના પ્રારમ્ભમા પ્રકાશિત કર્યો છે ।

આ કપરાત અમે પશ્ચિતથમ બીપુલ મગવાનનાસ હર્ષચન્દ્રના નામને પણ ખૂલી સ્ત્રીએ તેમ નથી । કારણ કે ૫૦ બીમહેન્દ્રકુમાર મહાસયે સેયાર કરેલ કપર કળાવેલ નોંધની નકલ યટલી ખામક હતી કે ૫ નકલ પ્રેસમા ચાલી શકે જ નહિ । આ રિયતિમા આ ગૌરવમયો સમજ મુદ્રણથી કવિત જ રહી આવ, પરતુ ૫૦ બીપુલ મગવાનમાઈએ તે તે દિગમ્બરીય પ્રયો ઝોડને આ સમજની સુચાચ્ય અને પ્રેસને સ્વાયક પાઠિત્યમરી કોંપી પોતાને હાથે નવેમર કરી આપી, જેને ઢીધે આ સમજ પ્રકાશમા આવ્યો અને અમારૂં કર્મપ્રન્યોતુ નવાંજ સસ્કરણ કપારે ગૌરવકતુ થન્નુ । આ ગૌરવમાટેનો સરો યજ્ઞ ૫૦ બીમગવાન દામમાડને જ છે એમ અમે માનીએ છીએ ।

શમાપ્રાર્થના—અંતમા વિદ્વાનો સમજ્ઞ ઇન્દુ જ નિવેદન છે કે—પ્રસ્તુત સસ્કરણના સંપાદન અને સંશોધનને નિર્ણય મગાવવા તેમજ ગૌરવયુક્ત કરવા અમે ગુરુ-શિષ્યે દરેક સક્ષ્ય પ્રયત્નો કર્યા છે । તે છતાં આમા જે સરલના કે કળપ કળાય તે કલ્લ વિદ્વાનો કથા કરે યટલુ કચ્છી વિરલુ છુ ।

નિવેદક—

ગુરુવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ ચરણ સેવક
મુનિ ગુણ્યવિજય

પાના	વિષય	પાના
૧	માનવચર્યા અને પ્રાચીનો વિષય [ધ્રુવચર્યા-અધ્રુવચર્યા, ધ્રુવોદરિ-અધ્રુવોદરિ, ધ્રુવમણિક-અધ્રુવમણિક, પાની-અપાતિ, પુન્ય-પાપ, પરાવર્તમાન-અપરાવર્તમાન, ચાર પ્રકારનાં ચિત્ર, ચાર પ્રકારનાં વાદ, વચનાં સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતું એકલું દૃષ્ટાન્ત્ર અને ચાર પ્રકારનાં વચનામિત્તુ રાસુપ]	૧-૩
૨-૫	ધ્રુવચર્યા-અધ્રુવચર્યા પ્રકૃતિઓ અને તેના સાધનાદિ ભાગા	૩-૬
૫-૭	ધ્રુવોદરિ-અધ્રુવોદરિ પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૬-૭
૮-૧૦	ધ્રુવમણિક-અધ્રુવમણિક પ્રકૃતિઓ અને તેના સાધનાદિ ભાગા	૭-૧૧
૧૧-૧૩	પાની-અપાતિ પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૧૧-૧૪
૧૪-૧૬	પુન્ય-પાપ પ્રકૃતિઓ	૧૪-૧૫
૧૬-૧૮	પરાવર્તમાન-અપરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓ	૧૫-૧૭
૧૯-૨૧	ચાર પ્રકારનાં ચિત્રો અને તેને લાના ભાગા	૧૭-૧૯
૨૨-૨૪	ચાર પ્રકારનાં વાદો અને તેને લાના ભાગા	૧૯-૨૦
૨૫-૨૭	વચનાં સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતું એકલું દૃષ્ટાન્ત્ર	૨૦-૨૨
૨૮-૩૦	ચાર પ્રકારનાં વચનામિત્તુ રાસુપ	૨૨-૨૪
૩૧-૩૩	ધ્રુવચર્યા-અધ્રુવચર્યા પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૨૪-૨૬
૩૪-૩૬	ધ્રુવોદરિ-અધ્રુવોદરિ પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૨૬-૨૮
૩૭-૩૯	ધ્રુવમણિક-અધ્રુવમણિક પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૨૮-૩૦
૪૦-૪૨	પાની-અપાતિ પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૩૦-૩૨
૪૩-૪૫	પુન્ય-પાપ પ્રકૃતિઓ	૩૨-૩૪
૪૬-૪૮	પરાવર્તમાન-અપરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓ	૩૪-૩૬
૪૯-૫૧	ચાર પ્રકારનાં ચિત્રો અને તેને લાના ભાગા	૩૬-૩૮
૫૨-૫૪	ચાર પ્રકારનાં વાદો અને તેને લાના ભાગા	૩૮-૪૦
૫૫-૫૭	વચનાં સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતું એકલું દૃષ્ટાન્ત્ર	૪૦-૪૨
૫૮-૬૦	ચાર પ્રકારનાં વચનામિત્તુ રાસુપ	૪૨-૪૪
૬૧-૬૩	ધ્રુવચર્યા-અધ્રુવચર્યા પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૪૪-૪૬
૬૪-૬૬	ધ્રુવોદરિ-અધ્રુવોદરિ પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૪૬-૪૮
૬૭-૬૯	ધ્રુવમણિક-અધ્રુવમણિક પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૪૮-૫૦
૭૦-૭૨	પાની-અપાતિ પ્રકૃતિઓ અને તેને લાના ભાગા	૫૦-૫૨
૭૩-૭૫	પુન્ય-પાપ પ્રકૃતિઓ	૫૨-૫૪
૭૬-૭૮	પરાવર્તમાન-અપરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓ	૫૪-૫૬
૭૯-૮૧	ચાર પ્રકારનાં ચિત્રો અને તેને લાના ભાગા	૫૬-૫૮
૮૨-૮૪	ચાર પ્રકારનાં વાદો અને તેને લાના ભાગા	૫૮-૬૦
૮૫-૮૭	વચનાં સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતું એકલું દૃષ્ટાન્ત્ર	૬૦-૬૨
૮૮-૯૦	ચાર પ્રકારનાં વચનામિત્તુ રાસુપ	૬૨-૬૪

૪૧-૫૧	એકેદ્રિયાદિ જીવોને આધી સ્થિતિવધનુ અલ્પવહુલ અને તેો સમજવા માટેના યત્રો	૪૭-૪૯
૫૨	કર્મસ્થિતિના શુભ-અશુભપણાનુ કથા	૫૦-૫૧
૫૩-૫૪	સૂક્ષ્મનિગોદાદિનીવોને આધી યોગમ્થાન અને સ્થિતિમ્થાનોના અલ્પ વહુલ્લવનુ ઘનન અને તેને રચતા યત્રો	૫૨-૫૫
૫૫	અમમાંસ જીવોને આધી યોગમ્થાનોની વૃદ્ધિ અને સ્થિતિવધને આધી સર્વ કર્મોગા અધ્યવસાયમ્થાનોનુ નિરૂપણ	૫૬
૫૬-૬૨	પચેદ્રિયમા ને એકતારીસ કર્મપ્રવૃત્તિઓનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિપ્રત્યય જેટલા સમય સુધી રમી થતો તેનુ નિરૂપણ	૫૬-૬૩
	અનુભાગનુ સ્વરૂપ	૬૩
૬૩-૬૪	શુમાશુભ પ્રવૃત્તિઓના તીવ્ર મન્દ રસ વધાવાના કારણો અને ચાર પ્રકારના રસનુ સ્વરૂપ	૬૩-૬૬
૬૫	શુમાશુભ રસાનુ વિશેષ સ્વરૂપ	૬૬-૬૭
૬૬-૬૮	સર્વ કર્મપ્રવૃત્તિઓને આધી ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગવધના સ્વામીઓ	૬૭-૭૦
૬૯-૭૩	સર્વ કર્મપ્રવૃત્તિઓને આધી અપન્થ અનુભાગવધના સ્વામીઓ	૭૧-૭૬
૭૪	મૂલ અને ઉચ્ચ કર્મપ્રવૃત્તિ વિષયક અનુભાગવધના માંગાઓ	૭૬-૮૦
૭૫-૭૭	પ્રદહ્નયોગ્ય અને અપ્રદહ્નયોગ્ય કર્મવર્ણનાનુ સ્વરૂપ અને સાથે સાથે ઔદારિક-વૈજિયાદિ સમસ્ત યોગ્ય-અયોગ્ય વર્ણનાઓનુ સ્વરૂપ તથા તેનુ અવગાદતાક્ષેત્ર	૮૦-૮૫
૭૮-૭૯	જીવને પ્રદહ્ન કરવા યોગ્ય કર્મવલિકનુ સ્વરૂપ	૮૫-૮૭
૭૯-૮૧	એક અધ્યવસાયધી પ્રદહ્ન કરેલાં કર્મવલિકોમાંથી જેટલો જેટલો અંશ કદ્ કદ્ મૂલકર્મપ્રવૃત્તિ અને ઉચ્ચકર્મપ્રવૃત્તિને આપે તેનુ સ્વરૂપ	૮૭-૯૪
૮૨-૮૩	કર્મધપણમાં હેતુમૂલ અગીઆર પ્રકારની શુભેચિનુ સ્વરૂપ અને તે દ્વારા થતી કર્નાદલિકની િર્જાનુ સ્વરૂપ સમજારવા માટે દલિક રચનાનુ ઘણા	૯૪-૯૬
૮૪	શુભમ્થાનકોના અપન્થ ઉત્કૃષ્ટ અંતરકાઠનુ ઘણા	૯૬-૯૮
૮૫	સૂક્ષ્મ અને વાદર ઇમ બે પ્રકારના ઉદ્ધાર, અદ્ધા ઓક્ષેત્ર પસ્યેઇમ સાગરોપમનુ સ્વરૂપ	૯૮-૧૦૨
૮૬-૮૮	સૂક્ષ્મ અને વાદર ઇમ બે પ્રકારના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, વાત અને માથ પુદ્ગલપરાવર્તાનુ સ્વરૂપ	૧૦૨-૫

પાઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૮૯	ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશવંધ અને જપ્ત્ય પ્રદેશવંધના સ્વામીઓ	૧૦૫-૬
૯૦-૯૨	મૂલકર્મપ્રવૃત્તિ અને ઉત્તરકર્મપ્રવૃત્તિને આશ્રી ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશવંધના સ્વામીઓ	૧૦૬-૧૦
૯૩	મૂલકર્મપ્રવૃત્તિ અને ઉત્તરકર્મપ્રવૃત્તિને આશ્રી જપ્ત્ય પ્રદેશવંધના સ્વામીઓ	૧૧૦-૧૨
૯૪	પ્રદેશવંધના સાધનાદિ માગાઓ	૧૧૨-૧૬
૯૫-૯૬	યોગસ્થાન, પ્રકૃતિ, પ્રદેશ, સ્થિતિવંધાધ્યવસાય, સ્થિતિ, અનુમાગ-વંધાધ્યવસાય, અનુમાગ ૫ સાતનુ પરસ્પર અરુપવહુસ્વ	૧૧૭-૨૨
૯૭	ધનીરૂત્ત લોક, શ્રેણિરજ્જુ-સૂચીરજ્જુ, પ્રતરરજ્જુ અને ધનરજ્જુનુ સ્વરૂપ	૧૦૩-૨૪
૯૮	ઉપશમશ્રેણિ	૧૨૪-૩૨
૯૯-૧૦૦	ક્ષપકશ્રેણિ અને શતક કર્મપ્રત્યયનો ઉપસંહાર પ્રત્યયકારની પ્રશસ્તિ	૧૩૨-૩૬ ૧૩૭

છટ્ટા કર્મપ્રત્યયનો વિષયાનુક્રમ ।

૧	મગલાચરણ અને અભિષેયનુ નિરૂપણ વંધ ઉદય સત્તા અને પ્રવૃત્તિસ્થાનનુ સ્વરૂપ	૧૩૯-૪૦ ૧૪૦
૨	જીવ કેટલી પ્રવૃત્તિઓને વાપરતો કેટલી વેદે કેટલી સત્તામા હોય ઇત્યાદિ પ્રશ્ન અને તેના ઉત્તરમાં અનેક વિકલ્પો જ્ઞાનાવરણીયાદિ મૂલકર્મપ્રવૃત્તિઓનુ સ્વરૂપ અને તેને આશ્રી પ્રવૃત્તિષ્ઠાનોનુ વર્ણન આદિ	૧૪૧ ૧૪૧-૪૩
૩	મૂલપ્રવૃત્તિને આશ્રી વંધ-ઉદય-સત્તાસ્થાનવિષયક પરસ્પર સંવેધના સાત વિકલ્પો	૧૪૩-૪૪
૪-૫	મૂલપ્રવૃત્તિવિષયક સંવેધના સાતે પ્રકારોનો જીવસ્થાન અને ગુણ સ્થાનોને આશ્રી વિચાર જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મોની ઉત્તરપ્રવૃત્તિઓનુ સ્વરૂપ	૧૪૪-૪૫ ૧૪૫-૫૫
૬	જ્ઞાનાવરણીયકર્મ અને અતગયકર્મની ઉત્તરપ્રવૃત્તિઓને આશ્રી વંધાધિસ્થાનોનુ નિરૂપણ અને તેમનો પરસ્પર સંવેધ	૧૫૬

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૭-૯	૫૦ દશગણપતીયકર્મની ઉપરમટ્ટિઓને આશીર્વાદિસ્થાનોનું સ્થાપન અને તેમનો સંવેધ	૧૫૬-૫૮
૯	૩૦ વેદનીય આયુષ્ય કર્મ અને ગોત્રકર્મને આશીર્વાદિસ્થાનોનું નિરૂપણ અને તેમનો સંવેધ	૧૫૯-૬૧
૧૦	મોહનીયકર્મનાં સ્થાપનાં	૧૬૧-૬૨
૧૧	મોહનીયકર્મનાં ઉદયસ્થાનો	૧૬૨
૧૨-૧૩	મોહનીયકર્મનાં સંવાસાનો	૧૬૩
૧૪	મોહનીયકર્મનાં સંવાસાનોને જગતા માંગાઓ અને તેનું કાર્યપ્રમાણ	૧૬૬-૬૭
૧૫-૨૦	મોહનીયકર્મનાં સંવાસાનોને ઉદયસ્થાનો સાથે સંવેધ, તેને જગતા માંગાઓ, માંગાઓની સર્વ સંસ્થાનું પ્રમાણ અને પદ્મહૃદ્દીની સંસ્થા	૧૬૭-૭૦
૨૧-૨૩	મોહનીયકર્મનાં સંવાસાનોનો સંવાસાનો સાથે સંવેધ	૧૭૧-૭૫
૨૪-૨૫	નામકર્મનાં સંવાસાનો અને તેને જગતા માંગાઓ	૧૭૫-૮૦
૨૬-૨૮	નામકર્મનાં ઉદયસ્થાનો અને તેને જગતા માંગાઓ	૧૮૦-૮૮
૨૯	નામકર્મનાં સંવાસાનો	૧૮૮
૩૦-૩૨	નામકર્મનાં સંવાસાનો-ઉદય-સંવાસાનોનો પરસ્પર સંવેધ	૧૮૯-૯૫
૩૩-૩૮	આઠે કર્મની ઉપરમટ્ટિઓનાં સંવાસાનો-ઉદય-સંવાસાનો અને તેના સંવેધના યોગ્યસ્થાનોને આશીર્વાદો	૧૯૫-૨૦૭
૩૯-૫૦	આઠે કર્મની ઉપરમટ્ટિઓનાં સંવાસાનો-ઉદય-સંવાસાનો અને તેના સંવેધનો ગુણસ્થાનોને આશીર્વાદ	૨૦૭-૩૫
૫૧-૫૩	આઠે કર્મની ઉપરમટ્ટિઓનાં સંવાસાનો-ઉદય-સંવાસાનોનો અને સંવેધનો ગત્યાદિ માંગણાસ્થાનોને આશીર્વાદ	૨૩૫-૪૧
૫૪	આઠે કર્મનાં ઉદીરણસ્થાનોને ઉદયસ્થાનની માપક સમગ્રી લેવાની મહત્તમ	૨૪૧-૪૨
૫૫	ઉદીરણ સિવાય ઉદયમા આવતી પુનરાલીસ પ્રકૃતિઓનાં નામો	૨૪૨-૪૩
૫૬-૬૦	કયા ગુણસ્થાનમા કઈ પ્રકૃતિઓ સ્થાપ્ય તેનું નિરૂપણ	૨૪૩-૪૫
૬૧	શુ સ્થાપ્ય ગતિઓમા સ્થાપ્ય પ્રકૃતિઓ પ્રાપ્ય છે ? એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ	૨૪૫-૪૬
૬૨	ઉપદામયોગિનું સ્વરૂપ	૨૪૬-૫૬
	અનન્તાનુચરની ઉપદામયતા	૨૪૬-૪૯
	યથાપ્રકૃતિકરણનું સ્વરૂપ	૨૪૬
	અપૂર્વકરણનું સ્વરૂપ	૨૪૭
	સ્થિતિપાતનું સ્વરૂપ	૨૪૭

पूज्यश्रीमदेवेन्द्रसरिविरचित स्वोपज्ञटीकोपेत

शतकनामा पञ्चमः कर्मग्रन्थः ।

॥ ॐ नमः श्रीप्रणवाय ॥

यो विधिविधभविना भवर्षीजभूत, कमप्रपद्यमवलोच्य कृपापरीत ।
सम्य स्याय पिजगाद मुदगनादिरत्नत्रय ॥ अयत्तु प्रभुवर्धमान ॥ १ ॥
अप्रायणीयपूर्वादुद्धृत्य शोपकारमारधिया ।
येनाभ्यधावि क्षतक, स अयत्तु शिवशर्मगूरुरार ॥ २ ॥
अनुयोगभरान् सवान्, धमावायान् मुग्धिन्या गन्ता ।
होपक्षक्षतकशूत्र विवृणामि यथाभूत विचित्र ॥ ३ ॥

तत्रादात्रैराभीष्टदेवताभ्युत्थादिप्रतिपादिकाभिमा गाथायाद--

नमिष जिण पुण्यधो १ वय २ भस्ता ३ चाह ४ पुत्र ५ परिणता ६ ।
 सेयर १२ जडतपिषाणा १६, पुज्या पधविह २० सामी २४ ॥ १ ॥

जिा मरवा भुवचिपियादि वक्ष्य इति सम्बन्धः । तत्र 'वा' तस्य ह्य, कम् ' इत्यन्तः—
'जिन राग द्वेष-मोहादिदुर्बलैर्विवाह-तारं पीतरागम्, परमाहं-यमद्विगलकृत लीलवर्गः ।
अनेन परमाभीष्टदेवतानामङ्गारेण ऐकात्मिकमात्यन्तिक भावमङ्गलमाप्त, अनेन वा-प्रत्यक्षपरित
मातेर्निष्पत्त्युत्ता भवतीति । कदाप्रत्ययस्य पौत्तरविद्यासाधेयत्वाद् उत्तरविद्यामात्र— ब्रह्मवत् ।
द्वयादि वक्ष्ये । तत्र मिथ्यात्वादिभिर्वैषम्यभेदभिरक्षयवृत्तसमुद्भववद् निम्नतरे पुद्गलवत्त्व
लोके कमयोग्यवगणानुद्गतरात्म्यं क्षार-नीरवद् बहि-अथ विष्णुवद्-ब्रह्म-ब्रह्म-ब्रह्म-ब्रह्म-ब्रह्म-
सम्बन्धो बन्धः १ । तेषामेव कमपुद्गलानामपवर्तनादिकरणकृत व्याभक्तिवै वा निम्नपदवत्त्व
उदयममयमाप्तानां विषयकपेदममुदय २ । तेषामेव कमपुद्गलानां बन्ध-समुद्भवत्वात् कदाप्रत्यक्ष-
निर्ग्रन्थ-साहचर्यवत्त्वप्रत्ययवत्त्वात् सति सद्भाव सत्ता ३ । बन्ध-उदय-सत्ता-
सति, ततो भुवचिप्यस्य प्रत्येक सम्बन्धाद् भुवचि बन्धोदयसति दम्भात् भुवचि-
'वा' रितं 'पातिन्य' देव-पातिन्य सम्बन्धानि-दक्षत्यर्थः ४ । 'पुन' ति पुन्यद्वय- ५ ।

१ सर्वे २ नि सर्वान्निन्दते देवर्षिः सर्वेन्द्रदे । ह्य ३ नि सर्वान्निन्दते देवर्षिः सर्वेन्द्रदे ।
देवर्षिः सर्वेन्द्रदे ।

‘परियत्त’ ति ‘परिवृत्ता’ परान्तमाना ६ । ‘सेयम्’ ति ‘मेतद्’ मप्रतिपत्ता — विपश्चयुक्ता इत्य-
तरार्थ । भाषार्थोऽयम् — ध्रुवमधिन्य १ अध्रुवमधिन्य २ ध्रुवोदया ३ अध्रुवोदया ४ ध्रु-
वसत्ताका ५ अध्रुवसत्ताका ६ सप्तदेशघातिन्य ७ अघातिन्य ८ पुण्यप्रवृत्तय ९ पापप्रवृत्तय
१० परान्तमाना ११ अपरान्तमाना १२ चेति द्वात्रिंशद्भागि यक्ष्ये ।

तत्र निजहेतुसद्भावे यामा प्रकृतीना ध्रुव — अवश्यम्भावी बन्धो भवन्ति ता ध्रुवमधिन्य
१ । यासा च निजहेतुसद्भावेऽपि नावश्यम्भावी न्यस्ता अध्रुवमधिन्य २ । यत्रादि—

नियेहेतुसम्भवे वि हु, भयणिजो जाण होइ पयडीण ।

यथो ता अध्रुवाओ, ध्रुवा अमयणिज्जगजाओ ॥ (पद्यसं० गा० १५३)

निजहेतवश्चेह मिथ्यात्वादयो मन्तव्या । यामामन्यवच्छिन्नोऽनुसन्तत म्योदयन्यवच्छेद-
काल यावदुदयस्ता ध्रुवोदया ३ । यासा तु व्यवच्छिन्नोऽप्युदयो म्योदयोऽपि प्रादुर्भवेति तथानिध-
न्य-क्षेत्र-काल-भव-भाष्यरूप पञ्चनिध हेतुमन्त्र्य प्राप्य ता अध्रुवोदया ४ । यदमाणि—

अव्वुच्छिन्नो उदयो, जाण पयडीण ता ध्रुवोदया ।

वुच्छिन्नो वि हु सभवेह, जाण अध्रुवोदया ताओ ॥ (पद्यसं० गा० १५५)

या सर्वसमारिणामप्राप्तसम्पत्त्वाद्युत्तरगुणाना मातत्येन भवन्ति ता ध्रुवसत्ताका ५ ।
यास्तु कादाचित्कमाविन्यस्ता अध्रुवसत्ताका ६ । सर्वेतरघातित्व च प्रवृत्तीना स्वरिपयघातन-
मेदतो भवति । तत्र सर्वविषयघातिन्य सर्वघातिन्य, स्वरिपयदेशघातिन्यश्च देशघातिन्य ।
सर्वविषय चासाधुत्तरत्र व्याख्यास्याम । तत सर्व—सम्पत्त देश च—कश्चन स्वाकार्यं गुण प्रतीत्ये-
वशीला सर्वदेशघातिन्य ७ । नानदर्शनादिगुणाना मन्ये न कश्चिद् गुण प्रतीत्येवशीला
अघातिन्य । केवल यथा स्वयमतम्करस्वभावाऽपि तम्कर सह वर्तमानमम्कर इव दृश्यते,
एवमेता अपि घातिनीमि सह वेद्यमानान्तद्दोषा इव भवन्ति । यत्राहु श्रीशिवशर्मसूरिभिरा —

अवसेमा पयडीओ, अघादया घादयाहि पलिभागो । (वृ० इत० गा० ८२)

“पालिभागु” ति सादृश्यम् । घातित्व च प्रवृत्तीना रसविशेषाद् विज्ञेयम् ८ । पुण्यप्र-
वृत्तयो जीवाह्लादजनिका शुभा उच्यन्ते ९ । पापप्रवृत्तय कटुकरसा अशुभा उच्यन्ते १० । या
प्रवृत्तयोऽन्यस्या प्रवृत्तेरन्यमुदयमुभय वा निनिवार्य स्वकीय बन्धमुदयमुभय वा दर्शयन्ति ता
परान्तमाना ११ । याम्बन्धन्यस्या प्रवृत्तेरन्यमुदयमुभय वा निनिवार्य स्वकीय बन्धमुदयमुभय
वा दर्शयन्ति ता न परान्तमेत इति कृत्वाऽपरान्तमाना उच्यन्ते १२ । यत् प्रत्यपादि—

विणिवारिय जा गच्छइ, वध उदय व अन्नपगईए ।

सा हु परियत्तमाणी, अणिमरती अपरियत्ता ॥ (पद्यसं० गा० १६१)

“चउहमिग” ति चतुर्धा—क्षेत्र-जीव-भव-मुद्राराश्रितत्वेनचतु प्रकारो निपाक — विपचन

१ निजहेतुसम्भवे हि भवन्तीना यामा भवन्ति प्रकृतीनाम् । बन्धस्ता अध्रुवा ध्रुवा अभवन्तीयवन्ता ॥

२ अप्युच्छिन्न उदयो यामा प्रवृत्ताना ॥ ध्रुवोदया । व्युच्छिन्नोऽपि हि सम्भवति यामा अध्रुवाद्यद्वारात् ॥

स्वरातिप्रदर्शनं यासां साधुतुर्धाविपाका—क्षेत्रविपाका १ जीवविपाका २ भवविपाका ३ पुद्गलविपाका ४ प्रकृतीर्वक्ष्ये । तथा “बधनिह” चि त्रिधानानि विधा—भेदा, बधस्य विधा बधविधा—प्रकृतिरध १ स्थितिवध २ रसरध ३ प्रदेशबध ४ लक्षणास्तान् वक्ष्ये । अत्र च मोदकदृष्टान्तं पूर्वसूरयो व्यावर्णयति, यथा—वातापहारीद्व्यन्यनिचयनिष्पन्नो मोदकः प्रकृत्या वातमपहरति, पिपापहद्रन्यनिवृत्तं पिचम्, स्लेष्मापहद्रव्यसञ्जनि स्लेष्माणम् १ इत्यादि, स्थित्या तु स एव कश्चिद् दिनमेकमवतिष्ठते, अपरस्तु दिनद्वयम्, अन्यस्तु दिवसत्रयम्, यावद् मासादिकमपि कालः कश्चिदवतिष्ठते, ततः परं विनश्यति २, स एवानुभावेन—रसपर्यायेण सिग्ध-मधुरत्वादिलभणेन कश्चिदेकगुणानुभावः, अपरस्तु द्विगुणानुभावः, अन्यस्तु त्रिगुणानुभावः ३ इत्यादि, प्रदेशाः कणिष्ठादिद्रव्यप्रमाणरूपान्ते प्रदेशौ स एव कश्चिदेकप्रसूतिप्रमाणः, अपरस्तु प्रसूतिद्वयमानः, अन्यः पुनः प्रसूतित्रयप्रमाणः ४ इत्यादि । एव कर्मापि ज्ञानावरणादिपुद्गलैर्निवृत्तः प्रकृत्या किञ्चिद् ज्ञानमावृणोति, किञ्चिद्गर्भं किञ्चित्तु सुख-दुःखे जनयति १ इत्यादि, स्थित्या तु तदेव त्रिंशत्तारोपमफोटीफोन्यादिकालावस्थायि भवति २, अनुभावरस्तु तदेव एकस्थानिकद्विस्थानिक-तीम-मन्दादिकरसयुक्तम् ३, प्रदेशस्तु तदेवास्त्वबहुप्रदेशनिष्पन्नम्याद् ४ इति । एष च प्रकृत्यादिस्वभावश्चतुर्विधोऽपि कर्मण उपान्तानकाल एव बध्यत इति बधश्चतुर्विधः सिद्धो भवति । तथा इमरकमणिन्यायेन बधश्चब्द इहापि योग्यते, ततो बधस्त्वामिनो वक्ष्ये, कः कस्याः प्रकृतेः स्थितेवा कः कस्य रसस्य तीम-मन्दादिरूपस्य कश्च कस्य प्रदेशाप्रस्य जघन्यत्वादिलभणस्य बधश्च १ इत्यादि स्वामित्वेन वक्ष्ये । चशब्दाद् उपपन्नमक्षेण-क्षपकक्षेप्यादिक [च] वक्ष्य इत्यनेनाभिधेयमाह । सम्बधः प्रयोजने तु सामर्थ्यगम्ये । तत्र सम्बधः साध्य-साधनलक्षण उपाय-उपेयलक्षणो गुरुपक्वमलभणो वा वेदितव्यः । प्रयोजनं तु प्रकरणकर्तृ श्रोत्रोरान्तर-परम्परभेदेन द्वेधा । तत्र प्रकरणकतुरनन्तरं सत्त्वानुग्रहः प्रयोजनम्, श्रोतुश्चानन्तरं प्रयोजनं प्रकरणाधपरिज्ञानम् । परम्परप्रयोजनं तु द्वयोरपि परमपदप्राप्तिरिति । तथा चोक्तम्—

सम्यक्शालपरिज्ञानाद्विरचा भवतो जना ।

लब्ध्वा दक्षनसंगुद्धिं, ते यान्ति परमा गतिम् ॥

तदेतेन मङ्गलापभिधानेन सकलशास्त्रज्ञता प्रकृतिरनुसृता भवति । तथा च ते प्रणिजगदे—

प्रेभावता प्रकृत्यर्थमभिधेयप्रयोजने ।

मङ्गलं चैव शास्त्रादौ, वाच्यमिष्टाथसिद्धये ॥ इति ।

॥ १ ॥

अथ “यथोद्देशं निर्देष्ट” इति न्यायात् तत्प्रथमतो ध्रुवबन्धिनी प्रकृतीव्याचिख्यामुराह—

यक्षपउतेपकम्माऽगुल्लुनिमिणोवघायभयकुच्छा ।

मिच्छकसायापरणा, विग्ध ध्रुवयधि मगचस्ता ॥ २ ॥

प्राह तत्ताद् लिङ्ग-वचनव्यत्ययेन ध्रुवबन्धिन्यः प्रकृत्यः “मगचच” चि सप्तचत्वारिंशत्सङ्ख्या भवन्ति । तथाहि—वर्णेनोपलभितं चतुष्कं वर्णचतुष्कं—वर्ण-ग-घ-र-स-स्पर्शलक्षणम्, ततो वर्णचतुष्कं च तैजसं च कर्मणः चागुरल्लु चेत्यादिद्वन्द्वे वर्णचतुष्कं-तैजस-कामणाऽगुरल्लु-निर्माण-उप

धात मय कुत्सा । कुत्सा-जुगुप्सा । तथा मिथ्यात्वं च कथायाश्चाङ्गणानि च मिथ्या च कथाया ऽऽवरणानि । तत्र वर्णचतुष्क-सैजस-कर्मणा ऽगुन्धु निर्माण-उपधातानि इत्येता एव तामप्रवृत्तयः, मय कुत्सा मिथ्यात्वं कथाया षोडश इत्येता षकोनविंशतिर्मोहनीयप्रवृत्तयः, आरणाणि-ज्ञानावरणपक्षक-दर्शनावरणनवकम्बरूपाणि चतुर्दश, निम्न-अन्तर्गत्य दान-लाम-भोग-उपभोग-वीर्या-तरायभेदात् पञ्चविधमिति । एव सप्तचत्वारिंशदप्येता ध्रुवप्रधिभ्यः, निनहेतुगद्वावेऽवश्य-बन्धसद्भावादिति ॥ २ ॥

उक्ता ध्रुवप्रधिभ्यः प्रवृत्तयः । साम्प्रतमध्रुवप्रधिनी प्रवृत्तीरभिधित्वुगह—

तणुचगाऽऽगिहसघयणजाइगइग्गइपुट्टिजिणमास ।

उज्जोयाऽऽययपरघातमवीसा गोय वेयणिय ॥ ३ ॥

हासाइजुयलदुगवेयआउ तेवुत्तरी अधुवपघा ।

भगा अणाइसाई, अणतसतुत्तरा चउरो ॥ ४ ॥

तत्र-शरीराणि औदारिक-वैक्रिया-ऽऽहारकल्पणान्तिम्, तैरन-कर्मणयोर्ध्रुवप्रधित्वेना-मिहितत्वात्, उपाङ्गानि-औदारिकाङ्गोपाङ्ग-वैक्रियाङ्गोपाङ्गा ऽऽहारकाङ्गोपाङ्गरूपाणि श्रीणि, आहृतय-संस्थानानि समचतुरस्रन्यग्रोधपरिमण्डल-सादि-कुल-वामन-कुण्डाभ्यां पद, संहननानि-अम्बिनिचयात्मकानि वज्ररूपमनाराच-ऋषमनाराच-नाराचा ऽर्धनागच कीलिका-सेवार्तन्यणानि पद, जातय-एकेन्द्रिय-द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियरूपा पञ्च, गतय-देव-मनुष्य-तिर्यङ्-नारकगतिलक्षणश्चतस्र, स्वगति-विहायोगति-प्रगता-ऽप्रगतामेताद् द्वेधा, “पुट्टि” चि पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् आनुपूर्व्य-देवानुपूर्वी-मनुजानुपूर्वी-तियगानुपूर्वी-नरकानुपूर्वीरूपाश्चतस्र, जिननाम-तीर्थकरनाम, श्वासनाम-उच्छ्वासनामेत्यर्थ, उद्योतनाम आतपनाम पराघातनाम “तसवीस” चि त्रसेगोपलक्षिता विंशतिस्त्रसविंशति त्रसदशक स्थावरदणकमित्यर्थ, गोत्रम्-उद्देशगोत्र-नीचैर्गोत्रभेदेन द्विधा, वेदनीय-सातवेदनीयमसातवेदनीयमिति द्विधा, हाम्या न्युगलट्टिक-हास्य रति अरति शोभाभिषम्, वेदा-स्त्री पुनपुसकरूपाख्य, आयुषि-देवायुमनुजायुस्तिर्यगायुर्नरकायुरिति चत्वारि इति । एताभिसप्ततिप्रवृत्तयः ‘अध्रुवप्रधा’ अध्रुवप्रधि-यो भवन्तीति शेष । एतासा निजहेतुमद्भावेऽप्यवश्य-बन्धभावादध्रुवप्रधित्वम् । तथाहि—पराघात-उच्छ्वासनाम्नो पर्याप्तनाम्नैव सह बन्धो नापर्याप्तनाम्ना अतोऽध्रुवत्वम् । आतप पुनरेकेन्द्रिय-प्राभोग्यप्रवृत्तिसहचरितमेव नान्यदा । उद्योत तु तियगगतिप्रायोग्यवधेनैव सह बध्यते । आहारकट्टिक-जिननाम्नी अपि यथाक्रम-संयम-सम्यक्त्वप्रत्ययेनैव बध्यते नान्यवेत्यध्रुवप्रधित्वम् । शेषशरीरोपाङ्गत्रिकादीनां पदपट्टिप्रवृत्तीनां सविषयत्वाद् निजहेतुसद्भावेऽपि नावश्य-बन्ध इत्यध्रुव-प्रधित्व-सुप्रतीतमेव । उक्ता अध्रुवप्रधिभ्यः प्रवृत्तयः । साम्प्रतं ध्रुवप्रधि-यध्रुवप्रधिनीनां भङ्गकान् मयरापकार्थं च वक्ष्यमाणध्रुवोदया-ऽध्रुवोदयप्रवृत्तीनां च भङ्गकान् बन्धमाश्रित्य उदय-माश्रित्य च चितयन्नाह—“भगा अणाइसाई” इत्यादि । ‘भगा’ भङ्गकाश्चत्वारो भवन्ति । कथम्-इत्याह—अनादि-सादयोऽनन्त-सान्तोत्तरा । इदमुक्तं भवति—अनादि-सादिशब्दौ आदी-

साधकपि । तथा संयमे मन्त्रपि आचारकगमकं कम्पविद् बभसद्भावे सपायां स्यात् तदभावे
कम्पविद् नेति । सधोर्भगोत्रमगम्यासत्रमत्वस्य बभसाभावाद् विहितैतद्बभस्य द्वावरभाव गतस्य
मिथ्यादयेण वा सपायां १ लभ्यते तेजो-वायुकादिकनीवमध्यगतस्य उद्धर्तनप्रयोगेण वा सपायां
॥ लभ्यते, इत्यस्य तु भवतीत्यासामधुवमपाकना ॥ ८-९ ॥

उक्तं भुवत्पक्षाऽधुवगणाकम्पटित्वाद्ययम् । सम्पति गुणस्यावेण कसाचित् प्रकृतीनां
धुवाऽधुवगणा साधारण्येण निरूपयसाह—

पदमतिगुणेषु मिच्छ, नियमा अजयाहदृष्टगे भञ्ज ।

सासाधने गल्ल मम्म, सत मिच्छाहदसगे वा ॥ १० ॥

प्रथमा -आद्यास्य -वितादृश गुणा -गुणस्याकाणि प्रथमत्रिगुणा तेषु प्रथमत्रिगुणेषु—
मिथ्यादृष्टि-सासा-दा-सम्पत्तिमिथ्यादृष्टिरूपेषु 'मिथ्यात्व' मिथ्यात्वलक्षणा प्रकृति 'नियमात्'
निश्चयेन 'सद् विषयानाम्, सपायां प्राप्यत इत्यर्थ । 'अयताघट्टे' अविरतसम्पदृष्टि १ देशविरत-
२ प्रमत्तमयन ३ अग्रमत्तसंयन ४ अपूर्वकरण ५ अतिवृत्तिवाद ६ राक्षससम्पराय ७ उपशान्तमोह
८ लभ्येव्यष्टि गुणस्याकाणेषु 'भाग्य विकल्पनायम्, कदाचिद् मिथ्यात्व सपायामस्ति कदाचि-
त्त्वान्ति । तथाहि—अविरतसम्पदृष्ट्यादिना क्षपिते नास्ति, उपगमिते त्वन्ति । सासाधने 'सल्ल'
नियमात् 'सम्प' 'सम्पत्त्य' सम्पदगानमोहनीयलक्षणा प्रकृति 'सद्' विषयानाम्, सर्वदैव लभ्यत
इत्यर्थ, यत औपगणिकसम्पत्त्यादामा जपयत समयावशेषायामुक्तुत बडावलिवावशि
ष्टाया सासाधने लभ्यते, तत्र च नियमादष्टाविंशतिसत्कर्मकासाविति भाव । 'मिथ्यात्वादि
दृष्टे' मिथ्यादृष्ट्यादिषु साम्बादनवर्जितोपशान्तमोहपरसागुणस्थानकेषु दक्षसद्वेषु 'वा वि-
वरूपन-भयनाया सम्यक्त्व सपायां स्यात् लभ्यते म्यासेनि । तथाहि—मिथ्यादृष्टौ जीवेज्जादि-
वर्द्धितमिदमिति उद्धर्तनमम्यवत्पुत्र वा, मिथ्येऽप्युद्धर्तितसम्पददर्शने, अविरतादौ चोपशान्त
सासाधने क्षीणसत्त्वे सम्पदगानमोहनीय सपाया न प्राप्यते अन्यत्र सवत्र लभ्यत इति ॥१०॥

सासणमीसेमु धुच, मीम मिच्छाइनचसु भयणाए ।

आहदुगे अण नियया, भह्या मीसाइनयगम्मि ॥ ११ ॥

सासाधन च मिथ्य च साम्बादन मिथ्ये तयो साम्बादन-मिथ्ययो, बहुत्व च प्राकृतवगात्,
यदाहु प्रमुध्रीहमचन्द्रधरिपादा —'द्विवचनस्य बहुवचनम्' (सिद्ध० ८-३-१३०) यथा—
'इत्या पाया इत्यादौ, साम्बादनगुणस्थाने सम्पत्तिमिथ्यादृष्टिगुणस्थाने चेत्पर्य, 'भुवम्' अव-
श्यभावेन 'मिथ्य सम्पत्तिमिथ्यादा' मोहनीय 'सद्' इति पूर्वोक्तगानातो ह्यरकभजिन्यायादिहापि
सम्पद्यते । इदमत्र हृदयम्—साम्बादनो नियमादष्टाविंशतिसत्कर्मैव भवति, मिथ्यादृष्टाविंशतिस-
त्कर्मा विसर्गोन्नितमम्यवत्त्व सप्तविंशतिसत्कर्मा उद्धर्तितानन्तानुवर्धितनुष्कभुवर्धितशतिसत्कर्मा
वा, यत एतेषु सपास्थानेषु मिथ्यमच्छादय्य लभ्यते, वर्द्धितसत्कर्मा ॥ मिथ्यो न सम्प-
द्यते, मिथ्यपुत्रस्य गणोदयाग्या यतिरेकण मिथ्यगुणस्थानकाप्राप्तेरिति । 'मिथ्यात्वादिनवम्'

नेमात् तेषु कर्मणां मावप्यत इति । तथा 'विनिगुणे विना तित्थ' नि कोविन् न निश्चयाये
 रगुणेषु वा' इत्यत्रापि सम्प्रतीकम् । सर्वगुणध्यानेषु द्वितीय तृतीयगुणध्यानके विना,
 एतानि विनिगुणान्ताकरितेषु द्वावप्यस्त्य, 'वा विनाशया-अनया तीर्थकराणाम सत्ताया
 णा इति । इदमपि तावदप्य-यथा ब्रह्मविगतगम्यगम्यव्यापितपूरणभागपरक यावत्
 तत्त्वमत्यन्तं तीर्थकराणामकर्म ब्रह्मा उपनिनागुणध्यानायधिरोन्ति, ब्रह्मिष ब्रह्मतीर्थ
 णामकर्म, अविनिगुणध्यानात् विन्यासमपि गच्छति तदा साध्यादा मिश्रहितेषु द्वादशगुण
 ध्यानेषु तीर्थकराणामकर्म सत्तायामवाप्यते, तीर्थकराणामकर्मको हि मिश्र-साध्यादाभारः
 तेष्वपि स्वभानोपपत्तिं तर्जयाम् । अतुक् बृहत्सर्मन्तमप्ये-

नित्ययेण विहीन, सौख्यस्य तु संतण होइ ।

सत्तायागमि उ गुणे, सम्मागीमे य पयडीण ॥ (गा० २५)

य पुनर्विगुणध्यानकत्वेऽपि सति तद्वा चधाति तस्य सर्वगुणध्यानेषु तत्ताया न लभ्यते,
 नोऽन्यो संयम-साधक-वत्क्षणमन्त्रमन्त्रयमन्त्रायेऽपि यथाभावाद् तावदप्य सत्तागमभव ।

अतुक् कर्मप्रवृत्तिमद्ब्रह्मणाम्-

आहारग निश्चारा मञ्ज वि ।

आहारकसक-तीर्थकरनाभी सत्ता मति माऽप्ये इति भावः । प्रवृत्ताहारकसत्तके तीर्थकर
 मति च प्रयेव सत्ताकृतेऽऽतिष्ठमाने मिश्रादृष्टिरपि अनुभूयतीति निश्चितम् । उभय
 णामगमी भवति न वेति विनेकाऽऽद्यायामाह- 'नोभयसंते मिच्छो' वि । 'न' नैव
 भयस्य-आहारकसत्तक-तीर्थकरलक्षणद्विकर्म्य सत्तये-असासद्भावे सति मिश्रादृष्टिर्भवेत् ।
 १५५ 'उभयमसाया मिश्यात् न गच्छतीति भावः । तर्हि केवलतीर्थकरनामकर्मसत्ताया
 यन्त बाल मिश्रादृष्टिर्भवति' इत्याह- "अन्तमुत्तुच भवे तित्थे' वि 'अन्तमुत्तुच' अन्त
 हृतमात्र काल 'भवेत्' जायेत "मिच्छो' वि इत्यम्यात्रापि सम्प्रधाद् मिश्रादृष्टिः । 'व सति'
 त्याह- "नित्ये' वि तीर्थकराणामकर्मणि सत्ताया वतमान इति गम्यते । इदमुक्त भवति-
 १ नरपे ब्रह्मपुत्रो वेदकसम्यगदृष्टिब्रह्मतीर्थकराणामकर्म सन् तत्रोत्प्लुतुरवश्य सम्यक्त्व
 रित्यस्य तत्रोत्पद्यते, उत्पत्तिसमनंतरं तमुत्तुहर्तुर्धर्मवदस्य सम्यक्त्व प्रतिपद्यते, तस्यायमुक्त-
 माण कालो लभ्यत इति ॥ १२ ॥

उक्त समनियम श्रुतसत्ताकमवृत्तिद्वारम् । अपुना समतिपक्ष सर्वदेनापातिमवृत्तिद्वारं
 तिपादयसाह-

कौटल्यमुपलापरणा, पण निहा धारमाहमकसाया ।

मिच्छति स-यघाई, चउज्जाणतिदसणापरणा ॥ १३ ॥

सजलण नोयसाया, यिग्ध ह्य देसघाईओ अघाई ।

पत्तेयतणुद्वाऽऽऽ, तमयीसा गोयलुग यथा ॥ १४ ॥

१ स० १-२ वृत्त-यथा ॥ २ तीर्थकरैव विहीनं सत्तक-वर्तिता कालं तु सत्तायां भवति । सात्तायने तु
 न सम्यगिति च प्रवृत्तीनाम् ॥ ३ स० १-२ रक्तगीय ॥ ४ उ० १० 'रय सत्ता' ॥ ५ उ० २० 'रय ॥

सर्वमेव भन्तीति सर्वपातिनो द्वादशापि कथाया, यत् पुनस्तेषां प्रबलोदयेऽप्ययोग्याहारादिविर-
मणमुपलभ्यते तत्र वारिवाहदृष्टान्तो वाच्यः । तथा मिथ्यात्वं तु विनम्रातिनत्वमद्भानरूप-
सम्यक्त्व सर्वमपि हन्तीति सर्वपाति, यत्तु तस्य प्रबलोदयेऽपि मनुष्य-पञ्चादिवस्तुमद्भानं तदपि
जलधरोदाहरणादवसेयमिति ।

भाविता सर्वपातिन्य । सम्प्रति देशपातियो भाष्यन्ते—“चउनाणतिदसणावरण” वि
 आवरणान्दस्य मत्सेक सम्बन्धाद् ज्ञानावरणचतुष्कम्—मतिज्ञानावरण १ सुतज्ञानावरण २
 अवधिज्ञानावरण ३ मन पर्यायज्ञानावरण ४ लक्षणम्, दर्शनावरणविक—चपुर्दनावरण १-
 अचपुर्दर्शनावरण २ अवधिदर्शनावरण ३ रूपमिति । सम्भवलनाश्रितार—शोध-मान-माया
 लोभा । ‘नोक्पाया’ हाम्य १ रति २ अरति ३ शोध ४ मय ५ जुगुप्सा ६ र्वविद ७ पुनेद
 ८ नपुसकवेद ९ स्वरूपा नव । ‘विभ्रम्’ अतराय—दान-लाभ-भो-उपभोग-वीर्यान्तगम्य
 णम् । ‘इति’ अमुना दर्शितप्रकरणे देशपातिन्य पञ्चविंशतिमहत्वा प्रकृतयो भवन्तीत्यवगर्ष ।
 भावार्थस्त्वयम्—मतिज्ञानावरणादिवचतुष्कं केवलज्ञानावरणानाहत ज्ञानदंष्ट्रं हर्न्तीति देशपाती
 दमुच्यते, मत्पादिज्ञानचतुष्टयविषयभूतानयान् बद्ध नाशमुच्यते स हि मत्पावरणापुटय एव,
 तद्विषयभूतास्त्वनन्तगुणान् यत्न पार्नते स केवलज्ञानावरणम्यवोदय इति । चपु-अचपु
 अवधिदर्शनावरणान्यपि केवलदर्शनावरणानाहतकेवलदर्शनादेशमाहृण्यतीति देशपार्नति ।
 तथाहि—चपु अचपु-अवधिदर्शनविषयभूतानेवाऽयान् एतदुदयाद् न पश्यति, तद्विषय
 भूतास्त्वनन्तगुणान् केवलदर्शनावरणोदयादेव न गमीयते । तथा सम्प्रत्यन्ता तव नोक्पायाश्च
 लब्धस्य पारिश्रम्य देशमेव ज्ञातीति देशपातिन, तेषां मूल उचरगुणानामनीचरजनक-वत् ।
 यदवादि धीमदाशास्त्रपादै —

संघे वि य भद्रारा, संजल्लण तु उदयभो हति ।

मूलच्छिद्यं पुन होह, बारभण्ट कसायण ॥ (आन० वि० गा० ११२) इति ।

दानान्तरायादीनि पञ्च अन्तरायाप्यपि देणपातीयेव । तथाहि—दान-श्रम-भोग-पद-
गानां तावद् भट्टण-भारपायोभ्यायेव द्रव्याणि विषय, तां च समस्तपुद्गलानि च द्रव्यान्त-
भागस्त्वे देण पञ्च वर्तते, अनो द्युदयान् तां पुद्गलानि च ददेणवतीं द्रव्याणि द्द द्दु द्दु
भोमुमुपभोमु च । गतीनि तां दान-श्रम-भोग-उपभोगान्तरायापि तावद् देण-पतीयेव ।
यपु सर्वतोवर्ततीं द्रव्याणि । ददति । लभते । भुङ्क्ते । लप्सुपभुङ्क्ते तस्य दान-भारपाद-
दयात्, शि-पु तेपाणेन भट्टण-भारणाविषयवेनाभय-पुडानचदिनि मतदम् । ईदन्तराया
मपि देणपात्येव, सर्ववीर्ये । यातवतीति कृत्वा । तथाहि—सुखमिणोश्च दीदन्तरायाकर्मण-
अभुदये वर्तमानायाप्यन्तरापरिणमन-कर्मद्विज-भट्टण-उत्पन्नरागादि-विषय एव दन् दीद-
न्तरायाकर्मणोपपन्नो विषयते, तन्मयोपपन्नविषयतश्च त्रिोददीकदादौ कृत्वा ददद् दीद-
स्वावद् दीदीर्मस्य यद् यद्वातं यद्गुणं च तत्तत्तथाद् अर्वादिनि कर्तव्यं तत्तत्तथादप्यन कर्त-

१ सौंसे बिबिध मन्त्रमाओ सुनयो भवति मन्त्रेण पुनर्महा इत्यथ वदामहे ।

नीर्यं भवतीति देशपातीदम् । यदि पुन सर्वधानि म्यात् तदा यथैव मिथ्या-रम्य कपायद्वादग
रम्य च उदये तदाचार्यं सम्यक्त्वगुण देश-सर्वसंयमगुण च जघ-यमपि न लभते, तद्वत् च
उदयेऽपि सदाचार्यं जघ-यमपि वीर्यगुण न लभेत, न चैवमस्ति, तस्मादिदमपि देशपा-
तीति स्थितमिति ।

उक्ता सर्व देशपातिन्य । सम्प्रति तत्प्रतिपक्षभूता अपातिनीव्याचिन्म्यामुगट्—“अघाड”
इत्यादि । अपातिन्य एता पञ्चसप्ततिसङ्ख्या प्रकृतयोऽभिधीयते । तद्यथा—“पदेय” चि प्रत्ये
प्रकृतय—परापात-उच्छ्वासा ऽऽनप-उद्योता ऽगुरन्धु-तीर्थकर निर्माण-उपगानरूपा अष्टौ ।
“तणुद्व” चि तन्वा(नु)शब्देनोपलक्षितमष्टक “तणुवगागिहसंधयणजाटगद्वस्वगद्वपुत्रि” (गा०
३) इति लक्षण तन्वष्टकम्, तत्र तनव—औदारिक-वैत्रिया-ऽऽहारक-तैजस-कर्मणलभणा
पञ्च, उपाङ्गानि त्रीणि, आकृतय—संस्थानानि षट्, संहननानि षट्, जातय पञ्च, गतयश्चतस्रः,
वगती द्वे, पूर्व्य—आनुपूर्व्यश्चतस्रः, एव तन्वष्टके प्रकृतय पञ्चत्रिंशत् । आयुषि चत्वारि । त्रयवि-
धति—त्रसदशक-स्वावरदशक-मीलनात् । “गोयदुग” चि गोत्राब्देनोपलक्षित द्विकम्—“गोयवे
पणिय” (गा० ३) इतिगाथाशेन प्रतिपादितम्, गोत्रम्—उच्चैर्गोत्र नीचैर्गात्रमिति, साना ऽमान-
भेदाद् घेदनीय द्विधा, तदेव गोत्रद्विकगब्देन प्रकृतिचतुष्टयमभिधीयते । “वन्न” चि वर्ण-गन्ध-
रस स्पर्शाख्याश्चतस्रः प्रकृतयो गृह्यन्ते इति । एता प्रकृतयोऽपातिन्य, न कश्चन ज्ञानादिगुण
पातयन्तीति कृत्वा, केवल सर्व-देशपातिनीभि सह वेद्यमानान्मन्मदृश्योऽनुभूयन्ते । अयमर्थ—
सर्वपातिनीभि सह वेद्यमाना एताः अपातिन्योऽपि सर्वपातिरमरिषाक दर्शयन्ति, देशपाति-
नीभि सह पुनर्वेद्यमाना देशपातिरसम्, यथा म्वयमचौरोऽपि चौरै सह वर्तमानश्चौर इवाव
भासते । यदमाणि—

जाण न विमओ घाड्छणम्मि ताण पि सच्चपाइरसो ।

आयइ पाइसगासेण चोरया वेहऽचोराण ॥ (पञ्चसं गा० १५०) ॥ १४ ॥

उक्त सप्रतिपक्ष सर्व देशपातिद्वारम् । सम्प्रति पुण्य पापप्रकृतीर्विबुराह—

सुरनरतिशुच साय, तसदस तणुवग वहर चडरस ।

परघासग तिरिआउ, वणचउ पणिदि सुभग्गई ॥ १५ ॥

त्रिकशब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धात् सुरत्रिकम्—देवगति देवानुपूर्वी-देवायुर्लक्षणम्, नर-
त्रिकम्—नरगति-नरानुपूर्वी-नरायुर्लक्षणम्, “उच्च” चि उच्चैर्गोत्र सात ‘त्रसदशक’ त्रस-यादर
पथाष्ट प्रत्येक स्थिर शुभ-शुभग-सुम्बरा ऽऽदेय-यज्ञ कीर्तिलक्षणम्, तनव—औदारिक-वैत्रिया-
ऽऽहारक-तैजस-कर्मणरूपा पञ्च, उपाङ्गानि—औदारिकाङ्गोपाङ्ग-वैत्रियाङ्गोपाङ्गा ऽऽहारकाङ्गो
पाङ्गलभणानि त्रीणि, “वहर” चि वज्रकृपमनाराचसहननम् “चतुरस” समचतुरस “परघा
सग” चि परापातसप्तकम्—परापात-उच्छ्वासा ऽऽनप-उद्योता ऽगुरन्धु-तीर्थकरनाम निमाणरूपम्,

१ यथा न विपदा चरिते तावामपि क्षयपातिरस । जायत पातिचक्रणेन चौरता इवहाचौराणाम् ॥

२ पञ्चसङ्गदस्योपकृतीकगनभावात् यु-^०गमायेव । गृह्णन्तीकगतगाथायां पुन—^०छण्णेण ॥

रागीरपुद्गलेष्वेव सविषाकस्य दर्शनात् सुप्रतीतमेवारा पुद्गलविषावित्वमिति ।

उक्ताश्चतुर्दिग्निपाका मूत्राय । सम्प्रति यदुक्तम् “बुद्धिबधविट् सामी य” (गा०१)
इति तन्निर्गोणार्थं बधविषा व्याख्यान्यामुदाहृतम्—“बधो पयद्विद्वत्सपत्नम्” चि, बधशब्दस्य
प्रत्येकमभिस्तम्भधात् प्रवृत्तिबध स्थितिबध रसबध प्रदेशबध, ‘इति’ अमुता प्रकारेण
बधश्चतुर्धा भवति । तत्र स्थिति-अनुभाग प्रदेशबधाया य समुदाय म प्रवृत्तिबध । अथवा
सायविरोपगृहीतस्य बधमद्विकस्य यत् स्थितिकालीयमा य स्थितिबध । कर्मपुद्गलानामेव
‘गोऽनुभो वा पात्यपाती वा यो रम गोऽनुभायबधो रमबध इत्यर्थः । कर्मपुद्गलानामेव
यद् ग्रहण स्थितिरनिरूपेण दलिकमद्वारापापायेनैव करोति स प्रदेशबध । उक्तं च—

टिडिबधु दलम् टिडि, पण्मवधो पण्मदण् ज ।

साण रमो अनुभागो, तम्समुदाओ पण्मवधो ॥ (पद्यतं० गा० ४३२)

अन्यत्राप्युक्तम्—

प्रवृत्ति समुदाय स्थान्, स्थिति कालावधारणम् ।

अनुभागो रस प्रोक्त, प्रणो दलमद्य ॥ () इति ॥ २१ ॥

उक्ता सामान्यतो बधभेदा । अयं मूलप्रवृत्तिव्यवस्थानि तेषु च भूयस्कारा रूपतरा
ऽस्थिता अवच्यन्तान् बधभेदविशेषान् निरूपयन्ताह—

मूलपदवीणा अदसत्तष्टेगपधेसु तिलि भूगारा ।

अप्पतरा तिय चउरो, अवट्टिया न हु अवत्त-रो ॥ २२ ॥

‘मूलप्रवृत्तीना’ ज्ञानावरण-दर्शनारण-वेदनीय-मोहनीया ऽऽपु-नाम-भोत्रा ऽन्तरायत्वं
ज्ञानम् अष्ट-नाम-बहु-एक-बधेषु त्रयो भूयस्कारा त्रयोऽल्पतरा चत्वारोऽस्थितन-धा
भवन्ति, ‘न हु’ नैव ‘अवत्त-र्य’ अस्त-यवधो मरतीत्यगाराय । भाग्यस्त्वयम्—इदं
मूलप्रवृत्तीना चत्वारि बधव्यवस्थानि भवन्ति । तद्यथा—अष्टविधबध सप्तविधबध पञ्चविध
बध एकविधबधश्च । सप्तप्रवृत्तिसमुदायन-पोऽष्टविधबध । आयुःपक्षसप्तप्रवृत्तिबध सप्तविध
बध । आयुर्मोहनीयवर्जपदप्रवृत्तिबध पञ्चविधबध । एकस्या सातवेदनीयत्वात्ताया प्रवृत्ते
र्बध एकविधन-ध । तन्नाऽष्टविध-सप्तविध-पञ्चविध-एकविधबधेषु त्रयो भूयस्कारव-धा त्रयोऽ
ल्पतरव-धा चत्वारोऽस्थितव-धा, अवच्यन्तवधो ज्ञानि ।

तत्र भूयस्कारादीना स्वरूपमिदम्—तत्रैकविधाऽल्पतरबधको भूत्वा यत्र पुनरपि
पञ्चविधादिबहुबधको भवति स प्रथमसमये भूयस्कारबध १ । यत्र स्वष्टविधादिबहुबधको
भूत्वा पुनरपि सप्तविधाऽल्पतरबधको भवति ॥ प्रथमसमये ण्वाऽल्पतरबध २ । यत्र तु
प्रथमसमये एकविधादिबधको भूत्वा द्वितीयसमयादिविषयं तावमात्रमेव यच्छानि गोऽवस्थित
बध ३ । यत्र तु सप्तधाऽवधको भूत्वा पुनः प्रतिपत्य बधको भवति ॥ आप्तममयेऽ

१ त्रिविधबधो इत्यस्य स्थितिः प्रथमः २ अल्पतरबधः यत्र । यत्र रमो अनुभाग तत्तत्पुनरपि अष्टविधबध ॥

यत्तद्व्यवस्थ, अथ पुनस्तत्प्रवृत्तीनामेव भवति । मूलप्रवृत्तीनाम्, तान्मा मर्यादावच्छिन्ना योगिनेरगतिं सिद्धस्य वा प्रतिशताभावेन पुनरेवमासात् ।

अथ कथं त्रयो मूलस्फारणं त्रयोऽल्पतरवश्च चतस्रोऽल्पतरवश्च भवन्ति । इति चेद् उच्यते—इहैकत्रिंश उद्धा उपगानमोपायमानं प्रतिपत्त्य मृदममपरागे पुन पक्षिषु पक्षत आद्यसमये प्रथमो मूलस्फारणश्च १ द्वितीयादिमयेषु त्वरस्थिततन्त्र, ततोऽल्पतरवान् प्रतिपत्त्य सप्तत्रिंश वचन आद्यसमये द्वितीयो मूलस्फारणश्च २ द्वितीयादिमयेषु त्वरस्थिततन्त्र, आयुर्वन्धकाले त्र्यष्टत्रिंश गतस्य प्रथमममय एव तृतीयो मूलस्फारणश्च ३ द्वितीयादिमयेषु त्वरस्थिततन्त्र इति त्रयो मूलस्फारा । तथाऽऽयुर्वन्धकोऽष्टविंश वद्धा पुनरप्यायुर्वन्धोपरमे सप्तत्रिंश वचन आद्यसमये प्रथमोऽल्पतरवश्च १ द्वितीयादि मयेषु त्वरस्थिततन्त्र, सप्तत्रिंशद्विंश सुक्ष्ममपरायावृत्त्याया पक्षिषु गतस्य प्रथमममये द्वितीयोऽल्पतरवश्च २ द्वितीयादिमयेषु त्वरस्थिततन्त्र, पक्षिषु गतपुनगानमोहाद्यव स्यायामेकत्रिंश गतस्याद्यसमये तृतीयोऽल्पतरवश्च ३ द्वितीयादिमयेषु त्वरस्थिततन्त्र इति त्रयोऽल्पतरवश्च । तथा मूलप्रवृत्तिविषयाण्येकत्रिंशार्थानि चत्वारि वक्ष्यमानानि, तेषु चतु र्ष्वपि बन्धस्थानेष्वरस्थिततन्त्रोऽस्त्येवेति चत्वारोऽवस्थिततन्त्रा । अत्रत्यन्त्रान्यस्तु मूलप्रवृत्तिषु न सम्भवतीत्युक्तमेवेति ॥ २२ ॥

अधेतदेव मूलस्फारादिस्वरूपं व्याचिख्यामुदाह—

एगादहिगे भूओ, एगाईऽणगम्मि अप्पतरो ।

तम्मत्तोऽवट्ठियओ, पदमे समण अवत्तओ ॥ २३ ॥

एकादिभि—एकद्वित्र्यादिभि प्रवृत्तिभिर्विधे वच्चे “मूल” इति मूलस्फारणानाम वचो भवति । यथा—एका वद्धा पद् गच्छति, पद् उद्धा सप्त गच्छति, सप्त वा वद्धाऽष्टौ गच्छतीति । तथा एका दिभि—एक द्वित्र्यादिभि प्रवृत्तिभिर्भूने—हीने बन्धे ‘अल्पतर’ अल्पतरानाम वचो भवति । यथा—अष्टौ उद्धा सप्त गच्छति, सप्त वा उद्धा पद् वच्छति, पद् वा वद्धा एका वच्छति । तथा म एव मूलस्फारोऽपतरो वा द्वितीयादिमयेषु ‘तन्मात्र’ तानन्मात्रतया प्रवर्तमानोऽवस्थिततन्त्रो भवति । एते त्रयोऽपि प्रकारा मूलप्रवृत्तीना सम्भवन्ति । तथा य सर्वथाऽल्पतरको भूत्वा मूयोऽपि बन्धक सञ्जायते तदा तस्य प्रथमसमयेऽस्त्यस्य सम्भवतीति । एतदेवाह—“पदमे समण अवत्तओ” इति स्पष्टम् । न चाय मूलप्रवृत्तिषु सम्भवन्ति, न हि मूलप्रवृत्तीना सयामा वच व्यवच्छेदे सति अयोगिनेरगतिं सिद्धस्य वा मूयोऽपि बन्ध सम्भवतीति एषोऽस्त्यस्यबन्ध उत्तमप्रवृत्तिष्वेव भवति, त चोत्तरप्रवृत्तिषु यथास्थान दर्शयिष्याम ॥ २३ ॥

उक्ता मूलप्रवृत्तीरधिहृत्य मूलस्फारादिनां । अधुनोत्तरप्रवृत्ती प्रतीत्य तान् मचिकट्ठ-मिपुराह—

नय छ घउ दसे दु दु, ति दु मोहे दु इगर्वास सत्तरस ।

तेरस नय एण घउ ति दु, इषो नय अट्ट दस दुद्धि ॥ २४ ॥

“दमि” इति मामा सयामामेति न्यायान् पदैकदेशोऽपि पदममुपायोपचार इति दर्शनावरणो

एतत्प्रवृत्तीनां त्रीणि बन्धस्थानानि । बन्धम् इत्याह—“तच्छब्दः” चि त्रिविधं बन्धस्थानं पद्धि-
बन्धस्थानं चतुर्विधं बन्धस्थानं चेति । तत्र त्रिधा त्रिधात्रिधा प्रचला प्रचलाप्रचला-स्त्यानर्दि-
लम्बण त्रिधापद्यकम्, चतुर्विधागारणाऽचतुर्विधागारणाऽऽभिदर्शनावरण केवलदर्शनावरण
चतुष्टयं चेयेतत्तत्रिविधम्, एतच्च त्रिग्यादृष्टि-मासादागुणस्थानकं यावद् बध्यते । तत् परं
स्त्यागर्दिश्विक् त्रिधानिन्द्राप्रचलाप्रचला-स्त्यागर्दिरूपं व्यभिचरते, अतः सम्यग्गिग्यादृष्टिगुण-
स्थावादिषु पद्धि-बध्नन् प्रथममगमे प्रथमोऽल्पतरबन्धः, एतच्च पद्धिभमपूर्ववरणप्रथम-
ममभागं यावद् बध्नाति । ततः परं त्रिधा प्रचलाप्रचला-स्त्यागर्दिरूपं व्यभिचरते, अतः शेषं चतुर्विधं बध्नन्
आद्यमगमे द्वितीयोऽल्पतरबन्धः, एतच्चतुर्विधं सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानकं यावद् बध्यते । तत्
सम्यक्चिद् पुनरपि प्रतिपत्य पद्धि-बध्नन् प्रथममगमे प्रथमो भूयस्कारबन्धः । ततोऽपि प्रतिपत्य
तत्रिविधं बध्नन् आद्यमगमे द्वितीयो भूयस्कारबन्धः । अत्र च त्रिविधादिषु त्रिष्वपि बन्धस्था-
नेषु द्वितीयादिषु समेषु तदेव बध्नतोऽऽस्तिनन्ध इति त्रयोऽवस्थितवन्धाः । यदा तूपधान्त-
मोहावस्थायां दण्डावरणप्रवृत्तीनां सर्वमाऽन्धको भूत्वा पुनरद्वाक्षयेणेदं प्रतिपत्य चतुर्विधं
बध्नाति तदा प्रथममगमेऽऽकम्बन्धो भूयस्काराद्युचितलक्षणायोगाद् भूयस्कारादिभिर्निर्गलै-
र्बन्धु न गच्छत इत्यनन्धः, द्वितीयादिभगमेषु त्वन्नाप्यवस्थितवन्धः । यदा पुनरुपधान्तमो-
हावस्थायामेवायु भवेत्तान्तरगुरुरूपधत्ते तदा तत्र प्रथममगमे एव पद्धि-बध्नन् द्वितीयो
ऽल्पतरबन्धः, द्वितीयादिभगमेषु स्ववस्थितवन्धः । तदेवमत्र द्वौ भूयस्कारबन्धौ द्वावरूपतरबन्धौ ।
अवस्थितवन्धास्तु गणनया षड् भवन्तोऽपि बन्धस्थानानि त्रीण्येवेति तद्वेदान्त्य एव भवन्ति ।
अवस्थितवन्धौ द्वौ इति । एतदेवाह—“तु दु ति दु” चि द्वौ भूयस्कारबन्धौ द्वावरूपतरबन्धौ
प्रथोऽवस्थितवन्धा द्वावरूपवन्धाविति । भावार्थं पूर्वोक्त एवेति ।

उक्ता दण्डावरणोत्तरप्रवृत्तिषु भूयस्कारादिबन्धाः । इदानीमेतान् मोहनीयोत्तरप्रवृत्तिषु
विचिन्तयन्त्याह—‘मोहे दुःखगीम मरुतः’ इत्यादि । ‘मोहे’ मोहनीयकर्मणि दण्डं बन्धस्था-
नानि भवन्ति । तद्यथा—“दुःखगीम” चि त्रिगतिशब्दस्य प्रत्येकं सम्बन्धाद् द्वौ त्रिगति एव
विगति मत्तदश त्रयोदश नव पञ्च चतस्रः तिस्रो द्वे एका च । उक्तं च सप्ततिकायाम्—

द्वौ त्रिगति इव गीमः, चतस्रसा तेरसेन नव पञ्च ।

चउ निग दुग च पग, बध्नाणाणि मोहम् ॥ (गा० ११)

तत्र सम्यक्त्व-सम्यग्निमित्यात्ये बन्धे न भवन्, “नै य क्षणे सम्मनीसाह” (पैशत० गा०
१२८) इति वचनात् । न च त्रयाणां वेदानां युगपद् बन्धं किन्त्वेककालमेकस्यैव । हास्य-
रतिपुला इति नोक्तयुगले अपि न युगपद् बन्धमायात् किन्त्वेकतरमेव युगलम् । ततो मोह-
नीयस्योत्कथनं प्रभूतप्रवृत्तिर्बन्धो द्वौ त्रिगतिः—मिथ्यात्व १ षोडश कथायां १६ एको वेदः ?
अथतरयुगलं २ मय १ जुगुप्सा १ इति । सा च मिथ्यादृष्टिगुणस्थाके प्राप्यते । ततः
सात्मादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थाके मिथ्यात्वनन्धमायादेकविंशति । यद्यप्यत्र नपुमकवेदस्यापि

१ द्वौ त्रिगतिः एव त्रिगतिः सप्तमं त्रयोदशं नव पञ्च । कर्तारं त्रिगतिं द्वे त्रिगति बन्धस्थानानि धोरतः ॥

१ न च बन्धो नपुमकत्व-मिथे ॥ १ पञ्चमप्रदं तु—यत्र नो सम्मनीसाह इति पाठः ॥

कस्य समुदितमेवैक उच्यन्ते । मित्रादृष्टेराभ्य मूढममपराय यातु भवति, एवमन्तगतायैव
स्यापि वान्यम् । वेदनीयस्याप्येवमेव उच्यते । मानममान वा । आयुषश्चायुष्मा आयुषामन्यतर्क-
युक्तलक्षणमेकमेव उच्यमानम् । गोत्रस्य तु नीनैर्गोत्रमुच्यते । न एक उच्यमानम् । अत्र
च सूचकत्वात् सूत्रस्यैतन् स्वयमेव द्रष्टव्यम्, यथा—अत्र स्मर्यध्वनेऽपि भूयस्याग उपनयनौ
न सम्भवतः, सहस्रशयायोगात् । अत्र उच्यते—अत्र स्थितौ चोक्तं वेदनीयमनकमचतुष्टये सम्मान ।
तथाहि—जानापरणा अंतराय-गोत्राणामुपगमान्मोत्राणाम्यासां सत्याऽन्यको भूया प्रतिपत्य
यत्ना पुनस्तान्येव यद्धानि तदा प्रथमममयेऽत्र उच्यते । आयुषस्तु यत्ना त्रिमासान्तिमयात्
वधकस्तदा प्रथमसमयेऽत्र उच्यते, द्वितीयादिममयेषु स्वस्थितौ च । वेदनीयद्विकस्य
एव स्थितौ चोद्विष्टि, प्रभूतकालमन्यतत्वेन वध्यमानस्यान्, अत्र उच्यते—अत्र न सम्भवति,
स हि सर्वथाऽन्यको भूया यत्ना प्रतिपत्य पुनस्तद्वेव यद्धानि तदा सम्भवति, न चैतद् वेदनी
येऽस्ति, तस्य स्मर्यथाऽन्यपरमयोगिकेवल्लिचरमममय एव, न चायोगिकैवल्लिनो भगवतो भूयो
बन्धोऽस्तीति । उक्तं च—

नाणावरणे तह आउयमि गोयमि अतराण य ।

ठियअवचतनधा, अत्रट्टिया येयणिज्जमि ॥ (ध० ४० भा० गा० ३१७) इति ॥ २५ ॥

तदेव भूयस्यागमिप्रकारैश्चिन्तितं प्रकृतिसन्ध । साम्प्रतं म एव स्वामितरद्वारेण चित्त
नीय, न च गुणस्थानान्याश्रित्य लघुर्मुस्तपटीकाया मार्गणस्थानकान्याश्रित्य पुन स्त्रोपत्र
सन्धस्यामित्वटीकाया विस्तरेण निरूपितस्तत एवाधारणाय इति [प्रकृति] बन्ध समाप्त ।
इदानीं स्थितिरुच्यते व्याचिन्त्यासु प्रथम मूलप्रवृत्तीनामुत्कृष्टतरं त तान्नाह—

धीसऽधरकोटिकोटी, नामे गोण य मत्तरी मोहे ।

तीसियर चउसु उदही, निरयसुराउमि तितीसा ॥ २६ ॥

अतिमहत्त्वादुदधिवत् तरीतुम्—अचिरात् पार नेतु न शक्यन्त इत्यतराणि—सागरोपमाणि
तेषा कोटिकोटयोऽनरकोटिकोटय । नियत्य इत्याह—‘निशति’ निशतिमद्वया भवन्ति । क
इत्याह—‘नामे’ चि नामकर्मणि गोत्रे चोत्कृष्टा स्थिति, उत्तरगाथाया जपन्यस्थितेभणियमाण
रगादिहोत्कृष्टा स्थितिरुच्यते । ततोऽयमर्थ—नामकर्मणि गोत्रे च उत्कृष्टा स्थितिर्विशतिकोटिको-
टय सागरोपमाणां । सप्ततिकोटिकोटय सागरोपमाणा ‘मोहे’ मोहनीये । ‘इतरेषु’ आयुषो भणि
प्यमाणत्वेन भणितोद्वरितेषु जानापरण-दर्शनापरण-वेदनीया अन्तर्गतलक्षणेषु चतुर्षु कर्मसु त्रिश
कोटिकोटय सागरोपमाणा प्रत्येकमुत्कृष्टा स्थितिर्भवति । आयु शब्दस्य प्रत्येकं सम्भवात् ‘निरय’
चि निरयायैपि सुरायुषि चोत्कृष्टा स्थितिस्तथास्मिन् ‘उदधय’ सागरोपमाणि भवतीति ॥ २६ ॥

१ ज्ञानावरणे तेषाऽऽयुषः गात्रेऽतराण्य च । स्थितौ उच्यते—अवस्थितौ चोद्विष्टिना बद्धाने ॥ २ अस्मत्प्राप्त
कर्तुं समप्रपु पुनर्वादनेषु एकमणि उच्यते स्थितौ निशतिना कोटय सागरोपमाणां तथा गोत्रेऽपि उच्यते
स्थितौ निशतिना कोटय सागरोपमाणां इत्येवम् पठ ॥ ३ अस्मत्प्राप्तवर्तिनीषु सप्तदशभिः प्रतिषु १
उच्यते स्थितौ निशतिना उदधय सागरोपमाणि सुरायुषा चोत्कृष्टा स्थितिस्तथास्मिन् उदधय सागरोपमाणि
भवतीति इत्येवम् पठ ॥

मुत्तु अकसायठिह, पार मुत्तुत्ता जहण्ण घेयणिण ।

अट्टऽट्ट नामगोण्णु सेसण्णु मुत्तुत्ततो ॥ २७ ॥

इह वेदनीयकर्मणो हि स्थितिद्विधा सम्भवति—अकपायिण धृतीत्य सकपायिणश्च । तत्राकपायिणो वेदनीयस्य स्थितिद्विसमयस्थितिका, यतस्तत्कर्म प्रथमसमये बद्ध द्वितीयसमये येदित तृतीयसमयेऽकर्मतामनुभवति सा चेह गाधिवियते, मरुपायिस्थितिरथस्यैवेहाधिरुत स्यात् । अत उच्यते—‘मुक्ता’ स्वकत्वा अकपायिणाम् उपशान्तमोह-क्षीणमोह-सयोगिवेकज्जिनां जघन्या वेदनीयस्थितिम् । तर्हि मरुपायिणा जघन्या विप्रमत्ता इत्याह—‘द्वादश मुहूर्तो’ चतुर्विंशतिपटिका ‘जघन्या’ रक्षायमी ‘वेदनीये तृतीये कर्मणि स्थितिर्भवतीति । “अट्टऽट्ट नामगोण्णु पि मुहूर्ते” अस्मात्त्राणि सम्भवात् प्रत्येकमष्टावष्टौ मुहूर्तो नाम-गोत्रयोर्नयन्या स्थिति भवति । शेषेषु भणितोदरितेषु आगावरा-दशानारण-मोदनीया ऽऽयु-अन्तरायलक्षणेषु पद्यमु कर्तुमु “मुत्तुत्ततो” चि मीयन इति मुहूर्तं, मुहुरियतीति वा मुहूर्तं, प्रसोदरादित्वादिष्टरूपसिद्धि, पटिकाद्वयममान काल, मुत्तुत्तस्यान्तर-मध्य मुहूर्तान्त, अन्तर्मुहूर्तप्रमाणा जघन्या स्थितिर्भवति । इह च “सेसण्णु इत्यत्र ककार स्वार्थिक इति । तथेष्टावाधाकाल कर्मणोऽनुदयलक्षणो य उचरा प्रवृत्तीर्हिस्य “एवमयावाह यासमया” (गा० १२) इति गायत्रयवेन वक्ष्यते ॥ एव तदनुसारतो मूलप्रवृत्तिरपि द्रष्टव्य । तत्र गानावरण-दर्शनावरण-वेदनीया अन्तरायाणा त्रीणि वषमहस्राणि अवाधा द्रष्टव्या, बद्धमपीत्यमेतत् कम वषमहस्रत्रय यावद् विषाकोदयलक्षणा बाधा न करोतीत्यर्थः । तथा च वषमहस्रत्रयलक्षणाऽवाधया उन्ना-हीना कमस्थिति कर्मनिषेको द्रष्टव्य । निषेको गाम-प्रथमसमये बद्ध द्वितीयसमये हीन तृतीयसमये हीनतरं ततो हीनतम कर्मदण्डिक रच्यते यत्र स एवम्भूत कमदलिकरचाविज्ञेय उच्यते । अवाधा विहाय तन ऊर्ध्व वेदनार्थ कर्मनिषेको भवतीति भावना । न्यायः— । मोदनीयस्य सप्त वर्षसहस्राण्यवाधा, अवा धोना च कमस्थिति कर्मनिषेको निगदितलक्षणे द्रष्टव्य । नाम-गोत्रयोर्द्वे द्वे वर्षमहस्ते अवाधा, अवाधोना च कमस्थिति कर्मनिषेक । आयुषस्य तु नरकायु-मुरायुलक्षण स्योत्पष्टा स्थितिसंयन्त्रिणदतराणि पूर्वकोटीत्रिभागोऽवाधा, अवाधोना च कमस्थिति कर्मनि षेक । अत्र च सूत्रेऽवाधा प्रपात्य “तिरमुराउग्मि तितीसा” (गा० २६) इति निषेककाल ण्वोक्त । अत एव श्रीशिवशर्मसुरिपादे श्रुतम्—

तिर्षासुदही आउग्मि केवला होइ णवमुबोमा । (गा० ५३)

इत्यत्र केवलाऽवाधारहितेत्युक्तम् । तथा मूलप्रवृत्तिस्थितिरथप्रमत्तावेऽपि “तिरमुराउग्मि तितीसा” (गा० २६) इति यदुत्तरप्रवृत्तिस्थितिप्रतिपादना तद् मन्थलापवाधयिति परि भावनीयम् । जघन्या तत्राधा सर्वासामप्यन्तमुहूर्तातिवेति ॥ २७ ॥

मरुपिना मूलप्रवृत्तीनामुत्प्रेतरभेदा स्थिति । साम्प्रतमुत्तरप्रवृत्तीनामुत्प्रेष्टा स्थितिं प्रतिपादयसाह—

१ स १-२ छा० त० म० ८ प्र एव ॥ २ यमसि-गुणव्य आहुषे देव्य भव-देवमुहुरा ॥

कर्मदलिकनिषेक । पुण्यसंस्थाना-ऽर्चनासंज्ञानयोः षोडश वर्षगतायनाया, अनाथाहीनश्च
कर्मदलिकनिषेक । वामनसंस्थान-वीलिकासंज्ञानयोग्यताया वर्षगतायनाया, अनाथाहीनश्च
कर्मदलिकनिषेक । हुण्डसंस्थान-मेतार्नमन्त्रनयोर्गतिवर्षगतायनाया, अनाथाहीनश्च कर्म
दलिकनिषेक । षोडशसु कथायेषु चत्वारि वर्षमहसायनाया, अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक ।
मृदु-रघु स्निग्ध उष्ण सुरभिगन्ध-श्वेतवर्ण-मधुररसलक्षणानां सप्तानां प्रवृत्तीनां वर्षमन्त्रमेकम
वाधा, अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक । हारिद्रवर्णा-ऽल्परमयो सार्धद्वान्त्र वर्षगतायनाया,
अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक । लोहितवर्ण-कषायरसयोः पञ्चदश वर्षगतायनाया, अनाथा-
हीनश्च कर्मदलिकनिषेक । नीलवर्ण-कटुतरसयोः सार्धमष्टदश वर्षगतायनाया, अनाथाहीनश्च
कर्मदलिकनिषेक । बृहद्वर्ण-तिक्तसयोर्षसहस्रद्वयमनाया, अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक ।
तथा प्रशस्तविहायोगति-उच्चैर्गात्र-सुरगनि-सुरानुपूर्वी स्थिर शुभ-सुमग-सुम्बरा-ऽऽप्येय-यग की-
र्ति-पुरुषवेद-हाम्य-रतिलक्षणानां त्रयोदशप्रवृत्तीनामेक वर्षमन्त्रमेकमनाया, अनाथाहीनश्च कर्म
दलिकनिषेक । मिथ्यात्वम्य सप्त वर्षसहसायनाया, अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक । मनु-
ष्यगति-मनुष्यानुपूर्वी-स्त्रीवेद-सातवेदनीयलक्षणानां चतस्रणां प्रवृत्तीनां पञ्चदश वर्षगतायनाया,
अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक । तथा भय-जुगुप्सा-ऽनि शोक-यैत्रियगरीर-वैत्रियाज्ञो
पाह्न तिर्यग्गति-तिर्यगानुपूर्वी-औदारिकगरीर-औदारिकाज्ञोपाह्न-नरकगति-नरकानुपूर्वी-नीचैर्गात्र
तैजस-कामिणा-ऽगुरुरघु-निर्माण-उपधाता-ऽस्थिरा-ऽशुभ-दुर्भग-दुम्बरा-ऽजादेया-ऽयग कीर्ति-त्र
स-बादर-पर्याप्त प्रत्येक-स्थावर-एकेन्द्रियगति-पञ्चेन्द्रियगति-नपुमकवेदा-ऽगन्तविहायोगनि-उ
च्छ्वास-उद्योता-ऽऽनप पराधात-गुरु-कर्कश-रूप शीत-दुरभिगन्धलक्षणानां द्विचत्वारिंशलप्रवृत्तीनां
द्वे वर्षसहस्रे अनाथा, अनाथाहीनश्च कर्मदलिकनिषेक इति ॥ ३२ ॥

गुरु कीडिकोडिअतो, तित्थाहाराराण भिन्नमुहु याहा ।

लहुठिइ सखगुणूणा, नरतिरियाणाउ पल्लतिग ॥ ३३ ॥

स्थितिशब्दम्योत्तरपदम्येहापि सम्बन्धाद् 'गुरु' गरीयमी-उत्कृष्टा स्थिति सागरोपमाणा
कोटीकोट्या अन्तर-मध्ये "तित्थाहाराराण" चि तीर्थकरनामा-ऽऽहारकशरीरा-ऽऽहारकाज्ञोपाह्नलक्ष
णानां तिसृणां प्रवृत्तीनां भवतीति शेष । किमुक्तं भवति ?—तीर्थकरनाम् आहारकद्विकम्य च
सागरोपमाणामन्त कोटीकोटीप्रमाण एवोत्कृष्ट स्थिति-धकालो भवति नोपरिधादिति । "मित्र
मुहु बाह" चि प्राहृतवादकारलोप भिन्नमुहूर्तम्-अन्तमुहूर्तमात्रमेव कालम् 'अनाथा' अनुदया
यस्या उत्कृष्टा, जपन्या-ऽप्यन्तमुहूर्तमात्रैव, तत पर-ल्लिकरचनाया सद्भावेनावश्य प्रदेशोदयस्य
सम्भवादिति । केचित् "तीर्थकरनामकम अन्तमुहूर्तादूर्ध्वं कस्यचित् प्रदेशत उदेति, तदुदये
चात्रैर्धर्मादय ऋद्धिमिशेषा अन्य-तीर्थस्थो विगिष्टराम्तम्य सम्भवन्तीति सम्भावयाम" इति
व्याचक्षते । उत्कृष्टा तीर्थकरा-ऽऽहारकयो स्थितिरक्ता । अथैतयोरेव जपन्या स्थितिमाह—
"लहुठिइ सखगुणूणा" चिरघुस्थितिर्तीर्थकरा-ऽऽहारकयो सद्भावेन-मद्वन्तकाललक्षणैर्गुणैर्-
गुणकारेण उन्ना-हीना सद्भवगुणोना, उत्कृष्टस्थिति-धकाल एव सागरोपमान्त कोटीकोटीरूप
सद्भावेगुणहीनो जपन्यस्थिति-ध, सागरोपमान्त कोटीकोटीप्रमाण इति तात्पर्यम् । तथेहाप्या

तारक्य ये सधामहातामनेषामपि स्वगतिरिच्छित्तिप्रमाणेन स्थितिविशेषेति । ननु तीर्थकर
तान्त्रिकं तीर्थकरमपारवाक् सृतीयमत्र एव बध्यते । यदागमः—

ब्रह्म त तु भगवतो, तद्व्यवहारोऽप्युक्तः । (आ० नि० गा० १८३) ।

तत्र कथं जपन्ततोऽप्यन्त सागरोपमकोटीकोटीप्रमाणा तस्य स्थितिरुपपद्यते । तदुक्तम्,
अभिधायपरिहानात्, “ब्रह्म त तु” इत्यादिकं निष्ठापनापेक्षयोक्तम्, इतरथा तु सृतीयमवाद
वर्तकमपि बध्यते । यदा तु सधामहातामनेषामपि स्वगतिरिच्छित्तिप्रमाणेन स्थितिविशेषेति
यन्निधमाधममपवादो निक्षेपणपर्यायः—

कोटीकोटी प्रययोरमात्रं तिष्ठत्यत्रात्मकमिदम् ।

ब्रह्म त तु भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ (गा० ७८)

ततः कथमेतत् पश्यते पुन्यते । अत्रोपरम्—

अत्र ब्रह्म त्ति भगवतो, तिकाद्य त तु तत्त्व नियमोऽयम् ।

तद्व्यवहारो नियमो, भवमात्रं अनिकाद्यावत्ये ॥ (गा० ८०)

आह यदि तीर्थकराणो जपन्ताऽपि स्थितिरन्त सागरोपमकोटीकोटीप्रमाणा तर्हि तावत्या
स्थितेस्तिष्ठत्यत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु
स्थितेस्तिष्ठत्यत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु
स्थितेस्तिष्ठत्यत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु
स्थितेस्तिष्ठत्यत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु

उक्तं च—

अत्र तिष्ठत्यत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु

इत्यत्र तिष्ठत्यत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु

अस्या अत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु
अवदयद्यतया व्यवस्थापित तदेव स्वरूपेण ‘मद्’ विद्यमानं त्रियगातौ निविष्टम् । इतरस्मिन्
पुनः’ अत्रात्मकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु
प्रभूतम्वितिकमप्यववनाकरणेन तदुपस्थितिकं स्थिते, उद्घर्तनया वा तद् अन्यप्रकृतित्वा-
वस्थाप्यत इति ॥

‘नरतिगियाणोऽप्युक्तं ति नर तिराधामाणो ‘पञ्चत्रिक’ पञ्चोपमत्रिकमुत्कृष्टा
स्थितिरिति । यद्यपि मूलमहत्तुल्यम्वितिकमन्तरेण पूरयितुमशक्यस्यान् निर्गतावपि तीर्थकरनाममत्कर्मा जन्तु
तथापि पूर्वकोटिप्रमाणाधिकेन सधामहातामनेषामपि स्वगतिरिच्छित्तिप्रमाणेन स्थितिविशेषेति
संवा बध्यते तद्व्यवहारोऽप्युक्तः । नन्वेतं तत्त्वं पूर्वकोटिप्रमाणाधिकेन सधामहातामनेषामपि स्वगतिरिच्छित्तिप्रमाणेन स्थितिविशेषेति
अतो पूर्वकोटिप्रमाणाधिकेन सधामहातामनेषामपि स्वगतिरिच्छित्तिप्रमाणेन स्थितिविशेषेति
वेद्यते तावत्प्रमाणाधामाणोऽप्युक्तः ति नर तिराधामाणो ‘पञ्चत्रिक’ पञ्चोपमत्रिकमुत्कृष्टा

१ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ २ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ३ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ४ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ५ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ६ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ७ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ८ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ ९ कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥ १० कथ्यते तत्त्वं भगवतो भवमि तद्व्यवहारोऽप्युक्तः ॥

“भो” इति ‘रूपगार्भयम्’ इति ‘यायाद्’ ‘उत्पृष्टाद्’ इति सामा-योक्तावपि वर्गोत्पृष्टा-
 मिधितिवधोऽस्ति इत्यम् । अथ कोऽत्र वर्गोत्पृष्ट मिधितिवधः ? उच्यते—सनातीयप्रहृतीनां
 समुदायो यः । यथा—“निगमावरणप्रहृतिममुदायो ज्ञानावरणवर्ग, चतुर्दर्शनावरणादि
 प्रहृतिगुणरायो दर्शनावरणवर्ग, वेदनीयप्रहृतिममुदायो वेदनीयवर्ग, दानमोहनीयप्रहृति
 समुदायो दर्शनमोहनीयवर्ग, कषायमोहनीयप्रहृतिममुदायो कषायमोहनीयवर्ग, नोक्तपाय
 मोहनीयप्रहृतिममुदायो नोक्तपायमोहनीयवर्ग, नामप्रहृतिममुदायो नामवर्ग, गोत्रप्रहृतिममु
 दायो गोत्रवर्ग अन्तरावर्ग इति समुदायोऽन्तरावर्ग इति । एवमिधितिवधो वर्गस्य सम्बन्धी उत्पृष्टो
 वर्गोत्पृष्ट मिधितिवधोऽभिधीयते, तस्माद् वर्गोत्पृष्टात् मिधितिवधाद् मिध्यात्वस्थित्या सागरोपम
 कोटीकोट्यादिप्रमाणे भागे हने ‘यद् रूढं यद् अवाप्तं तत् पक्षोपमसद्वैयभागोन सद्
 जपयन्मिधितया भवति गम्यते । अत्र च वर्गोत्पृष्टादिति न्यायानेनैतदवसीयते—वर्गा
 न्तानामपममिधितिवधोऽपि ‘तत्वेदनीयादीनां प्रहृतीनां जपयन्मिधित्या नयाय नितनिवर्ग
 म्योत्पृष्टा विगल्बोऽकोट्यादिमिधितिवधोऽभिधीयते, तत्तु स्वकीया पक्षद्वयोकोटीकोट्यादिपेति ।
 तथा यद्यपि पक्षोपमासद्वैयभागोऽस्ति नोक्ततथापि “परिणामसद्वैय लघुवधो” (गा० ३७)
 इति अन्तरागमावयवेनैवेन्द्रियाणां रूढात्समाग पक्षोपमासद्वैयभागोना एव जपयन्मिधि-
 तयाऽभिधीयते, अतोऽपि जपयन्मिधितिवधोऽपि पक्षोपमासद्वैयभागोनैव अवसीयते ।

यदबादि दुपदिबुम्भितुम्भ्यत्तद्वत्तनयेनरिवरिष्ठे शिरशर्मरिषादे कर्मप्रकृतौ—

बन्धुबोमदिर्दध, मिष्टपुकोसगेण ज रद्ध ।

सैमाण तु जट्टा, पहासंमिज्जभागूणा ॥ (गा० ७९)

अस्या अपरगमनिष्ठा—इह ज्ञानावरणप्रहृतिममुदायो ज्ञानावरणीयवर्ग, एव दर्शना
 वरणवर्ग, वेदनीयवर्ग, दानमोहनीयवर्ग, कषायमोहनीयवर्ग, नोक्तपायमोहनीयवर्ग, नाम
 वर्ग, गोत्रवर्ग, अन्तरावर्ग । एतेषां वर्गाणां या आत्मीया आत्मीया मिधितिविगल्बोत्सागरोपम
 कोटीकोट्यादिप्रमाणे तस्या मिध्यात्वम्योत्पृष्टा मिध्या सागरोपमसद्वैयकोटीकोटीरूपया भागे
 हने सति यद् रूढं यद् अवाप्तं तत् पक्षोपमसद्वैयभागोन सद् उक्तशेषाणां [पञ्चाङ्गीते] प्रहृतीनां
 जपयन्मिधिते परिमाणमवमेयम् । तथाहि—ज्ञानावरण-वेदनीयवर्गयोर्लघुत्वा मिधितिविगल्बोत्सा-
 गरोपमकोटीकोटीप्रमाणे, तस्या मिध्यात्वस्थित्या सप्ततिसागरोपमकोटीकोटीप्रमाणया भागे हने
 सति ‘शयं शूयेन शानयेद्’ इति यच्चार्द्र रूढाभ्य सागरोपमसप्तभागा ऽ, ते पक्षोपमास-
 द्वैयभागोना त्रिदापयवा ज्ञानवेदनीययोर्जपयन्मिधितितया भवन्त्या । दर्शनमोहनीयवर्गस्य
 चोत्पृष्टा मिधिते सागरोपमकोटीकोटीप्रमाणे, तस्या मिध्यात्वस्थित्या तावदेव भागे हने
 रूढा सप्त सागरोपमसप्तभागा ऽ, ते च पक्षोपमासद्वैयभागोना मिध्यात्वस्य जपयन्मि-
 धितयाऽवसेया । कषायमोहनीयवर्गस्य चोत्पृष्टा मिधितिविगल्बोत्सागरोपमकोटीकोट्य, तस्या
 मिध्यात्वस्थित्या भागे हने रूढाभ्यत्वार सागरोपमसप्तभागा ऽ, ते च पक्षोपमासद्वैयभागोना
 सज्ज्वरनरहितवपायव्याप्तस्य जपयन्मिधितितया बोद्धव्या । नोक्तपायमोहनीयस्य ॥ वर्गो

लृष्टा स्थितिर्विगतिसागरोपमकोटीकोट्य, तस्याश्च मिथ्यात्वस्थित्या भागे हते लङ्गो द्वौ सागरोपमसप्तभागौ ३, तौ च पत्योपमासङ्ख्येयभागौ नु पुष्पवेन्द्वर्जानामष्टाना नोरुपायाणा जपन्य स्थितितयाऽऽसेयौ । नाम-गोत्रयोश्च प्रत्येकं विगतिमागरोपमकोटीकोट्यो वर्गालृष्टा स्थिति, तस्याश्च मिथ्यात्वस्थित्या भागे हते लङ्गो द्वौ सागरोपमसप्तभागौ ३, तौ च पत्योपमामङ्ख्येय भागौ नु देवगति-देवानुपूर्वी-नरकगति-नरकानुपूर्वी-वैत्रियशरीर-वैत्रियाज्ञोपाप्नाऽऽष्टारकशरीराऽऽष्टारकापोपान्न तीर्थकर-यश कीर्तिवर्णानां नाम त्रेपसप्तपञ्चाशत्पट्टतीनां नीचैर्गोत्रम्य च जपन्यस्थितितया बोद्धव्यमिति ॥ ३६ ॥

उक्ता सर्वप्रवृत्तीना जपन्या स्थिति । इदानीमेकेन्द्रियाणां सर्वप्रयोग्योत्तरप्रवृत्तीरदिदयो-लृष्टा जपन्या च स्थितिमाह—

अयमुक्तोसो विदिसु, पलियासग्सहीण लहुनधो ।

कमसो पणवीसाण, पत्ता-सय सहससगुणिओ ॥ ३७ ॥

‘अयम्’ इत्यनन्तरदिष्टो वर्गालृष्टस्थितिबन्धाद् मिथ्यात्वस्थित्या भागे हते लङ्गसप्तभाग रूप उलृष्टस्थितिबन्ध एकेन्द्रियेषु ज्ञातव्य । तथाहि—नानावरणपञ्चक दशनावरणनवक-वेदनीयद्विकाऽन्तरायपञ्चकरक्षणानामेकविंशतिप्रवृत्तीनां त्रय सागरोपमसप्तभागा ३, यत् पठवर्गाणां त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोट्य उलृष्टा स्थिति, तस्या मिथ्यात्वस्थित्या भागे हते त्रय एव सागरोपमसप्तभागा लभ्यन्ते इति । एवमन्यत्रापि भागभावना कार्या । ततश्च मिथ्यात्वस्य सप्त सागरोपमसप्तभागा ३, कपायपोडशकम्य चत्वार सागरोपमसप्तभागा ३, नौकपायनवकम्य द्वौ सागरोपमसप्तभागौ ३, एकेन्द्रियमध्ययोग्यदेवगति देवानुपूर्वी-नरकगति-नरकानुपूर्वी-वैत्रियशरीर-वैत्रियाज्ञोपाप्नाऽऽष्टारकद्विक-तीर्थकरवर्णानां शेषाणां नाम्नोऽष्टपञ्चाशत्पट्टतीनां गोत्रद्वयम्य च प्रत्येकं द्वौ द्वौ सागरोपमसप्तभागविति । उक्त एकेन्द्रियाणामुलृष्टस्थितिबन्ध । इदानीं तेषा-मेव जपन्यस्थितिबन्धमाह—

“पत्तासंखम” इत्यादि । पर्याय-पर्यायमस्यासङ्ख्यादीन-असङ्ख्येयभागेन हीन-न्यून पर्यायमद्वयादहीनोऽयमेवोलृष्टस्थितिबन्ध सप्तभागत्रयादिक, किम्’ इत्याह—‘लघुबन्ध’ जपन्यस्थितिबन्धो भवतीति । अयमभिप्राय—यासां प्रवृत्तीनां यावत्प्रमाणं सप्तभागरूप एकेन्द्रियाणामुलृष्ट स्थितिबन्ध उक्तमासा तावत्प्रमाणं सप्तभागरूप एव पर्यायमसङ्ख्येयभाग-हीनन्तेषां जपन्यस्थितिबन्धो मन्तव्य इति । निरूपित एकेन्द्रियाणामुलृष्टो जपन्यश्च स्थिति बन्धो गाथापूर्वार्धेन । सम्प्रत्ययमेव एकेन्द्रियोलृष्टस्थितिबन्धो यैमुणकारैः ‘सङ्गुणित’ साहितो द्वौ द्वौ विगतिनामसंज्ञिपयन्तानां प्रायोग्यस्थितिबन्धो भवति तान् गुणकारानुत्तरार्धेनाह— “कमसो पणवीसाण” इत्यादि । ‘कमस’ क्रमेण यथासद्व्यमित्यर्थः पञ्चविंशत्या सङ्गुणित, प्रारम्भवाद् भिन्नलक्षणे पञ्चाशत्या सङ्गुणित, शतेन सङ्गुणित, सहस्रेण सङ्गुणित ॥ ३७ ॥

तत्र किम्’ इत्याह—

विगन्ति अमघिसु जिहो, कणिट्टओ परहसगमागणो ।

सुरनरयाउ समादमसहस्र सेसाउ रुड्ढमय ॥ ३८ ॥

'विशेषे'षु विशिष्टेन्द्रियेषु-ह्रीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रियेषु 'असंनिपु' सम्पूर्णापघोन्द्रिय
 त्रैन्द्रियेषु 'ज्येष्ठ' उत्कृष्ट स्थितिवधो भवति । इयमत्र यावत्—एकेन्द्रियाणामुत्कृष्ट
 स्थितिवध साधारणमतमगाप्रवादिष पचयित्वा संगुणितो ह्रीन्द्रियाणां ज्येष्ठ संभवत्सर्व
 त्रैन्द्रियाणां ज्येष्ठ स्थितिवधो भवति, न पूर्वकेन्द्रियाणामुत्कृष्ट स्थितिवध पचाता संगुणित
 त्रीन्द्रियाणां ज्येष्ठ स्थितिवधो भवति, न पूर्वकेन्द्रियाणामुत्कृष्ट स्थितिवध शतेा संगुणित
 चतुरिन्द्रियाणां ज्येष्ठ स्थितिवध, सहमेण गुणितोऽसंनिपघोन्द्रियाणां स्वप्रायोग्यसर्वप्रतीतिर
 भूतव्य ज्येष्ठ स्थितिवधो भवतीति । ह्रीन्द्रियादीनामेव जप-यस्थितिवधमात्रमाह—“क जि
 यो पक्षगवभागुपु सि पक्ष्य-पक्ष्योपमस्य सक्षभागेन-सक्षनाततमभागेन ऊन-न्यू
 त्कृष्ट एव स्थितिवध 'कतिष्ठक' जपन्यस्थितिवधो भवति । एतदुक्तं भवति—ह्रीन्द्रिय
 त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिया संनिपघोन्द्रियाणामात्मीय आत्मीय उत्कृष्ट स्थितिवध पक्ष्योपम
 पक्ष्यभागदान कतिष्ठक-धो भवति । आयुश्चतुष्टयस्य जप-यस्थितिमात्रमाह—“सुरनारकायुषो'
 य-नारकायुष्ययो समा-वर्षाणि तासा दग सदसाणि समादगसदसाणि दशर्यसहस्राणीत्यर्थ
 अपन्या स्थितिर्भवतीति प्रथम । “तेमाउ रुद्रभव” ति ‘शेषायुषो’ तियद्-मनुष्यायुष्ययो
 ‘रुद्रभव’ ति शुभक-सर्वभवापन्या रयीयान् तिन्न-यत्ययाद् भव-जन्म शुभकभव म
 अपन्या स्थितिर्भवतीति ॥ १८ ॥

मन्विता जपन्यस्थिति । इदानीं सर्वोत्तरप्रवृत्ती प्रतीत्य जप-यावाधमाह—

सज्जवाण वि एहुपथे, मिहमुहु अपाह आउजिह्वे वि ।

केह सुराउसम जिणमतमुह पिति आहार ॥ १९ ॥

‘सवासामपि सर्वप्रवृत्तीनां-विशाल्युत्तरागतसदृशानामपि ‘एहुपथे’ जपन्यस्थितिवधे ‘मिह
 इतम्’ अन्तमुहत्तम् ‘अपाह’ अनुदयकाल । किं सर्वप्रवृत्तीनां जपन्यस्थिवध एवेय जपन्याऽ-
 णापा ‘आहोर्भदन्ति कामादिदियमुत्कृष्टेऽपि’ इत्याह—“आउजिह्वे वि” आयुषां-ज्येष्ठेऽपि
 ज्येष्ठपथेऽपि, १ केवल जपन्य एवेत्यपिगन्नाथ, जप-याऽवाधाऽन्तमुहत्तप्रमाणा भवतीति
 योग । एतेनायुषश्चतुर्भङ्गकरवाधेति सूचितम्, तपथा—ज्येष्ठे आयु स्थितिवधे ज्येष्ठाऽवाधा
 १ ज्येष्ठे आयु स्थितिवधे जपन्याऽवाधा २ जप-ये आयु स्थितिवधे ज्येष्ठाऽवाधा ३ जपन्ये
 स्थितिवधे जप-याऽवाधा ४ इति । अयुता तीर्थकराऽऽहारकद्विकयो प्राश्निरूपितामपि
 अपन्या स्थितिं प्रामतातरेणाह—“कद सुराउसम” इत्यादि । केचिदावाधा सुरायुषा-देवा
 ज्येष्ठेण दगवर्षमहसप्रमाणेन सम-गुह्य सुरायु गम-देवायुगुह्यस्थितिक जपन्यतो वच्यते ।
 कं सद्’ इत्याह—“जिण’ ति तीर्थकरनामकम भुवते । तथा च तैरभ्यपायि—

सुरनारयाउयाण, दसवाससदम्स एहु सतित्वाण । (पद्यसं० गा० २५३)

‘एहु’ ति जपन्या स्थिति सतीधयो’ तीर्थकरनामयुक्तयोरित्यर्थ ।

तथा आहार ति आहारकद्विकम्-आहारकगरीराऽऽहारकात्रोपाहारक्षणमन्तमुहत्तं
 जपन्यतो वच्यते, किञ्चिदन्तमुहत्तस्थितिक जप-येन वच्यत इति भुवते । तथा च तैरहम्—
 आहारकविपावरणाण किञ्चुण (पद्यसं० गा० २५४)

शतवनामा पञ्चम कर्मप्रश्न ।

४३-४४]

यान्ति, नियह-मनुष्यायुषोरपि देवर्वादिप्रायोग्य उत्कृष्टनिपत्योपमरक्षण सितिवध
प्रवृत्त, तत्र च देव-नारका मवप्रत्ययादेव नोत्पद्यन्ते इत्येतद्-धोऽप्यमीषा न सम्भवति, तस्मा-
देते तिर्यह-मनुष्यायुषी उत्कृष्टमिषानि के पूर्वकोट्यायुष्यन्ति यद्-मनुष्या मिष्यादृष्टयस्तत्प्रायोग्य
विगुह्या सायुस्मिमागयमये वतमाना वधन्ति, सम्यद्दृष्टेतिविगुह्यमिष्यादृष्टेय देवायुर्वध
म्यादिति मिष्यादृष्टत्व-तत्प्रायोग्यविगुह्यत्वमिषेणद्वयम् । नारकायुष पुनरेत एव तत्प्रायोग्यसं-
हिष्टा वाच्या, अत्यन्तगुह्यम्यात्यन्तसहिष्टम्य चायुर्वधम्य सर्वथा निषेधादिति । नरकद्विक-
वैत्रियद्विकयोन्वेत एव सबसहिष्टा पूर्वोक्तोत्कृष्टम्यतेव यका वाच्या । विकल्पातिविक
वृहन्त्रिकयोन्तु तत्प्रायोग्यमहिष्टा द्रष्टव्या, अतिमहिष्टा हि प्रस्तुतप्रवृत्तिवधमलक्ष्य नरक
प्रायोग्यमेव निषेधयेषु, विगुह्यायुषु विगुह्यतारतम्यात् पक्षेन्द्रियतिर्यकप्रायोग्य वा मनुष्यप्रा
योग्य वा देवप्रायोग्य वा रचयेयुरिति तत्प्रायोग्यरक्षेष्टमलक्ष्यम् । देवद्विकम्यापि तत्प्रायोग्यसंहिष्टा
द्रष्टव्या, अनिसहिष्टानामधोवर्तिमनुष्यादिप्रायोग्यरधममज्ञात्, विगुह्य पुनरुत्कृष्टन-वामावा-
दिति भाविना पञ्चदशानि प्रवृत्तयः । तथा एवेन्द्रियजानि-स्वावरनामा ऽऽतपनामरक्षणस्य
प्रवृत्तिरिष्य 'आ ईशानाद्' ईगानदेवलोक्तमिष्याय 'सुरा' देवा, कोऽय 'मवनपतयो
म्यन्तरा ज्योतिष्का सौषर्मेसानदेवा 'उकोत्त' ति उत्कृष्टा स्थितिं वधन्ति । तथाहि—
ईशागदुपरितनदेवा नारकाश्च एवेन्द्रिये नोत्पद्यन्ते इत्येकेन्द्रियप्रायोग्याप्येतां न वधन्त्ये
वेति सक्षिपेय, तिर्यह-मनुष्याम्येतावति सक्षेष्टे वतमाना एतद्-धमतिर्यक्य नरकप्रायोग्यमेव
वधन्तीति तेषामपि निषेध, ईशानान्ताम्नु देवा सर्वसहिष्टा अप्येकेन्द्रियप्रायोग्यमेव वधन्ति,
अतस्त एव स्वावर-एवेन्द्रिया ऽऽतपन्यक्षपप्रवृत्तिर्यम्य विद्यतिसागरोपमकोटीकोटीरक्षणा-
मुत्कृष्टम्यिति वधन्तीति ॥ ४३ ॥

निरिउरलदुगुज्जोय, छियह सुरनिरय सेस चउगइया ।

आहारजिणमपुज्जोऽनियहि सजलण पुरिस रहु ॥ ४४ ॥

द्विकगन्धम्य प्रत्येक सम्यग्धात् तिर्यग्द्विक-तिर्यग्गति तिर्यगानुपूर्वीरूपम्, औदारिकदि
कम्-औदारिकशरीर-औदारिकाक्षोपाङ्गलक्षणम्, उद्योतनाम सेवानसहननाना इत्येतामा वण्णा
प्रवृत्तीनामुत्कृष्टम्यिति सुर-नारका वधन्ति, मयत्र विभक्तिरेष प्राहृत्वात्, न मनुष्य-नियध,
ते हि तद्-धातमक्षेष्टे वतमाना एतामा पदप्रवृत्तीनामुत्कृष्टतोऽप्यष्टादशकोटीकोटीरक्षणांमेव
मध्यमा स्थितिमुपरचयन्ति, अथाऽप्यधिकमक्षेष्टे वतमाना गृह्णन्ते तर्हि प्रस्तुतप्रवृत्तिवधम
नित्रम्य नरकप्रायोग्यमुपरचयेषु, देव-नारकान्नु सर्वोत्कृष्टसक्षेष्टा अपि तिर्यगतिप्रायोग्यमेव
वधन्ति न नरकगतिप्रायोग्यम्, तत्र तेषामुत्पत्त्यभावात्, तस्माद् देव-नारका एव सबसहिष्टा
प्रस्तुतप्रवृत्तिवधक्य विगुह्यतिसागरोपमकोटीकोटीरक्षणांमुत्कृष्टा स्थितिं रचयन्ति । अत्र च
सामान्योकावपि सेवानसहनन औदारिकाक्षोपाङ्गलक्षणप्रवृत्तिद्वयमोत्कृष्टम्यतिर्यक्य देवा
ईशानादुपरितनमनन्तुमागन्त्य एव द्रष्टव्या नेशानान्ता देवा, ते हि तत्प्रायोग्यसक्षेष्टे वतमाना
प्रवृत्तप्रवृत्तिद्वयमोत्कृष्टतोऽप्यष्टादशकोटीकोटीरक्षणा मध्यमानमेव स्थितिं रचयन्ति । अय

सर्वोत्कृष्टसंज्ञा गृह्यन्ते तेष्वेकेन्द्रियप्रायोग्यमेव निर्वर्तयेयुः, न चैकेन्द्रियप्रायोग्यमेष एते प्रकृती बध्येते, तेषा सहननोपाङ्गाभावात्, “सुरनेरइया एगिदिया य सषे असंघयणी” (निनम० सं० गा० १६४) इति वचनात् । सनत्कुमारादिदेवा पुन सर्वमक्रिष्टा अपि पञ्चेन्द्रियतिर्यक्प्रायोग्यमेव बध्नन्ति नैकेन्द्रियप्रायोग्यम्, तेषामेकेन्द्रियेषूपत्यभावात् । तस्मात् प्रस्तुतमहति द्विकस्य विंशतिसागरोपमकोटीकोटीलक्षणामुत्कृष्टमिति सर्वसंक्रिष्टा सनत्कुमारादय एव बध्नन्ति नाघस्तना देवा इति । तदेव जिनगामा-ऽऽहारकद्विक-देवायु विकलत्रिक-सूक्ष्मत्रिका-ऽऽयुष्कत्रिक-देवद्विक-वैक्रियद्विक-नरकद्विक-एकेन्द्रियनाति-म्यान्नरनामा-ऽऽतपनाम तिर्यग्विद्विक-औदारिकद्विक-उद्योतनाम-सेवार्तसंहननलक्षणानामष्टांगिप्रवृत्तीनामुत्कृष्टस्थितिष्वध्यामिन उक्ता, शेषमहतीना तु का धार्ता ? इत्याशङ्क्याह—“सेस चउगइय” चि मणिताद्याविंशतिप्रवृत्तिभ्यः ‘शेषाणां’ द्विनवतिमध्यमहतीना मिथ्यादृष्टयश्चतुर्गंतिका अभ्युत्कृष्टा मिति बध्नन्ति । तत्रैतासु मध्ये वर्णचतुष्क-तैत्तस-कामणा शुक्लपु निर्माण-उपपात-भय-जुगप्सा मिथ्यात्व-कपायपोडशक-ज्ञानायरणपञ्चक-दर्शनावरणनवका-ऽन्तरायपञ्चकलक्षणानां सप्तचत्वारिंशतो ध्रुवबधिपमहतीना पूर्वव्यावर्णितस्वरूपाणां तथाऽशुभनधिनीनामपि मध्येऽसाता ऽरति शोक-नपुसकवेद-पञ्चेन्द्रियजातिहुण्डसंस्थान-पराधात-उच्छ्वासा-ऽशुभविहायोगति व्रत-आदरपर्याप्त प्रत्येका-ऽस्थिरा-ऽशुभ-दुःस्वर-दुर्भगा-ऽजादेया-ऽयश कीर्ति-नीचैर्गोत्रलक्षणानां च विंशते प्रकृतीनां सर्वोत्कृष्टसंज्ञेनोत्कृष्टा स्थिति चतुर्गंतिका अपि मिथ्यादृष्टयो बध्नन्ति । शेषाणां त्वध्रुवबधिनीनां सात-हास्य-रति-स्त्री-युवेद-मनुष्यद्विक-सेवार्तसंहननपञ्च-हुण्डवनसम्भान-पञ्चरु-प्रगुस्तनिदायोगति स्थिर शुभ-सुमग-मुखरा-ऽऽदेय-यश कीर्ति-उच्चैर्गोत्रलक्षणानां पञ्चविंशतिप्रवृत्तीनां तद्वधकेषु तत्प्रायोग्यसंक्रिष्टाश्चतुर्गंतिका अपि मिथ्यादृष्टय उत्कृष्टा मिति बध्नन्तीति । उक्ता उत्कृष्टमितिष्वध्यामिन, अथ जपन्यस्थितिष्वध्यामिन आह—“आहार जिमपुषो” इत्यादि । आहारकद्विक जिननाम “रु” ति ‘रुधुम्यितिक’ जपन्यम्यितिकं करोतीति शेष । क ? इत्याह—“अपुयु” चि पदैकदेसो पदसमुदायोपचाराद् ‘अपूर’ अपूर्व करणक्षपकन्तद्वधम्य धरमम्यनिषधे वतमान स्थितिमाश्रित्येत्यर्थः, तद्वधकेष्वम्यैरातिविगुदत्वात्, निषध-मनुज-देवायुवर्गकर्मणा च जपन्यम्यितेरिगुद्विप्रत्ययत्वात् । तथा “अनियहि संजटा पुरिम रु” ति संजटलानां-क्रोध-माता-माया-रोम-लक्षणानां चतुर्णां ‘पुरपम्य’ पुरा वेदम्य च “रु” ति ‘रुधुम्यिति’ जपन्यम्यितिरधम् “अनियहि” ति अनिवृत्तिवादर क्षपकन्तद्वधम्य दयाम्ब धरमम्यनिषधे वतमान करोति, तद्वधकेष्वम्यैरानिगुदत्वादिति ॥४४॥

मापजसुचायरणा, विग्घ सुहुमो विउयिछ असप्पी ।

मगी वि आउयायरपप्पेगिदी उ मेमाण ॥ ४५ ॥

‘मन मन्तरदनीय’ ‘नम’ चि यग कीर्तिनाम “उय” चि उच्चैर्गोत्रम् “आवरण” चि इन्द्रावरणपञ्चक-ज्ञानावरणचतुष्क-‘विग्घम्’ जन्तरायपञ्चक-“सुहुमो” चि सूक्ष्मसगराय-‘अपुयु’ चि अपूर्वकर्मणो लघुम्यितिकं करोति, तद्वधकेष्वम्यैरानिगुदत्वादिति ॥४५॥

अगति" ति 'वैक्रियपदक' नरकद्विक-वैक्रियद्विक-देवद्विकलक्षणम्, असंज्ञी तिर्यक्पथेन्द्रिय
सदपर्याप्तिभिः पर्याप्तो लघुस्थितिकः करोति । किमुक्तं भवति ?—वैक्रियपदकं हि नामप्रकृतयः,
नास्तद्ध द्वौ सप्तभागा पत्त्योपमासप्तमेयमागोनौ एवेन्द्रियाणां जपन्या स्थितिः प्रतिपादिता, सा
च सहस्रगुणिता सागरोपमसप्तभागसहस्रद्वयमभाषा वैक्रियपदकस्य जपन्या स्थितिर्भवति,
वैक्रियपदकस्य च जपन्यस्थितिवधका असंज्ञिपथेन्द्रिया एव नैरेन्द्रियादयः, ते चासंज्ञिपथे
द्विया जपन्या स्थितिमेतावतीमेव बध्नाति न न्यूनामपि, यदुक्तम्—

वेउन्विच्छति त सहस्रताद्वयं न असंज्ञिणो तेमि ।

पत्न्यासंज्ञिण, टिई अवाहणिय निसेगो ॥ (पद्यसं० गा० २५६)

अस्या अक्षरगमनिका—“बगुणोसटिइण मिच्छगुणोसियाह” (कर्मप्रवृ० गा० ७९)
इत्यनेन कारणेन यद् रूपं तत् 'सहस्रताद्वयं सहस्रगुणितं तत्र पत्त्योपमासप्तमेयमागोन-
भागेन 'यू३ सद् 'वैक्रियपदके' देवगति-देवानुपूर्वी-नरकगति-नरकानुपूर्वी-वैक्रियगतीर-वैक्रिया-
होपाह्वलक्षणे जप-मन्थिते परिमाणमवसेयम् । कुत ? इत्याह—'यद्' यस्मात् कारणात्
'तेषां वैक्रियपदकलक्षणात् कर्मणामसंज्ञिपथेन्द्रिया एव जपन्यस्थितिवधका, ते च जपन्या
स्थितिमेतावतीमेव बध्नाति न न्यूनाम् । अतमुहृतमभाषा, अवाधाहीना च कर्मस्थिति
कमद्विकनिपेक्ष इति ॥

विश्व एता पदं प्रकृतयो यथासम्भव नरक-देवलोकाभायोऽप्या बध्यन्ते । तत्र च देव
नाम्ना अक्षिप्तमनुष्य-एवेन्द्रिय विकलेन्द्रिया नरकेषु देवलोकेषु [च] नोत्पद्यन्त एवेति तेषां
मेतद्वन्ध्यामम्भव । तिर्यक्-मनुष्यास्तु सज्जिन स्वभावादेव प्रकृतप्रवृत्तिपदकस्य स्थितिं मध्यमा
मुत्कृष्टा वा बुध्यन्तीति तेऽर्पाहोषयिता । “सज्जी वि आउ” ति संज्ञी अपिशब्दाद् असंज्ञी गृह्यते,
तत्र संज्ञी असंज्ञी वा आधुष्यतु प्रकारमपि जपन्यस्थितिकं करोति । तत्र देव-नारकायुषो पथेन्द्रि-
यतिर्यक्-मनुष्या, मनुष्य तिर्यगायुषो पुनरेवेन्द्रियादयो जपन्यस्थितिकर्तारो द्रष्टव्याः । उक्ता
पद्यविशदवृत्तीनां जपन्यस्थितिवधकामिना, शेषाणामाह—“बायरपजेमिदी उ सेसाण” ति
‘शेषाणां भणितोद्धरितानां—निद्रापद्यका अगतवेदनीया अनन्तानुबन्धितानु’काऽप्रत्याप्यानां ररथ
चतुष्कं प्रत्याख्यानावरणचतुष्कं अनुसकवेद-स्वीवेद-हास्यादिपदकं मिथ्यात्वं मनुष्यानि-निद्रा-
नि-जानिपद्यक औदारिकागती औदारिकाहोपाह्व तजस-कामण-सहननपदकं संभ्यानपदक-वर्ष
चतुष्कं-मनुजानुपूर्वी तिर्यगानुपूर्वी प्रपत्ता प्रपत्तिरहायोगानि गघात-उच्छ्वासाऽऽनप-उपोदा
अनुरूपं निमाण उपपात त्रमनवक-अवावरणक नी-चगोत्रलक्षणां यथागतिं प्रवृत्तीनां बादर
पयासमद्वधकषु सर्वाविद् एवन्द्रिय पत्त्योपमासप्तमेयभागहीनसागरोपमद्विकसप्तभागादिका
जपन्या स्थितिः कारणम् । अथ ह्येन्द्रियान्धविधावगुद्वयभावात् बृहत्तया स्थितिमुपकल्प्य
यन्ति । विकल्पादय एषां द्रवेषु गुद्विरधिकाऽपि लभ्यन्त यत्नं तदपि स्वभावदेव प्रकृत
प्रवृत्तीनां महती नि-निपुण-चयन्तीति गणपतिरारण यत्न-चयान्द्रव्यदेव प्रवृत्तिमिति ॥४५॥

प्रतिपादित जपन्यस्थितिवधकमित्यत्र स्वामिन्वयम् । अथ स्थितिवध एव नैरेन्द्रियानु-
भवाकान् विचमयिषुमाह

उफोसजहन्नेयर, भगा साई अणाइ धुन अधुवा ।

चउहा सग अजहन्नो, सेसतिगे आउचउसु दुहा ॥ ४३ ॥

बन्धवन्ध प्रक्रमाद् लभ्यते, तत उत्कृष्टबन्ध १ जघन्यबन्ध २ “इयर” ति उत्कृष्टबन्ध प्रतिपक्षोऽनुकृष्टबन्ध ३ जघन्यबन्धप्रतिपक्षोऽनघन्यबन्ध ४ इति चत्वारो भग्ना । तत्र यतोऽन्यो बृहत्तरबन्धो नास्ति स उत्कृष्टबन्ध, ततोऽप्यन्तात् समयहानिमात्रेण कृत्वा यावद् जघन्यबन्धस्तावत् सर्वोऽप्यनुकृष्टबन्ध इत्युक्त्या अनुकृष्टप्रसाराम्ना सर्वे स्थितिभिरेषा सङ्गृहीता । यस्मादन्यो हीनतरबन्धो नास्ति स जघन्यबन्ध, तत पर समयवृद्धिमात्रेण कृत्वा यावद् उत्कृष्टतावत् सर्वोऽप्यजघन्यबन्ध इति जघन्या-अनघन्यप्रकाराम्ना वा सप्तविंशतिभिरेषा सङ्गृहीता । अथवाऽन्यथा बन्धस्य चत्वारो भग्ना, तद्यथा—सादिबन्ध १ अनादिबन्ध २ ध्रुवबन्ध ३ अध्रुवबन्ध ४ चेति । तत्र य पूर्व व्यवच्छिन्न पश्चात् पुनरपि भवति स सादिबन्ध । यस्त्वनादिकालात् सन्तानभावेन प्रवृत्तो न कदाचिद् व्यवच्छिन्न सोऽनादिबन्ध । य पुनरप्यपि न कदाचिद् व्यवच्छेद प्राप्स्यति सोऽमत्यसम्बन्धी बन्धो ध्रुव । य पुनरायत्या कदाचिद् व्यवच्छेद प्राप्स्यति स मव्यसम्बन्धी बन्धो अध्रुवबन्ध । एव “चउहा सग अजहन्नो” ति “सग” ति सप्तानां मूलप्रवृत्तीनां नातावरण-दर्शनावरण-वेदनीय-मोहनीय-नाम-गोत्रा-अन्तरायलक्षणाणां सम्बन्धिन्यो या स्थितयन्तासा य ‘अजघन्य’ अजघन्यबन्ध स ‘चतुषा’ चतुर्विकल्प सादिरनादिषुनोऽध्रुवश्चेति । तथाहि—एतासां प्रवृत्तीनां मध्ये मोहनीयस्य क्षपकानिशृतिबादरचरमस्थितिवन्धे जघन्य स्थितिवन्ध प्राप्यते, शेषप्रवृत्तिपदकस्य तु क्षपकसूक्ष्मसम्परायचरमस्थितिवन्धेऽनौ लभ्यते, ततोऽन्य सर्वोऽप्युपगमधेणावप्यनघन्यो भवति, उपशमकस्यापि क्षपकाद् द्विगुणबन्ध कत्यादजपय एव भवतीति भाव । ततश्चोपशान्तमोहावस्थायामजघन्यबन्धस्यानघको मूला यदा प्रतिपद्य पुनरपि प्रमुत्तप्रवृत्तिमक्षकस्यानघन्य बध्नाति तदाऽनघन्यबन्ध सादिभवति, बन्धव्यवच्छेदानन्तरं तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् । उपशान्तमोहावस्थया चाऽप्राप्तपूराणां बन्धव्यवच्छेदाभावेनाऽनादिकालान्तरं बध्यमानत्वादनादि । अवस्थानां ध्रुवोऽनादिपयन्त एव । अन्यानामध्रुवो भाविष्यत्तत्वात् । “सेसतिगे आउचउसु दुहा” ति ‘शेषत्रिणे’ नघन्य उत्कृष्टाऽनुकृष्टरूपेणानामा मूलप्रवृत्तीनां बन्ध “दुहा” ति सादिरध्रुवश्च भवति । तथाहि—एतासां प्रवृत्तीनां मध्ये मोहनीयस्य क्षपकानिशृतिबादरचरमस्थितिवन्धे, शेषाणां ॥ क्षपक सूक्ष्मसम्परायचरमस्थितिवन्धे जघन्यो बन्धोऽनन्तरमेवोक्त, स चाऽनघपूर्वोऽनघन्यबन्धादथ तीर्थे तत्रप्रथमतया तस्मिन्नेव समये बध्यत इति सादि, तत परं क्षीणमोहावस्थया सपथा १ भवनीयध्रुव इति द्वानेव विकल्पौ सम्भवतो १ शेषौ । उत्कृष्टसु त्रिंशत्तामसोपमकोटीकोट्या दिङ् मर्दमर्दप्रतिप्यादृष्टियममतिपथेन्द्रिये लभ्यते, स चानुकृष्टबन्धादवतीर्थे कदाचित्नेव बध्यते न सर्वेति सति, अन्तमुत्कृष्ट पर त्रियमादनुकृष्ट बध्नतोऽनौ त्रिंशत् इत्यध्रुव, उत्कृष्टश्च प्रतिपद्य अनुकृष्ट बध्नतीयनुकृष्टोऽपि सति, तत परं नघन्यतोऽन्तमुत्कृष्ट उत्कृष्टत्वान्तेन नघन्यवर्तमानेन पुनरुत्कृष्ट बध्नतोऽनुकृष्टो त्रिंशत् इत्यध्रुव इति । एव दुहाऽनुकृष्टेषु त्रिंशत् परिममर्तीति द्वयोरप्यनादिषुवर्तमानम् । “आउचउसु दुहा” ति

प्राकृतत्वादिर्देशस्य साम्बादनमादौ यस्य तत् साम्बादनादि, अपूर्वकरणमन्ते यस्य गुण-
स्थानककदम्बकस्य तद् अपूर्वान्तम्, साम्बादनादि च तद् अपूर्वात् च साम्बादनाद्यपूर्वान्त
तस्मिन् सास्वादनाद्यपूर्वात्ते गुणस्थानककदम्बकेऽनराणां-सागरोपमाणाम् अन्तर-मन्ते कोटी
कोटी अतरान्त कोटीकोटी तस्या अतरान्त कोटीकोटीत, आद्यादेरादृतिगणत्वात् तत्प्रत्यय, 'न'
नैवाऽधिको बभूवो भवति, किन्तु मिथ्यादृष्टेरेव भवतीति सामर्थ्याद् गम्यते । इदमुक्तं भवति—
सास्वादनादीनामपूर्वकरणान्तानां मित्रप्रथिकारूपात् सागरोपमान्त कोटीकोटीरूपेण स्थितिर्गुज्यते,
न तु परतोऽपि । ननु मित्रप्रथिकारूप्याश्रित्य सप्तभिर्मागरोपमकोटीकोटीप्रमाणो मिथ्यात्वस्यो
क्तृष्ट स्थितिर्बन्ध कर्मप्रकृत्यादिषु निरूपित तत् कथमुच्यते मित्रप्रथिकारूपादन्त कोटीकोटीरु
पैव स्थितिर्गुज्यते न परतोऽपि ? सत्यम्, अस्ति मित्रप्रथिकारूपानुल्लेखोऽपि स्थितिर्बन्ध, केवल
परित्यज्य सम्यक्त्व मिथ्यादृष्टिगुणस्थानक प्राप्तानामेवासौ सम्भवति, अत्र तु मित्रप्रथिकारूपा
सास्वादनादीनामेवान्त सागरोपमकोटीकोटीपरत स्थितिर्बन्धो निषिध्यत इत्यदोष । यत् पुन
“बधेर्ण न बोलइ कयाई” () इति वचनाद् आनन्द्यरादिषु मित्रप्रथिकारूपस्य
मिथ्यादृष्टेरप्युक्तृष्ट स्थितिर्बन्ध प्रतिषिध्यते तत् सैद्धान्तिकमतमेव । कर्मप्रथिकारूपमिमांशतस्तु
मित्रप्रथिकारूपमिथ्यात्वस्योक्तृष्टाऽपि स्थितिर्गुज्यते, केवल तथाविधतीमानुमागयुक्ताऽसौ न
भवति । ननु सागरोपमान्त कोटीकोटीत समर्गलतर साम्बादनादीनां बभूवो मा भूद् अथ
स्तात् ततो भवति वा न वा ? इत्याह—“न ह” नैव ‘हीन’ न्यून सागरोपमान्त कोटीको-
टीत सकाशात् स्थितिर्बन्धो भवति । एतदुक्तं भवति—सास्वादनादिष्वपूर्वकरणपरमसामान्ये
गुणस्थानकेषु सागरोपमान्त कोटीकोटीप्रमाणैव स्थितिर्भवति, नाधिका नाप्यूनेत्यथ । ननु
यदा एकैन्द्रियादि साम्बादनगुणस्थानी भवति तदा सागरोपमन्यादिसप्तभागरूपमेव स्थिति-
र्बन्ध विपक्षे, अतः सास्वादनाद्यपूर्वात्तेषु न ह हीनो बन्ध इति कथं घटाकोटीमाटीकते,
सत्यमेतद्, केवल कादाचित्कोऽसौ न सार्वदिक इति न तस्य विवक्षा दृतेति सम्भा
षयामि, अपूर्वकरणात् परतोऽनिवृत्तिकरणादौ सागरोपमान्त कोटीकोटीतोऽपि हीन स्थिति
र्बन्धो भवतीति सामर्थ्याद् गम्यते । अथ किं साम्बादनादिष्वेवान्त सागरोपमकोटीकोटीतो
हीन स्थितिर्बन्धो न लभ्यते ? आहोश्चिन्मिथ्यादृष्टेरपि प्रतिनिशिष्टस्य कस्यचिज्जन्तो ?
इत्याह—“न य मिच्छे भवियरसज्जिम्” ति ‘न च’ नैव “मिच्छे” ति मिथ्यादृष्टौ,
संज्ञितवदस्य प्रत्येक सम्बन्धाद् भव्यश्चासौ सत्ता च भव्यसत्ता तस्मिन् भव्यसंज्ञिनि,
इतरथ-अभय ॥ चासौ संज्ञी चेतसरसज्ञी तस्मिन्तरसंज्ञिनि अभयसंज्ञीनित्यथ, आपु
र्वज्ञाना सप्तानां कर्मप्रकृतीनां सागरोपमान्त कोटीकोटीतो हीनो भवति । भव्यसंज्ञी मिथ्या
दृष्टिरिति प्रष्ट्वाद् भव्यसंज्ञिनि कस्मिंश्चिद् गुणस्थानकेऽनिवृत्तिबादरादौ हीनोऽपि बभूवो
भवतीत्याचष्टे । संज्ञिप्रष्ट्वाच्चोऽभयसंज्ञिनि हीन एव, प्रतिनियतसप्तभागरूपाया एव
भागसंज्ञिनि प्रतीत्य स्थितेर्भगनात् । अभयसंज्ञिनि तु सागरोपमान्त कोटीकोटीतो हीनो बभूवो
न भवत्येव, यतो मित्रप्रथिकारूपैव हीनो बन्ध स्यात्, अभयसंज्ञी चोक्तृष्टतोऽपि प्रथि

मेधेकमेति तदायं द्विजं प्रप्य भूमोऽपि विदति, तित्थं च प्रभूत स्थितिवध
मेति ॥ ४८ ॥

स्तिष्ठति एतदुपपत्तेषु स्थितिवध । सामान्यमेकेन्द्रियादिनातामित्य स्थितिवधाना-
नादप्युच्यते ।

जलरुचंभो पायर, पञ्च असंगुण सुगुमपञ्चरिगो ।

एति अपञ्चाण एह, सुगुमेअरअपजपञ्च गुरु ॥ ४९ ॥

तदन्वेषो दन्तिपुष्यो जपन्मस्थितिवध इत्यर्थः, सूक्ष्मसम्पराये आन्तर्मूर्तिरिक्त एव
स्तिष्ठति इति १ । ततो दन्तिपुष्यस्थितिवधाद् बाह्यपरायैवेन्द्रियस्य जपन्मस्थितिवधोऽसङ्गत-
गुणः २ । एव सूक्ष्मपरायैवेन्द्रियस्य जपन्मस्थितिवध 'अहिगु' विविरोपाधिकः ३ । तत
एति नि आलोकादरसस्योत्पत्तयो "रपु" वि जपन्मस्थितिवधोऽधिको वाच्यः ।
दयमध — तत सूक्ष्मपरायैवेन्द्रियस्य जपन्मस्थितिवधाद् बाह्यपरायैवेन्द्रियस्य जपन्मस्थि-
तिवधो विविरोपाधिकः ४, तत सूक्ष्मपरायैवेन्द्रियस्य जपन्मस्थितिवधो विविरोपाधिकः ५ ।
'सुगुमपञ्चरपञ्च' गुरु वि तत सूक्ष्मपरायैवेन्द्रियस्य "गुरु" वि उत्कृष्ट स्थितिवधो
विवरोपाधिकः ६ तत "इदर" वि बाह्यपरायैवेन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विविरोपाधिकः ७,
तत सुक्ष्मपरायैवेन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विविरोपाधिकः ८, ततो बाह्यपरायैवेन्द्रियस्यो-
त्कृष्ट स्थितिवधो विविरोपाधिकः ९ ॥ ४९ ॥

एह विप पञ्चअपञ्चे, अपजेपर विप गुरु द्विगो एव ।

नि पठ अमसितु नवर, सङ्खगुणो विपअमणपञ्चे ॥ ५० ॥

तत "एह" वि 'रपु' जपन्म स्थितिवध "विप" वि द्वीन्द्रिये "पञ्च" वि पर्याप्ते
वाच्यः । विषयमात्र 'इत्याह—'सङ्खगुणो विषयअमणपञ्चे' इति वचनात् सङ्ख्यातगुण
स्य । ततस्त्वन्मिसेपापमाप्तेऽधिको एषु स्थितिवध, ततोऽप्यपञ्चेतद्वीन्द्रिये गुरु स्थिति-
वधोऽधिको वाच्यः । एव द्वीन्द्रियोत्कृष्टकारेण "नि" वि द्वीन्द्रियेऽपर्याप्त-वयाप्ते एषुस्थितिवधौ
ही, द्वीन्द्रिये एवापरायैवेन्द्रियस्य द्वौ गुरुस्थितिवधौ वाच्यौ । "चउ" वि चतुरिन्द्रियेऽप-
र्याप्त-वयाप्ते एषुस्थितिवधौ द्वौ, चतुरिन्द्रिये एवापरायैवेन्द्रियस्य गुरुस्थितिवधौ द्वौ वाच्यौ ।
'अमसितु' वि अमसिनि पर्याप्ताऽप्याप्ते एषुस्थितिवधौ द्वौ, अमसिनि एवापरायैवेन्द्रियस्य
गुरुस्थितिवधौ द्वौ वाच्यौ । विप्रमाणा पुनरेते स्थितिवधौ वाच्यौ 'इत्याह—'अहिगु"
वि 'अहिगु' विविरोपाधिका वाच्यौ । किं सर्वेऽपि स्थितिवधा विविरोपाधिका एव वाच्यौ ।
ततो द्वौ द्वौचिदन्ति विविरोपाधिः 'इत्याह—'नवरं अमगुणो विषयअमणपञ्चे' वि 'नवर'
परमस्यान् विषय, सङ्ख्यातगुणो वाच्यः, पर्याप्तगुणस्य प्रत्येक सम्बन्धाद् द्वीन्द्रिये पर्याप्ते
अमसिनि पर्याप्ते अन्यत्र सामान्यात् सवत्र विविरोपाधिक इति गायान्वयार्थः । भावार्थस्तत्र—
बाह्यपरायैवेन्द्रियस्योत्कृष्टस्थितिवधाद् द्वीन्द्रियपरायस्य जपन्म स्थितिवध सङ्ख्येयगुण १०
ततोऽप्याप्तद्वीन्द्रियस्य जपन्म स्थितिवधो विविरोपाधिकः ११ ततोऽप्याप्तद्वीन्द्रियस्योत्कृष्ट
स्थितिवधो विविरोपाधिकः १२ तत पर्याप्तद्वीन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विविरोपाधिकः १३

तत पर्याप्तरीन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवधो विशेषाधिक १४ ततोऽपर्याप्तरीन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवधो विशेषाधिक १५ ततोऽप्याप्तरीन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विशेषाधिक १६ तत पर्याप्तरीन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विशेषाधिक १७ तत पर्याप्तरीन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवधो विशेषाधिक १८ ततोऽप्याप्तरीन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवधो विशेषाधिक १९ ततोऽपर्याप्तचतुरिन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विशेषाधिक २० तत पर्याप्तरीन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विशेषाधिक २१ तत पर्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवधो विशेषाधिक २२ ततोऽप्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवधो विशेषाधिक २३ ततोऽप्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विशेषाधिक २४ तत पर्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवधो विशेषाधिक २५ ॥ ५० ॥

तो जइजिहो यधो, सगुणो देमविरय रस्मिपणे ।

सम्मचउ सन्निचउरो, ठिइयधाणुक्रम सगुणा ॥ ५१ ॥

ततो यते—सयतस्य ज्येष्ठोऽयस्य सद्यमानगुण, ततो देशरिग्नस्य 'द्रव्य' जघन्य 'इत' उत्कृष्ट, तत "सम्मचउ" चि सम्यग्दृष्टेश्चत्वार स्थितिवन्धा क्रमेण भवन्ति । तद्यथा— अविरतसम्यग्दृष्टे पर्याप्तस्य जघन्यस्तस्यैव चोत्कृष्ट स्थितिवन्ध इति द्वौ, एवमपर्याप्तस्यापि द्वौ, मिलिताश्चत्वार इति । "सन्निचउर" चि सनिना—सनिपद्येन्द्रियाणां मित्र्यादृष्टीनामिति सामर्थ्याद् गम्यते चत्वार स्थितिवन्धा, तद्यथा—सनिपद्येन्द्रियस्य पर्याप्तस्य जघन्योत्कृष्टमेवाद्वौ, एवमपर्याप्तस्यापि जघन्योत्कृष्टमेवाद्वौ द्वौ एव स्थितिवन्धा इति त्रये चत्वार । एते प्रदर्शित रूपा सर्वेऽपि स्थितिवन्धा यथा यागद्रुणा भवन्ति तदाह—“ठिइयधाणुक्रम सगुणा चि स्थितीनां चत्वार स्थितिवन्धा—प्रदर्शितरूपा 'अनुक्रमेण' उत्तरोत्तरपरिपाट्या 'सङ्ख्येयगुणा सङ्ख्येयगुणा भवन्तीत्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरयम्—पर्याप्तसंनिपद्येन्द्रियोत्कृष्टस्थितिवन्धा यतेरुत्कृष्ट स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण २६ ततो देशविरतस्य जघन्य स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण २७ ततो देशविरतस्योत्कृष्ट स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण २८ ततोऽविरताप्याप्तस्य जघन्य स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण २९ तत पर्याप्तविरतस्य जघन्य स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३० ततोऽपर्याप्तविरतस्य उत्कृष्ट स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३१ तत पर्याप्तविरतस्य उत्कृष्ट स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३२ ततोऽपर्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३३ तत पर्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्य जघन्य स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३४ तत संनिपद्येन्द्रियाप्याप्तस्योत्कृष्ट स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३५ तत पर्याप्तसंनिपद्येन्द्रियस्योत्कृष्ट स्थितिवन्ध सङ्ख्येयगुण ३६ ॥ अथैतद्गाथात्रयोच्चारणह्रस्वपदानां सुस्वावबोधार्थं विनियजानुप्रात्य यत्रकमुपददयते, तच्चेदम्—

एकोनपञ्चाशत्तमगाथाया यन्त्रम् ।

समस्तस्य अथन्य स्थितिवन्त्य सर्व	बादराय एके० ज० रिषि० अक्षय्यगुण २	सूत्रप० एके० ज० रिषि० विद्येश्वर ३	बादराय एके० ज० रिषि० विद्येश्वर ४	सूत्रप० एके० ज० रिषि० विद्येश्वर ५
स्तोत्र १	बादराय एके० उक्त रिषि० विद्येश्वर १	सूत्रप० एके० उक्त रिषि० विद्येश्वर २	बादराय एके० उक्त रिषि० विद्येश्वर ३	सूत्रप० एके० उक्त रिषि० विद्येश्वर ४

पञ्चाशत्तमगाथाया यन्त्रम् ।

ह्रीं ह्रीं ज० रिषि सक्येयगुण १०	अथ ह्रीं उक्त रिषि० विद्येश्वर ११	पर्यां ह्रीं ज० रिषि विद्येश्वर १२	अथ ह्रीं उक्त रिषि० विद्येश्वर १३
अथ ह्रीं ज० रिषि विद्येश्वर १४	पर्यां ह्रीं उक्त रिषि० विद्येश्वर १५	अथ ह्रीं ज० रिषि विद्येश्वर १६	पर्यां ह्रीं उक्त रिषि० विद्येश्वर १७
पर्यां चतुरि ज० रिषि विद्येश्वर १८	अथ चतुरि उक्त रिषि० विद्येश्वर १९	पर्यां चतुरि ज० रिषि विद्येश्वर २०	अथ चतुरि उक्त रिषि० विद्येश्वर २१
अथ चतुरि ज० रिषि विद्येश्वर २२	पर्यां चतुरि उक्त रिषि० विद्येश्वर २३	अथ चतुरि ज० रिषि विद्येश्वर २४	पर्यां चतुरि उक्त रिषि० विद्येश्वर २५

एकपञ्चाशत्तमगाथाया यन्त्रम् ।

समस्तस्य उक्त स्थितिवन्त्य	बादराय ज० रिषि सक्येयगुण २७	अथ बादराय ज० रिषि सक्येयगुण २८	अथ बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण २९	अथ बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण ३०	अथ बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण ३१
सक्येयगुण २९	बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण ३२	अथ बादराय ज० रिषि सक्येयगुण ३३	अथ बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण ३४	अथ बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण ३५	अथ बादराय उक्त रिषि० सक्येयगुण ३६

अथ न विदोषानिर्देशोऽपि संयतोऽहं स्थितिवन्तः पादारभ्य संक्षिप्योद्दिष्टपदार्थोद्दिष्टानि
वचनं यावद् ये केचन स्थितिवन्ता निरूपितास्ते सर्वेऽपि सागरोपमानं कोटीकोटीदशानां
एवावसेया, कर्मप्रवृत्त्यादिषु तथैवोक्तत्वात् । सर्वोऽहं स्थितिवन्तः सन्तु संक्षिप्योद्दिष्टपदार्थोद्दिष्टानि
वर्णयन्त्येव भवति नान्यस्य, “तन्मात्रं वि पदहीनं, उक्तोऽसं सज्जितो मुनिरिति (२४००)
गा० २७०) इति वचनात् ॥ ५१ ॥

तदेव स्थितिवन्तस्य स्वरूपस्य द्वायेव व्याप्तिरिति । अथवा बादराय उक्तं
भयं रूपं प्रत्यक्षरूपं नाम्निह—

१ सर्वोऽहं स्थितिवन्तः सन्तु संक्षिप्योद्दिष्टपदार्थोद्दिष्टानि ॥

सतधाय मन्तुनाम —सबोत्तानपि मन्तनीतां ज्येष्ठा म्भितिरशुभा, यस्मात् साऽतिसंज्ञेनो
 गाल्यन्ततीनकृपायोश्चो न बध्यते । एतदुक्तं भवति—सर्वासा गुभागामशुभाता च मन्तनीनां
 म्भितय संज्ञेनोद्बोधो वर्धन्ते तदपचये ॥ रीयन्त इत्यन्यन्यन्तिरेकाम्या संज्ञेनमेव स्थितयोऽनु
 वर्तन्ते इत्युभा, अगुमकारणीप्यक्तत्वात्, अगुमशुभाशुमफलत्वात् । तत्रैव तर्हि
 “ठिद् अगुभा कसामओ कुणद्” (सत० गा० ९९) इति वचनाद् अनुभागोऽपि
 कपायप्रत्यय एव, ततोऽयमप्यगुमकारणत्वाद् अगुम एव प्राप्नोति, अथ च शुभमन्तनीनामसौ
 गुम एवेत्यत इति, नैरम्, अभिप्रायापरिणामात्, यत सत्यपि हि कपायजन्मत्वे
 कपायवृद्धावनुभागोऽगुममन्तनीनामेव वर्धते गुभाना तु परिहीयत एव, कपायमन्दतया
 तु गुममन्तनीनामेवानुभागो वर्धतेऽगुममन्तनीना तु रीयत इति न कपायमनुवर्तते ।
 म्भितयस्तु गुभानामगुमानां च मन्तनीनां कपायवृद्धौ नियमाद् वर्धन्ते तदपचये त्वपचीयन्त
 इत्येकान्तेन कपायान्यन्यन्तिरेकानुविधादिन्याद् अशुभा एवेति । यदि वा यथा यथा शुभमन्तनीना
 म्भितिवर्द्धते तथा तथा गुभानुभागस्तन्मन्त्रं च रीयते, परिगालितसेयुष्टिकल्पानि गुमक
 र्माणि मन्तनीन्वर्ध, अगुममन्तनीनां तु म्भितिवृद्धावगुमरसोऽपि तत्सम्बन्धं वर्धत एवेत्यतोऽपि
 कारणत्वात् म्भितनीनामेवानुमन्त्रम्, तद्वदे शुभानुभागक्षयहेतुत्वाद् अशुभानुभागवृद्धिहेतुत्वापेति ।
 ननु ज्येष्ठा म्भिति संज्ञेनो न बध्यते, जघन्या तु किमत्यया ? इत्याह—“इयरा रिसो
 हिओ पुण” ति “इतरा” जघन्या पुन “विदोषित” विशुद्धया कपायापचयकल्पया बध्यते ।
 इदमुक्तं भवति—इह ये ये विवक्षितमूलोत्तरमन्तनीनां बधकाम्तेषा मध्ये यो य सर्वोत्कृष्टपि
 गुदियुक्त स तत्पद्विपक्षितकर्मस्थिति जघन्या बध्नातीति भावः । किं सर्वमन्तनीनामयमेव
 न्याय ? यदुत्तोत्कृष्टा म्भिति संज्ञेनैव बध्यते अगुभा च भवति, जघन्या पुनर्विशुद्धयेव,
 न, इत्याह—“मुपु नरजमरनिरियाड” ति आयु शब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धात् “शुक्त्वा त्यक्त्वा नरा-
 पुमरापुन्तिर्यगायु । अयमर्थः—नरा ऽमर तियगायुषा स्थितिं मुक्त्वा शेषम्भितनीनामेवाऽगुमन्त्र
 द्रष्टव्यम्, एतत्स्थिति पुन गुमैव भवतीत्यर्थः, विशुद्धितत्क्षणस्य तत्कारणस्य गुमत्वात् ।
 मनुष्य-तियगायुषोर्हि वृद्धिभिपक्षोपमावसाना, देवायुषस्तु वृद्धिस्यसिंसल्यारोपमावसानाऽपि
 गुभा, विशुद्धितक्षणस्य तत्कारणस्य गुमत्वात्, विशुद्धितारतम्यादेव च भवति, अतो मनुष्य
 तियग्-देवायु म्भिति गुभा, गुमकारणप्रभवत्वात्, गुमद्रव्यनिपक्षतपूर्णादिद्रव्यवदिति । अथवा
 मन्तुनायुष्कर्मस्थितिवृद्धौ रसोऽपि वर्धते, स च गुम, सुखजनकत्वाद् इत्यतोऽपि मन्तुना
 युष्कर्मस्थिते गुमत्वम्, तद्वदे शुभरसवृद्धिहेतुत्वात् । किञ्च नरा ऽमर-तियगाऽऽयुर्नक्षत्र
 मन्तुतिप्रय मुक्त्वा शेषमन्तनीना मन्तव्यसंज्ञेन विशुद्धिम्या स्थित्युपचया ऽपचयो द्रष्टव्यो, मन्तुना
 सुखस्य तु तद्वधयेषु सर्वोत्कृष्टविशुद्धिवृद्धिस्थितिवध करोति, सर्ववर्द्धादिभ्यस्तु सर्वनपन्त्यमिति
 विपरीत तद् द्रष्टव्यमिति ॥ ५२ ॥

सर्वमन्तनीनामुत्कृष्टा म्भितिरुत्कृष्टसंज्ञेनो कपायरूपेण बध्यत इत्युक्तम्, न च धेवनकृपायेन
 म्भितिवर्धयते, किं तर्हि ? योगसहचरितेन, अतस्त योग सर्वजीवेत्यवहुत्वद्वारेण चिन्त्यतः—

सुहृमनिगोयाहसणऽप्यजोग बायरयविगलजमणमणा ।

अपज्ज लहु पढमवुगुरु, पज हस्सियरो असंखगुणो ॥ ५३ ॥

इह योगो धीर्यं स्याम इत्यादि पर्याया । तथा चाह—

जोगो विरिय यामो, उच्छाह परकमो तद्वा चिद्वा ।

सची सामत्य चिय, जोगस्स हवति पज्जाया ॥ (पद्यसं० गा० ३९६)

स च योगस्तिथा—मनोयोगो वाग्योग काययोगश्चेति । उक्तं च कर्मप्रकृतौ—

परिणामा ऽऽलवण-गहणसाहण तेण रुद्धनामतिग ।

कज्जवमासा ऽनुत्तपवेमविसमीकयप्पस ॥ (गा० ४)

अस्या अक्षरगमनिका—परिणमन परिणाम, अन्तर्भूतगिगर्थाद् धम्मप्रत्यय, परिणा
मापादनमित्यर्थ, आलम्ब्यत इत्यालम्बन भावेऽनदप्रत्यय, गृहीतिर्ग्रहणम्, तेषा साधन-साध्य
तैऽनेनेति साधन-योगसङ्ग धीर्यं “करणाधारे” (सिद्ध० ५-३-१२९) इत्यनदप्रत्यय ।
तथाहि—‘तेन’ धीर्यविशेषेण योगसन्निहितेनौदारिकादिधारीरप्राप्तोभ्यान् पुद्गलान् प्रथमतो गृह्णाति,
गृहीत्वा च प्राप्ता ऽपानादिरूपतया परिणमयति, परिणमय्य च तत्तत्सर्गहेतुसामर्थ्यविशेषसिद्धये
तानेव पुद्गलान्कलम्बते, यथा मन्दशक्ति कश्चिन्नगरे परिभ्रमणाय मष्टिमवलम्बते, ततस्तदवह
मतो ज्ञानमार्थ्यविशेषेण सन्तान् प्राप्ता ऽपानादिपुद्गलान् विद्वन्तीति परिणामा ऽऽलम्बन-भरण
साधन धीर्यम् । तेन च धीर्येण योगसङ्गकेन मनोराक्षायानष्टमतो जायमानेन “रुद्धनामतिग” ति
रुद्ध नामत्रिक-मनोयोगो वाग्योग काययोग इति । तत्र मनसा करणभूतेन योगो मनोयोग,
वाचा योगो वाचयोग, कायेन योग काययोग । स्यादेतत्—सर्वेषु जीवभेदेषु तुल्यप्राप्तो
पशुनिषादिरन्निमावेऽपि निमित्ति क्वचित् स्तोकं क्वचित् प्रभूतं क्वचित् स्तोकतरमित्येवैवम्येण
कर्ममुत्पद्यते । इत्यन आह—“कज्ज” इत्यादि । यदर्थं चेष्टते तत् कार्यं तस्याभ्यास-अभ्य
गामभ्यास ‘असूत्’ म्यातो ‘इत्यभ्यासिपूर्वमभ्यप्रयोजनं प्रयोग, कार्याभ्यास-कार्याभ्यासकृता
निर्वाहानवमियम, तथा जीवभेदानामन्योऽन्य-परस्परं प्रवेष्ट-पुद्गलानवमिमाविक परस्परं
मन्वधरिण, ताभ्याहृत्वा विवमीहता-सुप्रभूता ऽभ्या-ऽप्युत्तरसङ्गावतो विसम्पुलीकृता भवेता
देन बीदेन तत् कार्याभ्यासा ऽभ्यासप्रवेगविवमीहताप्रदेशम् । तथाहि—येषामात्मप्रदेशानां
हृत्प्रदेशानामनुत्तरावतानां पशुनिषादिरन्निमावैक्यं तेषां प्रभूततरा चेष्टा, दूरभ्यासमभाविगता
स्वस्ता, दूरभ्यासा तु पादादिगतानां स्वरूपतरा, अनुभवमिदं येन, अपि च शोहादिना
स्ति ते सति यदपि सर्वभेदेषु सुगन्धं वेदनोपजायते तथापि येषामात्मप्रदेशानामभिप्रायक शोहा
दिप्रदेशेऽपि तेषां तत्रतरा वेष्टा, शोषाणां तु मन्दा मदनरा, तथेष्टापि जीवभेदेषु परिण
मन्तव्यं कर्ममुत्पद्यमानं कायप्रत्यभ्यासकृतं केतुचित् प्रभूतमयेतु मन्मथेषु कर्मदम

१ इत्यन आह—“कज्ज” इत्यादि । यदर्थं चेष्टते तत् कार्यं तस्याभ्यास-अभ्यगामभ्यास-कार्याभ्यासकृता निर्वहानवमियम, तथा जीवभेदानामन्योऽन्य-परस्परं प्रवेष्ट-पुद्गलानवमिमाविक परस्परं मन्वधरिण, ताभ्याहृत्वा विवमीहता-सुप्रभूता ऽभ्या-ऽप्युत्तरसङ्गावतो विसम्पुलीकृता भवेतादेन बीदेन तत् कार्याभ्यासा ऽभ्यासप्रवेगविवमीहताप्रदेशम् । तथाहि—येषामात्मप्रदेशानां हृत्प्रदेशानामनुत्तरावतानां पशुनिषादिरन्निमावैक्यं तेषां प्रभूततरा चेष्टा, दूरभ्यासमभाविगता स्वस्ता, दूरभ्यासा तु पादादिगतानां स्वरूपतरा, अनुभवमिदं येन, अपि च शोहादिना स्ति ते सति यदपि सर्वभेदेषु सुगन्धं वेदनोपजायते तथापि येषामात्मप्रदेशानामभिप्रायक शोहादिप्रदेशेऽपि तेषां तत्रतरा वेष्टा, शोषाणां तु मन्दा मदनरा, तथेष्टापि जीवभेदेषु परिणमन्तव्यं कर्ममुत्पद्यमानं कायप्रत्यभ्यासकृतं केतुचित् प्रभूतमयेतु मन्मथेषु कर्मदम

भवति । एतच्चैव जीवप्रदेशानां परस्परं सत्रार्थविरोधे भवति नान्यथा, यथा शृङ्गलावयनानाम् ।
तथाहि—तेषां शृङ्गलावयनानां परस्परं सम्बन्धविरोधे सति एकस्मिन्नावये परिपन्द्मानेऽन्तरे-
ऽप्यवयवा परिस्पन्दन्ते, केवलं केचित् श्लोकमपरे ॥ श्लोकानिन्ति, सम्बन्धविरोधान्नवे
त्वेकस्मिन्मूलति नापरस्यावश्यम्भावि घटनम्, यथा गो-गुरुरयो । तन्नार्थावच्छिन्ना
शब्दातो जीवप्रदेशानां परस्परं सम्बन्धविरोधतश्च धीर्यं जीवप्रदेशेषु केषुचित् प्रमत्तमन्त्रेषु
श्लोकमपरेषु ॥ श्लोकतरमित्येव वैषम्येणोपजायमानं न विम्वन इत्यन्तरितं ॥

महत्तममुप —सत्रं सूक्ष्मनिगोदस्य—सूक्ष्ममाध्यात्मस्य लब्धपदात्मकस्य मन्त्रवचनस्यैव
त्येति च सामर्थ्याद् दृश्यम्, तस्यैव सर्वत्राप्यन्वयस्य साध्यमाणाद्, अदिगं—अपमोर्त्ति-
मयं सूक्ष्मनिगोदादिसप्तमन्त्रं, सप्तम्येकवचनलोपश्च साधनमात्रं । किम्—इत्थं—“मा-हे-
ति अहम्—सर्वश्लोको योग—वीर्यं व्यापार इति यावत् । ततो वाक्यस्य “किं” निदिष्टं
त्रिकस्य “अमण” ति अतर्जितं “मण” ति संनि “अमण” ति प्रत्येकं मन्त्रवचनं शब्दा-
दीनां सप्तानामप्यप्याप्तानां “एतु” ति अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः, वाक्यं, अमण इति
सर्वत्र वाच्यम्, ततः प्रथमद्विकस्य—अप्यसप्तसूक्ष्मनिगोदादिरत्नात्मस्य “गुण” इत्यु-
क्तेयगुणो वाच्यः । ततः प्रथमद्विकस्य “पञ्च हस्तिपदो अमणगुणा” ति पदस्य हस्ति-
अपन्य इतर—उत्तराद्योगो यथावयवसप्तम्येयगुणो वाच्य इति ग्राह्यसार्थं । अमणवचनम्—
सूक्ष्मनिगोदस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १ ततो
बाह्यैरेन्द्रियस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः २ ततो
ह्रीन्द्विषयस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ३ ततो
वस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ४ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ५ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ६ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ७ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ८ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ९ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १० ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ११ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १२ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १३ ॥ ५३ ॥

असमस्तसप्तसुधोसो, पञ्च जहसियह लब्ध दिष्टाणा ।

अपजेपर सप्तगुणा, परमपजविता असप्तगुणा ॥ ५४ ॥

असमस्त अपजगते च ते सप्त, ह्रीन्द्विषयस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १ ततो
बाह्यैरेन्द्रियस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः २ ततो
ह्रीन्द्विषयस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ३ ततो
वस्य लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ४ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ५ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ६ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ७ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ८ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ९ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १० ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः ११ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १२ ततो वाक्त्रि-
लब्धपदात्मकस्य प्रथमसमये वर्तमानस्य अपन्यो योगोऽगह्येयगुणः १३ ॥ ५४ ॥

“एव ठिष्ठाना इत्यादि । ‘एव’ भकारस्य लोप प्राकृतत्वात् पूर्वोक्तयोगधर्तृणान्यायेन सूक्ष्मैकेन्द्रियादिर्गोचरमेवैव स्थिताना स्थितानि स्थितिस्थानानि वाच्यानीति शेषः । ता अपन्य स्थितेतरस्य एकैव समयवृद्धया सर्वोत्पत्तिनिश्चित्यतिपयत्ताया ये स्थितिमेवास्ते स्थितिस्थानान्युच्यन्ते । १५ पुनरेतानि वाच्यानि ” इत्याह—“अपौर संसृणु” वि प्रथममपर्याप्तकान् सूक्ष्मबादरैकेन्द्रियादीनुद्दिश्य वाच्यानि, तत “इयर” वि पर्याप्तकान् सूक्ष्मबादरैवेन्द्रियादीनुद्दिश्य वाच्यानीति । त्रियद्वुगानि पुनरेतानि ” इत्याह—सद्व्यगुगानि, तत्र सद्व्या सद्व्या तानर्ह(ती)ति सङ्घः, दण्डादिभ्यो स इति यत्त्वय, तत सङ्घ-सङ्घेन सङ्घात इत्यर्थं गुण-गुणकारो येषा तानि सङ्घगुणाणि, सङ्घातगुणितानीत्यर्थः । ॥ सर्वपदेषु सङ्घानुगुणा येव ” आहोश्चिदस्ति कस्मिंश्चित् पदे विशेषः ” इत्याह—“परमपञ्चविष्ट अससृणु” वि ‘पर केवलम् ‘अपर्याप्तद्वीन्द्रिये अपर्याप्तद्वीन्द्रियपदे तानि स्थितिस्थानानि ‘असङ्घगुणानि’ असङ्घातगुणितानि वाच्यानि । एतदुक्तं भवति—सूक्ष्मैकेन्द्रियस्यापर्याप्तकस्य स्थितिस्थानानि स्तोकानि १ ततो बादरैकेन्द्रियस्यापर्याप्तकस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणाणि २ तत सूक्ष्मैकेन्द्रियस्य पर्याप्तकस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणानि ३ ततो बादरैकेन्द्रियस्य पर्याप्तकस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणानि, एतानि च पश्योपमासङ्घेयभागममयतुल्यानि स्थितिस्थानानि भवन्ति, यत एकेन्द्रियाणा अपन्योत्पत्तिस्थित्येतेतरारमेनावन्मात्रमेवेति ४ ततोऽपराप्तस्य द्वीन्द्रियस्य स्थितिस्थानान्यसङ्घानुगुणानि पश्योपमासङ्घेयभागमाश्रयीति कृत्वा ५ ततस्तस्यैव द्वीन्द्रियस्य पर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि ६ ततस्त्रीन्द्रियस्यापर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि ७ ततस्त्रीन्द्रियस्य पर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि ८ ततश्चतुरिन्द्रियस्यापर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि ९ तत पर्याप्तचतुरिन्द्रियस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि १० ततोऽमृतिपञ्चेन्द्रियस्यापर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि ११ ततोऽमृतिपञ्चेन्द्रियस्य पर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणानि १२ तत सञ्ज्ञिपञ्चेन्द्रियस्यापर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि १३ तत सञ्ज्ञिपञ्चेन्द्रियस्य पर्याप्तस्य स्थितिस्थानानि सङ्घातगुणितानि भवन्ति १४ ॥ ५४ ॥ स्थापना—

अमृते अप स्थितिस्थानानि स्वादादि १	सूक्ष्मैकेन्द्रिय स्थितिस्थानानि स्वादादि १	अप द्वीन्द्रिय स्थितिस्थानानि स्वादादि २	बादरैकेन्द्रिय स्थितिस्थानानि स्वादादि ३	चतुरि अप स्थितिस्थानानि स्वादादि ४	अमृतिपञ्चे स्थितिस्थानानि स्वादादि ५	सञ्ज्ञिपञ्चे स्थितिस्थानानि स्वादादि ६
१	२	३	४	५	६	७
बादरैके अप स्थितिस्थानानि स्वादादि ८	सूक्ष्मैकेन्द्रिय स्थितिस्थानानि स्वादादि ९	द्वीन्द्रिय स्थितिस्थानानि स्वादादि १०	त्रीन्द्रिय स्थितिस्थानानि स्वादादि ११	चतुरि अप स्थितिस्थानानि स्वादादि १२	अमृतिपञ्चे स्थितिस्थानानि स्वादादि १३	सञ्ज्ञिपञ्चे स्थितिस्थानानि स्वादादि १४
८	९	१०	११	१२	१३	१४

तदेव निरूपयितुं योग्यतया स्थितिस्थानानि । सम्प्रति योग्यतया एतादृशानां
वर्तमाना अन्तर्गतं प्रतिपत्त्यैव वाक्येन योग्यतया वर्धन्ते तस्मिन्पदार्थेनाह—

नरकासु म्यम्पद्, उद्योतम् इत्येतासां सप्तमहृतीनाम् । किम् ? इत्याह—“नरभवपुत्र सचउपत
 तेतद्दृ ति नराणा-मनुष्याणां भवा-जन्मानि नरभवास्तेषुत-सहितं नरभवपुत्र, विभक्ति
 लोपश्च प्राकृतत्वात्, स-चतुर्भिः पत्न्योपमैर्वर्तन इति सचतु पत्न्य “तेतद्दृ” ति त्रिषष्ट्यधिक
 शततन्त्रागम् कोऽर्थः ? नरभवपुत्र चतु पत्न्योपमाधिक त्रिषष्ट्यधिक सागरोपमशत पद्येन्द्रियेषु
 परमाऽवधम्विनिरासा मनुवसप्तमहृतीनां भवतीति द्वितीयप्राथोचरणेन सम्बन्धः कार्यः ।
 अवधमिदम् —यदा विल कश्चिद् जन्तुस्त्रिपत्न्योपमायुःकेषु देवकुर्वादिषु युगलधार्मिकेषु मनु
 त्तत्तन्त्र चैतां सप्त महृतीनां भवति, एता हि नारक-तियकषामोग्या एव बध्यन्ते, युगल-
 धार्मिकाश्च देवप्राप्तोऽया एव बध्नन्ति, ततः पयन्तान्तमुहूर्ते सम्पत्त्वमासाय पत्न्योपमस्थितिषु
 देवेभ्यः प्रान्तिरि मय्यस्त्वन्मयादेना न बद्धवान्, ततोऽपरिपतितसम्पत्त्वो मनुष्येभ्यः पद्य
 दीधामनुप्राप्त्य नवनर्मवेदके त्रिषष्ट्यधिक एकादशस्यारोपमस्थितिकः समुत्पन्नः, ततोऽन्तर्मुहूर्तोर्ध्व
 मिध्यात्व ज्ञान, अग्रे षड्वह्निद्वय सम्पत्त्वकालो वस्य, स चात्र सम्पत्त्वावस्थाने सति न
 सहच्छत इति मिध्यात्वामननभिर्भवते, तत्र च वननानो मिध्यादृष्टिरपि भवप्रत्ययादवैना
 महृतीनां भवति तदनु पयन्तान्तमुहूर्ते सम्पद्दानमवाप्ताप्रतिपतितसम्पत्त्वो मनुष्येभ्यः पद्य
 नर्मविरति परिप्राप्त्य तथैव गृहीतसम्पत्त्वो वारद्वय त्रिषष्ट्यधिकमनेन षड्वह्निसारोपमाधि
 पूरित्वा मनुष्येभ्यः प्रान्तमुहूर्ते सम्पत्त्वमिध्यात्वमनुभूय तदन्तरित द्वितीयषड्वह्निप्रमाण सम्पद्दर्श
 नकाल वारद्वयमनुभूयामनेन पूरयति । इह च सम्पत्त्वात् प्रच्युतस्य निश्चयमन यद् उच्यते
 तद् कार्ममन्धिकारिभावेन सम्पत्तमेवेति, सैद्धान्तिकानां ॥ न सम्पत्तमिति । उक्तं च—

निच्छता सकृती, अविच्छदा होइ मम्मनामेनु ।

नामाधो वा दोनु, सम्मा निच्छ न उप नीतं ॥ (इत्थं भा० गा० ११४) इति ।

सबत्र च सम्पद्दान निमयोवनमान एता महृतीनां भवतीत्यनेन अनेनासा तिर्यक्त्रि
 ष-नरकत्रिक-उद्योतलक्षणमहृतीनां नरभवपुत्र चतु पत्न्योपमाधिक त्रिषष्ट्यधिकसारोपमशत
 परमा-महृष्टा पद्येन्द्रियेष्ववधम्विनि-अवधकाल इति । उक्तं च—

परियाइ तिति भोगावनिमि भवपद्यय पतिमने ।

सोऽप्ये सम्पत्ते नरभवे सबविरइ ॥

निच्छी भवपद्ययओ, गेविजे मासाई हातीनं ।

अतमुहुत्तनाइ सम्पत्त तम्मि लीइउ ॥

विरयनरभवतमिओ, अतुत्तरतुरो उ अमर छावही ।

निम्म मुहुत्तना, कम्मि मनुओ पुनो विरओ ॥

१ निष्पत्तः षड्वह्निसारिणः भवति सम्पत्त्वमासा । निष्पत्तः होइ सम्पत्त्वमासा निष्पत्त न पुन
 निष्पत्त ॥ २ पद्यं तन्त्रं न पद्यं नरभवपुत्र सचउपत तेतद्दृ ति नराणा-मनुष्याणां भवा-जन्मानि नरभवास्तेषुत-सहितं नरभवपुत्र, विभक्ति
 लोपश्च प्राकृतत्वात्, स-चतुर्भिः पत्न्योपमैर्वर्तन इति सचतु पत्न्य “तेतद्दृ” ति त्रिषष्ट्यधिक
 शततन्त्रागम् कोऽर्थः ? नरभवपुत्र चतु पत्न्योपमाधिक त्रिषष्ट्यधिक सागरोपमशत पद्येन्द्रियेषु
 परमाऽवधम्विनिरासा मनुवसप्तमहृतीनां भवतीति द्वितीयप्राथोचरणेन सम्बन्धः कार्यः ।
 अवधमिदम् —यदा विल कश्चिद् जन्तुस्त्रिपत्न्योपमायुःकेषु देवकुर्वादिषु युगलधार्मिकेषु मनु
 त्तत्तन्त्र चैतां सप्त महृतीनां भवति, एता हि नारक-तियकषामोग्या एव बध्यन्ते, युगल-
 धार्मिकाश्च देवप्राप्तोऽया एव बध्नन्ति, ततः पयन्तान्तमुहूर्ते सम्पत्त्वमासाय पत्न्योपमस्थितिषु
 देवेभ्यः प्रान्तिरि मय्यस्त्वन्मयादेना न बद्धवान्, ततोऽपरिपतितसम्पत्त्वो मनुष्येभ्यः पद्य
 दीधामनुप्राप्त्य नवनर्मवेदके त्रिषष्ट्यधिक एकादशस्यारोपमस्थितिकः समुत्पन्नः, ततोऽन्तर्मुहूर्तोर्ध्व
 मिध्यात्व ज्ञान, अग्रे षड्वह्निद्वय सम्पत्त्वकालो वस्य, स चात्र सम्पत्त्वावस्थाने सति न
 सहच्छत इति मिध्यात्वामननभिर्भवते, तत्र च वननानो मिध्यादृष्टिरपि भवप्रत्ययादवैना
 महृतीनां भवति तदनु पयन्तान्तमुहूर्ते सम्पद्दानमवाप्ताप्रतिपतितसम्पत्त्वो मनुष्येभ्यः पद्य
 नर्मविरति परिप्राप्त्य तथैव गृहीतसम्पत्त्वो वारद्वय त्रिषष्ट्यधिकमनेन षड्वह्निसारोपमाधि
 पूरित्वा मनुष्येभ्यः प्रान्तमुहूर्ते सम्पत्त्वमिध्यात्वमनुभूय तदन्तरित द्वितीयषड्वह्निप्रमाण सम्पद्दर्श
 नकाल वारद्वयमनुभूयामनेन पूरयति । इह च सम्पत्त्वात् प्रच्युतस्य निश्चयमन यद् उच्यते
 तद् कार्ममन्धिकारिभावेन सम्पत्तमेवेति, सैद्धान्तिकानां ॥ न सम्पत्तमिति । उक्तं च—

मनुष्येभ्यः इत्यादिप्रागुक्तन्यायेन पुनरिजयान्तिगमनेन पदपण्डित्य पूरयति न च त्रिपण्डित्य-
 नमुदधिगत भवतीति । तथा तम प्रभाया द्वारिगतिसागरोपमाणि स्थितिमनुमय ननो न च
 मन्त्रवेयके ण्कारिगत्मागरोपमाणि तन्नु रिजयान्तिषु पदपण्डित्यमिति मिलित पद्यान्वयिक-
 मुदधिशतमिति । सर्वत्र चान्तरालभाविारभमाधिक्यं स्वतः एव प्राच्यमिति । एव यामा प्रह-
 तीना येपु जन्तुषु सबधैव बन्धो न भवति तामह्वारेण प्रदर्शिता । भग्नानि त्रिमसतिमक्या
 नामप्यधुरबन्धिनीना जघन्यमुत्कृष्ट च सततत्रयकालप्रमाण प्रतिपादयताह—“मययनयो”
 इत्यादि । द्विकृशब्दस्य प्रत्येके सम्बन्धाद् सुरद्विके—सुरगति-सुगानुपूर्वीलक्षणे वैत्रियद्विजे—वैत्रि-
 यशरीर-वैक्रियाज्ञोपाङ्गस्वरूपे ‘पस्यत्रिक’ पस्योपमत्रय सततत्रय मननत्रय “नाम नाज्ञं
 फाव्यै समासो बहुलम्” (सिद्धं ३ १-१८) इति ममाम्, यथा त्रिपष्ट पटु त्रिपष्टपटुरि-
 त्थानौ इत्यन्तरार्थः । भावार्थस्तत्रयम्—सुरद्विक-वैत्रियद्विकलक्षणप्रवृत्तिचतुष्टयस्य पस्योपम-
 त्रिक सततत्रयकाल “तितीयसरा परमो” (गा० ६२) इति पन्नात् परमगच्छाम्येताकप-
 णात् ‘परम’ उत्कृष्टो भवति, यतो युगलधार्मिकेषु वनमानो जन्मत आगम्य दैनप्रायोग्यमिदं
 प्रवृत्तिचतुष्टय पस्योपमत्रय यावत् सततमेव—निम्नतरमेव रञ्जातीति भावः, जघन्यतस्तु समय
 परावर्तमानत्वादासामपीति ॥ ५८ ॥

समयादसंखकाल, तिरिदुगनीणसु आउ अनमुह ।

उरलि अंसखपरदा, सायठिई पुन्वकोहृणा ॥ ५९ ॥

। समय—अत्यन्तसूक्ष्म कालाश्च, स च समयप्रसिद्धात् पट्टादिक्वापाटनद्वष्टान्ताद्
 उत्पलपत्रगतरेषोत्तराहरणाद्वाऽनसेय, तस्मात् समयान्तरस्य समयमादौ हृत्वा ण्कोत्तरममय-
 वृद्ध्या तावत्सततत्रयकालो नेयो यावदसद्वेयकाल इति । तत्रामक्ष—सद्व्यातिव्रान्त
 समयपरिभाषित स चासौ कालश्चासद्वयकाल तम्, सद्वेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणसमय-
 रागिरूप यावदित्यर्थः । इह च समयशब्देन जघन्यो बन्धकाल उक्तः, स च सततत्रय मन्त्रय,
 इति इत्याह—तिर्यग्विद्वके—तिर्यगति तिर्यगानुपूर्वीरूपे नीचैर्गोत्रे च द्वे द्वे च तिर्यग्विद्वक-
 नीचैर्गोत्रयो । अयमाशयः—तिर्यगति तिर्यगानुपूर्वी-नीचैर्गोत्रलक्षणप्रवृत्तित्रयमिदं जघन्यत-
 ममयमेक घट्यते, द्वितीयसमये परावृत्त्या तद्विषयस्य बन्धसम्भवात् । यदा तु तेज-वायुपु-
 जन्तुरत्यधते तदा भवत्समागदेवातिसन्निधौ नीचैर्गोत्र नियग्विद्वके एव रञ्जाति, न तद्विषयमुच्ये
 गात्र मनुचद्विक वा, अतस्तेज-वायूना कायस्थितिरूपममद्वेयकाल यावत्तासा तिम्रणामपि
 प्रहृतीना परम सततत्रयकाल प्राप्यत इति । “जाउ अन्तमुह” चि जाउ पु चतुर्थ्यपि अन्त
 मुहत्तमेव काल यावत् परम सततत्रयकाल, जघन्योऽपि चैतायानेनेति वक्ष्याम इति । तथै-
 वदेशे समुत्पायोपचाराद् ‘औदारिक’ औदारिकशरीरनिषेधेऽसद्व्या-सद्व्यातिव्रान्ता “परद्व”
 चि परावर्ता—पट्टलपरावर्ता वक्ष्यमाणस्वरूपा परम सततत्रयकाल इति । इहापि जघन्यत-
 ममयमेक सततत्रय सविषयत्वात्, उत्कृष्टतमसद्वेयपुद्गलपरावता । कथम् यतो व्यावहारिक
 सत्त्वा अपि व्यावहारिकमुपगता कायस्थित्या ह्यतः काल निश्चितः, न च तत्र वैक्रियाऽऽ-
 हारकभोग्यपक्षबोधोऽस्तीति तात्पर्यम् । तथा “सायठिई पुन्वकोहृण” चि सान्म्य—मात

असुखगहजाहआगिहसघयणाहारनरयजोयदुग ।

थिरसुभजसयावरदसनपुइत्थीदुजुयलमसाय ॥ ६१ ॥

मुशब्द प्रशसायाम्, न सु असु -अप्रशस्त इत्यर्थः । ततोऽमुशब्द प्रत्येक सम्बन्धते, ततश्चासुम्भगति -अप्रशस्तविहायोगति, असुजातय -एकद्वि त्रि चतुरिन्द्रियनातिलक्षणाश्चतस्रः, असुसंज्ञनानि-ऋषमनाराचादीनि पञ्च, अस्वाकृतय -आकारा सखानानि न्यग्रोधपरिमण्ड लादय पञ्च, द्विकशब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धाद् आहारकद्विकम्-आहारकशरीराऽऽहारकाग्नौ पात्रलक्षण नरकद्विक-नरकगति-नरकानुपूर्वीलक्षण "जोयदुग" ति उद्योतद्विकम्-उद्योताऽऽत पल्लवपत्रम् "उज्जोयायवपरघा" (गा० ३) इति संजागाथाया पठनात्, सिरनाम शुभनाम "जस" चि यस कीर्तिनाम स्वावरदशक प्रतीतिमेव "नपु" चि नपुसकवेद स्त्रीवेद द्वयोर्द्युगल्यो समाहारो द्वियुगल-हाम्य-रति-अरति श्लोकलक्षणम् 'असानम्' असातने-नीयमिति ॥ ६१ ॥

समयादत्तमुहुत्त, मण्डुगजिणवहरउरलवगेसु ।

तित्तीसयरा परमो, अतमुहु लङ्घि आउजिणे ॥ ६२ ॥

एतासां पूर्वोक्तानामनुसंगतिप्रभृत्येकचत्वारिंशत्पञ्चदशानां निम्न इत्याह—‘समयात्’ सूत्रम्
 कालाद्यान्तरस्य अन्तर्मुहूर्तं यावदुत्कृष्टतोऽपि सततबधो न परतोऽपि । किमुक्तं भवति ?—
 समयप्रमाणो जपन्यो बधकाल उत्कृष्टश्चातर्मुहूर्तप्रमाणः, यतः समयादन्तर्मुहूर्ताद् वा उपर
 कालमागमप्रसवधित्वेनासदय परावृत्ते सद्भावात् सङ्गच्छत एव यथोक्तकाल इति । तथा ‘मनु
 दुर्ग’ नि मनुजद्विक-मनुजगति-मनुजानुपूर्व्यरूप जिननाम “वह्नि” ति यज्जन्मपन्नानाचसंहननम्
 औदारिकाश्रोनाम्नस् तनो मनुजद्विकादीनां द्वन्द्वस्तेषु, एतासु प्रवृत्तिषु विषये श्रयस्त्रिंशदतराणि
 ‘परम’ महद् सततबधो निरन्तरं बधकाल इति योगः । अत्रापि जिननामपन्नानाचतसृणां प्रह
 तीनां जपन्यतः मन्त्रमेकं बधः सविपश्चरत्वात्, उत्कृष्टतत्त्वयस्त्रिंशदतराणि, यतो बद्धजिनना
 मन्त्र-पुण्यमुपैति एतावन्तं कालमेतदेव प्रगुणमहतिपञ्चकं सततं बध्नातीति । ननु निम्न-
 म्पुण्यधित्वेनां महर्त्तनां सवामामपि जपन्यबधकालः समयमात्र एव ? निमुत कासाधिन्य
 एतर्त्ति ? अतः अह—“अतमुहुः एह वि आउविणे” ति “एपुराणि” जपन्यबधोऽपि ह्रस्वबध
 बधोऽपि न वेदत्तमुसंगतिप्रभृतीनामुत्कृष्टोऽन्तर्मुहूर्तप्रमाणो बधकाल इत्यपिशब्दार्थः, आपु उ
 च्छुर्त्ति जिननामन्त्रेण चेत्यर्थः, “अतमुहुः” ति एकदेशे समुदायोपचाराद् अन्तर्मुहूर्तप्रमाणो न ह
 सततबध इति । अयमत्र भावः—इह बधिस्य नुप्तीयकरनामबधक उपशमभ्रेणिमाह,
 तत्र चत्वारिंशद्विंशत्-सप्तमपराय-उपशान्तमोह-सप्तगुणस्यानकप्रये वतमानोऽबधकः सापेदे,
 तत्र चेति सन्त्यस्य प्रवृत्तिनि पुनरप्यन्तर्मुहूर्तं बधन् तदेव बद्धा तदूर्ध्वं द्वितीयवारे श्रव्यारो
 होऽन्तर्मुहूर्तोऽपि भवति तदाऽप्यौ कालो सम्पत्ते । न च बाध्यं कथमेकमिदमेव प्रये वाद्वेप
 केचित्कालम् ? इति शब्दे त्वय्यभिहितत्वात् । उक्तं च—

एतन्ने शक्यते, बहिर्भागे उपनिष्ठा ॥ (कथ्य० ३७६) इति ।

१ सुप्रसन्नः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

इत्यपि प्रसङ्गात्प्रमत्तमिति चितिः ॥ इदानीमनुभावावधारणस्य — अनुभागे रसोऽनुभाव इति पर्यायः । तत्रानुभावाभ्य विधिन् तावत् स्वरूपमुच्यते — इह गम्भीरासारसंसार स्वरितनिमग्नविपरिवर्ती रागादिगणितो बन्तु वृक्ष इति द्वाताऽन्तर्भागवर्तिभिरभयेभ्योऽनन्त गुणैः परमाणुभिर्निष्पन्नान् कर्मकन्धान् प्रतिममय गृह्णाति, तत्र च प्रतिपरमाणु कषायविरोधात् सर्वज्ञानान्तगुणाननुभावाभ्याविभाषणपटिच्छेदान् करोति । केचित्प्रज्ञया छिद्यमानो य परम निरूपोऽनुभावाऽनोऽतिगृह्णन्मयाऽर्थं न ददाति सोऽविभागपटिच्छेद उच्यते । उक्तं च —

सुदीर्घ छिन्नभाषो, अनुभाषो न देहो अद्व ।

अविभागपटिच्छेदो, सो इह अनुभावावधमि ॥ (ग० १० भा० गा० ४५९)

तत्र ईदृशकर्मकषे यः सर्वत्रयन्तरस परमाणु सोऽपि केचित्प्रज्ञया छिद्यमानः किं सर्वज्ञवेभ्यो आतन्गुणान् रसभागान् प्रयच्छति । अन्यस्तु परमाणुस्तानविभागपटिच्छेदान्नेषाधिकान् प्रयच्छति, अपरस्तु तानपि द्वेषिकान्, अन्यस्तु तानपि ध्वेषिकान्, अन्यस्तु तानपि चतुरधिकान्तितादिदृष्ट्या तावत्त्रयं यावदुक्त्य उक्तहरस परमाणुमौल्यसारोऽनन्तगुणानपि रसभागान् प्रयच्छति । अत्र च सर्वत्रयन्तरमा ये केचन परमाणवन्तेषु सर्वज्ञानान्तगुणरस मागुक्त्येवमवस्थारूपनया गत रसागानां परिकल्प्यते, एतेषां च समुदाय समानजातीयत्वा देहा वगण्येवमिषीयते, अयेषां त्वेकोपरसतरसमागुक्त्यामगूना समुदायो द्वितीया वर्गणा, अपरेषां तु द्व्युपरगततरसागुक्त्यामगूना समुदायमृतीया वर्गणा, अयेषां तु त्र्युपरगततरस मागुक्त्यामगूना समुदायश्चतुर्थी वर्गणा, एवमनया दिग्गा एकैकरसभागवृद्धानामगूना समुदायत्वा बागा मिद्वानामनन्तभागेऽभयेभ्योऽनन्तगुणा बाध्या । एतामा चैतावतीनां वर्गणानां समुदाय स्पर्धकमित्यभिधीयते, स्पर्धन्त इकोपरोपरसवृद्धया परमाणुवगण्या अत्रेति कृत्वा । एताभ्यान्तरोक्तानन्तक्रममाणा अभ्यसत्स्वनया वद् स्थाप्यन्ते

१	२	३	४
५	६	७	८
९	१०	११	१२
१३	१४	१५	१६

 इदमेक स्पर्धकम् । इत ऊर्ध्वमेकोपरया निरन्तरवृद्धया वृद्धो रसो न लभ्यते, किं तर्हि सर्व भागवृद्धो लभ्यत इति तेनैव क्रमेण द्वितीय रसस्पर्धकमार

१	२	३	४
५	६	७	८
९	१०	११	१२
१३	१४	१५	१६

 भ्यते, ततस्तेनैव क्रमेण तृतीयनित्यादि यावदनन्ताणि रसस्पर्धकाणि उत्तिष्ठन्ते ।

अयं चानुभाग शुभाऽनुभवेदेन द्विविधानामपि प्रवृत्तीनां तीव्र-मन्दरूपतया द्विविधो भवत्यतोऽनुभः शुभप्रवृत्तीनां येन प्रत्ययेनासी तीयो बध्यते येन च मन्दस्तस्मिन् रूपपाधमाह —

तिष्ठो असुहसुहाणं, सकेसविमोत्तिओ विचञ्चपओ ।

मदरसो गिरिभरिरयजलरेहासरिकमाण्णि ॥ ६६ ॥

तत्र प्रथम तावत् तीव्र-मन्दस्वरूपमुच्यते पञ्चादशराशः । इह पोषातरी पिबुमन्दापशुभ वनस्पतीनां सम्बन्धी महजोऽधावर्तो द्विभागावर्तो भागत्रयावतश्च यथाक्रमं कटुकं कटुकतर कटुकतमोऽतिग्राहककटुकतमश्च, तथेषु क्षीरादिद्रव्याणां सम्बन्धी सहजोऽध्वरर्तो द्विभागावर्तो भाग

१ वृद्धया छिद्यमानोऽनुभाषो न ददाति बोधम् । अविभागपटिच्छेदोऽवधारितानुभावावधमि ॥

वति, न शेषाणां शुभप्रवृत्तीनामशुभप्रवृत्तीनामिति हि वक्ष्याम । उच्यतेऽनुमानां रसस्य वचनप्रदयः, इदानीं शुभानां रसप्रत्ययविधायमाह—“सुदृढसह” इति शुभप्रवृत्तीनाम् ‘अन्यथा’ उक्तवैरीयेन हेतुविपर्ययाच्चतु स्थानिकादिरसस्य वचनो भवति । तत्र बाधुका-जन्मेभ्योऽप्यसौ कथयिष्यतु स्तान्त्रिको रसवचनो भवति । महीरेभ्योऽप्यसौ कथयिष्यतु रसवचनो भवति । गिरिरेभ्योऽप्यसौ कथयिष्यतु स्थानिको रसवचनो भवति । शुभप्रवृत्तीनां त्वेकस्वधिको रस एव नाम्नीति पूर्वमेवोक्तम् । अथ यासां प्रवृत्तीनामेक-द्वि-त्रि-चतुःस्थानिकमेदाश्चतुर्विधोऽपि रसवचनः सम्भवति, यासां वैकल्याणस्वर्जस्त्रिभिः एवेत्येकचिन्तयन्माह—“विष्णुदेसभाद्रमावर्णा” इत्यदि । विष्णु-दान-काम-भोग-उपभोग-वीर्यान्तरायभेदाः शान्तरायाणि पञ्च, ‘देवपान्तराया’ देवपान्तरायाः रसप्रवृत्तयः, तद्यथा—मतिमान्-धुनमाना अधिमान्-मनः पण्यजान्-पण्यजान्, चतुर्भुजान्-चतुर्भुजान् अधिर्भुजान्-पण्यजान् इत्येता, ‘पुम’ इति पुनरुक्तं, सम्भवन्त्येता—मौष-मान्-माया-लोभा इत्येता सप्तदशप्रवृत्तयः । किम् ? इत्याह—“इन्द्रनिचड्डाणाम्” इति स्थानाद्वदस्य प्रत्येकं सम्बन्धाद् एकस्थान-द्विस्थान-त्रिस्थान-चतुःस्थाना रसा यामां न एक-द्वि-त्रि-चतुःस्थानरसा, एता सप्तदशापि प्रवृत्तय एव द्वि-त्रि-चतुःस्थानिकरूपेण चतुर्विधमिति रसेन समुक्ता भवन्त्येति तात्पर्यम् । तत्रातिशयिवादे गुणस्थाने सद्भवेषु भावेषु रसप्रवृत्तां सप्तदशानामपि प्रवृत्तीनामेकस्थानिको रस प्राप्यते, शेषाणि चतुर्विधानि रसावयवाः प्राप्यन्ते । सप्तस्थानं जीवानां धित्वं प्राप्यन्ति इति । शेषा प्रवृत्तयस्तर्हि किम्प्राप्यन्ति ? इत्याह—‘तेषां दुष्यन्ति’ इति । ‘शेषा’ भगवत्सप्तदशप्रवृत्तिभ्य उद्धरिता तर्हा शुभा अनुमध्य प्रवृत्तयो भवन्त्येति “दुष्यन्ति” इति “दुष्यन्ति” इति “यायाद् द्विस्थानादिरसः, आदि-द्विस्थानं विस्मय रसाश्चतुःस्थानरसाश्च, शेषा प्रवृत्तयो द्विस्थानिक-त्रिस्थानिक-चतुःस्थानिकरसमुक्ता भवन्ति, न त्वेकस्थानिकरसमुक्ता इति भावः । अथमत्रापि—सप्तदशप्रवृत्तिष्वेकस्थानिको रसो वा-न, न तु शेषास्तु, यतोऽनुमप्रवृत्तीनामेकस्थानिको रसो यदि भव्यते तदाऽतिशयिवादात् इह दण्डो गेम्ब परत पद, तत्र च सप्तदशप्रवृत्तीर्विजदित्वा शेषाणामनुमप्रवृत्तीनां वचनं एव कल्पितं अतः शेषाणामनुमानामेकस्थानिको रसो न भवति । ये अपि वेचनान्तरा वेचनान्तरा दशवचनान्ते अपि प्रवृत्ती तत्र कथ्येते, तद्योऽपि सर्वधानिवाद् द्विस्थानिक एव रसो विद्वेद-नैकस्थानिक इति । शुभानां तु सर्वानामप्येकस्थानिको रसो न भवति, यः इहातस्तेऽप्येकस्थानिकमेदाश्चतुर्विधानि सप्तदशस्थानाणि भवन्ति, विष्णुद्विस्थानान्यपि तावन्त्येव, यथा क-द-र-क-इ-द-ममा सङ्केतास्थानान्मारोहति तेष्वेव विष्णुध्यानोऽवतरति, तस्य यथा क-द-र-क-इ-द-मावति शेषानस्थानानि अवतरनामपि तावन्त्येव, तदाऽप्यसौ रसः, यथा विष्णुद्विस्थानानि विशेषाधिकानि । कथम् ? इति चेद् उच्यते—क्षपको यथाऽप्यवतरादस्यावतु क्षपकमिवा-मारोहति न तेषु पुनरपि निवर्तते, तस्य सङ्केताभावात् अ-न-ति-विष्णुद्विस्थानान्तरा कल्पितं सङ्केतास्थानमिति तैरप्यवतारस्थानिर्विष्णुद्विस्थानादधिक-न । एव च विष्णुद्विस्थानं अनुम-प्रवृत्तमानं शुभप्रवृत्तीनां चतुःस्थानिक रसमभिनिवर्तते, अतः सप्तदश तु वचनान्येव तु दृष्ट-

तयो बन्ध एव नागच्छति । या अपि वैत्रियनैतम-कर्मणायां शुभा नम्रप्रायोग्या सी
ष्टोऽपि चन्नाति तासामपि स्वभावात् सर्वमङ्गिष्टोऽपि द्विस्थानिस्मेर रमं निष्ठाति । ययु
मध्यमा ययसायस्थानेषु शुभप्रवृत्तयो गन्त्यन्ते तेषु तामा द्विस्थानिकपर्यन्तं एव रमो न
नैकस्थानिक, मध्यमपरिणामत्वादेवेति न कापि शुभप्रवृत्तीनामेकस्थानिकगमममर इति ॥६॥

वृत्ता चतुर्विधम्यापि रसस्य प्रत्ययप्ररूपणा । सम्प्रति शुभाऽशुभमस्यैव विनो
किञ्चित् स्वरूपमाह—

मिबुच्छुरसो सहजो, धुतिचतुर्भागकविद्वक्त्रभागानो ।

इगठाणाई असुतो, असुराण सुतो सुगण तु ॥ ६७ ॥

इहैवमक्षरघटना—‘अशुभानाम्’ अशुभप्रवृत्तीना रसोऽशुभ, अशुभाध्ययमायनिष्पन्नत्वात्
क इव’ इत्याह—‘निम्नवत्’ पिबुमन्दवद्, वत्ताब्जस्य लुप्तस्येह प्रयोगो द्रष्टव्य । तथा ‘
माना’ शुभप्रवृत्तीना रस शुभ, शुभाध्ययमायनिष्पन्नत्वात् । क इव’ इत्याह—‘इक्षुवत्’ इ
यष्टिवत् । तथा डमरुकमणिन्यायाद् निम्बेशुरसशब्द एवमप्यारत्यते—यथा निम्नरस एव इक्षु
एव ‘सहज’ स्वभावस्य एकस्थानिकरस उच्यते, स एवैकस्थानिकरसो द्वि-त्रि-चतुर्भागा
तैकभागान्तो द्विस्थानिकादिर्भवति । कोऽयं’ इदौ च त्रयश्च चत्वारश्च द्वि-त्रि-चत्वार, ते च
भागाश्च द्वित्रिचतुर्भागा, द्वित्रिचतुर्भागाश्च ते पृथग् विभिन्न विभिन्नेष्वाम्येषु कथिताश्च
त्रि-चतुर्भागाश्च कथितास्तेषाम् एक-एकसद्वयो भागोऽन्ते—अवसाने यस्य सहजरसस्य स द्वि-
चतुर्भागाश्च कथितेकभागान्त । स किम्’ इत्याह—एकस्थानिकादि, आदिशब्दाद् द्विस्थानि
त्रिस्थानिक-चतु स्थानिकरसपरिमह इत्यक्षरार्थ । भावार्थमनयम्—इह यथा निम्ब-मीषातक
प्रवृत्तीना कटुकद्रव्याणा सहज—अकथित कटुसो रस एकस्थानिक उच्यते, स एव भागद्व
प्रमाणं स्यात्स्या कथितोऽर्धावर्तित कटुरतरो द्विस्थानिक, स एव भागत्रयप्रमाणं स्यात्
कथितस्त्रिभागान्त कटुकतमस्त्रिस्थानिक, स एव भागचतुष्टयप्रमाणो विभिन्नस्थाने कथितश्चतु
भागान्तोऽतिकटुकतमश्चतु स्थानिक । तथा इक्षु-सीरादीना सहजो मधुररस एकस्थानिक उच्यते
स एव सहजो भागद्वयप्रमाणं पृथग्भाजने कथितोऽर्धावर्तितो मधुरतरो द्विस्थानिक, स ए
भागत्रयप्रमाणं पृथक्स्थाल्या कथितस्त्रिभागान्तो मधुरतमस्त्रिस्थानिक, स एव भागचतु
प्रमाणो विभिन्नस्थाने कथितश्चतुर्धभागान्तोऽतिमधुरतमश्चतु स्थानिक । एवमशुभाना प्रवृत्ती
तादृशतादृशकपायनिष्पाद्य कटुक कटुकतर कटुकतमोऽतिकटुकतमश्च, शुभप्रवृत्तीना तु मधु
मधुरतरो मधुरतमोऽतिमधुरतमश्च रसो यथासक्षमेर द्वि-त्रि-चतु स्थानिको भवति । ए
च रसोऽशुभप्रवृत्तीनामशुभ शुभप्रवृत्तीना शुभ इति । तुल्यद्वो विशेषणे, स चैव विशिनष्टि—
यथा सप्तदशाशुभप्रवृत्तीनामेकस्थानिकरससम्पर्कान्यमक्षेयव्यक्तिव्यक्तत्वाद् असद्वयानि भवन्ति
तत्र च सर्वत्रयस्यस्यधरसस्येय निम्बाद्युपमा, तदनु चानन्तेषु रसपरिच्छेदेऽप्यनिका तेषु तद
एव द्वितीयस्यधरक भवति, एवमुत्तरोत्तरक्रमेण प्रवृद्ध-वृद्धतरमोपतानि शेषस्यधरकान्यपि भवन्ति
एव शेषाशुभप्रवृत्तीनामपि द्वि-त्रि-चतु स्थानिकरससम्पर्कान्यमक्षेयव्यक्तिव्यक्तानि प्रत्येकम
द्वयानि भवति, तांयपि यथोत्तरमनन्तरमपरिच्छेदनिष्पन्नत्वात् परस्परमनन्तगुणरसानि, अ

उत्तरोत्तरम्पर्धकान्यप्यनन्तगुणरसानि, किं पुनरगुभाना द्वित्रिचतुस्थानिका रसा इति । तथाहि—अगुभाना निम्नोपमवीर्यो य एकस्थानिको रससम्माद् अनन्तगुणवीर्यो द्विस्थानिक, ततोऽप्यनन्तगुणवीर्यसिस्थानिक, तस्मादप्यनन्तगुणवीर्यश्चतुस्थानिक इति परम्परं सुमतीतमेवानन्तगुणरसत्वमिति । गुमप्रवृत्तीना पुनरेकस्थानिको रस एव नास्ति । यद्य गुभानामिष्टपमो रसोऽभिहित स द्विस्थानिकरसस्य सर्वत्रपन्त्यम्पर्धक एव इदं, तदुत्तरम्पर्धकेषु चानन्तगुणा रसा भवति, एतत् सर्वं पञ्चसङ्ख्यह्यभिप्रायतो व्याख्यातम् । रिच केनलजानागरणादिरूपानां सर्वपातीनीना विंशतिमङ्कलाना प्रवृत्तीना सर्वाण्यपि रसम्पर्धकाणि सर्वपातीन्येव । देशपातीनीना पुनमतिपात्ररणप्रभृतिपञ्चविंशतिप्रवृत्तीना रसम्पर्धकानि कानिचिद् सर्वपातीनि, कानिचिद् देशपातीनि । तत्र यानि चतुस्थानिकरमानि त्रिस्थानिकरमानि वा रसम्पर्धकानि तानि नियमत सर्वपातीनि, द्विस्थानिकरसानि पुन कानिचिद् देशपातीनि कानिचिद् सर्वपातीनि, एकस्थानिकानि तु सर्वाण्यपि देशपातीन्येव । उक्तं च—

यानि [सर्वपातीनि] रसम्पर्धकाणि सकल्पमपि स्वधात्र नागादिगुण भन्ति, तानि च ध्वरूपेण ताम्रभाजनवद् निदिउद्राणि, घृतमिश्रतिसयेन स्थितानि, द्राक्षावत् तनुप्रदंगोपचिन्तानि, स्फटिकाग्रगृहवचातीवनिर्मलानि । () उक्तं च—

ओ पाण्डे नियगुण, सयल सो होइ सबपादरमो ।

मो निच्छिहो निद्धो, तणुओ फलिहृम्भहरत्रिमलो ॥ (पद्यसं० गा० १५८)

यानि च देशपातीनि रसम्पर्धकानि तानि स्वपात्य शागादिगुण देशतो भन्ति, तदुत्तरेऽदृश्य क्षयोपशमसम्भवान्, तानि च स्वरूपेणानेकविधविरसङ्कुगानि । तथाहि—कानिचिद् षट् इवातिम्यूरच्छिद्रातमङ्कलानि, कानिचिद् कम्बल इव मध्यमविवरगतसङ्कुगानि, कानिचिद् पुनरतिमुष्मविवरनिकरसङ्कुलानि यथा वातासि, तथा तानि देशपातीनि रसम्पर्धकानि स्तोत्रप्रेक्षा भवन्ति धैमल्यरहितानि च । उक्तं च—

देसविषादृष्टणओ, इयरो षट्कवलमुर्मकामो ।

वियिहृबहुडिहभरिओ, अप्पसिणेहो अबिमलो य ॥ (पद्यसं० गा० १५९) इति ॥ ६५ ॥

मरूपित सप्रपद्यमनुभागवध । इदानीमुत्प्रेष्टानुभागवधस्य स्वादिनो निरूपयत्—

तिव्यमिगधाचरापय, सुरमिच्छा विगल्सुहमनरपतिग ।

तिरिमणुपाउ तिरिनरा, तिरिहुगटेवह सुरनिरपा ॥ ६६ ॥

“इग” चि एषेन्द्रियजाति स्थावरताम आनपनाम हत्येनम प्रवृत्तिरप्य ‘सुरमिच्छ’ चि सुरा—देवा मिथ्यादृष्टय सीममनुभागमुत्प्रेष्टानुभाग गुचतीति शेष । अत्र चारिण्यो सावपि “व्याख्यानमो विशेषप्रतिपत्ति” इति “यायान् सुरा ईशानान्ता एव दृष्टव्य” इति सना, तेषामेषेन्द्रियेषूपत्यभावद् एवैन्द्रियमायोऽप्रवृत्तप्रवृत्तिरप्यधामनान् । अदमपि

१ यो षट्कवलि निरुणो सकल स भवति सर्वपरित्त । स निरुणो द्विष्ट स्वरूप एव एव परित्तम् ॥ १ पद्यसं० गा० १६० इति ॥

२ देशविषादिवादिन कम्बलवत्तुल्यसङ्कु । विषयवद्विष्टदृष्ट एवैन्द्रियेनैव ॥

चेष्टानान्तो देव एकेन्द्रियं नाति-स्थावरयोस्तृष्टानुभाग सर्पसंक्रिष्टो बध्नाति, आतपस्य तु तं
योग्यविगुह्य इति द्रष्टव्यम् । इदं हि शुभप्रकृतित्वाद् विगुह्य उच्छृण्वसं जन्मते । सोऽपि विशु
द्धिर्यथधिरतरा गृह्यते तदा पञ्चेन्द्रियतिर्यकप्रायोग्य मनुष्यप्रायोग्यं वा बध्नीयात्, न चातप तत्रा
योग्यतये बध्यते, एकेन्द्रियप्रायोग्यत्वादेवेत्यालोच्य तत्प्रायोग्यविगुह्यत्वविशेषोपादानम् ।
आह पर — ननु मरत्येव, किन्तु मिथ्यादृष्टिदेव एवेतामिदं उच्छृण्वसा करोति नान्य इत्यत्र किं
निरन्धनम् ? अत्रोच्यते — नारकाणां तापदेता एकेन्द्रियप्रायोग्यत्वात् तत्रोत्पत्त्यभावाद् बन्ध एव
नागच्छन्ति, तिर्यङ्-मनुष्यास्तु यावत्त्या विशुद्धौ वर्तमान अयमातपमुच्छृण्वसं करोति तावत्ता
विशुद्धौ वर्तमाना पञ्चेन्द्रियतिर्यगादिप्रायोग्यमन्यत् किञ्चित् शुभतरमुपरचयेयु, यावति च संक्रो
धतमानोऽप्येकेन्द्रियजाति-स्थावरयोस्तृष्टानुभाग बध्नाति तावति संक्रो धिता अमी नरकग
तिप्रायोग्य निर्मतेषु, देवाम्भूच्छृण्वसंक्रोऽपि मनुष्यत्वाद् एकेन्द्रियप्रायोग्यमेव बध्नाति, न
तु नरकयोग्यमिति तिर्यङ्-मनुष्याणामपि प्रवृत्तकर्मत्रयोक्तृष्टानुभागबन्धकदासम्भव, मुरा अपि
सम्पददृष्टो मनुष्ययोग्यमेव बध्नातीति मिथ्यादृष्टिग्रहणम् । तस्मादीष्टानान्ता मिथ्यादृष्टिदेवा
यदा आतपस्य सर्पसंक्रिष्टो स्थितिमुपकल्पयति तदा तद्वन्धकेष्वतिविशुद्धा अम्योक्तृष्टानुभाग
विदधति, यदा तृष्टासंक्रो धो वर्तमाना एवेन्द्रियजाति-स्थावरयो सर्वोक्तृष्टा स्थितिमुपरचयन्ति
तदा तयोस्तृष्टानुभाग कुर्वत इति स्थितम् । तथा त्रिकशब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धाद् निकल-
त्रिक-द्वैन्द्रिय-त्रैन्द्रिय-चतुरिन्द्रियलक्षण सूक्ष्मत्रिक-सूक्ष्माऽपर्याप्त-साधारणास्त्य नरकत्रिक-
त्रिकगति-नरकानुपूर्वी-नरकाय स्वरूपम्, आयुःशब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धात् तिर्यगायुर्मनुष्यायु
इत्येतामेकैकदशप्रवृत्तीनां कोलिकनटकन्यायेन मिथ्यादृष्टिशब्दस्येष्टाप्यनुकर्षणाद् मिथ्यादृष्टय
निर्यधश्च नराश्च तिर्यग्-नरान्त एवोक्तृष्टानुभाग बध्नाति, न देवनारका इत्यर्थः । तथाहि—
निर्यङ्-मनुष्यायुर्मनी तत्रप्रवृत्तीर्मनुष्यत्वादेन नारका न बध्नाति, तिर्यङ्-मनुष्यायुषी अप्यत्र
भोगभूतियोग्ये उच्छृण्वसे प्रवृत्ते अतस्ते अमी न बध्नाति, कुतस्तेषा तदनुभागबन्धसम्भारः
तस्माद् संनिनो मिथ्यादृष्टयन्तिर्यङ्-मनुष्या एतत्प्रायोग्यविशुद्धा एते आयुषी बध्नाति, नार
कायुषस्तु तत्प्रायोग्यमक्रिष्टा उच्छृण्वसं बध्नाति, अतिसंक्रिष्टम्यायुर्वध्नीयेषात्, तत्रत्रिक
त्वेन एव मनुष्यक्रिष्टा बध्नाति एक द्वौ वा समयौ यावद्, उच्छृण्वसंक्रिष्टास्यैतान्मात्रकाल्पका
देव । नैकाणां तु विद्वत्त्रिक-मनुष्यत्रिकलक्षणानां त्रयाः प्रवृत्तीरामेन एव तत्प्रायोग्यसंक्रिष्टा
उच्छृष्टानुभाग बध्नाति, मनुष्यक्रिष्टा अमी प्रवृत्तप्रवृत्तिरनुवृत्तत्रय तत्रप्रायोग्य निरन्धनपुत्रि
तत्रदेवमनुष्यमनुष्यमिति । तथा नियमित-नियमनि नियमानुपूर्वीस्वरूपे छेदप्रवृत्तिः
निरन्धनप्रवृत्तिरयस्य मुरा नारका वा अवन्तमक्रिष्टा उच्छृष्टानुभाग बध्नाति । निर्यङ् मनुष्या
देवमनुष्यमनुष्ये वर्तमाना नरकगतिप्रायोग्यमेव निरन्धनपु, न च तद्योग्या एता प्रवृत्तयो
यदात इति मनुष्यमेव देव-नारकाणां प्रवृत्तम् ते च मनुष्यक्रिष्टा अपि निर्यङ्गनिर्यङ्गयोग्यो
बध्नान्ति । इह च “अप्यस्यानो निर्यङ्गनिपते” सेवर्तमेवैतानादुपरि सात्त्विकमारादयो देवा

प्रकृतीत्परचयन्ति, केवल वेदनातिवहसिद्धरीहृतत्वाद् अमरवन् प्रहृष्टमावपि नयनीयकगति
समृद्धिममुदायसन्दर्शन-तद्वन श्रवण-नन्दीधरादिचैत्यदर्शनायमममराच तथापि विगुह्यमममरा
त् तोषामिहाप्रहणम् । तिर्यङ् मनुष्याणां पुरातिविगुह्याः देवगन्धियायोग्यरभङ्गात् तदयोग्य
प्रस्तुतप्रकृतिकन्धामममव इति सन्व्युदासेन सुगम्यैवोपादानम् । तथा 'अप्रमत्त' अप्रमत्तयति-
रमरायुत्तरूपाणुभाग बध्नाति, अपरेभ्यो देवायुर्धरुमिष्यादृष्टि अग्नितमम्यदृष्टि-देवगिता
दिभ्योऽस्यानन्तगुणविगुह्यत्वादिति ।

तदेव द्विचत्वारिंशत् पुण्यप्रहृतीनां चतुर्दशानां स्वगुणप्रहृतीनां तीप्रानुभागवध्वामिन
उक्ता । साम्प्रत शेषाणामष्टपञ्चगुणप्रहृतीनां वध्वामिनो निरूपयन्नाह—“चउगइमिच्छा उ
सेसाण” ति चतुर्गतिः अपि मिष्यादृष्टयं तुगन्तात् तीमोत्कटकपाया जीना 'शेषाणा' भणि
तोद्धरितानां तानावरणपञ्चक-दर्शनावरणनरकाऽमातवेदनीय मिष्यात्प्र-कपायषोडशक-नौक-
पायनवक-प्रथमवर्जसंस्थानपञ्चक-प्रथमान्तिमवर्जसंहननचतुष्टय-प्रसम्भरण-ग-ध-र-म-म्य-ध-उप-
घाताऽप्रशस्तविहायोगति-अस्थिरा-ऽशुभ-दुर्भग-दु-म्वराऽनादेयाऽप्यश कीर्ति-नीचगोत्राऽन्त
रायपञ्चक-रक्षणानामष्टपञ्चगुणप्रहृतीनां तीप्रमुल्लूछानुभाग बध्नाति । तत्र हाम्य-रति-सीनेद-मुवेद-
प्रथमान्तिमवर्जसंस्थान-सहननरक्षणा द्वादश प्रहृतीर्वनित्वा शेषा पदपञ्चाशत्प्रहृतीमुल्लूछ
तत्प्रायोग्यसंज्ञेशुक्तास्तीप्रानुभागा कुर्वन्ति । सर्वोत्कृष्टसंज्ञेशो हि तानद् हास्य-रतियुगलमति-
क्रम्य अरति शोकयुगलमेव रचयति, स्त्रीवेद-मुवेदौ त्वत्तिक्रम्य मनुसकजेद निर्वर्तयति । संस्थान-
सहननेष्वपि सर्वसंज्ञेशो विंशतिसागरोपमकोटीकोटीस्थितिके हुण्ड-सेवार्ते निर्वर्तयति । ततो विशु-
द्धोऽष्टादशसागरोपमकोटीकोटीस्थितिके वामन-कीलिके रचयति, ततो विशुद्धतर षोडशसाग
रोपमकोटीकोटीस्थितिके कुब्जा-धर्नाराचे बध्नाति, ततोऽपि विगुह्यत्तुर्दशसागरोपमकोटीको-
टीस्थितिके सादि-नाराचे निर्वर्तयति, ततोऽपि विशुद्धो द्वादशसागरोपमकोटीकोटीस्थितिके
न्यमोषपरिमण्डल-ऋषमनाराचे उपकल्पयति, ततोऽपि विशुद्धो दशसागरोपमकोटीकोटीस्थितिके
समचतुरस्र-वज्रपमनाराचे बध्नाति । तस्मात् प्रथमा-ऽन्तिमवर्जसंस्थानचतुष्टयम्य तथा प्रथमा-
न्तिमवर्जसहननचतुष्टयम्य चारमीयात्मीयोत्कृष्टस्थिति-वकाले तत्प्रायोग्यसंज्ञेशयुक्ता अमी उल्लू-
छानुभाग बध्नाति, हीनाधिकसंज्ञेशोऽन्यान्यन्यसम्भवात् तत्प्रायोग्यसंज्ञेशप्रहणमिति भाव ।
प्रथमाऽन्तिमसंस्थान-सहननवर्जन विमर्षम् । इति चेद् उच्यते—हुण्ड-संस्थान तावत् “चउग
इमिच्छा उ सेसाण” ति गाथावयवे ण्वाभिहितम्, समचतुरस्रसंस्थान तु “विउविमुराहारदुग”
(गा० ६७) इत्याद्यन्तरगाथाया भावितम्, वज्रपमनाराचसहनन तु “सम्मसुरा मणुय
उरदुगवद्” इत्यत्र निरूपितम्, सेवार्तसहनन पुन 'तिरिदुगछेवदुमुरनिरया" (गा०
६६) इत्यत्र भावितमिति पारिशेष्याद् मध्यमसंस्थानचतुष्टय मध्यमसहननचतुष्टय च तत्प्रायो
ग्यसंज्ञेशो वर्तमानाश्चतुर्गतिका मिष्यादृष्टयो जीना उल्लूछरसं कुर्वन्तीत्युक्तमिति ॥ ६८ ॥

अभिहिता सवप्रहृती प्रतीत्योत्कृष्टानुभागवध्वामिना । इदानीं सवप्रहृतीरद्विदय जप-
न्यानुभागवध्वामिनश्चिन्तयन्नाह—

धीनतिग अण मिच्छ, मदरसं संजमुम्भुतो मिच्छो ।

पिपतिपकभाप अधिरप, वेम पमत्तो अरइतोए ॥ ६९ ॥

‘पयाज्ज’ उपलभित त्रिक पयादिरिक्-निशानिश्च-मचनप्रचन-मत्यादिरक्षणम्
“अण” ति अन्त्यानुबन्धित-बोध-भा-माया-लोभाश्च-वार मिध्यात्वम् इत्येतासा-
न्तानां प्रवृत्तितां स्वगुणस्थाचरमसमये वतमानो मिध्यादृष्टि “संजमुम्भु” ति
सम्यग्दर्शयताभिमुख-अस्यव-रगामाधिक प्रतिपिनु ‘मन्दरसं’ जपन्यानुभाग वध्नाति, प्रस्तुत
प्रवृत्तिव-धके-त्यमेव सर्वविशुद्ध इति । तथा कपायान्दराय प्रत्येक योगाद् द्वितीयकपायचतु-
ष्टयम्-अप्रमत्तान्याचारमण्य “अधिरप” ति अधिरतमस्यन्दृष्टि स्वगुणस्थानचरमसमये
कर्ममा-संयमोन्मुख इत्यत्रापि बोधयम्, संयमाभिमुख-देशगिरितिसामाधिक प्रतिपितुर्मन्दरसं
वध्नाति, प्रस्तुतप्रवृत्तिव-धके-त्यमेव विशुद्धत्वात् । तथा तृतीयकपायचतुष्टयम्-प्रत्याख्याना
चरणकपायलक्षणम् “वेम” ति देशविरत स्वगुणस्थाचरमसमये वतमान संयमोन्मुख-
सर्वविरतिमामाधिक प्रतिपिनुमन्दरसं करोति, तत्रवृत्तिव-धके-त्यमेव विशुद्धतरत्वात् । तथा
‘पमत्त’ पमत्तयति संयमोन्मुख-अप्रमत्तमयम प्रतिपितु, अरतिश्च शोकश्चाऽरति-‘गोक्’ तस्मि
कगति-‘गोक्’ अरति शोकयोर्मन्दरसं विदधाति, इदं हि प्रवृत्तिद्वयमशुमन्वात् सर्वविशुद्ध एव
जपन्यारसं करोति, तद्व-धकेषु त्वयमेव सर्वविशुद्ध इति ॥ ६९ ॥

अपमाइ णारगहुग, दुनिइअसुयसणासरइकुच्छा ।

अपमुयपायमपुच्छो, अनिपटी पुरिससजलणे ॥ ७० ॥

‘आहारकद्विक’ आहारक-गरीराऽऽहारकाहोपाह्वक्षण न प्रमापति इत्येवशीलोऽप्रमादी-
अप्रमत्तयति अनन्तरमेव प्रमत्तमाप प्रतिपिनुर्मन्दरसं-जपन्यारसं करोतीति यावत् । इदं हि प्रवृ-
त्तिद्वय-‘पुमस्वरूपत्वात्’ मंत्रिष्ट एव जपन्यासं करोति, तद्व-धकेषु त्वयमेव शान्तिरिति इति भाव ।
तथा ‘दुनिइ’ ति द्वयोर्निद्रयो समाहारो द्विदि-निद्रा मचललक्षण “सु” गोभन “बल” ति
वर्णचतुष्क न सुवणम् अनुवाग्-अप्रमत्तगणचतुष्क-अप्रमत्तवणग-ध-रस-रुपार्श इत्यर्थ,
हाम्य रति “कुच्छ” ति जुगुप्सा भयम् उपपातम् इत्येतासांमेकादशप्रवृत्तिना “अपुब” ति
सामान्योक्तावपि क्षपकापूर्वकरण एवैकस्मिन्नामीयात्मीयव-धव्यवच्छेदसमये जपन्यानुभाग
वध्नाति । एता अशुमप्रवृत्तय, अशुमप्रवृत्तीनां च सर्वविशुद्ध एव जपन्यानुभाग वध्नाति,
प्रस्तुतप्रवृत्तिव-धकेषु त्वयमेव सर्वविशुद्ध इति । तथा ‘पुरिस’ ति पुरुषवेद संज्वलना-
बोध-भा-माया-लोभाश्च-वार इत्येतस्य प्रवृत्तिपञ्चक-भयैकस्मिन्नामीयात्मीयव-धव्यवच्छेद-
समये “अनिपट्टि” ति सामान्याक्तावपि क्षपकाऽऽवृत्तिवादरो जपन्यानुभाग निर्वर्तयति ।
एता अशुमप्रवृत्तय, अशुमप्रवृत्तीनां च सर्वविशुद्ध एव जपन्यानुभाग वध्नाति, प्रस्तुतप्रवृ-
त्तिव-धकेषु त्वयमेव सर्वविशुद्ध इति ॥ ७० ॥

विगधाघरणे सुहुमो, भणुतिरिया सुहुमविगलतिगआऊ ।

वेउत्थिछकममरा, निरपा उओपउरलहुग ॥ ७१ ॥

विप्राणि-दान-शाय भोग उपमाग-वीथान्तरायलक्षणानि पय, आवरणानि-मतिज्ञानव

चरण-श्रुतज्ञानावरणा-अधिज्ञानावरण-मन पर्यायज्ञानावरण-केवलज्ञानावरण-चक्षुर्दर्शनावरणा-
 चक्षुर्दर्शनावरणा-अधिदर्शनावरण-चेन्द्रदर्शनावरणलक्षणानि न च इत्येतासां चतुर्दशप्रवृत्तीनां
 "सुष्ठुम" इति सामान्योक्त्यापि क्षपकसूक्ष्मसम्परायश्चरमसमये वर्तमानो जघन्यानुभाग बध्नाति ।
 एतां क्षुभप्रकृतयः, अशुभप्रकृतीनां च सर्वत्रिशुद्ध एव जघन्यानुभाग बध्नाति, प्रस्तुतप्रकृ-
 तिवन्धकेषु त्वयमेव सर्वविशुद्ध इति । तथा त्रिकशब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धात् सूक्ष्मत्रिक-सूक्ष्मा
 उपर्याप्तक-साधारणाख्य, विमलत्रिक-द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रियजोत्पत्तिक्षणम्, "आड" इति
 आयुषि-देव-मनुष्य तिर्यङ्-नारकायुर्भेदाच्चत्वारि, वैक्रियपदक-देवगति-देवानुपूर्वी-नरक
 गति-नरकानुपूर्वी-वैक्रियशरीर-वैक्रियाज्ञोपाङ्गलक्षणम् इत्येतामां षोडशप्रवृत्तीनां "मण्डितिरिय"
 इति मनुशब्देन मनुष्या उच्यन्ते, ततो मनुष्याश्च तिर्यङ्श्च मनुष्य तिर्यङ्चो जघन्यानुभाग
 कुर्वन्ति । अत्र हि तिर्यङ्-मनुष्यायुर्द्वयं वर्जयित्वा शेषाश्चतुर्दशप्रवृत्तीर्देव-नारका भवप्रत्ययादेव
 न बध्नान्ति । तिर्यङ्-मनुष्यायुर्द्वयमपि यदा जघन्यभित्तिक बध्यते तदा जघन्यरसं क्रियते,
 देव नारकास्तु तद् जघन्यं न बध्नन्त्येव, तत्स्थितिकेषु तेषामुत्पत्त्यभावात् । तस्मात्
 नैतत् प्रवृत्तिषोडशकं देव-नारका बध्नान्ति, अतस्तिर्यङ्-मनुष्याणामेव ग्रहणम् । तत्र नार-
 कायुषोऽशुभप्रकृतित्वात् तद्वन्धकेषु सर्वविशुद्धा दशवर्षसहस्रलक्षणजघन्यस्थितिनन्धकाले
 जघन्यानुभाग तिर्यङ्-मनुष्या कुर्वन्ति, शेषस्य त्वायुस्यस्य शुभप्रवृत्तित्वात् तद्वन्धकेषु सर्व
 सङ्क्रिया आत्मीयात्मीयसर्वजघन्यस्थितिनन्धकालेऽमी जघन्यानुभाग रचयन्ति । नरकद्विक्रम्या-
 शुभप्रवृत्तित्वाद् जघन्यस्थितिनन्धकाले तद्वन्धकेषु सर्वविशुद्धा एते जघन्यानुभाग विदधति ।
 देवद्विक्रम्य शुभप्रवृत्तित्वाद् आत्मीयोक्तृष्टस्थितिवन्धकाले तत्प्रायोग्यसङ्क्रिया अमी जघन्यानुभाग
 बध्नान्ति । अतिसङ्क्रियो नरकादियोग्य बध्नीयादिति तत्प्रायोग्यसङ्क्रियग्रहणम् । एवमन्यत्रापि
 द्रष्टव्यम् । वैक्रियद्विक्रम्यापि शुभप्रवृत्तित्वाद् नरकगतिवन्धसहिता सर्वोक्तृष्टा स्थिति बध्नन्तो
 जघन्यानुभाग निर्वर्तयन्ति । विकलत्रिक-सूक्ष्मत्रिकयोस्त्वशुभप्रकृतित्वात् तत्प्रायोग्यविशुद्धा
 अमी सर्वजघन्यमनुभाग बध्नान्ति । अतिविशुद्धा मनुष्यादिप्रायोग्य बध्नन्तीति तत्प्रायोग्यविशु-
 द्धिग्रहणमिति । भाविता षोडश प्रवृत्तयः । तथा उद्योतम् औदारिकद्विक्रम्य-औदारिकशरीर-
 औदारिकाज्ञोपाङ्गलक्षणम् इत्येतासां तिसृणां प्रवृत्तीनां "अमरा निरय" इति सामान्यतोऽमरा-
 देवा, निरया-निर्गतम् अयम्-इष्टफल देव कर्म भेद्यस्ते निरया-नारका सर्वोक्तृष्टसङ्क्रियो
 वर्तमानान्तिर्यङ्प्रायोग्य बध्नन्तो जघन्यानुभाग कुर्वन्ति, केवलमौदारिकाज्ञोपाङ्गमीशानादुपरितना
 सात्त्विकारादय एव देवा जघन्यरसं विदधति नेदानान्ता, ते हि सर्वोक्तृष्टसङ्क्रियो वर्तमाना
 एकेन्द्रियप्रायोग्यमेव बध्नान्ति, एकेन्द्रियाणां चाज्ञोपाङ्गं न भवति, अत ईशानान्तदेवानो
 जघन्यरसाज्ञोपाङ्गनामवासासम्भवेन तज्जघन्यरसवन्धकत्वासम्भवः । भवत्येवम्, सिन्धु तिर्यङ्
 मनुष्या कस्मादिदं प्रवृत्तित्रयं जघन्यरसं न कुर्वन्ति ! इति अत्रोच्यते-एतत् प्रवृत्तित्रयं
 तिर्यङ्गतिप्रायोग्यवन्धसहचरितं जघन्यरसं बध्यते, तिर्यङ्-मनुष्यान्तेतावति सङ्क्रियो वर्तमाना
 नरकगतिप्रायोग्यमेव रचयतिरिति तेषामिहाग्रहणमिति ॥ ७१ ॥

तमस्तना—सप्तमनरकपृथिवी तस्यामुत्पत्त्या नारका अपि तमस्तना, यद्वा तमस्तनो विपते येषां ते तमस्तना “अभ्रादिभ्यः” (सिद्ध० ७-२-४६) इत्यल्यल्य, सप्तमनरकपृथिवीनारका इत्यर्थः, जपन्यानुभागं कुर्वन्ति । तथाहि—कश्चित् सप्तमपृथिवीनारकं सम्पक्त्वाभिमुखो यथापमृत्तादीनि त्रीणि करणानि कृत्वाऽनिवृत्तिकरणस्य चरमसमये मिथ्यात्वस्य चरमपुद्गलान् वेदयन् प्रकृतित्रयस्य जपन्यानुभागं बध्नाति, अस्य हि प्रकृतित्रयस्यानुभवात् सवविगुद्धो जपन्यानुभागं करोति, तद्वधकेषु त्वयमेव सवविगुद्ध इति सम्पक्त्वाभिमुक्तादिविशेषणोपादानम् । अन्यस्यानवर्ती स्वेतावत्या विगुद्धो वर्तमान उद्योगोत्र मनुष्यद्विकादिमुत्तर्ध्नादिनि सप्तमपृथिवीनारकस्यैव ग्रहणम् । अस्या हि यावत् किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावद् भवन्त्यस्या देव नीचैर्गोत्रमहचरितस्तिर्यगातिप्रायोग्य एव बाधो भवतीति । तथा “जिण” इति त्रिनानाम् तीर्थकरनामकर्मत्वार्थं “अविरय” इति अविरतसम्यग्दृष्टिं सामान्योक्तावपि “न्यायान्नो विशेषप्रतिपत्तिः” इति न्यायाद् अविरतसम्यग्दृष्टिं नरके बद्धायुक्तो नरकोत्पत्त्यभिमुखोऽनन्तरमेव मिथ्यात्व प्रतिपितुर्मनुष्यतीर्थकरनाम्नो जपन्यानुभागं बध्नाति, तद्वधकेष्वयमेव गदमं क्लिष्ट इति कृत्वा । इयमत्र भावना—तीर्थकरनाम्नो अविरतसम्यग्दृष्ट्यादयोऽव्यवहरणमात्रा अनुभागबाधका भवन्ति, किन्तु जपन्यानुभागं अनुभूयतीनां संकटोत्र बाध्यते, ॥ ४ ॥ तीर्थकरनामवधकेष्वविरतस्यैव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य सम्भन इति शेषमुदासेत्तन्मर्थोपादानमिति । तत्र तिर्य्यक्ततीर्थकरनाम्नं पूर्वप्रतिपत्त्या प्रतिपद्यमानकाश्च भवन्त्ययमेव न भवन्तीति मनुष्यग्रहणम् । बद्धतीर्थकरनामकर्मा च पूर्वमवद्वनरकायुतरकं न भवन्तीति पूर्वं नरके बद्धा युक्तस्य ग्रहणम् । क्षायिकसम्यग्दृष्टिश्च श्रेणिकादिदत् सप्तम्यक्तोऽपि कश्चिद् नरकं भवन्ति, किन्तु तस्य विगुद्धत्वेन जपन्यानुभागबाधकत्वात् तस्यैव येह प्रकृतत्वाद् मासो गृह्यते । अतस्तीर्थकरनामकर्मजपन्यस्थितिबाधकत्वाद् मिथ्यात्वाभिमुखस्यैव ग्रहणमिति ।

तथा “निरय विणिगधावरय” इति “निरयान्” नारकान् “विना कर्त्रेदिया शेषा” निरयवर्तिनो जीवा “इग” इति एकेन्द्रियजाति स्थावरनाम इत्येतत्प्रकृतिद्रव्यस्य सामान्योक्तावपि “न्यायान्नो विशेषप्रतिपत्तिः” इति न्यायाद् परावर्तमानमध्यमपरिणामा जपन्यानुभागं बध्नाति । इदं हि प्रकृतिद्रव्यमनुभूय, तत्रातिसंक्लिष्टो जन्तुरनयोरुत्पत्त्यानुभागं बध्नाति, अनिविगुद्धस्यैव प्रकृतत्वात् उत्पत्त्यानुभागे पयोन्द्रियजाति प्रसन्नाम्नी बध्नातीत्यालोच्य मध्यमपरिणामग्रहणम् । अप च मध्यमपरिणामो यदैवमिन्नतमुत्तरे एकेन्द्रियजाति स्थावरनाम्नी बद्धा पुनरेकैन्द्रियमनुभूयते ते एव बध्नाति तदापि भवति केवलं तदाऽवस्थितपरिणामे तदाविधा विगुद्धिर्न सम्भते इति मध्यमपरिणामस्यापि परावर्तमानत्वविशेषणम् । इदमुक्तं भवति—यदैवन्द्रियमनुभूयते बद्धा पयोन्द्रियजातिप्रसन्नाम्नी बध्नाति, ते अपि बद्धा पुनरेकैन्द्रियमनुभूयते स्थावर बध्नाति, तदैव

परावृत्य परावृत्य बध्नन् परार्तमानमध्यमपरिणाम तत्प्रायोग्यविशुद्ध प्रस्तुतप्रकृतिद्वयस्य जप
न्यानुमाग बध्नाति भवत्वेवम्, तैत्रापि नारकजर्ज किमर्थम् ? इति चेद् उच्यते—नारकाया
म्यमागदेव प्रस्तुत प्रकृतिद्वयप्रकृत्यामभगादिति ।

तथा “आसुहमायव” चि सुधर्मा नाम समा विद्यते यत्र स सौधर्म, “ज्योत्स्नादिभ्योऽण्”
(मिद् ० ७-२-३४) इत्यणप्रत्यय, इह च सौधर्मग्रहणेन समश्रेणिभ्यनम्यितत्वाद् ईशानोऽपि
गृह्यते, ततश्च भवनपत्यादय ईशानपर्यन्ता देवास्तद्वन्धकेषु सर्वसङ्ग्रहा षकेन्द्रियमायो य बध्नन्
आतपनाम जपन्यानुमाग बध्नन्ति । अस्य हि शुभप्रकृतित्वात् सर्वसङ्ग्रह एव जपन्यानुमाग
बध्नाति, तद्वन्धकेषु चैत एव सर्वसङ्ग्रहा लभ्यन्ते, तिर्यङ्-मनुष्या ह्येतावति सङ्ग्रेहो वर्तमाना
नारकादिप्रायोग्य रचयेषु, नारका सनत्कुमारादिदेवाश्च भगवन्मयादेव तद् न बध्नन्तीति
शेषपरिहारेण यथोक्तदेवानामेव ग्रहणम् ।

तथा सातवेदनीय स्थिरनाम गुमनाम यत्र कीर्तिनामेत्येताश्चतस्र प्रकृती ‘सेतरा’ सप्रति-
पक्षा असातवेदनीया-ऽम्विरा ऽगुमा-ऽयश कीर्तिनामसहिता सर्वा अष्टौ प्रकृती “सम्भोक्” चि
सम्यग्दृष्टि, बाधब्दात् मिथ्यादृष्टिवा, सामान्योक्तारपि परावतमानमध्यमपरिणामो जपन्यानु-
मागा करोति । कथम् ? इति चेद् उच्यते—इह पूर्वं सातस्य पञ्चदशसागरोपमकोटीकोटय
उत्कृष्टा म्यितिरभिहिता, अमातस्य तु त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोटय, तत्र प्रमत्तसंयतस्तप्रायो-
ग्यविशुद्धोऽमातस्य सम्यग्दृष्टिर्भोग्यम्यितिपु सर्वजपन्यामन्त सागरोपमकोटीकोटीप्रमाणा म्यिति
बध्नाति, ततोऽस्तमुद्गर्तान् परावृत्य सात बध्नाति, पुनरप्यसातमिति । एव देवाविरता अविरतमस्य
गृह्ण-सम्यग्मिथ्यादृष्टि-साम्बाद्धन मिथ्यादृष्टयोऽपि परावृत्य परावृत्य माता ऽमाते बध्नन्ति । तत्र
च मिथ्यादृष्टि साता ऽमाते परावृत्य तावद् बध्नाति यावत् सातस्य पञ्चदशसागरोपमकोटीकोटी-
दृष्ट्या उपेक्षा म्यिति, सत परतोऽपि सङ्ग्रह सङ्ग्रहतर सङ्ग्रहततोऽमातमेव केवल तावद्
बध्नाति यावत् त्रिंशत्सागरोपमकोटीकोटय, प्रमत्तादपि परतोऽप्रमत्तादयो विशुद्धा विशुद्ध
तरा मातमेव केवल बध्नन्ति यावत् सूक्ष्मसम्पराये द्वादशमुहूर्ता, तदेवम्यमिते सातस्य
समयैतपञ्चदशसागरोपमकोटीकोटीलक्षणाया म्यितेरारम्य अमातेन सह परावृत्य परावृत्य
बध्नन्ते जपन्यानुमागवधोचिन परावतमानमध्यमपरिणामन्तावद् लभ्यते यावत् प्रमत्तगुणस्या
प्रवेष्टु सागरोपमकोटीकोटीलक्षणा सरजपन्याऽमातम्यिति । एतेषु हि सम्यग्दृष्टि मिथ्यादृ
ष्टिपदेषु म्यितिम्यितेषु प्रकृते प्रकृत्यन्तरमहमे मन् परिणामो जपन्यानुमागवधमोम्यो
लभ्यते, नन्दत्र । तत्र हि—येऽप्रमत्तास्य मातमेव केवल बध्नन्ति ते विशुद्धत्वात् तस्य प्रमत्त-
मनुमानमुत्कृष्टमिति, येऽपि मिथ्यादृष्टि मातस्योत्कृष्टा म्यितिमन्त्रिणातोऽमातमेव केवलमुप-
रिचरन्ति तेऽप्यमिथ्यादृष्टि तस्य प्रमत्तममभिनवनयति, सागरोपमसप्तमागवधमपरिणाम-
नन्दमिथ्यादृष्टिपदेन्द्रियादिव जपन्यानुमागवधो १ सम्भवति, तथाविधप्राप्यवमायामा-
वत्, तस्यैव दशैवम्यितिव एव जपन्यानुमागवधममन्, तथाविधपरिणाममहावदिति ।
अपि च ऽगुमा ऽयश कीर्तिना त्रिंशत्सागरोपमकोटीकाय उत्कृष्टा म्यितिरुक्ता । स्थिर-गुम-

यश कीर्तीनां तु दशासागरोपमकोटीकोट्य । तत्र प्रमत्तस्य तन्मत्सायोम्यविगुदोऽम्बिरा ऽगुमा
 ऽयश कीर्तीनां सम्महृष्टियोग्यस्थितिषु सर्वजघन्यामन्त सागरोपमकोटीकोटीरूपणा स्थिति
 बध्नाति । ततोऽन्तर्मुहूर्ताद् विगुद पुनरपि स्थिरादिका प्रतिपद्यभूता बध्नाति, तत पुनरप्यम्बिरा
 दिका इति । एव देशविरता ऽविरत मिश्र-साम्बादन मिथ्यादृष्टयोऽपि परावृत्त्य परावृत्ताऽम्बिरा
 गुमा-ऽयशकीर्ति-स्थिर गुम-यश कीर्तीर्बध्नाति । तत्र च मिथ्यादृष्टि स्थिर गुम-यश कीर्तीरम्बि
 राऽगुमा ऽगुयश कीर्तीभ्य परावृत्त्य तावद् बध्नाति यावद् मिथ्यादृष्टिगुणस्थाने स्थिरादीनामुत्पृष्टा
 स्थिति एतेषु च सम्महृष्टि मिथ्यादृष्टियोग्येषु स्थितिस्थानेषु अपन्यानुभागवचो लभ्यते, मान्यत्र
 दशासागरोपमकोटीकोटीपरतो ह्यम्बिरादय एवागुमा प्रकृतयो बहुरसा बध्यते । अथमसादयम्नु
 विशुद्धा स्थिरादिका गुमप्रकृतीरेव बहुरसा निर्वर्णयन्तीति मान्यत्र 'अप'यानुपाग आसा लभ्यत
 इति शेष । भावना तु सातवद् बोद्धव्येति ॥ ७२ ॥

तत्सचलतेयचउमणुवगहृदुमपणिदिसासपरपुच ।

सघयपणागिडनपुषीसुभगियरति मिच्छ चउगहृया ॥ ७३ ॥

एतु शब्दस्य प्रत्येक सम्भ-धात् प्रसक्तुष्क-श्रम-भादर-यसाम प्रत्येकाय, वणचतुष्क-
 वर्ण-नाथ-रस-न्यपक्षामिष तैजसचतुष्क-तैजस-कामणा अगुरल्लु निर्माणलक्षण, द्विषागद्वय
 प्रत्येक सम्भ-धाद् मनुजद्विक-मनुजगति-मनुजानुपूर्वीस्वरूप गतिद्विक-प्रणामविहायोगि
 अनुमविहायोगितरूप, पक्षेन्द्रियजाति उच्छ्वासगत परापातनाम उच्छ्व-उच्छ्वैर्गोत्र मन्त्रनामि-
 बर्जर्पभनाराच अथभनाराच-नाराचा अर्धनाराच-कीर्त्तिका मेवार्तलभणाति पर, आहतव-
 भाकारा संस्थानाति समचतुरस-न्यप्रोपपरिमण्डल-मादि-यावन कुञ्ज हुण्डलभणाति पर,
 "नपु" चि नपुमकवेद "धी" ति स्त्रीवेद, त्रिषागद्वय प्रत्येक सम्भ-धाद् गुमगत्रिक-
 सुभग-सुम्बरा ऽऽदेयलक्षणम्, 'इतरत्रिक' दुर्भगत्रिक-दुर्भग-दु स्वग आदेयलक्षणम्, इत्ये
 सागां चत्वारिंशल्लहृतीनां "मिच्छ" चि मिथ्यादृष्टयश्चतुगतिका अपन्यानुभाग कुर्वन्ति ।

इह मामा-योक्तावपि "ध्यास्यानतो विदोषप्रतिपत्ति" इति न्यायान् पक्षेन्द्रियजनि
 तैजस-कामर्ष मगस्तवर्ण-ग-ध-रस स्पर्शा अगुरल्लु-यगपात-उच्छ्वास-श्रम-भादर-यसाम प्रत्येक
 निर्माणलक्षणानां पक्षद्वयप्रकृतीनां चतुगतिका अपि जीवा मिथ्यादृष्टय सर्वोत्पृष्टमद्वे
 अपन्यानुभाग कुर्वन्ति । एता हि गुमप्रकृतिस्त्वान् सर्वोत्पृष्टमद्वेर्षावर्णन्यरमा विद्यते । एव च
 तिर्यङ्मनुष्या सर्वोत्पृष्टमद्वेर्षावर्णन्यरमा तत्रगतिसहचरिता एता वृत्तन्तो अपन्यरमा कुर्वन्ति ।
 मारका देवाधेयानादुपरिवर्तिन सननुमागदय सर्वसंक्रिष्टा पक्षद्वयजनि वरपक्षां गेषाव
 योदरा प्रकृतीरेषन्द्रियप्रायोम्या वृत्तन्तो अपन्यरमा विरभतीति । पक्षद्वयजनि वरमन्त्री तु
 विगुदा अग्री वृत्तन्तीति अपन्यरसो न लभ्यत इति सद्भजनम् । स्त्रीवन्मपुसकवद्वल्लुण्डाद्विदु-
 यस्य चतुर्गतिका अपि मिथ्यादृष्टयो जीवा अनुभावाद् एतल्लहृतिद्विकस्य तत्तद्वेदविगुदा
 अपन्यानुभाग रचयन्ति । अतिविगुद पुरववद्वक-पक्ष-म्यादिनि तत्तद्वेदविगुदल्लहृति ।

मनुष्यद्विक-संहननपद-संस्थानपद-विहायोगिद्विक-सुभग-सुम्बरा ऽऽदेय-दुर्भग-दु स्व

रा-ऽनादेय-उच्चैर्गोत्ररक्षणाना त्रयोविंशतिप्रवृत्तीना चतुर्गतिका अपि मिथ्यादृष्टयो मध्यमपरिणामा जघन्यानुभाग कुर्वन्ति, सम्यग्दृष्टीना क्षेनासा परावृत्तिर्नास्ति, तथाहि—निर्यङ् मनुष्या सम्यग्दृष्टयो देवद्विक्रमेव बध्नन्ति, न मनुष्यादिद्विकानि, सन्धानेषु तु समचतुरस्रमेव रचयन्ति, संहनन तु विधिदपि न बध्नन्ति, तथा शुभप्रियायोगति सुमग-सुम्बरा-ऽऽदेय-उच्चैर्गोत्राण्येव बध्नन्ति न प्रतिपक्षान् । देवा नारका अपि सम्यग्दृष्टयो मनुष्यद्विक्रमेव बध्नन्ति, न तिर्यग्विद्धकादिकम्, सन्धानेषु तु समचतुरस्रसम्भानमेव, सन्धानेषु पुनरुत्कर्षमनाराचसंहननमेव, विहायोगत्यादिका अपि शुभा एव बध्नन्ति न प्रतिपक्षा इति, तेषा परावृत्त्यभावाद् मिथ्यादृष्टिग्रहणम् । तत्र मनुष्यगतिद्विकस्य पञ्चदशसारागरोपमकोटीकोटय उत्कृष्टा स्थिति, प्रान्तविहा-योगति-सुमग-सुम्बरा-ऽऽदेय-उच्चैर्गोत्र-वर्जमनाराचसंहनन-समचतुरस्रसम्भानाना तु दशमा गरोपमकोटीकोटय उत्कृष्टा स्थिति । एता शुभप्रवृत्तय आत्मीयाऽऽजमीयोन्मृष्टस्थितेरारम्य प्रतिपक्षप्रवृत्तिमि सह तावत् परावृत्त्य परावृत्त्य बध्यन्ते, यावत् तामामेव प्रतिपक्षप्रवृत्तीना सवत्र घन्याऽन्त सागरोपमकोटीकोटीरक्षणा स्थिति । एतेषु स्थितिस्थानेषु परावर्तमानमध्यमपरिणाम एतामा जघन्यानुभाग बध्नाति । हुण्ड-सेवार्तयोरपि वामन-कीर्लिकयोर्लुष्टस्थितेरारम्य तावत् परावृत्तिरन्वयते यावदात्मीयाऽऽजमीयजघन्यस्थिति । शेषसंभान-संहननानामप्यात्मीयात्मीयोन्मृष्टस्थितेरारम्य सम्भवदितरसंभान-संहननै सह परावृत्तिस्तावद् रन्वयते मानदा मीयाऽऽजमीय-जघन्यस्थिति । एतेषु स्थितिस्थानेषु मिथ्यादृष्टि परावर्तमानमध्यमपरिणामो जघन्यानुभाग यन्नातीति ॥ ७३ ॥

प्रवृत्तिता सप्रपञ्च जघन्यानुभागबन्धन्यामिनि । साम्प्रतमनुभागवधमेव मूलोत्तरप्रवृत्ती रद्विषय मङ्गकैर्विचारयताह—

चउत्तेययज्ञ धेयणिपनामणुकोसु सेसधुवधधी ।

घार्हण अजहृष्टो, गोए ह्रुविहो इमो चउता ॥ ७४ ॥

इह प्रत्येकप्रवर्ध यथातथा प्रवृत्तयो मङ्गकैर्विचार्यन्ते । तत्र चतुःशब्दस्य प्रत्येक सम्भन्धात् तैजसचतुष्क-तैजस-कामेणा-ऽग्न्याऽग्न्या निमोणलक्षण, वर्णचतुःकम्—अग्नेऽप्रशान्त्य बध्य मात्वादि प्रशान्त वर्ण-ग-ध-रम-म्यर्शाभ्य गृह्यते इति, एतामामुत्तरप्रवृत्तीनामष्टानामनुवृत्त, "इमो चउत" इति पद सर्वत्र योजनीयम्, अयमनुवृत्तो बध्मधनुर्धो—सादिरनादिर्धुवोऽग्न्या भवति । तथा चेदनीय-आम्नामूर्त्तप्रवृत्तयोरनुवृत्तो बध्मधनुर्धो—सादिरनादिर्धुवोऽग्न्या भवति । तथा 'सेमधुवधधी' इति पठ्यर्थे प्रथमा, ततो मणितरोपाणा ध्रुवधधनीनां शावरणपक्ष दानवरानेवक-मिथ्या बन्धवायवोऽङ्गक-मय-जुगुप्सा अग्न्यवर्णादिचतुःक-उपपाता अन्तरा यत्तदलक्षणा विचत्वारिण्य प्रवृत्तीनामजघन्यानुभागवधधनुर्धो सादिरनादिर्धुवोऽग्न्या भवति । तथा दान-ऽग्न्या-चारित्रहामादिगुणान् धनीयवर्णैराणि धातीनि-शानावर्ण-दशेनय रन्नेर्दनीया अतगुणाणि तेषामजघन्यानुभागवधधनुषा सादिरनादिर्धुवोऽग्न्या भवति । तथा 'गोत्रे' गेवकर्मणि द्विविधोऽनुवृत्ता अवपन्यवर्णो बध्मधनुषा सादिरनादिर्धुवोऽग्न्या भवति ।

मानोऽपि मूर्खमत्तगयादिगुणस्थानेषु स्थानो निर्दिष्टः । स च तत्र तत्र तत्प्रथमतया
 कथ्यमाणान् मरि, रीणमोहादुपश्रितनाश्रमाय चादय न भवतीत्युच्यते । उत्कृष्ट
 रत्नभण्डानां विचित्रांशित मृत्नीनां निर्यदृष्टि सर्ववृष्टसङ्गे पर्याप्तसन्निधौ द्वयो
 पक्षेति एक द्वौ वा समसौ यावत्, तत्र परं पुनरुत्कृष्टं बध्नाति, कालातरे च पुनरुत्कृष्ट-
 सङ्गेमागप उच्छ्रान्तभाग रचयतीत्येवमुत्कृष्टाऽनुच्छ्रान्तभागेषु संगरतां जन्तूनामुभयत्रापि
 लक्ष्यमूर्तं सम्भवति, नेतरद् विरूपद्वितयमपि ।

तद्व जपन्मन्त्रिषु चतुर्विधे भेदेषु मापादिभङ्गकाध्विनिता । सम्प्रययुवयधिनीनां
 तेषु तत्तद्—'तेमग्निदुर' सिन्धवे मन्त्रितोद्धरितोपरमृत्तिद्वेऽभुवयधिनीमृत्तिकदम्बके
 त्रिसप्तविगह्वे उत्कृष्टोऽनुच्छ्रान्तो जपयोऽत्रयदध्यानुभागवत् 'द्विधा' द्विविधः सादिरमुव एव
 भवति । इत्यत्र एव द्वौ वा अभुवयधिनाम् मापमुवा, ततस्तमचानुविधायी जपन्यादिरूप,
 तदनुभागोऽपि यथोक्त एव भवति, न तत्र द्विभुवो वति । तथा 'धातिना' धातिकर्मणा ज्ञाना
 वरान्दर्शनादरप-मोहनीयाऽन्तरायलक्षणानां चतुर्णामवधयोऽनुभाग सापादिचतुर्विकल्पो
 भवति । तथाहि—अभुवयध्विनीनां सर्वजपन्य गुणमृत्तीनां तु सर्वोत्कृष्टमनुभाग य कथि
 तद्वयवपु सारविगुह्य न एव विवर्तयति । तत्र ज्ञानावरण-दर्शनावरणाऽन्तरायलक्षणकर्म
 नयन्यगुणवत् क्षपकशृङ्गमम्परायधरममये जपन्यरसं निवर्तयति, तद्वधकेष्वयमेवाति
 विगुह्य इति ह्युवा । मोहनीयस्य त्वनिवृत्तिवादरमव यावद् बाधो भवतीति स एव क्षपकधरम
 ममयेऽयं जप-धरममुपवक्ष्यति, तद्वधकेष्वयमेवातिविगुह्यत्वात् । इत स्मानादयत्र सर्वत्रो
 पगम्येणावपि मृत्नीकमचतुष्टयस्यानुभागोऽजपन्य एव बध्यते, उपगमकानामपि क्षपकेभ्यो
 दिगुह्याऽन्तगुणहीनत्वात् । ततश्चोक्तान्तमोहं शृङ्गमम्परायश्च यथानिर्दिष्टमृत्तिकर्मच-
 तुष्टयमन्विधयोऽजपन्यनुभागश्चावधयो भूत्वा प्रतिपत्य यदा पुनस्तं बध्नाति तदाऽयम
 जपन्यानुभाग साभिभवति, बाधयवच्छेदे कृते तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् । यैस्तुपान्त
 मोहापवम्बा नापापि प्राप्ता तेषामनादिवातादारभ्याविच्छिद्य बध्यमानत्वाद् अनादि, भुवोऽ-
 भन्नाताम्, अभुवो भव्यानाम् ।

तदेव धातिकर्मणामवधन्योऽनुभागो भावित । दोषत्रिके तु किम् ? इत्याह—'तेसग्नि
 दुर' सिन्धवे जपन्य उत्कृष्टाऽनुच्छ्रान्तक्षणेऽनुभागत्रिक 'द्विधा' द्विविधः सादि-अभुव
 हक्षणे बाधो भवति । तथाहि—प्रकृतकमचतुष्टयमध्ये मोहनीयस्य तावद् जपन्यानुभाग
 क्षपकानिवृत्तिवादरमसमयेऽन्तरमवोक्तं, दोषकमत्रयस्य तु क्षपकशृङ्गमम्परायधरममयेऽ-
 सायुक्तः । ज्ञानादिकालेऽपि पश्यता जीवनं पूर्वं न बद्ध इति तत्प्रथमतया तत्रैव बध्यमान
 त्वात् सादि, रीणमोहादुपवम्बा च प्राप्तस्य नियमात् सविष्यतीति अभुव । अनादिस्तु न
 भवति, पूर्वं कदाचिदपि तद्वधासम्भवात् । भुवोऽप्यसौ न भवति, अभव्यानां तद्वधस्य
 दूरोत्पारितत्वादिति । उत्कृष्टानुभाग तु प्रस्तुतकर्मणामनुगतत्वात् सर्वसङ्ग्रहो मिथ्यादृष्टि पर्याप्त
 सन्निधौ द्वय एक द्वौ वा समसौ यावद् बध्नाति, न परत । स चानुच्छ्रान्तवर्तीयं बध्यत इति
 सादि । जपन्यतः समयादुत्कृष्टतस्तु समयद्वयात् पुनरप्यनुच्छ्रान्तानुभागवत् गतम्योन्मृष्टोऽभुवो

भवति, अनुत्कृष्टस्तु सादि । पुनरपि जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्ततोऽन्तर्मुहूर्तान्तामिलम्पिणी-
अवसर्पिणीभिरुत्कृष्टसंज्ञेन प्राप्य उत्कृष्टानुभाग वध्नतोऽनुत्कृष्टोऽधुवता मननीत्येवमुत्कृष्टानु
रूपेषु जन्तवो आभ्यन्तीत्युभयत्र साधधुवतैव सम्भवति, नेतरविकम्पद्वयमिति ।

तथा 'गोत्रे' गोत्रकर्मणि 'द्विविध' अजघन्योऽनुत्कृष्टश्च तद्वन्ध साद्यादिचतुर्विकल्पो भवति ।
तथा "सेसम्मि दुह" ति 'शेषे' मणितोद्धरिते जघन्योत्कृष्टभेदद्वये 'द्विधा' द्विविकल्प साद्यधुवयो
भवति । तत्रोत्कृष्टा-अनुत्कृष्टानुभागान्धौ यथाक्रम द्वि-चतुर्विकल्पो यथा वेदनीय-नाम्नोन्तथा
निर्विज्ञेय भावनीयौ । इदानीं जघन्या-अजघन्यौ भाव्येते-तत्र कश्चित् सप्तमनरकृष्टिबीनारक
सम्पक्त्वामिस्रो यथाप्रवृत्तादीनि त्रीणि करणानि कृत्वा मिथ्यात्वम्यान्तरकरण करोति, तस्मिन्
कृते मिथ्यात्वस्य स्थितिद्वयं भवति—अन्तर्मुहूर्तप्रमाणाऽजघन्योऽनुत्कृष्टोऽधुवता तूपरिगती, म्यापना ।
तत्र चाधस्तनीं स्थितिं प्रतिसमय वेदयन् यस्मादनन्तरसमये सम्पक्त्वं प्राप्स्यति, तत्र
चरमसमये वर्तमानो नीचैर्गोत्रमाश्रित्य गोत्रकर्मणो जघन्यानुभाग वध्नाति । अन्यस्यानवर्ती
वेतावत्या निशुद्धौ वर्तमान उच्चैर्गोत्रमजघन्यानुभागान्वित वध्नीयादिति शेषपरिहारेण सप्तम-
धिबीनारकस्य ग्रहणम् । अयं हि यावत् किञ्चिन्पि मिथ्यात्वमस्ति तावद् भवप्रत्ययेनैव
तिर्यक्प्राप्तोऽयं नीचैर्गोत्रं च वध्नाति । तच्चान्यदा बहुमिथ्यात्वावस्थायामजघन्यरसं निर्वर्तयति,
प्राप्तसम्पक्त्वोऽप्युच्चैर्गोत्रस्याजघन्यानुभाग वध्नातीति तद्वन्धकेष्वतिविशुद्धत्वाद् यथोक्तविशेषण
विशिष्टस्य सम्पक्त्वामिस्रोत्तस्य ग्रहणम् । अयं च जघन्यानुभागस्तत्प्रथमतया मध्यमानत्वाद्
सादि, लक्षसम्पक्त्वस्तु स एवोच्चैर्गोत्रमाश्रित्य अजघन्यानुभाग रचयतीति जघन्योऽधुव,
अजघन्यानुभागस्तु सादि, तच्च स्थानमप्राप्तपूर्वम्यानादि, अभय्याना धुव, मय्यानामधुव
इति जघन्या अजघन्यानुभागौ गोत्रकर्मणो यथोक्तद्वि-चतुर्विकल्पाविति ।

'सेसम्मि दुह' ति 'शेषे' मणितमूलप्रकृत्युत्तरप्रकृतिमोऽवशिष्टे आयुषि नारक-तिर्यक्-
मनुष्य-देवायुर्भेदाद्युत्विधे जघन्या अजघन्य-उत्कृष्टा अनुत्कृष्टानुभागव-चचतुष्केऽपि 'द्विधा' द्विप्र
कार सादि-अधुवव-धलक्षणे वधो भवति । तथाहि—अनुम्यमानायुस्त्रिमासादौ प्रतिनियत
काल एवायुषो मध्यमानत्वात् सादित्वात् तदनुभागम्यापि जघन्यादिरूपस्य सादित्वम्, अन्त
र्मुहूर्तांश्च परत आयुषोऽगदयमुपरमत इति तस्याधुवत्वात् तदनुभागव-धम्याप्यधुवत्वमिति ।
भाविता अनुभागव-धमाश्रित्य मूलोत्तरप्रकृतीराश्रित्य भङ्गका इति । अनुभागव-ध समाप्त ॥७४॥

सम्प्रति प्रदेशव-धम्यावसर, ते च प्रदेशा कर्मवर्गणाम्ब-धाना सम्पद्धिनो जीवेन आत्म
सात् त्रियते, अतः कर्मवर्गणाम्बरूप यत्तज्यम् । तच्च प्राचीनवर्गणाम्बरूपे निगदिने सति ज्ञातु
शक्यम्, अतः प्रमज्जन शेषवर्गणाम्बरूपमपि निगदनीयम् । शेषा पुनरीदारिकाया, ताव
ग्रहणप्रत्येया अत्रप्रमायोऽयमगद द्विधा, अतः एकाणु-द्वयणुकादिम्ब-धनीयता अग्रवर्ग
णां कर्मवर्गणानामा वगणा मगनीयद्रव्यसमुदायरूपा निरूपयन्नाह—

सेसम्मि दुहा (अनुभागवन्ध) इगदुगणुगाह जा अभयणमपुणियाण् ।
पया उरलोचियवग्गणा उ तह अगहणतरिया ॥ ७५ ॥

'सेसम्मि दुह' ति इदं अनुभागव-धाधिकारे बहुमि प्रकृतिरम्यातमिथ्यनुभागव-ध

एमेध विउन्वाहारतेयभासाणुपाणमणकम्मे ।

सुहृमा कमावगाहो, ऊणूणंगुलअसंम्वसो ॥ ७६ ॥

'एवमेव' वकारलोपः "थावचाञ्जीमित्तमानावटप्रावारकदेवतुल्यमेवे व" (सिद्ध० ८ १-२७१) इति प्राकृतसूत्रेण, पूर्वोक्तौदारिकशरीरग्रहणप्रायोम्याऽप्रहणप्रायोम्यवगणान्वाकेन वैक्रियाऽऽहारक-तैजस-मायाऽऽनापान-मनः कर्मविषया वर्गणा भवन्ति । तत्र विविधा-नाना-प्रकारा क्रिया-विक्रिया, तथा च तदेतुभूताया क्रियाया वैत्रियसमुद्रातकरण-दण्डनिसर्गदि विविधत्वं प्रव्रज्यादिषु निर्दिष्टमेव, औदारिकावपेक्षया वा निगिष्टा रिन्शणा वा क्रिया विक्रिया, तस्या भव वैक्रियः शरीरम् । तथाऽदूर्गार्थप्रवृत्तादिनिमित्तमुत्कृष्टतो हस्तप्रमाण वसुधैव पूर्वविदा आद्रियते-गृह्णते यत् तद् आरागकम्, इत् "बहुलम्" (सिद्ध० १२) इति कर्मणि एक यथा दाहहारक इत्यादौ, यद्वा आद्रियते-गृह्णन्ते सूक्ष्मा जीवादयः पदार्था केवलं सन्त्यज्येनेति निपातनादाहारकम् । तथाऽऽहारपाककारणभूताभ्येत्योनिर्मगहेतवक्ष्योम्या पुत्रक-भ्येत्य इत्युच्यन्ते, तेन तेजसा निर्मुक्त तैजसं शरीरं सूक्ष्मादिति जगम्यम् । तथा मायया माया भवत्यनन्त-उच्छ्रितसि धास । तथा मयते-चित्यते बल्यनेनेति मनः । तथा कर्मणा-कर्मणोऽप्यमहत्या निवृत्त कर्मणम्, नानातरणीमायष्टविधकर्मम्यप्रायोम्यपुत्रराणा गृहीतानां मय्युत्तर परिणामजनकमित्यर्थः । ततो वैक्रियादिनिपचित्योग्या पुत्रहरणणा अपि वैक्रियादि तद्विधेऽन्ये, दाहद् श्वातरणायष्टविधकर्मपरिणामहेतुक दलिकमपि कर्मणवर्गयति । तद्विधेऽन्ये दाहक च तैजसं च माया चातापाद्य मनश्च कर्मण येति समाहारद्वयमपि तद्विधेऽन्ये आहारक-तैजस-मायाऽऽनापान-मनः कर्मणोऽपि । एता वैक्रियाया वर्गणा अप्रवृत्त-वर्गणा अपि तद्विधेऽन्ये ।

[illegible]

एतां माता-कन्ययोस्तदेव तेनो-दो-या उपन्या अग्रहणवर्गणा, उपन्या उक्तान्ता
 एतां मातृकोणपदापुद्गिमन्क-धारक्या आन्ता एव मन्तव्या । तदुपरि च रूपाधिक-
 म्भारक्या मैत्रता-सिद्धिपदापुद्गम-या तै-स्त-सिद्धि-या, उपन्या उक्त्यां यादृ एता
 मातृकोणपुद्गिमन्क-धारक्या अनन्ता एव मन्तव्या । तदुपरि चैकोणपरमा-धारक्या रूपा
 मातृकोणोदे-रै-रै-मन्क-योरुदारा-या अग्रहणवर्गणा आन्ता । तदुपरि रूपाधिक-
 रूपा उपन्या मातृकोण-या, या मातृ-यै-श्री-रै-रै-रै-या, यां च गृहीत्वा चतुर्विधभावात्वेन
 रूपा-मन्त-वि-रु-ती-ति-या, उपन्या उक्त्यां यादृ एता अप्येकैकोणपरमापुद्गिमन्क-
 रूपा आन्ता एता । तदुपरि च रूपाधिक-भारक्या उपन्या अग्रहणवर्गणा, उपन्या
 मातृ-पुद्ग-यां यादृ एता अप्येकैकोणपरमापुद्गिमन्क-धारक्या आन्ता अवमेया । तदुपरि
 रूपाधिक-भारक्या उपन्या आनापानवर्ग-मवति, यां गृहीत्वा आनापानभाव-नयति,
 उपन्या अग्रहण-यां यादृ एता अप्येकैकोणपरमापुद्गिमन्क-धारक्या आन्ता मन्तव्या । त-
 त-तदुपरि पुनरेकोणपरमा-धारक्या उपन्या उक्तान्ता अनन्ता एवमग्रहणवर्गणा वाप्या ।
 तदुद्गम-पर-परि-रूप-द्वि-ते उपन्या मोति-पणितुमनोवर्ग-मवति, यां गृहीत्वा
 एता एता आनापानवि-रु-ती-ति-मनो-भावेन परिपम-वि-नयति, उपन्या उक्तान्ता एता
 अप्येकैकोणपरमापुद्गिमन्क-धारक्या अनन्ता अवमेया । ततस्तदुपरि एकैकोणपरमापुद्गि-
 मन्क-धारक्या उपन्या उक्तान्ता अनन्ता अग्रहणवर्गणा । तत उक्तान्ताग्रहणवर्ग-
 परि-रूप-द्वि-ते उपन्या शान्ता-वि-रु-ती-ति-मनो-भावेन परिपम-वि-नयति, उपन्या उक्त्यां या
 दृ एता अप्येकैकोणपरमापुद्गिमन्क-धारक्या अनन्ता मन्तव्या । अत्रोदारिकादिवर्गणा आदौ
 हत्वा उपन्यामनो-हत्वा अग्रहण-महत्वा अग्रहण-महत्वा वर्ग-या स्थापनया ददयन्ते—

अग्रहण- वर्ग-१	अग्रहण- वर्ग-२	अग्रहण- वर्ग-३	अग्रहण- वर्ग-४	अग्रहण- वर्ग-५	अग्रहण- वर्ग-६	अग्रहण- वर्ग-७	अग्रहण- वर्ग-८
१ अग्रहण- वर्ग-१	२ अग्रहण- वर्ग-२	३ अग्रहण- वर्ग-३	४ अग्रहण- वर्ग-४	५ अग्रहण- वर्ग-५	६ अग्रहण- वर्ग-६	७ अग्रहण- वर्ग-७	८ अग्रहण- वर्ग-८
१ अग्रहण- वर्ग-१	२ अग्रहण- वर्ग-२	३ अग्रहण- वर्ग-३	४ अग्रहण- वर्ग-४	५ अग्रहण- वर्ग-५	६ अग्रहण- वर्ग-६	७ अग्रहण- वर्ग-७	८ अग्रहण- वर्ग-८
१ अग्रहण- वर्ग-१	२ अग्रहण- वर्ग-२	३ अग्रहण- वर्ग-३	४ अग्रहण- वर्ग-४	५ अग्रहण- वर्ग-५	६ अग्रहण- वर्ग-६	७ अग्रहण- वर्ग-७	८ अग्रहण- वर्ग-८

अग्रहण- वर्ग-९	अग्रहण- वर्ग-१०	अग्रहण- वर्ग-११	अग्रहण- वर्ग-१२	अग्रहण- वर्ग-१३	अग्रहण- वर्ग-१४	अग्रहण- वर्ग-१५	अग्रहण- वर्ग-१६
१० अग्रहण- वर्ग-१०	११ अग्रहण- वर्ग-११	१२ अग्रहण- वर्ग-१२	१३ अग्रहण- वर्ग-१३	१४ अग्रहण- वर्ग-१४	१५ अग्रहण- वर्ग-१५	१६ अग्रहण- वर्ग-१६	१७ अग्रहण- वर्ग-१७
१० अग्रहण- वर्ग-१०	११ अग्रहण- वर्ग-११	१२ अग्रहण- वर्ग-१२	१३ अग्रहण- वर्ग-१३	१४ अग्रहण- वर्ग-१४	१५ अग्रहण- वर्ग-१५	१६ अग्रहण- वर्ग-१६	१७ अग्रहण- वर्ग-१७
१० अग्रहण- वर्ग-१०	११ अग्रहण- वर्ग-११	१२ अग्रहण- वर्ग-१२	१३ अग्रहण- वर्ग-१३	१४ अग्रहण- वर्ग-१४	१५ अग्रहण- वर्ग-१५	१६ अग्रहण- वर्ग-१६	१७ अग्रहण- वर्ग-१७

वरण-केवलदर्शनावरण-निद्रापञ्चक-मिथ्यात्व-संज्वलन-वर्द्धादशकपायलक्षणानां विंशतिसङ्ख्याना-
मपि 'भवति' जायते । काऽत्र युक्तिः ' इति चेद् उच्यते—इहाष्टानामपि मूलप्रवृत्तीनां प्रत्येक
मे शिष्यतरा परमाणवन्ते स्तोका, ते च स्वस्वमूलप्रवृत्तिपरमाणूनामनन्ततमो भागः, न एव
च सर्वपातिप्रकृतियोग्याः । तस्मिन्मानन्ततमे भागे सर्वपातिरसयुक्तेऽपसारिते शेषस्य दलिकस्य
देवपातिरसोपेनस्य का वार्त्ता ' इत्याह—'बन्धतीण विमज्ज' इत्यादि । बध्यमानानां न
च बध्यमानानां 'विमज्जते' विभागीक्रियते, विमज्ज विमज्ज दीयत इत्यर्थः । 'शेष' सर्वपाति-
रहस्यनन्तभागावशिष्ट प्रदेगात् भामां बध्यमानानां विमज्जते ' इत्याह—'शेषाणां' सर्वपाति-
रहस्यवशिष्टानां स्वजातिप्रवृत्तीनाम्, कथम् ' इत्याह—'प्रतिनमय' प्रतिक्षणम्, बन्धन विमज्जन-
क्रिययोरुभयोरपि क्रियाविशेषमिदं योजनीयम् ।

अयमत्र सात्पर्यार्थः—इह ज्ञानावरणस्य पञ्च तावदुत्तरमकृतयः, तासु चैका केवलज्ञाना-
वरणलक्षणा सर्वपातिनी, शेषाश्चतस्रो देशपातिन्यः । तत्र ज्ञानावरणस्य भागे यद् दलिकमा-
पाति तस्य यद् अनन्तभागवर्ति सर्वपातिरसोपेन द्रव्यं सत् केवलज्ञानावरणस्यैव भागतया-
वरिणमति । शेष तु देशपातिरसोपेन द्रव्यं चतुर्धा विभज्यते, तच्च मतिज्ञानावरण-सुतपाना-
वरणाऽवशिष्टानावरण-मन पर्याप्तानावरणेभ्यो दीयते । दर्शनावरणस्य च नव उत्तरमकृतयः,
तासु च केवलदर्शनावरण निद्रापञ्चक चेति षट् सर्वपातिन्यः, शेषास्मिन्सो देशपातिन्यः ।
तत्र दर्शनावरणस्य भागे यद् द्रव्यमागच्छति तस्य मध्ये यत् सर्वपातिरसोपेतमनन्ततमभाग-
वर्ति द्रव्यं सत् बहुभिर्भागैर्भूत्वा सर्वपातिप्रकृतिपदस्वरूपतयैव परिणमति, शेष तु देशपातिरस-
युक्तं द्रव्यं शेषप्रकृतित्रयभागरूपनयेति । वेदनीयस्य पुनः सातरूपाऽप्रातरूपा वैवैच प्रवृत्तिरे-
वदा बध्यते, न युगपदुभे अपि, साताऽप्रातयो परस्परं विरोधात्, अतो वेदनीयमागच्छन्
द्रव्यमेकस्या एव बध्यमानायाः प्रवृत्ते सर्वं भवति । मोहनीयस्य स्थित्यनुसारेण यो मूलभाग-
वत्प्रतिपत्तिरस्यनन्ततमो भागः सर्वपातिप्रकृतियोग्यो द्वेषा क्रियते, अर्धं दर्शनमोहनीयस्य अर्धं
चारित्र्यमोहनीयस्य । तत्रार्धं दर्शनमोहनीयमत्क सप्तममपि मिथ्यात्वमोहनीयस्य दौकते । चारि-
त्र्यमोहनीयस्य तु सत्कर्मणः द्वादशधा क्रियते, ते च द्वादश भागाः आपेभ्यो द्वादशकषायेभ्यो
दीयन्ते, स्वस्थाने तु कषायद्वादशकस्यापि तुल्यम् । शेष तु देशपातिरससमन्वितं द्रव्यं द्विषा
क्रियते, तत्रैको भागः कषायमोहनीयस्य द्वितीयो नोक्षायमोहनीयस्य । तत्र कषायमोहनी-
यस्य भागश्चतुर्धा क्रियते, ते च चत्वारोऽपि भागाः संज्वलनकोष-मान-माया-रोगना दीयन्ते ।
नोक्षायमोहनीयस्य पुनर्भागः पञ्चधा क्रियते, ते च पञ्चापि भागा यथाजम् त्रयाणां वेदानां
नित्यस्यै वेदाय बध्यमानायाः, हाम्य-रतिपुगल्यः प्रति-गोकपुगल्योरन्यतरस्यै पुगल्यः मय-जुग-
माभ्यां च दीयन्ते मायेभ्यः, बन्धाभावान् । न हि नवापि नोक्षायाः पुगल्यः बध्यमायन्ति,
केन्दु यथोक्ता पर्यव । आपुष्वपि भागे यद् द्रव्यमागच्छति तत् सर्वमेकस्या एव बध्यमान-
प्रवृत्तेर्भवति, यतः आपुषु एकस्मिन् काले एकैव प्रवृत्तिरव्यन इति । नमस्कृत्यै भागमवना
कर्मप्रकृत्यभिप्रायेण दश्यते । तत्रैव गाथा—

च्छित्तो भवति न च मिथ्यात्वम्येवापरा सजातीया प्रवृत्तिरिति तदा तद्भागस्य द्वयं सर्वमपि मूलप्रवृत्त्यन्तर्गता विजातीयप्रवृत्तीनामपि भवति । यदा सा अपि व्यवच्छिन्ना भवन्ति तदा तदल्लिख्य सर्वमप्यन्यस्या मूलप्रवृत्ते सम्पद्यते ।

निर्देशात्र चतुर्थया—स्थानद्विविधस्य बन्धव्यवच्छेदे तद्भागस्य द्वयं सर्वमपि सजातीययोर्निद्रा प्रचल्योभवति, तयोरपि बन्धव्यवच्छेदे सति स्वमूलप्रवृत्त्यन्तर्गतानां चक्षुर्दर्शनावरणादीनां विजातीयानामपि भवन्ति, तेषामपि च बन्धे विच्छिन्ने उपदान्तमोहाद्यवस्थाया नि शेष सातवेदनीयस्यैव भवन्ति । मिथ्यात्वस्य तु बन्धव्यवच्छेदे सति सजातीयाभावात् तद्भागस्य दल्लिख्य सर्वं विजातीयानामेव बोधादीनामाद्यन्तर्गतकषायाणां भवतीत्यनया दिग्वा तावद् नेय मास्य सूक्ष्मसम्परायगुणस्थाने मोहनीयस्य भागस्य द्वयं बहुभागतया भवति । तत ऊर्ध्वमुपगान्ता यवस्थायां सर्वथा शेषमूलप्रवृत्तीनां बन्धव्यवच्छेदे तद्भागस्य द्वयं सर्वं सातवेदनीयस्यैव भाग तया भवतीति ।

अत्रैव कर्मप्रवृत्तिदीकाकारोपदर्शित स्वबोधपरप्रवृत्तीनामुक्तप्रपदे अपन्यपदे चास्य बहुल्य विनियननानुप्रदाय प्रदर्श्यते—तत्रोक्तप्रपदे सर्वस्तोक प्रदेगाग्र केवलज्ञानावरणस्य, ततो मन पर्यवज्ञानावरणस्यानन्तगुणम्, ततोऽवधिज्ञानावरणस्य विशेषाधिकम्, तत क्षुतज्ञानावरणस्य विशेषाधिकम्, ततो भतिज्ञानावरणस्य विशेषाधिकम् । तथा दर्शनावरणे उत्कृष्टपदे सर्वस्तोक प्रचलायां प्रदेशाग्रम्, ततो निद्राया विशेषाधिकम्, तत प्रचलप्रचलाया विशेषाधिकम्, ततो निद्रानिद्राया विशेषाधिकम्, तत स्थानद्विविधोपाधिकम्, तत केवलदर्शनावरणस्य विशेषाधिकम्, ततोऽवधिदर्शनावरणस्यानन्तगुणम्, ततोऽवधिप्रवृत्तनावरणस्य विशेषाधिकम्, तत चक्षुर्दर्शनावरणस्य विशेषाधिकम् । तथा सर्वस्तोकमुक्तप्रपदे प्रदेशाग्रमसातवेदनीयस्य, तत सातवेदनीयस्य विशेषाधिकम् । तथा मोहनीये सर्वस्तोकमुक्तप्रपदे प्रदेशाग्रमन्यास्यानावरण मानस्य, ततोऽन्यास्यानावरणत्रोपस्य विशेषाधिक, ततोऽन्यास्यानावरणमायाया विशेषाधिक, ततोऽन्यास्यानावरणलोभस्य विशेषाधिक, तत प्रत्यास्यानावरणमानस्य विशेषाधिक, तत प्रत्यास्यानावरणत्रोपस्य विशेषाधिक, तत प्रत्यास्यानावरणमायाया विशेषाधिक, तत प्रत्यास्यानावरणलोभस्य विशेषाधिक, ततोऽनन्तानुबन्धिमानस्य विशेषाधिक, ततोऽनन्तानुबन्धि त्रोपस्य विशेषाधिक, ततोऽनन्तानुबन्धिमायाया विशेषाधिक, ततोऽनन्तानुबन्धि लोभस्य विशेषाधिकम् । ततो मिथ्यात्वस्य विशेषाधिकम् । ततो जुगुप्साया अनन्तगुणम्, ततो भयस्य विशेषाधिकम् । ततो हास्य गोचयोर्विशेषाधिक, स्वस्थाने तु द्वयोरपि परस्परं हस्यम् । ततो रति-भरत्योर्विशेषाधिक, ततो पुन स्वस्थाने तु हस्यम् । तत स्त्रीवेद-नपुंसकवेदयोर्विशेषाधिक, स्वस्थाने तु द्वयोरपि परस्परं हस्यम् । तत संज्वलनकोपस्य विशेषाधिक, तत संज्वलनमानस्य विशेषाधिकम् । तत पुरुषवेदस्य विशेषाधिकम् । तत संज्वलनमायाया विशेषाधिक, तत संज्व

१ स० १ त० ४४० "बन्धव्यवच्छेदो ॥ १ स० २ "बन्धव्यवच्छेदो ॥ १ इति कर्मप्रवृत्ति टीकायाम्— "रान्त-तुल्य एवास्या एव वाऽऽ समस्त एव च अस्मात्प्रवृत्तेषु एव प्रवृत्तयः सर्वे च प्यारोप्य-स्य विशेषाधिकम् इत्यत्र पाठ कमलोत्ति ॥

दोग्निनाम, ततोऽप्यग्नविहायोगनिनामो विशेषाधिकम् । तथा सर्वम्लोक्तमुत्कृष्टपदे प्रदेशाम्
प्रगताम्, ततो विशेषाधिकं स्थापयताम् । एव चादर-गृह्यमयो पर्यासा उपर्यासयो मत्येक सा
धारणयो निराऽधिकारयो शुभाऽशुभयो शुभम-दुर्भागयो सुस्वर-दुस्वरयोरादेयाऽनादेययो
र्य-चित्ति भयम-चित्तिर्वाच्यम् । आतप उद्योतयोरुत्कृष्टपदे प्रदेशाम् सर्वम्लोक्तं, स्वस्थाने तु
द्वयोरपि सुस्थम् । ॥ निमाण उद्गम परापान-उपपाताऽपुरलघु-तीर्थेकराणां तत्त्वबहुत्व नास्ति ।

यत्न इदमस्पर्शत्वात् भगवतीयमहृत्यपे तदा मतिपपमहृत्यपेभया वा चिन्त्यते, यथा कृष्णा
दिषण्णात् शेषरूपमिभया, मतिपपमहृत्यपेभया वा यथा शुभम-दुर्भागयो, न चेता परम्परं
मज्जातीया अभिर्लक्ष्यमूलपिण्डमहृत्यभावात्, तपि विरद्धा युगपदपि वचसम्भवात् । तथा गोत्रे
सर्वम्लोक्तमुत्कृष्टपदे प्रदेशाम् नीचैर्गोत्रस्य, तत्त उच्चैर्गोत्रस्य विशेषाधिकम् । तथाऽन्तरायकर्मणि
सर्वम्लोक्तमुत्कृष्टपदे प्रदेशाम् दानान्तरायस्य, ततो रामान्तरायस्य विशेषाधिकं, ततो भोगान्तरा
यस्य विशेषाधिकं, तत्त उपभोगान्तरायस्य विशेषाधिकं, ततो धीर्यान्तरायस्य विशेषाधिकम् ।

सदेवगुणमुपरमहृतीयमुत्कृष्टपदे प्रदेशाम् अस्पर्शत्वात् । सम्प्रति अपन्यपदे तदभिधीयते—
तत्र सर्वम्लोक्तं अपन्यपदे प्रदेशाम् केवलज्ञानावरणस्य, ततो मन पर्यवज्ञानावरणस्यानन्तगुण,
ततोऽवधिज्ञानावरणस्य विशेषाधिकं, तत्त मुनज्ञानावरणस्य विशेषाधिकं, ततो मतिज्ञानावरण
स्य विशेषाधिकम् । तथा दर्शनावरणस्य सर्वम्लोक्तं अपन्यपदे प्रदेशाम् निद्राया, तत्त प्रच
हाया विशेषाधिकं, ततो निद्रानिद्राया विशेषाधिकं, तत्त प्रचलामचलया विशेषाधिकं, तत्त
मन्यादर्शविशेषाधिकं, तत्त केवलदर्शनावरणस्य विशेषाधिकं, ततोऽभिधिदर्शनावरणस्यानन्तगुण,
ततोऽचमुदर्शनावरणस्य विशेषाधिकं, तत्त अचमुदर्शनावरणस्य विशेषाधिकम् । तथा मोक्षनीये
सर्वम्लोक्तं अपन्यपदे प्रदेशाम् ममत्यामन्यागावरणमात्मस्य, ततोऽमत्यामन्यागावरणकोपस्य विशेषा
धिकं, ततोऽमत्यामन्यागावरणमायाया विशेषाधिकं, ततोऽमत्यामन्यागावरणलोभस्य विशेषाधिकम् ।
तत्त एवमेव मत्यामन्यागावरणमान क्रोध-माया-लोभा अन्ताजुबधिमान क्रोध-माया-लोभानां
मयोत्तरं विशेषाधिकत्वं वक्ष्यम् । ततो मिथ्यात्वस्य विशेषाधिकम् । ततो जुगुप्साया अनन्त
गुणम् । ततो भयस्य विशेषाधिकम् । ततो हान्य शोकयोर्विशेषाधिकं, स्वस्थाने ॥ द्वयोरपि
परम्परं सुस्थम् । ततो रति-अरत्योर्विशेषाधिकं, स्वस्थाने तु द्वयोरपि परम्परं सुस्थम् ।
ततोऽन्यतरवेदस्य विशेषाधिकम् । तत्त संज्वलमान क्रोध-माया-लोभाना यथोत्तरं विशेषा
धिकम् । तथाऽऽयुषि सर्वम्लोक्तं अपन्यपदे प्रदेशाम् तिर्यङ्-मनुष्यायुषो, स्वस्थाने तु परम्परं
सुस्थम् । ततो देव-नारकायुषोरसद्भवेयगुण, स्वस्थाने ॥ परम्परं सुस्थम् । तथा नामकमणि गती
सर्वम्लोक्तं अपन्यपदे प्रदेशाम् तिर्यगते, ततो मनुजगतेर्विशेषाधिकं, ततो देवगतेरसद्भवेय

ब्रह्मपदार्थो तु— तथा सर्वम्लोक्तमुत्कृष्टपदे प्रदेशाम् प्रवृत्त्या, ततो विशेषाधिकं स्थापयताम् । तथा
सर्वम्लोक्तं प्रदेशाम् पदसिद्धिना ततो विशेषाधिकमपर्याप्तनाम् । एव स्तिराऽधिकारयो शुभाऽशुभयो
शुभम-दुर्भागयोरादेयाऽनादेययो सुस्थ-दुस्वरयो प्रत्येकसाधारणयोर्विशेषम् । तथा सर्वम्लोक्तमपन्य-धीर्तनाम्
प्रदेशाम् ततो वच-चित्तिनाम् सद्भवेयगुणम् । शेषण-मन्य-उद्योत प्रवृत्त्याऽऽसत्त्वविहायोपति-सुस्वर
उत्तराणां परस्परं सुस्थमुत्कृष्टपदे प्रदेशाम् । निर्मा० । एवम्पि पद्ये दृश्यते ॥

पदपट्टी' पदपट्टिद्वयम् । अयमत्र भागार्थः — यः कश्चिद् जगत्त्रिगुणिनाम् मिथ्यादृष्टिर्न परि
 त्वेज्य सम्यक्त्व प्रतिपन्नं, तत्र सागरोपमपदपट्टिपरमाणुमुत्कृष्ट सम्यक्त्वद्वारा प्रतिपाद्य अन्तर्
 हर्तमेक सम्यगिमध्यात्वं गच्छति, ततो भूयोऽपि सम्यक्त्वमासाद्य सागरोपमपदपट्टिं योवत् तद-
 नुपात्त्यै तत ऊर्ध्वं यो न सिध्यति सोऽवश्य मिथ्यात्वं गच्छति, तत इत्य सागरोपमपदपट्टि
 द्वयस्य सामर्थ्यतो मिथ्यान्तर्हर्त-नरमगाधिकमुत्कृष्ट मिथ्यात्वम्यान्तराल भवतीति । "इयं गुणै"
 चि इतरगुणस्थानिरुविषये । कोऽर्थः ? मिथ्यादृष्टिगुणस्थानरूपैश्वर्याऽन्यगुणस्थानकेषु साम्बादना-
 दिषुपशान्तमोहातेषु 'गुरु अन्तरम्' उत्कृष्टोऽन्तरालकारो भवति । नियद् इत्याह— "पुगा-
 दतो" चि सूचकत्वात् सूत्रस्य पुद्गलस्य-पुद्गलपरान्तम्यार्थं पुद्गलपरान्तोद्देशं तस्यान्तर-मध्य
 पुद्गलपरान्तोद्देशान्ति, किञ्चिदून पुद्गलपरान्तोद्देशमित्यर्थः । इदमत्र तात्पर्यं— साम्बादनादय उप-
 मयेणिगतापूर्वकरणेषुपशान्तमोहान्ताश्च जीवा निजनिचगुणस्थानकावस्थितेयदा परिग्रहान्तरो
 त्कृष्टत किञ्चिदून पुद्गलपरान्तोद्देशं यादपारसंसारपारावारमध्यमगणाय पुनस्तानि गुणस्थानकानि
 रमेन्ते नार्वाक्, तत ऊर्ध्वं च सम्यगत्वादिगुणान् सम्प्राप्य अवश्य जीवा सिध्यन्तीति, ततो
 देशोन्तर्धपुद्गलपरान्तमानमेषामुत्कृष्टमेन्तर भवति । क्षेत्रक्षीणमोहादीनां चान्तरमेव नाम्नि,
 प्रतिपाताभावादिति ॥ ८४ ॥

इह सात्त्वादनन्तम् अपन्यमन्तर पक्ष्योपमासङ्ख्येयाश्च उक्तम् । अतः पक्ष्योपमेत्येवम्
 सप्रपञ्चं प्रचिकटयिपुराह—

उद्धार अद्भ्य चित्त, पलिय तिहा समयवाससयसमम् ।
 केसवहारो दीवोदहिआउतसाइपरिमाणं ॥ ८५ ॥

धान्यपक्ष्यवत् पक्ष्य-पक्ष्योपम 'त्रिधा' त्रिप्रकार भवति । सिलोप प्राकृतत्वात् । तथाहि—
 उद्धारपक्ष्योपमम् अद्भ्यपक्ष्योपम क्षेत्रपक्ष्योपम च । तत्र क्षेत्रप्राणा तत्त्वण्डानां वा प्रतिसमय-
 उद्धारमुद्धारस्तद्विषय-तत्त्वधाने वा पक्ष्योपममुद्धारपक्ष्योपमम् १ । अद्भ्य-काल स च प्रस्तावाद्
 बालप्राणा तत्त्वण्डानां वाऽपहारे प्रत्येक वर्षशतलक्षणस्तत्त्वधान पक्ष्योपममद्धारपक्ष्योपमम् २ ।
 क्षेत्रम्-आकाशप्रदेशरूप तत्त्वधान पक्ष्योपम क्षेत्रपक्ष्योपम च ३ इति । "समयवाससयसमम्
 केसवहारो" चि तत्रोद्धारपक्ष्योपमे केशानां-बालप्राणा समये समयेऽपहार-उद्धारण क्रियते,
 अद्भ्यपक्ष्योपमे वर्षशते केशापहार क्रियते, क्षेत्रपक्ष्योपमे समये समये केशापहार-केशमृष्टा-
 ऽमृष्टाकाशप्रदेशापहार क्रियते । तत्र "दीवोदहिआउतसाइपरिमाणं" चि तत्रोद्धारपक्ष्योपमेन
 प्रयोजनं द्वीपोदधिपरिमाणं-द्वीपा उदयध्यानेन प्रतीयन्ते, तथाऽद्भ्यपक्ष्योपमेन प्रयोजनम्
 आयु परिमाणं-देव-नारक-तिर्यङ्-मनुष्याणामायु-मनेन मीयन्त इत्यर्थः, क्षेत्रपक्ष्योपमेन प्रयोजनं
 त्रसादिपरिमाणम्, आदिशब्दात् पृथिवीकायिका ऽप्यायिक-तेजसायिक-वायुकायिक-धनस्यनि
 कायिकानां परिमाणं प्राकृतम् । उक्तं च—

ऐषण चित्तसागरउबमाणेण हविज्ज नायज ।

१ त० म० दशानां नारकः । छा० स १-२ देशानां नारकः ॥

२ एतेन क्षेत्रप्राणोपमानेन अवेग्न-नश्यत् । पृथ्वीदकामिमादहनद्वितत्राणां च परिमाणम् ॥

तत्रागमा पथम कर्ममन्त्र ।

(८)

पदविन्यासविन्यासद्वयविन्यास परीमाण ॥ (जीवगया० शा० १११)

इति गन्ताद्वयम् । भावम् पुराणम्—इह विविच पश्योपमम् । तद्यथा—उद्धारपत्न्योपमम्
 अन्तरपत्न्योपमम् देवपत्न्योपमम् । पुरोचैव द्विधा—बादरे सूक्ष्म च । तत्रायाम् विस्तराभ्याम्
 बादन भोक्तोपाहृतिपक्षयोः प्रमाणो ह्युक्त्याय परिधिना किञ्चिदुपहृत्वाभाविभोजनत्र
 यमाय पत्न्यो मुष्टिने निरामि एवेताहा द्वाभ्यामोभ्यां यावदुत्कर्षत तत्तभिरहोमि प्रवृत्तानि
 कानि बाधमाणि तै मन्त्रयविशेषाद् विविदमन्त्राकर्षणं तथा भ्रियते यथा तानि बालाभाणि बहिर
 ददति बाधुतापदरानि उक्त गोचोदकति, तत्र समये समये पक्षकालामापदारेण यावता कालेन
 न बाध्य मन्त्रेऽपि मन्त्रायामा निमित्तो भवति तावत् काळ मन्त्रेणसमयमात्रे बादरमुद्धार
 पत्न्योपमम् । एतेषां च द्वाकोटिबोक्तो बादरमुद्धारमागरोपमम्, महत्त्वात् सागरेण—समुद्रो-
 पमा दन्देति हत्वा । बादरे च प्रवृत्तिरेवम् तुम्बावसे रयादिति बादरोद्धारपत्न्योपम-मागरो
 पमयो प्रवृत्तम्, न पुरोतप्रवृत्तयोऽयद् विविच पन्मन्तीति । एव बादरेप्युद्धारपत्न्योपम

मागरोपमेत्यपि वक्तव्यम् । बहुकमनुयोगद्वारेण—

मार्थं यं जे से बाधगण उद्धारपत्निभोक्ते ते न ह्ये, से जहामप एने तिया जोयण
 बाधामविबन्धनेन जोयण च उक्त उच्यते त्रिगुणसवितेन परिरण्ण, से न एगाहियवेहियतेहि
 बाध उद्धारमपरण्ण मसङ्गे संनिविष्ट मरिय बाधगोदीण, ते न बाधमा नो अग्नी दहिजा
 नो बाध हरिजा नो बुधियाजा नो विदमिजा नो पूरण्ण दहमायच्छिजा, ततो चेत् न समप
 समप पणमेग बाधममबहाय आबइण्ण कालेन से पण्णे सीने नीरण्ण निहिय निहिये भवई से
 न बाधगण उद्धारपत्निभोक्ते ।

ऐषुति प्रमाण, कोणकोटी हविज दमगुणिमा ।

उद्धारसागरम् उ, पणम् भवे परीमाण ॥

ऐषुति बाधहारिणि उद्धारपत्निभोक्तेमागरोक्तेहि किं पञ्चोपमम् । नरिय किञ्चि पञ्चो
 यण केवल पञ्चवर्जम् (अनुया० पत्र १८०-१-२) इति ।

उक्त बादरमुद्धारपत्न्योपमम् । अथ सूक्ष्म तद् उच्यते—तत्रैकै बालाप्रमसङ्ख्येयानि
 मन्त्राणि हत्वा पूर्ववत् पत्न्या भ्रियते, तानि च मन्त्रानि द्रव्यत प्रत्येकमत्यन्तगुदलोचनच्छ
 द्वाधा भरतीवगूक्ष्य पुद्गलद्रव्य चक्षुषा न पश्यति तदसङ्ख्येयभावात्तानि । क्षत्रतात्त सूक्ष्मप

१ तत्र यत् नद व्यावर्तकम् उद्धारपत्न्योपमम् नद इत्य् अस्ती यथावातक पथ त्वाद् भोजन आया
 मविष्मन्त्राणां बाधनार्थंमुक्त्युक्तं सर्ववर्णप्रमाण परिरण्ण न तावद्विज्ञाद्विज्ञानेति बाधुदृष्टमस
 र्ग्यै सपुष्ट मन्त्रिकता भूत व तावद्विज्ञानेति नानि च बाधमाणां बाधितेन न बाधुदृष्टमस
 न विषयस्य न पुनर्बन्ध बाधमाणाच्छु नतम् यत्तु नतम् तस्य तत्रैकै बालाप्रमसङ्ख्येयानि
 बाधितास्ती पन्थ क्षया जायता निष्ठित निष्ठित्य भवति न बाधहरे उद्धारपत्न्योपमम् ॥ २ स्त०
 १-२ स्त० १० म १ म न बा एवमेव १० । १ मन्त्रा रयना बाधकानि भवन्गुणिमा ।
 बाधमाप्य स्वकम् भवति परीमाणम् । तत्र या बाधहरे तत्तु उद्धारपत्न्योपमागरोपमायां हि
 १-२ स्त० १० म १ म न बा एवमेव १० । १ मन्त्रा रयना बाधकानि भवन्गुणिमा ।

मकरारिं यावति क्षेत्रेऽवगाहते ततोऽसङ्ख्येयगुणानि, बादरपर्याप्तपृथ्वीकायिकशरीरतुल्यानीति
 वृद्धाः । एषां च बालाभ्यामसङ्ख्येयत्वात् प्रतिसमयमुद्धारे विन् सङ्ख्येया वर्षकोट्योऽतिक्रामन्ति,
 अतः सङ्ख्येयवर्षकोटिमानमिदं सूक्ष्ममुद्धारपक्ष्योपममवसेयम् । तद्दशकोटिकोऽयं सूक्ष्मोद्धारसा
 परोपमम् । आभ्यां पक्ष्योपम-सागरोपमाभ्यां द्वीपा समुद्राश्च मीयन्ते । उक्तं बानुयोगद्वारेण—

एषहिं सुहृमउद्धारपरिओवममागरोवमेहिं किं पओयण ? एषहिं दीनसमुदाण उद्धारे
 पिप्पइ । केवइया ण भते । दीवसमुदा उद्धारेण पज्जता ? गोयमा ! जावइया ण अङ्गाइज्जाण
 उद्धारसागरोवमाण उद्धारसमया एवइया ण दीवसमुदा उद्धारेण पज्जता ॥ (पत्र १८१-१)

भाष्यसुधाभूमोनिधिरप्याह—

उद्धारसागराण, अङ्गाइज्जाण जयिया समया ।

सुगुणादुगुणपवित्तर, दीवोदहिं हुति एवइया ॥ (जिनभ० सह० गा० ८०)

इत्युक्तं बादर-सूक्ष्मेन्दतो द्विविधमप्युद्धारपक्ष्योपमम् । सम्प्रति द्विविधमेवाद्धापक्ष्योपमं
 मरूप्यते—तत्र पूर्वोक्तपक्ष्याद् वर्षशतेऽतिक्रान्ते एकैकबालाभ्यामपहारेण निर्लेपाकालं सङ्ख्येयवर्षं
 कोटीमानो बादरमद्धापक्ष्योपमम्, तद्दशकोटीकोट्यो बादरमद्धासागरोपमम् । तथैव पूर्वोक्तपक्ष्याद्
 वर्षशते वर्षांतेऽतिक्रान्ते एकैकबालाभ्यामसङ्ख्येयतमसङ्ख्येयपहारेण निर्लेपाकालोऽसङ्ख्येयवर्षं
 कोटीमानं सूक्ष्ममुद्धारपक्ष्योपमम्, तद्दशकोटीकोट्यं सूक्ष्ममुद्धारसागरोपमम्, तद्दशसागरोपमं
 कोटीकोटीमानाऽसर्पिणी, सावरपमाधेयोत्सर्पिण्यपि, अवसर्पिणी-उत्सर्पिण्योऽनन्ता पुत्ररूपता
 यः, अनन्ता पुत्ररूपसार्ता अतीताद्या, अन्ता पुत्ररूपसार्ता आगताद्या चेति ।

उक्तं च भीमगरतीटीकायां—

अइया पट्टप काल, १ सत्रमज्जाण होइ बुच्छिणी ।

अ तीयज्जागयाओ, अद्धाओ दो वि गुलाओ ॥ (शत० १२ उ० २)

अवसर्पिण्यपि—यथाऽजागताद्याया अनन्ता नास्ति, एवमतीताद्याया आदिरिति व्यक्तं
 एतद्विधिः । अन्ये तत्र—

उत्सर्पिणी अजना, पुगारपरियट्टओ मुणेयसो ।

तेज्जान्ती तीयज्जा, अजागयद्धा अजतगुणा ॥ (जीवस० गा० १३०)

अथैव अइया—अतीताद्यानोऽजागताद्याया अनन्तगुणत्वम् समयावन्निर्वादिमित्रवत्
 एतद्विधं अजतगुणाद्याया अश्रयत् ।

१ तद्दशकोटीकोट्यं सूक्ष्ममुद्धारपक्ष्योपमम् किं अत्राश्रयम् ? एतावती दीनसमुदाणमुद्धारे वृद्धाः ।
 तद्दशकोटीकोट्यं सूक्ष्ममुद्धारपक्ष्योपमम् । तीनम् । अत्राश्रयत्पुनीयानामुद्धारमात्रतोऽमानां उद्धार
 एतत्तत्राश्रयत्पुनीयानामुद्धारमात्रतोऽमानां उद्धारम् ॥

२ तद्दशकोटीकोट्यं सूक्ष्ममुद्धारपक्ष्योपमम् अत्राश्रयम् । त्रिगुणत्वं पुनरप्युद्धारेण दीनोदधौ मयमोपमम् ॥

३ तत्र १-२ उ० ३-४ उ० ५-६ उ० ७-८ उ० ९-१० उ० ११-१२ उ० १३-१४ उ० १५-१६ उ० १७-१८ उ० १९-२० उ० २१-२२ उ० २३-२४ उ० २५-२६ उ० २७-२८ उ० २९-३० उ० ३१-३२ उ० ३३-३४ उ० ३५-३६ उ० ३७-३८ उ० ३९-४० उ० ४१-४२ उ० ४३-४४ उ० ४५-४६ उ० ४७-४८ उ० ४९-५० उ० ५१-५२ उ० ५३-५४ उ० ५५-५६ उ० ५७-५८ उ० ५९-६० उ० ६१-६२ उ० ६३-६४ उ० ६५-६६ उ० ६७-६८ उ० ६९-७० उ० ७१-७२ उ० ७३-७४ उ० ७५-७६ उ० ७७-७८ उ० ७९-८० उ० ८१-८२ उ० ८३-८४ उ० ८५-८६ उ० ८७-८८ उ० ८९-९० उ० ९१-९२ उ० ९३-९४ उ० ९५-९६ उ० ९७-९८ उ० ९९-१०० उ०

४ अत्राश्रयत्पुनीयानामुद्धारमात्रतोऽमानां उद्धारम् । त्रिगुणत्वं पुनरप्युद्धारेण दीनोदधौ मयमोपमम् ॥

५ तद्दशकोटीकोट्यं सूक्ष्ममुद्धारपक्ष्योपमम् अत्राश्रयम् । त्रिगुणत्वं पुनरप्युद्धारेण दीनोदधौ मयमोपमम् ॥

आम्नां च सूक्ष्मादापत्योपम-सागरोपमाभ्यां सुर-नरक-नर तिरश्चां कर्मस्थिति कायस्थिति भवस्थितिश्च गीयते । उक्त पानुयोगद्वारेण—

एणं सुदुमअदापत्तिओरमसागरोवमेहिं किं पओयणं गोयमा । एणहिं नेरइयतिरिक्ख ओणियमणुस्सदेवाणं य आउयाइं भविज्जति (पत्र १८३-२) इति ।

अभिहित बादर-सूक्ष्मभेदतो द्विविधमप्यदापत्योपमम् २ । साम्प्रत द्विविधमेव क्षेत्रपत्योपम निरूप्यते—तत्र पूर्वोक्तपत्त्याद् बालाग्रस्पृष्टनम-प्रदेक्षानां प्रतिसमय एकेकापदारेण निर्लेपना कालोऽमञ्जवेयोत्सर्पिष्यवमर्षिणीमानो बादरं क्षेत्रपत्योपमम्, तद्दृशकोटीकोन्यो बादरं क्षेत्रसागरोपमम् । तथैवैकैकबालाग्रासञ्जवेयसमम्बण्डे स्पृष्टागमस्पृष्टानां च नम-प्रदेक्षानां प्रतिसमयमेकेकापदारेण निर्लेपनाकालो बादरासञ्जवेयगुणकालमान सूक्ष्म क्षेत्रपत्योपमम्, तद्दृशकोटीकोन्य सूक्ष्म क्षेत्रसागरोपमम् । उक्त पानुयोगद्वारेण—

‘से किं त सुदुमे खेत्तपत्तिओवमे’ से जहानामप पत्ते सिया एगजोयण आयामविक्ख मेण जोयण उडु उच्छत्तेण जाव भरिण बालगाकोडीण, तस्य ण एकमिक्के बालगे असंवेज्झा खडाइ कीरइ, ते ण बालगा दिद्दिओगाहणाओ असंवेज्जभागमिष्ठा मुदुमम्म पणगजीवम्म सरी रोगाहणाओ असंवेज्जगुणा, ते ण बालगा नो अग्गी इहिज्जा नो बाऊ हरिज्जा जाव नो पूह चाप हहभागच्छिज्जा, जे ण तम्म आगासपपसा तेहिं बालगेहिं कुजा वा अणापुजा वा तमो ण समए समए इकमिक्कमागासपपसं अवहाय जावइएण कएण ये पत्ते लीणे जाव निंतिरे भवइ से त सुदुमे खेत्तपत्तिओवमे । तस्य चोयए पववग एव बयासी—अत्थि ण तम्म पलम्म आगासपपसा जे ण तेहिं बालगेहिं अणापुजा ’ इता अत्थि । जहा को दिहुनो ’ से जहा मामए कुहे सिया कुहदाण भरिण तस्य माउरिंगा पक्खिचा ते वि माया, तस्य बिहा पक्खिचा ते वि माया, तस्य आमल्ल्या पक्खिचा ते वि माया, तस्य न बयग पक्खिचा ते वि माया, तस्य ण विजगा पक्खिचा ते वि माया, तस्य ण मुग्गा पक्खिचा ते वि माया, तस्य ण सरिसवा पक्खिचा ते वि माया, तस्य ण गंगावानुया पक्खिचा सा वि माया, एवामेव अत्थि ण तम्म पलम्म आगासपपसा जे ण तेहिं बालगेहिं अणापुजा ॥ (पत्र १९२-१) इति ।

१ एताभ्यां सूक्ष्मादापत्योपम-सागरोपमाभ्यां किं प्रबोधनम् । नैतत् । एताभ्यां नैरविकल्पितैरेवैकमवयवदेवानां भावैर्गुणैर्गीयन्ते । २ अथ किं तत्र सूक्ष्म क्षेत्रपत्योपमम् । अग्री यथामात्रक एवम् एताद् एतदात्र आकाशविष्णुभस्माभ्याम् योजन कर्षणुचैस्त्वेन दासइ धा० बाक्कपटोदिभिः तद् तत्तु एवैक एवमप्यसंवेदयेदिति खण्डनि किमते तानि च बाक्कपत्ति इष्टपदगहनागोऽर्णवदेवमात्राभिः शून्यस्य पनकजीवस्य हाटेरा वगाहनागोऽग्नयेयगुणनि तानि च बाक्कपत्ति बाकिदेहं च बाकुदेहं दासइ च एतैरेव हाटेराना मष्टेषु ये च तस्य आकाशप्रदेहा तैर्बल्लटै स्पृष्टा वा अनास्पृष्टा वा तान् अष्ट समये समये एवैक भावाराप्रदेशमपहाय वज्रता कामेन च एव हाक्क बाक्क विनेन भवति तस्मिन् सूर्य क्षेत्रपत्योपमम् । तत्र चोदक प्रहापवमवमवादीन्—एतन्ति तस्य वप्पस्साच्छायेदेहा ये तैर्बल्लटैरुत्पट्टाः । इत्तं सन्ति । यथा को दहन्ति । अथो यथानयक बोद्ध एताद् दूष्मन्धर्त्तुं एतं सानुवर्त्तन्ति त्तिरन्ति एतदपि अत्र गणानि तत्र विस्वानि गित्तानि एतद्व्यवसायानि तत्रायत्तकानि इत्तानि तन्मन्धरवपानि एतं वप्पत्ति शिस्तानि ताम्बपि अयगाडानि तत्र वप्पका प्रक्षितान्तेऽपि अवगता एतं सुत्तं इत्तन्मन्धरानि अवगता एतं सर्वथा प्रक्षितान्तेऽपि अवगता एतं गज्जावट्टका इति तस्मात् एतद्व्यवसाय एवमेव सन्तेऽपि तस्य पन्थरववाशप्रदेहा ये तैर्बल्लटैरुत्पट्टा इति ।

प्राप्तव्यां च सूक्ष्मक्षेत्रपत्न्योपम-सागरोपमाम्या प्रायो दृष्टिवादे द्रव्यप्रमाणप्ररूपणाया प्रस-
जन सरूदेव नान्यत्र । यदागम —

एषर्हि सुहुमस्तेव पल्लिवोमसागरोवमेहि किं प्रजोयण ? गोयमा ! एषर्हि सुहुमस्तेव
लिओवमसागरोवमेहि दिष्टिवाए दबाइ सविज्जति (अनुयो० पत्र १९३-१) इति ।

आह—यदि स्पृष्टा अस्पृष्टाश्चेह सूक्ष्मक्षेत्रपत्न्योपमे नम प्रदेशा गृह्यन्ते तर्हि बाह्ये किं
प्रमोजनम् ? यथोक्तपत्न्यान्तर्गतनम-प्रदेशापहारमात्रत सामान्येनैव वक्तुमुचितं स्यात्, सत्यम्,
किन्तु सूक्ष्मक्षेत्रपत्न्योपमेन दृष्टिवादे द्रव्याणि मीयन्ते, तानि च कानिचिद् यथोक्तबालाप्रस्पृष्टेरेव
नम प्रदेशीर्यन्ते कानिचिदस्पृष्टेरिति, अतो दृष्टिवादोक्तद्रव्यमानोपयोगित्वाद् बालाप्रमरूपणाञ्च
प्रमोजनवतीति ॥ ८५ ॥

व्याख्यात बादर-सूक्ष्ममेदतो द्विविधमपि क्षेत्रपत्न्योपमम् ३ । तद्व्याख्याने च समर्थित सप्र
पञ्च पत्न्योपम-सागरोपमस्वरूपम् । इदानीं किञ्चिद्गुण पुद्गलपरारतार्थं साम्बादनादीनामुक्तं
मन्तरमुक्तम् अतस्तमेव सप्रपञ्च पुद्गलपरारतं गायत्रयेण निरूपयितुकाम प्रथमं तावत् तम्यैव
मेवान् परिमाणं चाह—

देव्ये पित्ते काले, भावे चउह दुह चापरो सुहुमो ।

होइ अणंतुस्सप्पिणिपरिमाणो पुग्गलपरहो ॥ ८६ ॥

‘द्रव्ये’ द्रव्यविषय ‘क्षेत्रे’ क्षेत्रविषय ‘काले’ कालविषय ‘भावे’ भावविषय, इत्य ‘चतुर्था’
चतुरूप पुद्गलपरावर्तो भवतीत्युच्यते सण्टह । पुनरेकैको द्रव्यादिक ‘द्विविध’ द्विप्रकारो
भवति । द्वैविध्यमेवाह—“चापरो सुहुमो” ति बादर-सूक्ष्ममेदमिश्र । अयमर्थ —द्रव्यपुद्गल-
परावर्तो द्वेधा—बादर सूक्ष्मश्च, क्षेत्रपुद्गलपरावर्तो द्वेधा—बादर सूक्ष्मश्च, कालपुद्गलपरावर्तो
द्वेधा—बादर सूक्ष्मश्च, भावपुद्गलपरावर्तो द्वेधा—बादर सूक्ष्मश्च । कियत्कालप्रमाण पुनरयं
मेवैव । इत्याह—“होइ अणंतुस्सप्पिणिपरिमाणो” ति ‘भवति’ जायते उत्सपन्ति—प्रतिसमय
कालप्रमाणं जन्तूनां वा शरीराऽऽयुः प्रमाणादिकमपेक्ष्य बुद्धिमनुभवन्तीत्युत्सर्पिष्य, सतीजन्ता
उत्सर्पिष्य, उपलक्षणत्वादवसर्पन्ति—प्रतिसमय कालप्रमाणं जन्तूनां वा शरीराऽऽयुः प्रमाणादिक
मपेक्ष्य हानिमनुभवन्तीत्युत्सर्पिष्य, ताश्च परिमाणं यम्य सोऽजन्तोत्सर्पिणी-अवसर्पिणीपरिमाण ।
पूरम-गरनपरमाणं पुद्गला, तेषां पुद्गलानां—चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकावर्तिममस्तपरमाणूनां परावर्तं—
औदारिकादिगीरीरतया गृहीया मोचनं यस्मिन् कान्तिशेषे स पुद्गलपरावर्त । यद्यपि
क्षेत्रद्विविधस्य पुद्गलपरावर्तरूपोऽन्वया न पटा प्रायति तथाप्यन्यथाप्युत्पादितमपि शब्द
स्वरूपमा गेहशब्दश्च मवृत्तिदशनात् समयप्रसिद्धमर्थं विषयीकरोतीति न कश्चिदोष इति ॥ ८६ ॥

द्रव्यपुद्गलपरावर्तौ बादर सूक्ष्मश्च भवनीत्युक्तम् । अत्र प्रमाणात् बादर-सूक्ष्मद्रव्यपुद्गल-

१ द्रव्येण सूक्ष्मक्षेत्रपत्न्योपम-सागरोपमाम्या किं प्रजोयणम् ? गोयमा ! एषर्हि सुहुमस्तेव पल्लिवोमसागरोवमेहि दिष्टिवाए दबाइ सविज्जति ॥

२ एषर्हि सुहुमस्तेव पल्लिवोमसागरोवमेहि दिष्टिवाए दबाइ सविज्जति ॥ १०६ तमी कथा—मटीकायाम् ॥

३ १०० ४०० ‘वन्त्यव’ । स० १-२ ‘वन्त्यव’ ॥

अथैवमप्युक्तम्—

उत्तराहमसत्तेजो, एगजिओ भुयइ पुसिय सव्यअणू ।

जसियकालि स धूले, दण्ये सुहुमो संगसयरा ॥ ८७ ॥

सूचकान्तरूप्य 'औदारिकादिमसक्ते' औदारिकपरमाणू औदारिकगरीरतया आदि-
राज्ञै निम्नपरमाणू वैजियगरीरतया तैजसपरमाणू तैजसगरीरतया कर्मणपरमाणू कर्म
गरीरतया भाषपरमाणू भाषात्वेन भाषासागरमाणू भाषापानतया मनोवर्गणापरमाणू
त्वेन, ए पुरादाहारगरीरमप्यत्र प्राक्कम् कादाचित्कत्वात् तातामस्येति, 'सृष्ट्वा' परिणम्य-
परिणाम मीत्या 'एकजिओ' विवक्षितैकसत्त्वं 'भुयसि' स्वजति, 'सर्वाणू' चतुर्दशरज्ज्वात्मकं
'जनिमसत्परमाणू', "जसियकालि" चि यावता कालेन, विमक्तिव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्,
ए पाणिनि, स्वभाकृतलक्षणे—“व्यत्ययोऽप्यास्ताम्” इति । स इत्य पुद्गलपरमाणूनां
न कालविशेष 'सृष्ट्वा' बादर "द्वि" चि द्वयपुद्गलपरावर्तो भवतीति प्रथम । इह
संगतराजान्तरे पर्यटनेष्वनीतोऽनेकैर्भवद्भूतैः सकललोकगतिन सर्वानपि पुद्गलान् यावता
न औदारिकगरीरवैजियगरीरतैजसगरीर-आषा भाषापान-अन कर्मणगरीरलक्षणपदार्थ-
हण्येव यथास्य परिणमस्य भुयसि स तावत्प्रमाण कालो द्वयतो बादर पुद्गलपरावर्तो
नीति तात्पर्यमिति ।

अभिहितो बादरो द्वयपुद्गलपरावर्त । इदानीं सूक्ष्मद्रव्यपुद्गलपरावर्तमाह—“सुहुमो
जयर” चि सूक्ष्मो द्वयपुद्गलपरावर्तो भवतीति सम्बन्ध । कथम् ? इत्याह—“ससकान्य
न्” । न्यनरम्भात् । मसकान्यतरेण, विमक्तिव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् । इदमत्र हृदयम्—सप्ताना
गारिकवैजियतैजस-आषा-भाषापान-अन-कर्मणमध्यादन्यतरेण पुनरेकेन केनचिदौदारिका
या पूर्ववर्णितप्रकारेण सकललोकवर्तिपुद्गलानां स्पर्शने औदारिकादिशरीरतया गृहीत्वा
वने सूक्ष्मद्रव्यपुद्गलपरावर्तो भवति । विवक्षितमैदाविशेषे षडभिर्भेदे परिणमिता अपि न
न्त इति । एषे त्वाचाया एव द्वयपुद्गलपरावर्तस्वरूप प्रतिपादयन्ति, तथाहि—यदैको
तोऽनेकैर्भवद्भूतौदारिकगरीरवैजियगरीरतैजसगरीर-कर्मणगरीरचतुष्टयरूपतया यथास्व
ल्लोकावर्तिन सर्वान् पुद्गलान् परिणमस्य भुयसि तदा बादरो द्वयपुद्गलपरावर्तो भवति ।
ए पुनरौदारिकादिचतुष्टयमध्यादकेन केनचित् शरीरेण सर्वपुद्गलान् परिणमस्य भुयसि शेष
प्रपरिणमितास्तु पुद्गला न गृह्यन्त एव तदा सूक्ष्मो द्वयपुद्गलपरावर्तो भवतीति ॥ ८७ ॥

उक्तो द्वेयाऽपि द्वयपुद्गलपरावर्त । सम्प्रति क्षेत्र-काल भावपुद्गलपरावर्तान् बादर-सूक्ष्ममे-
तान् निरूपयामहे—

लोगपणसोसप्पिणिसमया अणुभागवधठाणा य ।

जंहाहकममरणेण, पुद्वा विस्ताइ धूलियरा ॥ ८८ ॥

लोकस्य-चतुर्दशरज्ज्वात्मकत्रसण्डम्य प्रदत्ता-निर्विभागा माया लोकप्रदेशा, तथो

एत्वं प्रदेशोत्कर्षस्तमुत्कृष्टप्रदेशमिति यावत् । इत् संजीनि विशेष्यम्, जोगागितु विशेषणानि । अत्र च यो मा पूर्विकां मिया निदधाति तस्य सर्वजीवेभ्य उरुष्टा चेष्टा भवति, तथैव चोत्कृष्टप्रदेशबन्धो भवतीति संजिघ्रणम् । संययि जपन्ययोग्योत्कृष्टयोगी च भवत्यनो जपन्ययोगि-
व्युदासाधेमुत्कृष्टयोगिग्रहणम्, तस्यैवोत्कृष्टप्रदेशनभात् । संययप्यर्थासक्तो नोत्कृष्टप्रदेशवन् वि-
धातुमलमरूपरीर्यत्वात् तस्येति पर्याप्तग्रहणम् । अत्रिधम्यापि बहुलग्नप्रवृत्तिवचकस्य भागवा-
ह्यात् स्तोत्रप्रदेशबन्धो लभ्यते इत्यल्पतरप्रवृत्तिवधीत्युक्तम् । तस्मादेवशिष्यनिरोपविशिष्टो
जन्तुरोत्कृष्ट प्रदेशबन्ध विधत्ते इति । तर्हि जपन्य प्रदेशबन्ध क्व करोति ? इत्याह—“जह
न्नय तस्स वधासे” चि जपन्य अत्र जपन्यक, “यानादिम्य” (सिद्ध० ७-३-१५) इति
स्वार्थे क प्रत्यय, त जपन्यक प्रदेशबन्धमिति प्रथम । ‘तस्य’ पूर्वप्रतिपत्तय विशेष्यस्य
विशेषणकलापस्य च ‘व्यत्यासे’ विपर्यये सति जन्तु करोतीति योग । अयमर्थ—बहु-
तरप्रवृत्तिबन्धको मन्दयोगोऽप्यर्थासक्तोऽसंजी जीवो जपन्य प्रदेशबन्ध निदधातीति ॥ ८९ ॥

अभिहित सामान्येनोत्कृष्ट-जपन्यप्रदेशबन्धम्यामी । सम्प्रति मूलप्रवृत्तीरुपरप्रवृत्तीश्च
प्रतीत्य उत्कृष्टप्रदेशबन्धम्यामिन निरूपयन्नाह—

मिच्छ अजयचउ आऊ, नितिगुण विणु मोरि सत्त मिच्छाई ।

छण्ह सतरस सुहुमो, अजया देसा नितिकसाए ॥ ९० ॥

“आऊ” चि आयुष उत्कृष्टप्रदेशबन्धम्यामिन पञ्च, तथा—“मिच्छ” चि मिथ्या
दृष्टि “अजयचउ” चि अयतेन—अविरतसम्यग्दृष्टिना उपलक्षिताश्चत्वार—अविरतसम्यग्दृष्टिदे-
विरत प्रमत्ता-ऽप्रमत्तलक्षणा पञ्चैव जना “अप्पयरपयडिउधी” (गा० ८९) इत्यादिमणि
तगाथासम्भवद्विशेषणविशिष्टा आयुष उत्कृष्टप्रदेशबन्धमुपकल्पयन्ति । सम्यग्मिथ्यादृष्टिरपूर्वकर-
णादयश्चायुर्न वधन्तीति नेह गृहीता । सास्वादनस्तर्बापुर्ध्नात्येव स किमिति न गृहीत
इति चेद् उच्यते—तत्रोत्कृष्टप्रदेशबन्धनोत्कृष्टयोगाभावात् । तथाहि—अनन्तानुबन्धिनामु-
त्कृष्टोऽनुत्कृष्टश्च प्रदेशबन्धो मिथ्यादृष्टौ साद्यध्रुव एव भणियते, यदि तु सास्वादनेऽप्युत्कृष्ट-
योगो लभ्यते तदाऽसाद्यम्यनन्तानुबन्धो वध्नात्येव, अतो यथाऽविरतादिष्वप्रत्याख्यानावरणादि
प्रवृत्तीनामुत्कृष्टप्रदेशबन्धसद्भावतोऽनुत्कृष्ट प्रदेशबन्ध साद्यादिचतुर्विकल्पोऽप्यभिधास्यते तथै-
वानन्तानुबन्धिना मिथ्यात्वभागलाभात् सास्वादने उत्कृष्टप्रदेशबन्धसद्भावतोऽनुत्कृष्ट प्रदेशबन्ध
साद्यादिचतुर्विकल्पोऽपि स्यात्, न चेव निर्दि(दे)क्ष्यते, तस्माद् ज्ञायतेऽल्पकालावित्वेन तथा
विधप्रयत्नामानान्यतो वा कुतश्चि कारणात् सास्वादनम्योत्कृष्टयोगो नास्ति । किञ्च अनन्तरमे-
वोपरप्रवृत्तिभ्यामित्ये मतिज्ञानावरणादिप्रवृत्तीना प्रत्येक सूक्ष्मसम्परायादिभ्योत्कृष्ट प्रदेशबन्धमभि-
धाय भणितशेषप्रवृत्तीना मिथ्यादृष्टिमेवोत्कृष्टप्रदेशबन्धम्यामिन निर्देक्ष्यति न सास्वादनम्, यद्
वक्ष्यति—“सेसा उक्कोसपण्णगा मिच्छो” (गा० ९२) । बृहच्छतकेऽप्युक्त—

सेसपण्णमुकड मिच्छो ॥ (गा० ९६) इति ।

अतोऽपि ज्ञायते ‘नास्ति सास्वादनम्योत्कृष्टयोगसम्भव’ । अतो ये सास्वादनमप्यायुष
उत्कृष्टप्रदेशबन्धम्यामिनमिच्छन्ति तमतमुपशणीयमिति स्तितम् ।

“वितिगुणं विष्णुं मोहिं सत्तु मिच्छाद्” इति ‘मोहे’ मोहनीयम्योक्तृष्टप्रदेशावधम्यामित्ये
‘द्वितीय-वृत्तियगुणौ विना’ मास्वादनसम्बद्धि-भम्यामिच्छादृष्टिगुणस्थानके च वर्धयित्वा शेषाणि
मिच्छादृष्ट्यादीनि अनिवृत्तिबाधरान्तानि सप्त गुणस्थानकान्यधिविचिन्ते ।

इदमत्र हृदयम्—मिच्छादृष्टि-अविरत-देसविरत प्रमत्ताऽप्रमत्ताऽयूचकणाऽनिवृत्तिषाद्
रगुणस्थानकवर्तिनः सप्त जना उत्कृष्टयोगे वर्तमानाः सप्तरिषवचका मोहम्योक्तृष्ट प्रदेशावध
कुर्वन्ति । अन्ये तु सास्वादन-मिच्छावपि सङ्गृह्य “मोहम्म नव उ टागानि” इति पठन्ति तेषां
न युक्तियुक्तम्, यत् सास्वादनम्योक्तृष्टयोगो न लभ्यते इत्युक्तमेव, मिच्छेऽयुक्तृष्टयोगो न
लभ्यते । तथाहि—द्वितीयकपायागानुक्तृष्टप्रदेशावधम्यामिनमविरतमेव निर्दिश्यन्ति “अत्रवा
देसा वितिक्माद्” इति वचनात् । यदि तु मिच्छेऽयुक्तृष्टयोगो लभ्यते तदा सोऽपि तस्मा
मिनया निर्दिश्येत । १ च वक्तव्यम्—मिच्छादृष्टनरप्रवृत्तिनिषेधोऽविरत इत्ययमेव गृहीतः, यतो
ऽविरतोऽपि मूलमहतीनां सप्तविषवचकमन्त्रं ग्रहीष्यते, मिच्छोऽपि सप्तरिषवचकं पृथक्, उत्तरमह
तीरपि मोहनीयस्य सप्तदशाविरतो बध्नाति, मिच्छोऽप्येतावतीरेव, तस्मान्मुक्तृष्टयोगाभावात् विनाय
नापरं तत्परित्यागो कारणं समीपमाहे इति । मिच्छेऽयुक्तृष्टयोगाभावात् सर्वत्र मोहोक्तृष्टप्रदेशा
वधका इति स्थितम् । “छण्डं सनरम सुहृत्” इति मूलमहतीनां ‘दण्णा’ ज्ञानावरण-दण्णा
वरण-वेदनीय-नाम-गोत्राऽन्तरायलक्षणानां सूचकत्वात् सूत्रस्य ‘सूदन’ सूक्ष्मात्पराय उक्तृ
ष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेशावधं विदधाति । सूदनसम्परायो हि मोक्षोऽऽयुगी न बध्नाति, अतस्तद्वा
गोऽधिको लभ्यत इत्यस्यैव ग्रहणमिति । तथा ‘सप्तदशानां ज्ञानावरणपक्षक-दण्णावरणवत्पुष्टय
मातवेदनीय-यथा कीर्ति-उच्चैर्गोत्राऽन्तरायपक्षक-ज्ञानावुत्तरमहतीनां सूदनसम्पराय उक्तृष्टयो
वर्तमान उत्कृष्टप्रदेशावधं विदधाति, मोक्षोऽऽयुगी असौ न बध्नातीत्यत्र तद्वागोऽधिको लभ्यते ।
अपरं च दण्णावरणभागो नामभागश्च सर्वोऽपीह बध्नासन्न दण्णावरणवत्पुष्टयस्य दण्णा
कस्या भवतीति सूक्ष्मसम्परायस्यैव ग्रहणम् । “अजया देवा विनिवृत्ताः” इति ‘अजया’
अविरतसम्बद्धयः सप्तविषवचकत्वात् उत्कृष्टयोगे वर्तमाना ‘द्वितीयकपाया’ अग्रज-
पानुक्तृष्टप्रदेशावधान् विदधाति, मिच्छात्वमनन्तनुबध्निष्यते ॥ अग्रजत्वमन्तद्वागोऽधिको लभ्यते
लभ्यत इत्यमीषामेव ग्रहणम् । तथा ‘दिशा’ देगाविरता सप्तविषवचकत्वात् उक्तृष्टयोगे वर्त
माना ‘वृत्तियकपाया’ प्रत्याभ्यागवरणान्मुक्तृष्टप्रदेशावधान् कुर्वन्ति, अग्रजत्वमन्तद्वा
पानानप्यमी अवधका अतस्तद्वागोऽधिको लभ्यत इति कृत्वा ॥ १० ॥

पण अनियदी सुख्याङ्गराउसुरमुभगनिगयिउण्डिदुग ।

समपउरसमसाय, धरूर मिच्छो व सम्मो या ॥ ११ ॥

“११” इति पद्यमहती—पुरववेद-मंजवत्पुष्टयलक्षणा अनिवृत्तिबाध-समोक्तृष्टयोगे
वर्तमान उत्कृष्टप्रदेशावधका करोति । तत्र पुरववेदस्य पुरवद-समोक्तृष्टप्रदेशावधका करोति, सप्त
अमायुक्तृष्ट प्रदेशावधका करोति, हास्यरवि-अय-उत्तुङ्ग-वर्णा लभ्यत इत्यस्यैव ग्रहणम् । एवं
सनकोभम्यानिवृत्तिबाध पुरवदपक्षे स्वरचित्तो संवत्सरावधिवत्पुष्टय सप्त उत्कृष्टयोगे वर्त

स्थिराऽस्थिरयोरैकतरं शुभाऽऽगमयोरैकतरं सुभगनाम सुम्बरनाम आदेयनाम यग कीर्ति
 अयग कीर्त्योरैकतरं निर्माणमितिलक्षणा वा निर्वर्तयन् उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेशवच
 करोति । एकोनत्रिंशतोऽधमनवपेष्टिवद् न वध्यते, त्रिंशद्वधे तु वध्यते, केवल भागवाहुस्यात्
 तत्रोत्कृष्टप्रदेशवचो न लभ्यत इत्येकोनत्रिंशद्वधगतस्यैव प्रष्टममिति सम्पदष्टि-मिध्यादृष्टो-
 विरोधेन भावितस्योदशानामपि प्रहृतीनामुत्कृष्ट प्रदेशवच इति ॥ ०१ ॥

निदापयत्तावुजुयलभयकुच्छातित्य सम्मगो सुजई ।

आहारवुग सेसा, उक्कोसपणसगा मिच्छो ॥ ९९ ॥

निदा प्रचला द्वयोर्युगलयो समाहारो द्वियुगल-हाम्भरति अरति गोकाम्य, मय "कुच्छ"
 ति जुगुप्सा "तिथ" ति तीर्थकरणमेत्येतत् प्रहृतिनवक सम्पद् गच्छति ज्ञानादिमोक्ष
 मार्गमिति सम्पद्ग - सम्पदष्टि- उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेश वधाति । तत्र निदा प्रचल
 योरविरतसम्पदष्टिपादयोऽपूर्वकरणान्ता सर्वोत्कृष्टयोगे वर्तमाना सप्तविषयवचकादे एक द्वी वा
 समयावुत्कृष्ट प्रदेशवच कुर्वन्ति, आयुर्द्वन्द्वभागोऽधिको लभ्यत इति सप्तविषयवचकप्रमाणम् ।
 स्थानाद्विधिक सम्पदष्टिपादो न वध्यन्त्यन्तज्ज्ञागलामोऽपि मवतीति सम्पदष्टिनामेव प्रमाणम् ।
 मिध्यादृष्टि-साम्बादनौ सत्याद्विधिक वधीत इति नेह गृहीतौ । मिध्यात्वेन न वधानि, वेच-
 जुगुप्सात्वा तस्योत्कृष्टयोगो न लभ्यत इति सोऽपि मेदादिह । हाम्भरति अरति गोक मय
 जुगुप्सनां तु ये ये सम्पदष्टिपादविरतापूर्वकरणान्तां मध्ये तद्वधकगते ते उत्कृष्टयोगे वर्त
 माना उत्कृष्ट प्रदेशवचमभिनिर्वर्तयन्ति, मिध्यात्वभागो लभ्यत इति सम्पदष्टिप्रमाणम् । तीर्थ
 वराणां सम्पदविरतापूर्वकरणान्त सम्पदष्टिप्रहृतिगसप्तविषयवचो देवगति देवानुर्ग
 पक्षन्द्रियनाति वैविध्यगरीरं वैविद्याज्ञोपाह्न समचमुरभर्मस्थानम् उपपुण्यनाम परापातनाम
 प्रशस्तविहायोगति व्रसनाम बादरगाम पर्याप्तनाम प्रत्येकनाम स्थिराऽस्थिरयो शुभाऽऽगमयो
 र्यग कीर्ति अयग कीर्त्यो वृथगन्यतरं सुभगनाम सुम्बरनाम आदेयनाम वर्णवतुर्ग तद्वध-
 मणे अगुरुलपु उपपातनाम निर्माणमित्येतामष्टाविगति तीर्थकरणमसहिताकनविन्त इव
 गतिमायोग्यामुत्तरप्रहृतीर्बधन् उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्ट प्रदेशवच करोति, मिध्यादृष्टि-
 तद् न वधातीति सम्पदष्टिप्रमाणम् । तीर्थवराणामसहिताद्यवयोविगत्यादिवा पूर्वलक्षणा
 मात्र उत्तरप्रहृतयो न वध्यन्ते । त्रिंशदेकत्रिंशद्वधौ तु पूर्वोक्तत्वात् तीर्थवराणां वधो
 वध्यते, वेवह तत्र भागवाहुस्यादुत्कृष्टप्रदेशवचो न लभ्यत इति दोषपरिहारे वैविध्यवचक
 तिथवचप्रमाणम् । तथा 'सुयति' सोभनसाधु प्रमादशदममत्तनिरपुवचरमथ दृढते, दृढरति
 प्रमादरहितत्वेन सुयतिस्वात् तत्तत्तत्तौ द्वावपि देवगति देवानुर्गपि पक्षेन्द्रियनाति वैवि
 द्यगरीरं वैविद्याज्ञोपाह्न समचमुरभर्मस्थान परापातनाम उपपुण्यनाम प्रशस्तविहायोगति
 नाम बादरगाम पर्याप्तनाम प्रत्येकनाम स्थिरनाम शुभनाम सुभगनाम सुम्बरनाम आदेयनाम
 यग कीर्तिनाम वर्णवतुर्ग सैवस-कर्मणे अगुरुलपु उपपातनाम निर्माणमित्येतामष्टाविगति
 तारीम् आहारवचकज्ञोपाह्नमित्येन देवगतिमायोग्य त्रिंशदादेतामष्टाविगतिवचक इति उत्कृ
 ष्टयोगे वर्तमानो आहारवचकज्ञो-आहारवचकज्ञोऽष्टाविगतिवचक इति ।

तीर्थकरनामगतिने एकत्रिणहरोऽन्तरात् वन्ते, तन्तु ११ मागसन्त्यात् १ मृदो । तथा
 'शेषा' भगिनात् पञ्चाशद्विंशति उदसि । श्याद्विंशति मिश्रतात् अत्रानुबन्धितानुप
 सीते-अनुपकरोन्-आरकायुक्त निर्मायुक्त-नरकगति-नरकायुक्तीं त्रिगतिं त्रिगानुक्तीं मनु
 प्यगति-मनुप्यानुक्तीं-अपेन्द्रियजाति-द्वीन्द्रियजाति-त्रीन्द्रियजाति-चतुर्गति-त्रयजाति-पञ्चन्द्रियजा
 ति-औदारिकशरीर-औदारिकाज्ञोपाङ्ग-नैम-काम-प्रथमसंज्ञेयता-प्रथमसंज्ञेयता-नैव
 प्काऽगुण्यु-उपपान परापात उच्छ्वास-अग-उपोत्ता अग-अगिगोमगि-गम-अग-आर
 सूक्ष्म-पयोसा अगस-अग्रे-आधारण म्मिग अगिर गुमाऽगुम दुर्मेग-दु-मग आदेया अग
 कीर्ति निर्माण-सीधेयैर्गतिभिः शेषेता वद्विष्टप्रत्यय 'उच्छ्वाप्रदेशात्' उच्छ्वाप्रदेशात्
 "मिच्छो" चि मिश्रादष्टिरेव करोति । तथादि-मनुप्यगति पञ्चन्द्रियजाति-औदारिकद्वि-
 तैवम-कामण-वणाच्चतुकाऽगुण्यु उपपान परापात उच्छ्वास-अग-आद-अग-प्रये-मिग-
 म्मिर-गुमा-अगुम अग-कीर्ति निर्माण-अग-पञ्चगिनिप्रहृतिगुमा नैता एकचत्वारिंशत
 सम्यहृष्टैर्बध एव गगच्छति । साम्नादनगु कानिद् वज्जानि परं तस्यो-हृष्टयोगो न तस्यो-
 एता एकचत्वारिंशत् प्रहृतीर्मिथ्यादष्टिरेवोच्छ्वाप्रदेशयोगे वनंमातो मूत्रप्रहृतीमासुप्रहृतीनां च यथा
 सम्भ्रमरूपतरवधक उच्छ्वाप्रदेशा करोति । या अपि चोक्तम्यस्या पञ्चगिनिप्रहृत्य
 सम्यहृष्टैर्बधे समागच्छन्ति ताम्पि मये औदारिक-तैवम-कामण-वणादिचतुकाऽगुण्यु
 उपपात-आदर प्रत्येका अगिराऽगुमा अग-कीर्ति निर्माण-अग-पञ्चदश-प्रहृतीनामपयोसिरे-
 न्द्रिययोग्यो नास्तम्योविंशतिप्रहृतिनिष्पन्न तैवम-कामण-वणादिचतुकाऽगुण्यु-उपपान-नि
 र्माण तिर्यग्गति तिर्यगानुपूर्वी-अपेन्द्रियजाति-औदारिकशरीर-कुण्डलस्थान-स्थान-आद-सूक्ष्म-
 तरा-अपयोस प्रत्येक-साधारणान्यतरा अगिराऽगुम-दुर्मेगा-आदेया अग-कीर्ति-अग-वध ते
 नैव सह बध्यमानानामुच्छ्वाप्रदेशवधो लभ्यते, नोत्तरे पञ्चगित्यादिबधै, मागबाहुल्यात् ।
 शेषाणां तु मनुप्यद्विष्ट पञ्चन्द्रियजाति-औदारिकाज्ञोपाङ्ग परापात-उच्छ्वास-अग-पयोस म्मिर
 शुभलक्षणाणां दशप्रहृतीनां यथासम्भव पर्याप्तैर्नेन्द्रिया अयोसत्रसयोग्यपञ्चविंशति-नैव सह
 बध्यमानानामुच्छ्वा प्रदेशवधो लभ्यते, नोत्तरे पञ्चविंशत्यादिबधै, मागबाहुल्यादेव । नाप्य
 धस्तनेन त्रयोविंशतिबधेन, तत्रैतासा बधामागादेव । तौ च त्रयोविंशति-पञ्चविंशति-धौ
 सम्यहृष्टैर्न मनत, देव पर्याप्तमनुप्यप्रायोग्यबधकत्वात् तस्येति अत एतामामपि पञ्चविंशति
 प्रहृतीनां यथोक्तप्रकारेण त्रयोविंशत्या पञ्चविंशत्या च सह बध्यमानानां सप्तविषयक
 उच्छ्वाप्रदेशो मिथ्यादष्टिरेवोच्छ्वा प्रदेशवध करोतीति ॥ ९२ ॥

निरूपितमुत्तरप्रहृतीनामुच्छ्वाप्रदेशवधस्वामित्वम् । अधुना तासामेव जघन्यप्रदेशवध
 स्वामित्वमभिहितुराह—

सुमुणी दुग्नि असन्नी, नरयतिग सुराउ सुरविउन्विदुग ।

सम्मो जिण जहन्न, सुहुमनिगोपाहरणि सेसा ॥ ९३ ॥

'सुमुनि' प्रमादरहितत्वेन प्रधानसाधु-अप्रमत्तयति "दुग्नि" चि द्वे प्रहृती आहारकश्च

रीरा ऽऽनारकाक्षोपाङ्गलक्षणे जप-यपदेशो बध्नाति । अयमर्थः—परावर्तमानयोगो घोरानयोगी
 स्य, अष्टविधबन्ध स्वप्रायोग्यार्जनपन्थवीर्ये व्यग्रस्थितो नास्तौ देवगति देवानुपूर्वी पथे
 द्वियगति वैत्रियगरीर वैत्रियाक्षोपाङ्ग समचतुरस्रसंस्थानम् उच्छ्वासताम पराधीतनाम प्रशस्त
 विद्यायोगति प्रसन्नाम बादरनाम पर्याप्तनाम प्रत्येकनाम स्थिरनाम शुभनाम यश-कीर्तिनाम
 सुभगनाम सुस्वरनाम आदेशनाम वर्णचतुष्क तैजस-कामणे अगुरत्पु उपपात निर्माण तीर्थ
 करनाम आनारकाक्षरीरम् आनारकाक्षोपाङ्गमित्येवमेकत्रिंशत् प्रवृत्तीबध्नन् अपमपयतिराहारक-
 शरीरा ऽऽनारकाक्षोपाङ्गलक्षणे द्वे प्रवृत्ती जप-यपदेशो बध्नाति । त्रिंशद्भेदोऽप्येते बध्येते परं
 तत्रास्या भगा इत्येकत्रिंशद्भेदवद्वयम् । एतच्च प्रवृत्तिद्वयमयं न बध्यत इत्यप्रमत्तयति-
 प्रवृत्तम् । तथा अस्मिन्नामान्योक्तावपि धोतमायोग परावर्तमानयोग इत्यर्थः, नरकत्रिक-
 ारकगति-नरकानुपूर्वी-नरकापुन्यपण सुराय इत्येताश्चतस्रः प्रवृत्तीर्जपन्यप्रदेशबन्धा करोति ।
 तथाहि—शुद्धिर्न-श्वस्तेनो-वायु-वनस्पतिरूपिक-ह्रीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिया देव-नारकोऽप
 स्यमावादेवैताश्चतस्रः प्रवृत्तीर्न बध्नीतीति चेदापि विद्यन्ते । असंख्यप्यपर्याप्तकस्तथाविधसंज्ञेन
 विगुह्यमावाद् नैना बध्नाति, अतः सूत्रे सामान्योक्तावपि “व्याख्यातौ विशेषप्रतिपत्तिः” इति
 न्यायात् पर्याप्तकोऽसौ द्रष्टव्यः । सोऽपि यथेकस्मिन्नेव व्यायोगे काययोगे वा चिरमवनिष्ठ
 मानो गृह्यत तदा तीव्रचेष्टो भवेत् । योगासु योगान्तरं पुनः सङ्कामत स्वभावादरूपचेष्टा भव
 तीति परावर्तमानयोगप्रवृत्तम् । ततश्च परावर्तमानयोगोऽष्टविध बध्नन् पर्याप्तोऽसंज्ञी स्वप्रायोग्य
 बन्धनपन्थवीर्ये वतगा प्रस्तुतप्रवृत्तिचतुष्टयभ्यैकं चतुरो वा समयान् यावद् जपन्यप्रदेशबन्ध
 करोतीति परमाथ । पर्याप्तजप-ययोगमन्योऽन्योऽपि चतुःसमयावसांस्त्वादुत्तरवर्षाभ्येव काल
 नियमो द्रष्टव्यः । ननु पर्याप्तसंज्ञी निमित्तं प्रवृत्तप्रवृत्तिचतुष्टयं न बध्नाति ? इति चेद्
 उच्यते—प्रभूतयोगत्वात्, जपन्योऽपि हि पर्याप्तसंनियोग पर्याप्तसंस्तु-कृतयोगादप्यसङ्क्षेप
 गुण इति । तथा “सुरविजिदुग” इति द्विकशब्दस्य प्रत्येक सम्बन्धात् सुरदिकं—सुरगति
 सुरानुपूर्वीरूपं वैत्रियद्विकं—वैत्रियगरीरं वैत्रियाक्षोपाङ्गलक्षणे “जिननाम” तीर्थकरनामे येतद् प्रवृ
 त्तपथक “समो” इति सम्यग्दष्टि “व्याख्यातौ विशेषप्रतिपत्तिः” इति न्यायाद् भवाद्यममे
 वतमान “जह्म” इति जपन्य-जप-यपदेशं करोति ।

तथाहि—कश्चिद् मनुष्यस्तीर्थकरनाम बद्धा देवेषु सन्तुल्यतः प्रथमसमय एव मनुष्यगति
 प्रायोग्या तीर्थकरनाममहिता नामप्रवृत्तिविगत मनुष्यगतिमनुष्यापूर्वी पथेन्द्रियजगतिरौदारिक
 शरीरमौदारिकाक्षोपाङ्ग समचतुरस्रसंस्थानं वज्रपभनाराचसंहनन पराधानमुच्छ्वासं प्रशस्तविग्यो
 गतिस्वसं बादरं पर्याप्तं प्रत्येकं स्थिरा ऽस्थिरयारेकर्तरं गुमा गुमयारेकर्तरं यग कीर्ति अयग की
 र्त्यारेकर्तरं सुभग सुस्वरमादेश तीर्थकरनाम वर्णचतुष्क तैजस-कामणे अगुरत्पु उपपात निर्माण-
 मिनिलक्षणा बध्नन् मूल्यवृत्तिगतिबन्धकोऽनिरतमम्यगृहि स्वप्रायोग्यजपन्यवीर्ये वतमानस्ती
 थकरनाम जप-यपदेशबन्ध करोति । नारकोऽपि श्रेणिकादिबन्ध तद्बन्धक सम्भवति, परदिष्ट
 देवोऽप्ययोगत्वाद्दुत्तरवासी गृह्यते, नारकपु त्वेवमन्यो जपन्ययोगो न रम्यतेऽन्येतेषु समुपगो

नेह गृहीत । तियञ्चस्तु तीर्थंकरनाम न बध्नन्तीत्युपेक्षिता । मनुष्यास्तु भवाद्यसमये तीर्थंकर
नामसहिता नाम एकोनत्रिंशत्तमेव बध्नन्त्यतस्तत्राल्पा भागा भवति । एकत्रिंशद्वन्धस्तु तीर्थंकर
नामसहित सयत्तस्यैव भवति, तत्र च वीर्यमरूप न लभ्यते । अन्येषु तु नामनघेषु तीर्थकरना
मैव न बध्यतेऽत शेषपरिहारेण त्रिंशद्वन्धकस्य देवस्यैव ग्रहणम् । देवद्विक-वैक्रियद्विक्रयोस्तु
बद्धतीर्थकरनामा देव-नारकेभ्यश्च्युता समुत्पन्नो मूलप्रकृतिसप्तविधगन्धको देवगतिर्देवानुपूर्वी
पञ्चेन्द्रियजातिर्वैक्रियशरीर वैक्रियाज्जोपाङ्ग समचतुरस्रसंस्थानम् उच्छ्वासं पराघात प्रशस्तविदा
योगति त्रसनाम चादरनाम पयासनाम प्रत्येकनाम स्थिराऽस्थिरयोरैकतर शुभा-ऽशुभयोरैकतर
यश कीर्ति अयश कीर्त्योरैकतर सुभगनाम सुम्बरनाम आदेयनाम वर्णचतुष्टय तैजस-कर्मणे अ
गुरुलघु उपघात निर्माण तीर्थकरनामेतिलक्षणा देवगतिप्रायोग्या नामैकोनत्रिंशत् निर्वर्तयन् स्व
प्रायोग्यसर्गजघन्यवीर्यं व्यवस्थितो भगवत्समये वर्तमानो मनुष्यो जपन्यप्रदेशनं च करोति । देव
नारका हि तावद् भगवत्प्रत्ययादेवैतत् प्रकृतिचतुष्टय न बध्नन्तीति नेहाधिकृता । तियञ्च पुनरभोग-
मूमिजा भवाद्यसमयेऽपि बध्नन्त्येतत्, केवल ते देवगतिप्रायोग्यामष्टाविंशतिमेव पूर्वप्रदर्शितस्वरूपा
रचयति, नैकोनत्रिंशदादिनधान्, तथा तीर्थकरा-ऽऽश्वरकसहितरात्, तिरश्चा तु तदवन्
कत्वात्, अतन्तेषु भागा अल्पे लभ्यन्ते इति तेऽपीह नाधिक्रियते । मनुष्यस्याप्यष्टाविंशति-
बन्धकस्य भागा बहवो न लभ्यन्ते । त्रिंशद् एकत्रिंशद्वन्धौ तु देवगतिप्रायोग्यौ सयत्तस्य भवत,
तत्र च वीर्यमरूप न लभ्यते । अन्ये तु देवगतिप्रायोग्यवधा एव न सन्तीत्यालोच्य एकोनत्रि-
ंशद्वन्धकस्य मनुष्यस्यैव ग्रहणम् । ननु तिर्यक्षु पर्यासासत्री देवगतिप्रायोग्यमेतत् प्रकृतिचतुष्टय
बध्नाति स कम्मादिह नाहीकृत उच्यते—प्रभूतयोगरत्नात्, अपर्याससंनियोगादि पर्यास-
संश्रियोगो जपन्योऽप्यसंश्रयेमगुण इति । “सुहुमनिगोयाइस्सणि सेस” चि सूक्ष्मनिगोदजी
योऽपर्यासक आदिक्षणे—भगवत्समये ‘देवा’ भणितेकादशप्रकृतिभ्योऽश्लिष्टा मनोत्तरशतसङ्ख्या
प्रकृतीराश्रित्य सर्वत्रान्यवीर्यलब्धिमुक्तो यथासम्भव च बह्वी प्रकृतीर्बध्नुन् जपन्यप्रदेशना
करोति, सर्गनामप्यत्र चपमद्भरात्, सर्वत्रजपन्यवीर्यस्य चारैर सम्भवादिति ॥ ९३ ॥

निरूपित जपन्यप्रदेशनं धर्माभित्वम् । अधुना प्रदेशबन्धमेव साधादिभङ्गकैरिप्यबाह—

पसणछगमपकुच्छावितितुरियरुसापविग्घनराणाण ।

मूलछगेऽणुकोसो, चउह वुहा सेसि सन्त्यथ ॥ ९४ ॥

दर्शनपदक-चतुर्दर्शनाऽचक्षुदर्शनाऽधिदर्शन-केवलदर्शनावरण विद्वा प्रचलारक्षण, भग
जुगप्ते “ वितितुरियकमाय ” चि कषायसङ्घट्टस्य प्रत्येक योगाद् द्वितीयकषाया—अप्रत्याप्या
नावरणा, तृतीयकषाया—प्रत्याप्यानावरणा, तुया—चतुर्थ्या कषाया संघट्टारूपषाया, वि
ध्नाति पद्य-दान-श्रम-भोग-उपभोग-वीर्यान्तरावाल्यानि, ज्ञाता-ज्ञानावरणाणि मतिज्ञावर
णं श्रुतज्ञानावरणाऽवधिज्ञानावरणं मनःपथायज्ञानावरणं-वेदज्ञानावरणं लक्ष्यानि पद्य इत्येताणां
मुद्रगद्विदुः भवे त्रिंशत् प्रकृतीनां तथा “मूलछगे” चि मूलप्रकृतिपदके—ज्ञाप्रवरण-दर्श
नावरण-वेदनीय-नाम-भोगा-अन्तरावरणेषुऽनुवृष्ट एव प्रदर्शय च “चउह” चि चतुर्था सादि
अनदि प्रुवाऽनुवृत्तचतुर्विकल्पोऽपि भवतीत्यर्थः । इदं तावद् यत्र सर्ववद्वयं कमण्डपा गृह्यते

त उक्त ए प्रदेशवध, तत स्कंधाणिमाभित्य यावत् सर्वस्तोककर्मस्कन्धग्रहण तावत् सर्वोऽप्यनुष्ठे इत्युक्तं । अनुष्ठे एमकारद्वयेन सर्वोऽपि प्रदेशवध मङ्गहीत । यत्र सर्वस्तोककर्मस्कन्धग्रहण त जपन्य प्रदेशवध, तत स्वधृदिमाभित्य यावत् सर्ववहुस्कन्धग्रहण तावत् सर्वोऽप्यजपन्य इति जपन्याऽवधन्यप्रकारद्वयेन सर्वोऽपि प्रदेशवध मङ्गहीत इति । अनया परिभाषया दर्शनावरणपट्टादीनामुत्तरप्रवृत्तीनामनुष्ठे प्रदेशवध सापादिचतुर्विकल्पो भवति ।

तथापि—चतुर्दर्शनावरणाऽचतुर्दर्शनावरणाऽविधिदर्शनावरण केवलदर्शनावरणलक्षणप्रवृत्तिचतुष्कविषय सप्तकर्म्योपशमकर्म्य वा सूक्ष्मसम्परास्य सर्वोत्कृष्टयोगे वर्तमानस्यैक द्वौ वा सममयी यावदुत्कृष्ट प्रदेशवध प्राप्यते । सूक्ष्मसम्परायो हि मोहनीयाऽऽद्य कर्मद्वय सर्वथा । बध्नाति, दर्शनावरणस्याप्येतदेव महत्प्रवृत्तिचतुष्टय बध्नाति, न शेषप्रवृत्ती, अतो मोहनीयाऽऽनुर्भागयोग्यधाम्यमत्र प्रवेशाद् निद्रापञ्चकभागस्यापि चात्र प्रवेशाद् बहुद्रव्यमिह लभ्यत इति सूक्ष्मसम्पराग्रहणम् । उक्त एव प्रदेशवध उक्तनीत्या उक्तैरेव योगेन भरतीत्युक्तप्रयोगग्रहणम् । उक्तप्रयोगावस्थाकारकानावानेव भवतीत्येक द्विमयग्रहणम् । एन चोक्तप्रदेशवध कृत्वा उपशान्तमोहावस्थां प्राप्त्य पुन प्रतिपत्य उक्तप्रयोगाद्वाऽत्रैव प्रतिपत्य यदाऽनुत्कृष्टप्रदेशवध करोति तदाऽग्री सादि, एतच्च स्थानमप्राप्तपूजापानादि सदा-निरन्तर बध्यमानत्वात्, ध्रुवोऽमव्यानाम्, अध्रुवो भव्यानामिति । निद्रा-मचरादिकस्य त्वविरतसम्यग्दृष्ट्यादयोऽपूर्वकरणा ता सर्वोत्कृष्टयोगादृश्य सप्तविधवधकाले एक द्वौ वा समयावुत्कृष्टप्रदेशवध विदधति । आधुर्द्रव्यभागोऽधिको लभ्यत इति सप्तविधवधग्रहणम् । स्थानाद्विधिक सम्यग्दृष्टयो न बध्नीयतन्मद्भागोऽपि भवतीति सम्यग्दृष्टीनामेव ग्रहणम् । मिथ्यादृष्टि-सांस्वादनौ स्थानाद्विधिक बध्नीत इति नेह गृहीतौ । मिश्रस्वेतञ्च बध्नाति, केवलमुक्तनीत्या तस्योत्कृष्टयोगो न लभ्यत इति सोऽपि नेहापिहित । एते चाविरतसम्यग्दृष्ट्यादयो यदोत्कृष्टयोगाद् बध्यवच्छेदाद्वा प्रतिपत्य अनुत्कृष्ट प्रदेशवधमुपकल्पयन्ति तदाऽग्री सादि, सम्यक्त्वं सहित चोत्कृष्टयोगमप्राप्तपूर्वाणामनादि, ध्रुवोऽमव्यानाम्, अध्रुवो भव्यानामिति । तथा भय-जुगुप्सयो सम्यग्दृष्टिरविरतादिरपूर्वकरणान्त उक्तप्रयोगे वर्तमान उक्त एव प्रदेशवध करोति, मिथ्यात्वभागो लभ्यत इति सम्यग्दृष्टिग्रहणम् । कषायभाग पुन सञ्जातिवात् कषायाणामेव भवति नैतयो । मिथ्यादृष्टिस्तु मिथ्यात्व बध्नातीति मिथ्यात्वभागो न लभ्यत इति सम्यग्दृष्टग्रहणम् । सांस्वादन-मिश्रयोस्तु लभ्यते मिथ्यात्वभाग, केवलमुक्तनीत्या तयोत्कृष्टयोगो न लभ्यत इति तावपि नेहापिहितौ । अपूर्वकणोपरिवर्तनस्तु भय-जुगुप्सौ न बध्नीत्यपूर्वकरणान्तविरोधणम् । एते चाविरतसम्यग्दृष्ट्यादयो यदोत्कृष्टयोगाद् बध्यवच्छेदाद्वा प्रतिपत्य अनुत्कृष्ट प्रदेशवधमुपकल्पयन्ति तदाऽग्री सादि, तन् स्थानमप्राप्तपूजापानादि, ध्रुवोऽमव्यानाम्, अध्रुवो भव्यानामिति । तथाऽन्याभ्यानावरणचतुष्टयस्योत्कृष्टयोगोऽविरतसम्यग्दृष्टि सप्तविधवधक उक्त एव प्रदेशवध करोति, मिथ्यात्वमनन्तानुबन्धिनश्चासौ न बध्नात्यनन्तद्रव्यमधिक लभ्यत इत्यस्यैव ग्रहणम् । मिथ्यादृष्टिर्मिथ्यात्वमनन्तानुबन्धिनश्च सांस्वादनस्त्वनन्तानुबन्धिनो बध्नातीति तयोर्ग्रहणम् । मिथ्यस्तु मिथ्या

स्वमतनानुमन्धनश्च न बध्नाति, केवलमुक्तनीत्या तस्योक्तप्रयोगो न लभ्यते । देशविरतसम्बन्ध-
मत्याख्यानावरणाद् न बध्नातीति शेषव्युदासेनाविरतसम्यग्दृष्टिरेवाधिकृत । एष चाविरतसम्बन्ध-
मत्वा बन्धव्यवच्छेदादुक्तप्रयोगाद्वा प्रतिपत्य पुनरनुक्तप्रदेशबन्ध विदधाति तदाऽसौ सादि, तत्
स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादि, ध्रुवोऽभ्यव्यानाम्, अध्रुवो भव्यानामिति । तथा मत्याख्यानावरणाच्च-
त्तस्योक्तप्रयोगो देशविरत सप्तविधप्रत्येक उक्तप्रदेशबन्ध करोति, अपत्याख्यानावरणाच्च-
सप्तसाधबन्धकोऽस्तस्माद्भागोऽधिको लभ्यत इति । एष च देशविरतो यदा बन्धव्यवच्छेदादुक्त-
प्रयोगाद्वा प्रतिपत्य पुनरनुक्तप्रदेशबन्ध करोति तदाऽसौ सादि, तत् स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादि,
ध्रुवोऽभ्यव्यानाम्, अध्रुवो भव्यामिति । तथा संज्वलनक्रोधसानिधृतिपादर मुवेदध धे व्यचिञ्जे
संज्वलनक्रोधादिचतुष्टय बध्नात् उक्तप्रयोगे स्थित उक्तप्रदेशबन्ध करोति, सिप्यात्वा ऽऽ
क्यायद्वादशकभाग सर्वनोक्तपायभागश्च लभ्यत इति कृत्वा । संज्वलनमात्रस्य स एव क्रोधवर्गे
व्यवच्छिन्ने संज्वलनमानाद्विषय बध्नात् उक्तप्रदेश करोति, क्रोधभागो लभ्यत इति कृत्वा । स
एव मानवधे व्यचिञ्जे माया-लोमौ बध्नात् मायाया उक्तप्रदेश करोति, मानभागोऽपि लभ्यत
इति कृत्वा । स एव मायानधे व्यचिञ्जे लोममेक बध्नात् तस्यैरोक्तप्रदेश करोति एक द्वौ
वा समयौ, एतच्च विशेषण मागपि द्रष्टव्यम्, समस्तमोहनीयभागस्तत्र लभ्यत इति लोमवधक
स्यैव ग्रहणम् । एष चानिधृतिपादरो यदा बन्धव्यवच्छेदादुक्तप्रयोगाद्वा प्रतिपत्य पुनरनुक्तप्र-
देशबन्ध करोति तदाऽसौ सादि, तत् स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादि, ध्रुवोऽभ्यव्यानाम्, अध्रुवो भव्या-
नामिति । तथा ज्ञानावरणपञ्चकाऽन्तरायपञ्चकविषय क्षपकस्योपशमकस्य वा सूक्ष्मसम्प्रापस्य
सर्वोक्तप्रयोगे वर्तमानस्यैक द्वौ वा समयौ यावदुक्तप्रदेश करोति । सूक्ष्मसम्प्रापस्य
हि मोहनीया ऽऽयुक्तमद्वय न बध्नाति, एतयोर्भागयोरप्यत्र ज्ञानावरणपञ्चकेऽन्तरायपञ्चके च
अथास्व मवेदाद् बहुद्वयमिह लभ्यत इति सूक्ष्मसम्प्रापमद्वयम् । इह चोक्तप्रदेशबन्ध कृत्वा
ज्ञान्तमोहावस्था धारया पुन प्रतिपत्य उक्तप्रयोगाद्वाऽपि प्रतिपत्य यदा पुनरनुक्तप्रदेशबन्ध
करोति तदाऽसौ सादि, एतच्च स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादि तदा-निरन्तरं बध्यमानत्वात्, ध्रुवो
ऽभ्यव्यानाम्, अध्रुवो भव्यानामिति ।

तदेव श्रित उक्तमद्वयनीयमनुक्तप्रदेशमध ज्ञानादिचतुर्विकल्पोऽपि भासित ।
शेषत्रयस्य वा धानौ इत्याह—“तुहा सेमि सधत्त” इति शेषे भणितोदाहृति उक्तप्र-
पत्त्या ऽऽपन्मप्रदेशवत्पत्त्यो सर्वत्र त्रिविधोऽपि द्विधा त्रिविकल्प एादि-अध्रुवलक्षणो बधो
भवतीत्यर्थ । तत्रानुक्तप्रमगनत्रमजानुक्तप्रमिश्रितोऽपि प्रवृत्तीनां सूक्ष्मसम्प्रापादिषु दर्शित,
स च तत्रप्रमनवा मध्यमानत्वात् सादि, सर्वथा बध्याभावेऽनुक्तप्रदेशमधे काऽपि न
भवतीत्यधुव । ज्ञानस्य पुनरेतस्या दिशत्यद्वयनीया प्रदेशकभोऽप्यात्मस्य स्वमन्दीयद्विक-
ल्प समश्लेषबन्धस्य सूक्ष्ममिगोऽस्य भवाद्यममये लभ्यते । ज्ञानप्रदेशबन्धो हि ज्ञान-
मोहेन भवन्नुक्तम्, स चयैव यथेष्टविशेषननिर्दिष्टस्य लभ्यते । द्वितीयादिसमयेषु पुन
सप्तमकृतकगुणरूपेण सर्वेषां बधन इति भव्यममवग्रहणम् । द्वितीयादिसमयव्यवस्थाय

स्यैक द्वौ वा सनयी यावदुत्कृष्ट प्रदेशवध प्राप्यते । सूक्ष्मसम्परायो हि मोहनीयाऽऽयु कर्मद्वय
न वध्नति, किन्त्वेनदेव प्रस्तुतकर्मपदक वध्नति, अतो मोहनीयाऽऽयुर्भागयोरथैव कर्मपदके प्रदे
नाद् बहुद्वयमिदं लभ्यते इति सूक्ष्मसम्परायग्रहणम् । उत्कृष्टश्च प्रदेशवध उक्तनीत्या उत्कृष्टेनैव
योगेन भवतीत्युक्तृष्टयोगग्रहणम् । उत्कृष्टयोगावस्थानकालश्चैतावानेव भवतीत्येक द्विसमयग्रहणम् ।
एन चोत्कृष्ट प्रदेशवध कृत्वा उपशान्तमोहावस्थां चारुण्य पुन प्रतिपन्त्य उत्कृष्टयोगाद्वाऽथैव
प्रतिपन्त्य यन् पुनरुत्कृष्टप्रदेशवध करोति तदाऽगौ सादि, एतच्च स्थानमप्राप्तपूर्वाभावनदि
मना-निरन्तरं बध्यमानत्वात्, ध्रुवोऽभ्यनानाम्, अध्रुवो अभ्यनानामिति ।

उक्तं चाना मूलमोहनीयमनुकृष्टप्रदेशवधवधतुर्विकल्प । दोषवधविके साधारिमन्त्रका
ना—“दुहा मेमि सवध” वि ‘शे’ मणितोद्धरिते जपन्याऽजपन्य-उत्कृष्टप्रदेशवधवधो
विदे ‘द्विषा’ सादि-अध्रुववधो द्विषातो वधो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।
‘द्विषा’ सादि-अध्रुववधो द्विषातो वधो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।
‘द्विषा’ सादि-अध्रुववधो द्विषातो वधो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।

अत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।
‘द्विषा’ सादि-अध्रुववधो द्विषातो वधो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।
‘द्विषा’ सादि-अध्रुववधो द्विषातो वधो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।

अत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।
‘द्विषा’ सादि-अध्रुववधो द्विषातो वधो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरुत्कृष्टवधाने यावदु न भवतीत्युक्तम् । जपन्य पुनरभीषां वध्नां कर्मणां प्रदेशवधो
उत्कृष्टवधो हि जपन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चाप्येव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।

सेदिअसम्बिज्जसे, जोगट्टाणाणि पयडिठिइमेया ।

ठिइयधञ्जवसायाणुभागठाणा असम्भुणा ॥ १॥

योग—वीर्यं तस्य स्थानानि—वीर्याविभागासप्तहस्तरूपाणि । त्रियन्ति पुनश्चानि भवन्ति ।
इत्याह—“सेदिअसम्बिज्जसे” ति श्रेणे असम्भेयांश्च भेष्यसम्भेयां । पुनरुक्तं भवति—श्रेणे-
र्वक्ष्यमाणरूपाया असम्भेयभागे यावन्त आकाशप्रदेशा भवन्ति तावन्ति योगस्थानानि, एतानि
चोत्तरपदापेक्षया सर्वस्तोकानीति शेषः । तत्र यथैतानि योगस्थानानि भवन्ति तथोच्यते—इह
मिलं सूक्ष्मनिगोदस्यापि सर्वजपन्यवीर्यलविसुक्ष्मस्य प्रदेशा केचिदल्पवीर्ययुक्ता, केचित् बहु
बहुतर-बहुतमवीर्येयानि । तत्र सर्वजपन्यवीर्ययुक्तस्यापि प्रदेशस्य मध्यस्थि वीर्यं केचिदल्प-
प्रेदेन च्छिद्यमानमसम्भेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान् भागान् प्रयच्छति, तस्यैवोदृष्टवीर्ययुक्त-
प्रदेशे यद् वीर्यं तदेतेभ्योऽसम्भेयगुणान् भागान् प्रयच्छति । उक्तं च—

पक्षाण णिज्जता, असंखरोमाण जप्पिय एण्मा ।

तप्पिय वीरियमागा, जीवपणमम्मि एहेके ॥

सच्चजहल्लगचिरिण, जीवपणमम्मि एणिया संमा ।

तपो असंखगुणिया, बहुविरिण त्रियपणमम्मि ॥

(घट० ५० भा० गा० ११८-११९)

भागा अविभागपलिच्छेदा इति चानयान्तरम् । तत्र सरस्वतीवायिभागपलिच्छेदक-
लोकासम्भेयभागवर्त्यसम्भेयप्रवरप्रदेशराशिसंख्यानां जीवप्रदेशाणां समानवीर्यपलिच्छेदनाया अप-
न्यैका वर्गणा, तत एवेन योगपलिच्छेदेनाधिकारां तावतामेव जीवप्रदेशाणां द्वितीयपण्णा, एव
मेवैकयोगपलिच्छेदबहुलका वर्धमानानां जीवप्रदेशानां समानजातीयरूपा एनीहमल्लका-
रसम्भेयभागप्रदेशराशिप्रमाणा वर्गणा दाप्या । एताश्चेतावत्योऽप्यसंखरपनया वदं स्थापनी ।

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०	७१	७२	७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०	८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०	९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

तत्र जपन्यवर्गणायां जीवप्रदेशा असम्भेयवीर्यभागा वता अप्यगच्छन्त्यादा ए-
भागान्विता स्थाप्यते । ते च जीवप्रदेशा एवैकस्यां वर्गणदामसंख्यप्रवरप्र-
देशानां अप्यसंखररूपाया प्रयत्नय स्थाप्यते । एताश्चेतावत्योऽप्यसंखरपनया वदं स्थापनी ।
स्पर्धकमित्युच्यते । अथ स्पर्धक इति कं शब्दार्थः । उच्यते—एवैक-
परस्परं स्पर्धन्ते वगणा यत्र तत् स्पर्धकम् । तत ऊर्ध्वमेवेन ह्यसदिभिर्बै-
जीवप्रदेशा न प्राप्यते, किं तर्हि । प्रथमस्पर्धकचरमवगणायां जीवप्रदेशेषु दावन्ते-
दास्तेभ्योऽसम्भेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणैरेव वीर्यपलिच्छदरपिका जीवप्रदेशा-
नामपि समानवीर्यभागानां समुदायो द्वितीयस्पर्धकस्यावगणा । तत्र एवैक-
समुदायो द्वितीया वर्गणा, एवमेवोत्तरबुद्धिप्राप्तयेना अपि श्रेण्यसम्भेयभागा-
दाप्या । एतासामपि समुदायो द्वितीयस्पर्धकम् । इत ऊर्ध्वं पुनरप्यव-
तर्हि ।

१ प्रथमा लिख्यमाना असंखरोणां वगणा प्रथमा । तत्र १० वीर्यप्रदेशा जीवप्रदेशा १०० ॥
तत्रैकवर्गणवीर्यं जीवप्रदेशा वगणा सङ्ख्या । ततोऽसंखररूपा वदुर्वीर्यं जीवप्रदेशा १०० ॥ १-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-११-१२-१३-१४-१५-१६-१७-१८-१९-२०-२१-२२-२३-२४-२५-२६-२७-२८-२९-३०-३१-३२-३३-३४-३५-३६-३७-३८-३९-४०-४१-४२-४३-४४-४५-४६-४७-४८-४९-५०-५१-५२-५३-५४-५५-५६-५७-५८-५९-६०-६१-६२-६३-६४-६५-६६-६७-६८-६९-७०-७१-७२-७३-७४-७५-७६-७७-७८-७९-८०-८१-८२-८३-८४-८५-८६-८७-८८-८९-९०-९१-९२-९३-९४-९५-९६-९७-९८-९९-१०० ॥ १-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-११-१२-१३-१४-१५-१६-१७-१८-१९-२०-२१-२२-२३-२४-२५-२६-२७-२८-२९-३०-३१-३२-३३-३४-३५-३६-३७-३८-३९-४०-४१-४२-४३-४४-४५-४६-४७-४८-४९-५०-५१-५२-५३-५४-५५-५६-५७-५८-५९-६०-६१-६२-६३-६४-६५-६६-६७-६८-६९-७०-७१-७२-७३-७४-७५-७६-७७-७८-७९-८०-८१-८२-८३-८४-८५-८६-८७-८८-८९-९०-९१-९२-९३-९४-९५-९६-९७-९८-९९-१०० ॥

स्यैक ह्यो वा समयो यावदुत्कृष्ट प्रदेशवध प्राप्यते । सूक्ष्मसम्परायो हि मोहनीया ऽऽयु कर्मद्वय
न वध्नाति, किन्त्वेतदेन प्रस्तुतकर्मपदक वध्नाति, अतो मोहनीया ऽऽयुर्मागयोरत्रैव कर्मपदके प्रवे
शाद् बहुद्रव्यमिह लभ्यत इति सूक्ष्मसम्परायग्रहणम् । उत्कृष्टश्च प्रदेशवध उक्तनीत्या उत्कृष्टेनैव
योगेन भवतीत्युत्कृष्टयोगग्रहणम् । उत्कृष्टयोगावस्थानकालश्चैतावानेव भवतीत्येक द्विसमयग्रहणम् ।
एन चोत्कृष्ट प्रदेशवध कृत्वा उपशान्तमोहावस्था चारुष्य पुन प्रतिपत्य उत्कृष्टयोगाद्वाऽत्रैव
प्रतिपत्य यदा पुनरनुत्कृष्टप्रदेशवध करोति तदाऽसौ सादि, एतच्च स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादि
सदा-निरन्तर बध्यमानत्वात्, अमुवोऽभव्यानाम्, अमुवो भव्यानामिति ।

उक्त वण्णा मूलप्रकृतीनामनुत्कृष्टप्रदेशवधश्चतुर्विकल्पः । शेषवधत्रिके साधादिभङ्गा
नाह—“दुहा सेसि सवत्थ” चि “शेषे” मणितोद्धरिते जघन्या-ऽजघन्य-उत्कृष्टप्रदेशवधत्वेनै
त्रिके ‘द्विधा’ सादि-अमुवल्क्षणो द्विकारो बन्धो भवति । तत्रानुत्कृष्टमणनप्रसङ्गेनोत्कृष्ट सूक्ष्म
सम्परायेऽनन्तरं दर्शित, स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादि, उपशान्तावस्थायो
पुनरनुत्कृष्टवधगमने चावश्य न भवतीत्यमुव । जघन्य पुनरमीषा वण्णा कर्मणा प्रदेशवधो
ऽपर्याप्तस्य सर्वमन्दवीर्यलब्धिकस्य सप्तत्रिधवन्धकस्य सूक्ष्मनिगोदस्य भवाद्यसमये लभ्यते ।
जघन्यप्रदेशवधो हि जघन्ययोगेन भवतीत्युक्तम्, स चास्त्यैव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते ।
द्वितीयादिसमयेषु त्वसावसङ्केत्यगुणवृद्धेन धीर्येण वर्धत इति भवाद्यसमयग्रहणम् । द्वितीयादि
समयेऽन्यमप्यनप्य वध्नाति, पुन सङ्घातेनासङ्घातेन वा कालेन पूर्वोक्तजघन्ययोग प्राप्य
स एव जघन्यप्रदेशवध करोति, पुनरजघन्यमित्येव जघन्याऽजघन्ययो प्रदेशवधयो संसर
ताममुमता द्वावप्येतौ सादि-अमुवी भवत इति ।

भाजिता मूष्मन्निवदकस्योत्कृष्टादिवन्धविकल्पा साधादिभङ्गकै । अथावशिष्टयोर्मोहा ऽऽ-
मुवोत्कृष्टादिप्रदेशवधान् साधादिविकल्पत प्ररूपयन्नाह—“दुहा सेसि सवत्थ” चि “शेषे” मणि
तोद्धरिते मोहे आपुषि च सप्तोत्कृष्टेऽनुत्कृष्टे जघन्येऽजघन्ये च प्रदेशवधे ‘द्विधा’ सादि अमुवन
क्षणो द्विरिक्त्वो बन्धो भवति । तत्र मिथ्यादृष्टि सम्पादयित्वाऽतिवृत्तिवादरान्त सप्तत्रिधवधकाले
उत्कृष्टयोगे वर्तमानो मोहनीयस्योत्कृष्टप्रदेशवध करोति, पुनरनुत्कृष्टयोग प्राप्त्वानुत्कृष्ट प्रदेश
वध करोति, पुनरनुत्कृष्ट पुनरजघन्यनुत्कृष्टमित्येवमुत्कृष्टाऽनुत्कृष्टप्रदेशवधयो संसरतां जन्तूनां
मे लभ्योत्कृष्टाऽनुत्कृष्टप्रदेशवधौ द्वावपि सादि-अमुवी भवत । जघन्याऽजघन्यौ त्वेतत्प्रदेश
वधौ यथा मूढमनोऽशदिषु संसरताममुमतां कर्मपदकस्थानान्तरमेव भाजितौ तथाऽत्रापि निर्दि
तेष्व मन्दर्नदौ । अयुक्तस्य त्वमुववधिवेदेव तत्प्रदेशवध उत्कृष्टादिचतुर्विकल्पोऽपि सादि
अमुव एव मन्दर्नति ॥ २४ ॥

त्रिकल्पे प्रदेशवध साधादिप्रकरणत । मण्यति प्रागुक्तचतुर्विकल्पे योगस्थानानि
कालग्रहण्य प्रदेशवध तत्कार्यं प्रयत्ने, तथा त्रिविधाध्यवसायस्थानानि कारण स्थिति
रित्येवमु तत्कार्यम्, अनुभागवध-ध्यवसायस्थानानि कारणम् अनुभागस्थानानि तु तत्कार्यं
वन्ते इति कृत्वा मण्यन्तरेणा वदार्थना परम्परमरुबहुत्वमविधिमुत्तम—

सेदिअसत्तिज्जसे, जोगद्धाणाणि पयडिठिहमेया ।

तिहपञ्चदशवसायाणु भागठाणा असत्तगुणा ॥ ९५ ॥

योग—वीर्यं तस्य स्थानानि—वीर्याविभागानां सद्भावरूपाणि । स्थितिं पुनस्तानि भवन्ति ।
इत्याह—“सेदिअसत्तिज्जसे” इति श्रेणे असद्भावोऽङ्गं श्रेण्यसद्भावोऽङ्गं । एतदुक्तं भवति—श्रेणे-
र्वक्ष्यमाणरूपाया असद्भावेभ्यो वायन्त आकाशप्रदेशा भवन्ति तावन्ति योगस्थानानि, एतानि
चोत्तरपदापेभ्यो सर्वमन्तोकाणीति शेषः । तत्र यथैतानि योगस्थानानि भवन्ति तथोच्यते—इह
निल सूक्ष्मनिगोदभ्यापि सर्वत्रपञ्चवीर्यरूपयुक्तस्य प्रदेशा केचिदस्पवीययुक्ता, केचित्तु बहु
बहुतर-बहुतमपीयेपि । तत्र सर्वत्रपञ्चवीर्ययुक्तस्यापि प्रदेशस्य सम्बन्धि वीर्यं केचिन्निगो-
दोदेन च्छिद्यमानमसद्भावेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान् भागान् प्रयच्छति, तस्यैवोक्तद्वीर्ययुक्ते
प्रदेशे यद् वीर्यं तदेतेभ्योऽसद्भावेयगुणान् भागान् प्रयच्छति । उक्तं च—

पक्षाए णिज्जना, असत्तलोणान् जत्तिय पणसा ।

तत्तिय वीरियभागा, जीवपत्तम्मि एवेहे ॥

सबज्जहत्तगविरिण्ण, जीवपत्तम्मि पैत्तिया संवा ।

ततो असत्तगुणिया, बहुविरिण्ण जियपत्तम्मि ॥

(गत० ५० भा० गा० ९९८-९९)

भागा अविभाषतिच्छेदा इति चानर्थान्तरम् । तत सर्वस्तोकाविभागपत्तिच्छेदप्रकृतितान्
लोकासङ्ख्येयभागवर्षसङ्ख्येयमन्तरप्रदेशाणिमद्भूताना जीवप्रदेशाना समानवीर्यपत्तिच्छेदतया अथ
न्यैका वर्गणा, तत एकेन योगपत्तिच्छेदेनाधिकानां तावतामेव जीवप्रदेशाना द्वितीयवर्गणा, एव
मेकैकयोगपत्तिच्छेदद्वारा वर्षमानानां जीवप्रदेशाना समानजातीयरूपा धनीकृतलोकाकाशप्रदेशे
रमङ्ख्येयभागप्रदेशराणिप्रमाणाना वर्गणा वाच्या । एताश्चेतावत्योऽप्यसत्त्वरूपनया यद् स्थाप्यन्ते ।

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०	७१	७२	७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०	८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०	९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

तत्र अथन्यवर्गणायां जीवप्रदेशा असद्भावेयवीर्यभागाविता अप्यसत्त्वरूपनया यद्
भागाविता स्थाप्यन्ते । ते च जीवप्रदेशा एकैकस्यां वर्गणायामसङ्ख्येयप्रतरप्रदे-
शाना अप्यसत्त्वरूपनया त्रयस्य स्थाप्यन्ते । एताश्चेतावत्य समुदिता एक वीर्य
स्पर्धकमित्युच्यते । अथ स्पर्धक इति कं शब्दार्थः ? उच्यते—एकैकोत्तरवीर्यभागद्वारा
परस्परं स्पर्धन्ते वर्गणा यत्र तद् स्पर्धकम् । तत ऊर्ध्वमेवेन द्वयादिभिर्वा वीर्यपत्तिच्छेदैरधिक
जीवप्रदेशा न प्राप्यन्ते, किं तर्हि ? प्रथमस्पर्धकचरमवर्गणाया जीवप्रदेशेषु यावन्तो वीर्यपत्तिच्छे-
दान्तेभ्योऽसद्भावेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणैरेव वीर्यपत्तिच्छेदैरधिका जीवप्रदेशा लभ्यन्ते, अनन्ते
वामपि समानवीर्यभागाना समुदायो द्वितीयस्पर्धकभ्याधवर्गणा । तत एकेन वीर्यभागेनाधिकानां
समुदायो द्वितीया वर्गणा, एवमेकोत्तरवृद्धिकमेतैता अपि श्रेण्यसङ्ख्येयभावावर्तिप्रदेशाणिमाना
वाच्या । एतासामपि समुदायो द्वितीय स्पर्धकम् । इत ऊर्ध्वं पुनरप्येकोत्तरवृद्धिर्न लभ्यते, किं तर्हि ?

१ प्रथमा च्छिद्यमाना अणुकायोसयां यथासत् प्रमाणा । तावन्ते वीर्यभागा जीवप्रदेशा एवैकप्रदेशम् ॥
सर्वत्रपञ्चवीर्य जीवप्रदेशे वाच्ये सङ्ख्या । ततोऽसङ्ख्यायुक्तं बहुवीर्यं जीवप्रदेशम् ॥ १ श्लो० १-२-१० म०
छा० मुद्रि० तणि ॥ १ श्लो० १-२-५५० त० ५० च प्र० ॥

उत्कृष्टं तु सर्वबहुतैरुत्क्रांतिक्रान्तूना एषि सर्वतो प्रमिता साङ्गन्मात्रं शिव इष्टमिति
साङ्गन्मात्रं सम्भ्रममाय भवति । तदाहुः सीमदाराध्यप्रादाः—

संब्रबहुअगणित्रीबा, निरंतरं अचिय भरिज्जमु ।

स्येत सबदिसाग, परमोहीसेच िदिडो ॥ (व्या० नि० मा० ३१) इति ।

ततो जप-यात् क्षेत्रादारभ्य प्रदेशपृष्ठा प्रबृद्धोत्कृष्टक्षेत्रविरमत्वे सत्प्रसङ्गोपमेदत्वमवधि
द्विक्रम्य क्षेत्रतारतम्येन भवति, अतस्तदाधारकस्यावधिक्षेत्राधिक्रम्यापि नानाजीवानां क्षेत्रादिभेदेन ब-ध
मैचिभ्याद् उदयवैचिभ्याद्वाऽसङ्ख्येयगुणभेदत्वम् । एवं नानाजीवानामित्य मतिज्ञायावरणादीनां
क्षेत्राणामप्यावरणानां तथाऽन्यासामपि सर्वासा मूलप्रकृतीनामुत्तरप्रकृतीनां च क्षेत्रादिभेदेन बन्ध
मैचिभ्याद् उदयवैचिभ्याद्वाऽसङ्ख्येयता भेदा सम्पद्यन्ते इति । उक्तं च—

अंशा उ ओहिविसओ, उडोसो सबबहुससिस्सई ।

अतिचयित कुमई, सपियमिचप्यससमो ॥ ()

सत्तारतम्ममेया, जेण बहु हुति आवरणजगिया ।

तेजासंसलगुण, यबडीण जोगओ जाणे ॥ () इति ।

चतुराणामनुपूर्वीणां ब-ध-उदयवैचि-येणसङ्ख्यानां भेदा, ते च लोकस्यासङ्ख्येयभागवति
प्रदेशराक्षित्तुस्या इति बृहच्छ्रुतवचूर्मिकारोको विशेषः ।

ननु जीवानामनन्तत्वात् तेषां ब-ध-उदयवैचिभ्योपानन्ता अपि प्रकृतिभेदा कस्माद् न भव
न्ति ? नैतदेवम्, सदृशानां ब-ध-उदयानामेकत्वेन विवञ्चितत्वाद् विसदृशत्वेतावन्त एव न
भेदा भवन्ति, ते च भेदा प्रकृतिभेदत्वात् प्रकृतय इत्युच्यन्ते । ततश्च योगस्थानेभ्योऽसङ्ख्या
तगुणा प्रकृतय, यत एकैकस्मिन् योगस्थाने वर्तमानिर्नानाजीवैः कारुभेदादेव जीवेन वा सर्वा
अप्येता प्रकृतयो बध्यन्ते इति ।

तथा तेभ्यः प्रकृतिभेदेभ्यः 'स्थितिभेदा' स्थितिविशेषा लब्धवर्तुहर्त-समयाधिकान्तमुहृत
द्विसमयाधिकान्तवर्तुहर्त-त्रिसमयाधिकान्तमुहृतादिलक्षणा असङ्ख्यातगुणा भवन्ति, एकैकस्या प्रकृ
तेरसङ्ख्याति स्थितिविशेषैरप्यभावात् । एकमेव हि प्रकृतिभेदः कश्चिज्जीवोऽप्येन स्थितिविशेषेण
बध्नाति, स एव च स कदाचिदन्येन कदाचिदन्यतरेण कदाचित्-यतमेनेवेत्येकं प्रकृतिभेदमेक
च जीवमाभित्य अङ्ख्यानां स्थितिभेदा भवन्ति, किं पुन सर्वप्रकृती सर्वजीवान् आभित्य
प्रकृतिभेदेभ्यः स्थितिभेदानामसङ्ख्यानगुणत्वम् ? इति, अतः प्रकृतिभेदेभ्यः स्थितिवेशा
असङ्ख्यातगुणा भवन्तीति ।

तथा स्थितिभेदेभ्यः सकाशात् स्थितिव-धाध्यवसाया "पदैकवेदेो यत्समुदायोपचारात्"
स्थितिव-धाध्यवसायस्थानानि असङ्ख्यातगुणानि । सत्र स्थान-स्थिति कर्मणोऽङ्गस्थानं सम्भा
वा-ध स्थितिवन्ध, अध्यवसानानि अध्यवसाया, ते स्येत् कषायजनिता जीवपरिणामविशेषा,

१ सर्वबहुकाप्रित्रीबा निरन्तरं बाध् भवन्त । क्षेत्र सर्वदिक्षु परमावधिरेव निर्दिष्टम् ॥ २ सत्तारतम्येन विषय उत्कृष्ट सर्वबहुकप्रिस्तिथी । यावन्मात्रं एषु सति साङ्गन्मात्रप्रदेशकत्वम् ॥ सत्तारतम्यभेदा येन वर्रो
भवन्त्यावरणजनिता । तेजासंसलगुणश्च प्रकृतीनां जोगओ जानीदि ॥

तिष्ठन्ति जीवा एष्विति स्थानानि, अध्ययसाया एव स्थानानि अध्यवसायस्थानानि, स्थितिवन्धस्य कारणभूतानि अध्यवसायस्थानानि स्थितिवन्धाद्ययमायस्थानानि । तानि स्थितिभेदेभ्योऽप्यङ्गगुणानि, यतः सर्वजघन्योऽपि स्थितिविशेषोऽप्यङ्गवेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणैरध्यवसायस्थानैर्जन्यते, उच्यते ॥ स्थितिविशेषास्तैरेव यथोत्तरं विशेषवृद्धैर्जन्यन्ते, अतः स्थितिभेदेभ्यः स्थितिवन्धाद्यवसायस्थानान्यसङ्ख्यातगुणानि सिद्धानि भवन्ति ।

तथा “अणुभागद्वयान्” चि “पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद्” ‘अनुभागस्थानानि’ अनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि । तत्रानु-पश्चाद्ब-धोत्तरकालं भज्यते-सेव्यतेऽनुम्यते इत्यनुमा रसस्तस्य ब-धोऽनुभागवन्ध, अध्ययस्थानानि अध्ययमाया, ते चेह कषायजनिता जीवपरिणाम विशेषा, तिष्ठन्ति जीवा एष्विति स्थानानि, अध्ययसाया एव स्थानानि अध्यवसायस्थानानि, अनुभागवन्धस्य कारणभूतानि अध्यवसायस्थानानि अनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि । स्थिति-वन्धाध्यवसायस्थानेभ्यस्तान्यसङ्ख्येयगुणानि भवन्ति । स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानं श्लेष्कमन्तर्मुहूर्तप्रमाणमुक्तम्, अनुभागवन्धाध्यवसायस्थानं त्रैकैकजघन्यतः सामयिकम् उत्कृष्टतन्मष्टसामयिकान्तमेवोक्तम्, अतः एकस्मिन्नपि नगरकरूपे स्थिति-वन्धाध्यवसायस्थाने तदन्तर्गतानि नगरान्तर्गतोच्चैर्नीचैर्गृहकरूपानि नानाजीवान् कालभेदेनैक जीव वा समाश्रित्य असङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि अनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति । तथाहि—जघन्यस्थितिजनकानामपि स्थिति-वन्धाध्यवसायस्थानानां मध्ये यदाद्य सर्वलघुस्थितिक वन्धाध्यवसायस्थानं तस्मिन्नपि देश-क्षेत्र-काल-भाव-जीवभेदेनासङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि अनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि प्राप्यन्ते, द्वितीयादिषु तु तान्यप्यधिकान्यधिकतराणि च प्राप्यन्त इति सर्वेष्वपि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानेषु भावना कार्या, अतः स्थिति-वन्धाध्यवसायस्थानेभ्योऽनुभागवन्धाध्यवसायस्थानान्यसङ्ख्येयगुणानीति ॥ ९५ ॥

ततो कम्मपणसा, अणतगुणिया तओ रसच्छेया ।

जोगा पयडिपणस, ठिइअणुभाग कसायाओ ॥ ९६ ॥

‘तत’ तेभ्योऽनुभागवन्धाध्यवसायस्थानेभ्यः ‘कर्मप्रदेशा’ कर्मस्कन्धा अनन्तगुणित भवन्ति । अयमत्र तात्पर्यार्थः—प्रत्येकमन्यनन्तगुणैः सिद्धान्तभागवर्तिभिः परमाणुभिर्निष्पन्नानन्यनन्तगुणानेव स्कन्धान् मिथ्यात्वादिभिर्हेतुभिः प्रतिसमय जीवो गृह्णातीत्युक्तम् । अनुभागवन्धाध्यवसायस्थानानि तु सवाण्यप्यसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्येवामिहितानि, अतोऽनुभागवन्धाध्यवसायस्थानेभ्यः कर्मप्रदेशा अनन्तगुणा सिद्धा भवन्ति ।

तथा “तओ रसच्छेय” चि ‘तत’ तेभ्यः कर्मप्रदेशेभ्यो रसच्छेदा अनन्तगुणा भवन्ति । तथाहि—इह क्षीर-निम्बरसाद्यधिश्रयणैरिवानुभागवन्धाध्यवसायस्थानेभ्योऽनुच्छेदोत्पत्तिरिव कम्पुद्धेऽसौ जन्यते, स चैकस्यापि परमाणो सम्बन्धी केवलप्रज्ञया चिच्छमानः सवजीवानन्तगुणान विभागपरिच्छेदान् प्रयच्छति, यस्माद् भागादतिसूक्ष्मतयाऽभ्यो भागो नोपिष्ठति सोऽविभाग परिच्छेद उच्यते, एवमन्धाध्यानुभागवन्धाध्यवसायस्थानान्यविभागपरिच्छेदा रसपयाया सवकमस्कच्छेपु प्रतिपर

मायु सर्वजीवानन्तगुणा सम्प्राप्यन्ते । उक्त च—

गृहणसमयमि जीवो, उप्पाएह उ गुणे सपञ्चयभो ।

सञ्जियाणतगुणे, कम्मपएसेसु सवेसु ॥ (कर्मप्र० गा० २९)

गुणान्देनेहाविभागपरिच्छेदा उच्यते, शेष सुगमम् ।

कर्मप्रदेशा पुन प्रतिष्कथ सर्वेऽपि मिद्धानामप्यनन्तभाग एव वर्ततेऽन कर्मप्रदेशोभ्यो रसच्छेदा अनन्तगुणा सिद्धा भवन्तीति ।

अथाह—ननुतो भवद्भिः सपञ्चय प्रदेशबन्ध परं कस्माद् हेतोरमु जीव करोति ? इति वक्तव्यमिति प्रथमादाह्न प्रदेशबन्धस्य प्रसङ्गत पूर्वोक्ताना मृद्विति स्थिति अनुभागवधाना च हेतुन् निरूपयन्नाह—“जोगा पयटिपएभ, ठिइअणुभाग कसायाउ” चि योमो धीमं शक्तिरुत्साह पराक्रम इति पर्याया, तस्माद् योगात् प्रकरण मृद्विति—कर्मणा ज्ञानावरणादिविभवाव, मृद्वृष्टा पुद्गलान्तिकाप्रदेशा प्रदेशा—कर्मवर्गणान्त पातिन कर्मस्कन्धा, मृद्वतयश्च प्रदेशाश्च मृद्विति प्रदेशम् समाहारो द्वन्द्व, तद् जीव करोतीति शेष, मृद्विति प्रदेशबन्धयोयोगो हेतुरित्यर्थ । एतदुक्त भवति—यद्यपि षडशीतिकलास्ये मिथ्यात्वा ऽविरति-कषाय-योगा सामान्येन कर्मणो बन्धहेतव उक्तान्ताप्याप्रकारणप्रथमाभावेऽनुपपन्नान्तमोहदिगुणस्थानकेषु चैवलयोगसद्भावे वेद नीयवृत्ताना मृद्वितन्त्रप्रदेशाश्च बध्यन्ते, अयोग्यवस्थया ॥ योगाभावे न बध्यन्ते इत्यन्यथ म्यतिरेकाभ्या शायते मृद्विति प्रदेशबन्धयोयोग एव प्रधान कारणम् । तथा “ठिइअणुभाग कसायाउ” चि स्थान-स्थिति, कर्मणोऽन्तमुहूर्तादिक सप्ततिसागरोपमकोटीकोटीपर्यं तमवस्था नमित्यर्थ, अनु-पथाद् बन्धोत्तरकाल भजन-मित्येते सेवनमनुभवन यस्यासावनुभागो रस इत्यर्थ, स्थितिक्षानुभागश्च स्थित्यनुभागम्, समाहारो द्वन्द्व, तद् जीव करोतीति शेष । कस्मात् ? इत्याह—‘कषायान् कषायवणात् । इयमत्र भावना—कषाया—क्षोष-मान-माया-सोमा, तज्ज नितो जीवस्याप्यवसायविशेष कषायशब्देनेहोच्यते, कषाया मुदीर्णा नानापीवाना कालभेदे नैकजीवस्य वा सर्वजपन्याया अपि ज्ञानावरणादिकर्मस्थितेर्निर्वर्तकान्यसङ्ख्येलोकाकाशप्रदेश प्रमाणान्यान्तर्महूर्तकान्यप्यवसायस्थानानि जनयन्ति, समयाधिकतज्जपन्यस्थितिजनकानि गु ण एव तेन्यस्तानि विरोधाधिकानि जनयन्ति, द्विसमयाधिकतज्जपन्यस्थितिजनकानि पुनन् एवानन्तरेभ्यस्तानि विरोधाधिकानि जनयन्ति, त्रिसमयाधिकतज्जपन्यस्थितिजनकानि पुनन् एवानन्तरेभ्यस्तानि विरोधाधिकानि जनयन्ति, एव समयोत्तरद्वयतज्जपन्यस्थितिजनकानि निरे पाधिकानि तावद् बाध्यन्ति यावत् त एव कषाया समयोत्तरद्वयज्ञानावरणादिभिः कषाया सामान्येभ्य सर्वोत्तरद्वयस्थितिजनकाप्यवसायस्थानानि विरोधाधिकानि निरन्तराणि । तत्रैव सदाप्यपि मिलितान्यसङ्ख्येलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्येव भवन्ति, स्थापना चेयम्—

तदेवनेते कषायान् कषायवणात् । तदेवनेते कषायान् कषायवणात् । तदेवनेते कषायान् कषायवणात् ।

१ मृद्वतयमे जीव उत्तरद्वयति उ गुणम् स्वप्रत्ययम् । सर्वोत्तरद्वयस्थितिजनकान्यप्यवसायस्थानानि निरन्तराणि ।

सा च घनीकृतलोकास्वरूपप्रत्यक्षणापूर्विकैव च वक्तुं शक्यतेऽतः प्रसङ्गतो घनस्वरूपमन्यत्र बहु स्थानोपयोगित्वात् प्रतरस्वरूप च प्रचिकटयिषुराह—

यउदसरज्जु लोओ, बुद्धिकओ रोइ सत्तरज्जुघणो ।

तहीहेगपणसा, सेही पयरो य तव्वग्गो ॥ ९७ ॥

चतुर्दश रज्जवो यस्य स चतुर्विंशरज्जुः, रज्जुप्रमाणं तु स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य पौरुषस्य वा
आत्यवेदिकान्तं यावद् दक्षिणोत्तरेवेदिकान्तं वा यावदवसेयम्, उच्छ्रयमानमिदमन्यम्, अधस्ताद्
देशोनसत्तरज्जुविस्तरः, तिर्यग्लोकमध्ये एषरज्जुविस्तरः, ब्रह्मलोकमध्ये पञ्चरज्जुविस्तीर्णः,
उपरि तु लोकान्ते एकरज्जुविस्तृतः, शेषस्थानेषु पुनः कोऽपि क्रियानम्य विस्तर इति । तदेव
रूपो श्लोक 'बुद्धिदृष्ट' मतिपरिकल्पनया विहित 'भवति' सम्पद्यते । किंरूपो भवति ?
इत्याह—सत्तर रज्जवः प्रमाणतया यस्य स सत्तरज्जुः, स चामौ घनश्च—समचतुरस्र आयामयि क
म्भावाहस्यस्तुल्यत्वात् सत्तरज्जुघनः । स चेत्य बुद्ध्या विधीयते—इह रज्जुविस्तीर्णायाममना
या दक्षिणदिगवर्त्यधोलोकमण्डमधो देशोनरज्जुत्रयविवृतं त्रयेण ह्रियमानविस्तरं तावद् याव
दुपरिष्ठाद् रज्जु (ज्व) सङ्ख्येयभागविस्तरं सातिरेकसत्तरज्जुच्छ्रयं गृहीत्वा त्रसनाडिकाया एवोत्त
रदिग्भागे विपरीतं योज्यते, उपरितन भागमपि कृत्वाऽधोऽधोऽधोऽधो चोपरि विधाय सङ्घात्यते इत्यर्थः,
एव च कृतेऽधस्तन श्लोकस्यार्थं सातिरेकसत्तरज्जुच्छ्रितं किञ्चिदनरज्जुचतुष्टयविस्तीर्णं बाहस्य
तोऽप्यहं कचिद् देशोनसत्तरज्जुमानमन्यत्र पुनरुपयतबाहस्य आप्यते ।

इदानीमुपरितनलोकार्थं संवर्त्यते—तत्रापि रज्जुविस्तरायास्त्रसनाडिकाया दक्षिणदिग्बर्तिनी
ब्रह्मलोकमध्यावपस्तनमुपरितनं च द्वे अपि खण्डे ब्रह्मलोकमध्ये प्रत्येकं द्विरज्जुविस्त्रे उपर्यलो
कसमीपेऽधस्तु रज्जुप्रमाणस्यप्रतरसमीपेऽङ्गुलसहस्रभागविस्तरवती देशोनमाधत्रयरज्जुच्छ्रितं
बुद्ध्या गृहीत्वा त्रसनाडिकाया एवोत्तरपार्श्वे पूर्वोदितस्वरूपणैव विपरीत्येन सङ्घात्यते, एव च
कृते उपरितन श्लोकस्यार्थं द्वाभ्यामङ्गुलसहस्रभागभ्यामधिकरज्जुत्रयविष्कम्भम्, इह चतुर्णां ख
ण्डानां पर्यन्तेषु चत्वारोऽङ्गुलसहस्रभागा भवन्ति, केवलमेकस्यां दिशि धौताभ्यां द्वाभ्यामप्येक
एवाङ्गुलसहस्रभाग एकदिगवर्तितादेवापराम्भ्यामपि द्वाभ्यामित्येवेत्येतन्मह्यधिकत्वमुक्तम्, दे
शोनसत्तरज्जुच्छ्रितम्, बाहस्यतस्तु ब्रह्मलोकमध्ये पञ्चरज्जुबाहस्यमन्यत्र स्वनियतवाङ्मस्य,
इह च सर्वं गृहीत्वा आपस्त्यसंवर्तितलोकार्थस्योत्तरपार्श्वे सङ्घात्यते । एव च केचित् आपस्त्य
खण्डमोहये यद् इतरोच्छ्रयाधिकं तत् खण्डयित्वा उपरितनमङ्घातितखण्डस्य बाहस्ये ऊर्ध्वान्न
संयोज्यते, एव च सातिरेका पञ्च रज्जवः कचिद् बाहस्य सिध्यति । तदा आपस्त्यसत्तरज्जु
स्ताद् यथासम्भव देशोनसत्तरज्जुबाहस्य प्रायुक्तम्, अतः उपरितनखण्डबाहस्याद् देशोनरज्जु
द्वयमत्राधस्यखण्डेऽतिरिच्यते इत्यभ्यादतिरिच्यमानबाहस्यार्थं देशोनरज्जुरूपं गृहीत्वेऽपरितन
खण्डबाहस्यं सङ्घात्यते एव च कृते बाहस्यतस्तवत् सर्वमप्येतत् चतुरसीहृत्तनम आह द्विप
त्यपि प्रदेशे रज्जवसङ्ख्येयभागाधिका षड् रज्जवो भवन्ति ध्वन्हारतस्तु सर्वं सत्तरज्जुबाहस्य

मिदमुच्यते । व्यवहारनयो हि किञ्चिदूतमसहस्नादिप्रमाणमपि पटादिवस्तु परिपूर्णस
मानं व्यपदिशति, देशतोऽपि च दृष्ट बाहल्यादिधर्मं परिपूर्णोऽपि वस्तुन्यन्यन्यति,
त्वादिति यावत् । अत एतन्मतेनैवात्र सप्तरज्जुनाहस्यता सर्वगता द्रष्टव्या । आ
म्नाभ्यां तु प्रत्येक देशोनसप्तरज्जुप्रमाणमिदं जातम्, व्यवहारतस्तु तत्रापि सप्तरज्जु
द्रष्टव्या । तदेव लोको व्यवहारनयमतेन अत्रायाम विष्कम्भ-बाहस्यै प्रत्येक सप्तरज्जुप्र
भनतीति समुदायार्थः । एतच्च वैशाम्बस्यानस्थितपुरुषाकारं सर्वत्र वृष्टस्वरूपं लोकं सर्व
भाजनीयमिति ।

प्ररूपितो घनः । सम्प्रति श्रेणिनिरूपणायाह—“तद्दीर्घगणपद्मा सेति” इति ॥ प
रुतलोकं सप्तरज्जुप्रमाणो दीर्घं दीर्घं यस्या सा तद्दीर्घा, एकप्रदेशेति धीप्साप्र
निर्देशस्यैकैकाकाशप्रदेशेना शूचि श्रेणिरित्युच्यते । एतेन च यत्र कुत्राप्यविशेषिताया
सामान्येन ग्रहणं तत्र सर्वत्रास्य घनीकृतलोकस्य सम्बन्धिनी इयमेव सप्तरज्जुप्रमाण
देशिकीश्रेणिग्राह्या ।

अधुना प्रतरं प्ररूपयितुमाह—“प्रतरश्च” प्रतरं पुनः कः इत्याह—“तद्वर्गः”
शूचिस्वरूपाया श्रेणैर्वर्गः—शूच्या शूचिगुणनलक्षणस्तद्वर्गः । कोऽर्थः ? शूच्या शूचैर्गु
उच्यते । तथा—इहासद्वयेयोजनकोटीकोटीदीर्घाऽपि श्रेणिरसत्कल्पनया त्रिप्रदेशप्रम
व्या [] तस्याश्च तथैव गुणने प्रतरो नवप्रदेशात्मको भवति । स्थापना—[] इति

निरूपितं सप्तपञ्च प्रदेशबन्धस्तत्त्वामी च । तन्निरूपणे च समर्थिता “न
धुवनधोदयसपायाइपुनपरिचया । सेयर चउह विवागा, बुच्छ भयविह सामी य ॥” इति
द्वारगाथा । अधुना चशब्दसूचितानुपपन्नश्रेणि क्षपकश्रेणि च व्याचिरुल्यासु प्रथम
शमश्रेणि प्रकटयन्नाह—

अंण दस नपुसिन्धी, येय चउह च पुरिसवेय च ।

दो दो एगतरिए, सरिसे सरिस् उवसमेह ॥ ९८ ॥

तत्र प्रथमतोऽनन्तानुगन्धिनामुपशमनाऽभिधीयते—अविरतसम्बन्धद्वि-देशविरत
प्रमत्तानामन्यतमोऽन्यतमस्मिन् योगे वर्तमानस्तेजः पदं शुक्ललेइयानामन्यतमलेइयायुक्त
रोपयोगोपयुक्तोऽन्तः सागरोपभकोटीकोटीस्थितिसत्कर्मा करणकालात् पूर्वमप्यन्तर्मुहूर्तं का
दवदायमानचित्तसन्ततिरवतिष्ठते । तथाऽप्रतिष्ठमानश्च परावर्तमाना प्रवृत्ती शुभा एव
नाऽशुभा, अशुभा च प्रवृत्तीनामनुमागं चतुःस्थानकं सन्त द्विस्थानकं करोति, शु
द्विस्थानकं सन्त चतुःस्थान-प्रथामम्-४०००)कम्, स्थितिव-धेऽपि च पूर्णं पूर्णं स
स्थितिव-धं पूर्वपूर्वस्थितिव-धापेक्षया पर्युपमासम्बन्धेयमामहीनं करोति । इत्थं करणकाला
मन्तमुहूर्तं कालं यावदवस्थाय ततो यथाक्रमत्राणि करणानि प्रत्येकमान्तर्माहर्तिकाणि च
तथा—यथाप्रवृत्तकरणम् अप्रवृत्तकरणम् अनिश्चितकरणं चतुर्थी तृपशान्ताद्धा । तत्र य

१ अथेय आवदयचनिर्युक्ती ११५ दृष्टा । अस्या सप्त-वाचोका तु स्तातिवाचकरणा
मदय वचन इत्यस्या माणावाचोकासमा ॥

तिकरणे प्रविशन् प्रतिसमयमनन्तगुणबृद्धया विशुद्धा प्रविशति, पूर्वोक्त च शुभमवृत्तिवधा-
दिक तथैव तत्र कुरुते, न च स्थितिधात रसधात गुणश्रेणि गुणसङ्क्रम वा करोति, तद्योग्यवि-
शुद्धाभावात् । प्रतिममय च नानाजीवापेक्षया असङ्ख्येयलोकाशप्रदेशप्रमाणान्यध्वसायस्या-
नानि भवन्ति यदस्थानपतितानि च । अन्यच्च प्रथमसमयापेक्षया द्वितीयसमयेऽध्यवसायस्थानानि
विशेषाधिकानि, ततोऽपि तृतीयसमये विशेषाधिकानि, एव तावद् वाच्य यावद् यथाप्रवृत्तकरणचर-
मसमय । एवमपूर्वकरणेऽपि द्रष्टव्यम् । अत एवेतानि स्थाप्यमानानि विषमचतुरस्र क्षेत्रमास्तुगन्ति ।
स्थापना चेयम्—

विषयेते, तत्रैक
सर्वात्कृष्टया विशो

इह कल्पनया द्वौ पुरषौ युगपत् करणमतिपन्नौ
सर्वजपन्या विशोधिषेष्ठा प्रतिपन्न, अपरस्तु
धिषेष्ठा । तत्र प्रथमजीवन्य प्रथमसमये जपन्या

विशोधि सर्वस्तोका, ततो द्वितीयसमये जपन्या विशोधिरनन्तगुणा, ततोऽपि तृतीयसमये जपन्या
विशोधिरनन्तगुणा, एव तावद् वाच्य यावद् यथाप्रवृत्तकरणाद्धाया सङ्ख्येयो भागो गतो भवति ।
तत सङ्ख्येये भागे गते सति चरममयजपन्यविशुद्धे सकाशात् प्रथमसमये द्वितीयस्य
जीवस्योत्कृष्टा विशोधिरनन्तगुणा, ततोऽपि यतो जपन्यविशुद्धिस्थानाद् निवृत्तन्त उपरितन
जपन्यविशोधिस्थानमनन्तगुणम्, ततो द्वितीयसमये उत्कृष्टा विशुद्धिरनन्तगुणा, तन उपरितन
जपन्य विशोधिस्थानमनन्तगुणम्, ततस्तृतीयसमये उत्कृष्टा विशुद्धिरनन्तगुणा, एवमुपर्यध
त्रैकैक विशोधिस्थानमनन्तगुणतया द्वयोर्जीवयोस्तावद् नैव यावद् यथाप्रवृत्तकरणस्य चरमसमये
जपन्य विशुद्धिस्थानम् । तत शेषाणि उत्कृष्टानि यानि विशोधिस्थानान्यनुकानि तिष्ठन्ति तानि
निरन्तरमनन्तगुणया बृद्ध्या तावद् नेनन्यानि यावच्चरमसमये उत्कृष्ट विशोधिस्थानम् ।

मणित यथाप्रवृत्तिकरणम् । सम्प्रत्यपूर्वकरणमुच्यते—तत्रापूर्वकरणे प्रतिममयसङ्ख्येय
लोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि अध्यवसायस्थानानि भवन्ति, प्रतिसमय च यदस्थानपतितानि । तत्र
प्रथमसमये जपन्या विशोधि सर्वस्तोका, सा च यथाप्रवृत्तकरणचरमसमयस्तोत्कृष्टविशोधिष्ठा
नादनन्तगुणा । तत प्रथमसमय एवोत्कृष्टा विशोधिरनन्तगुणा, ततोऽपि द्वितीयसमये जपन्या
विशोधिरनन्तगुणा, ततोऽपि तन्मिमेव द्वितीयसमये उत्कृष्टा विशोधिरनन्तगुणा, ततोऽपि तृती-
यसमये जपन्या विशोधिरनन्तगुणा, एव जपन्यमुत्कृष्ट च विशोधिस्थानमनन्तगुणया बृद्ध्या तावद्
नैव यावदपूर्वकरणस्य चरमसमये जपन्यत उत्कृष्टविशुद्धिरनन्तगुणा । स्थापना चेयम्—

अस्मिन्नापूर्वकरणे प्रविशन् स्थितिधात रसधात गुणश्रेणि गुणसङ्क्रममन्य
स्थितिच च युगपदारभते । तत्र स्थितिधानो नाम स्थितिसङ्क्रमणेऽस्मिन्

भागाद् उत्कृष्टत प्रभूतसागरोपमं तदृष्टवत्त्वमात्र जपन्यत पक्षोपमसङ्ख्येयमागमात्र स्थितिसङ्क्रम-
सङ्ख्ययति, तदलिक चापस्ताद् या स्थितीन् स्पष्टयिष्यति तत्र प्रविपति अन्तमुहूर्तेन च कालेन
तत् स्थितिसङ्क्रममुत्तीर्यते स्पष्टयति इत्यर्थः, तत पुनरप्यधस्तात् पक्षोपमसङ्ख्येयमागमात्र स्थिति
स्पष्टमन्तमुहूर्तेन कालेनोत्तिरति पूर्वोक्तप्रकारेणैव च निधिपति, एवमपूर्वकरणाद्धाया प्रभूतानि
स्थितिखण्डसाहस्राणि न्यतिशामन्ति, तथा च सति अपूर्वकरणस्य चरमसमये यद् स्थितिसङ्क्रम-
आसीत् तत् तथैव चरमसमये सङ्ख्येयगुणहीन जातम् ।

रंसपातो नाम—अशुभप्रवृत्तीनां यदनुभागसत्कर्म सम्यान्तनम भागं मुक्त्वा शेषाननुभां
गमागानन्तर्मुहूर्तेन कालेनाशेषानपि विनाशयति, तत पुनरपि तस्य प्रादुमुक्तम्यानन्तनमभाग
स्यानन्ततम भागं मुक्त्वा शेषाननुभागमागानन्तर्मुहूर्तेन कालेन विनाशयति, एवमनेकान्यनुभा
गम्वण्डसहस्राण्येकस्मिन् स्थितिवण्डे व्यतिक्रामन्ति, तेषां च स्थितिवण्डानां सहस्रपूर्वकरण
परिसमाप्यते ।

गुणश्रेणिर्नाम—अन्तर्मुहूर्तप्रमाणानां स्थितानामुपरि या स्थितयो वर्तन्ते तन्मध्याद् दक्षिण
गृहीत्वा उदयावलिकाया उपरितनीपु स्थितिषु प्रतिसमयमसङ्ख्येयगुणतया निम्बिति, तद्यथा—
प्रथमसमये स्तोकम्, द्वितीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, तृतीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, एव तावद् नैय
यावदन्तर्मुहूर्तचरमसमय, सप्तान्तर्मुहूर्तमपूर्वकरणेऽनिवृत्तिकरणकालस्या मनागतिरिक्त वेदि
तैव्यम् । एष प्रथमसमयगृहीतदक्षिणस्थ निक्षेपनिधि । एव द्वितीयादिमयगृहीतानामपि दक्षि-
काना निक्षेपो वक्तव्य । अन्यच्च—गुणश्रेणिरचनाय प्रथमसमये यद् दक्षिण गृह्यते तद्
स्तोकम्, ततोऽपि द्वितीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, ततोऽपि तृतीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, एव तावद्
नैय यावद् गुणश्रेणिकरणचरमसमय । अपूर्वकरणसमयेषु अनिवृत्तिकरणसमयेषु चानुभवत
क्रमशः क्षीयमाणेषु गुणश्रेणिदक्षिणनिक्षेप शेषे शेषे भवति उपरि च न वर्धत इति ।

तथा गुणसंज्ञको नाम—अपूर्वकरणस्य प्रथमसमयेऽन्तानुगच्छादीनामशुभप्रवृत्तीनां यद्
दक्षिण परप्रवृत्तिषु संक्रमयति तत् स्तोकम्, ततो द्वितीयसमये परप्रवृत्तिषु संक्रम्यमाणमसङ्ख्ये-
यगुणम्, ततोऽपि तृतीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, एव तावद् वक्तव्य यावच्चरमसमय ।

तथाऽन्य स्थितिष्वधो नाम—अपूर्वकरणस्य प्रथमसमयेऽन्य एवापूर्वं स्तोक स्थितिष्वधो
ओरम्यते । स्थितिष्वधो-स्थितिषातो युगपदेवम्यते युगपदेव च निष्ठा यात । एवमेते पञ्च
पैवार्था अपूर्वकरणे प्रवर्तन्ते ।

व्याख्यातमपूर्वकरणम् । इदानीमनिवृत्तिकरणमुच्यते—अनिवृत्तिकरणं नाम—यत्र प्रविष्टानां
सर्वेषामपि तुल्यकालानामेकमेवाध्यवसायस्थानम् । तथाहि—अनिवृत्तिकरणस्य प्रथमसमये
ये वर्तन्ते ये च वृष्टा ये च वर्तिष्यन्ते तेषां सर्वेषामप्येकरूपमेवाध्यवसायस्थानम्, द्विती-
यसमयेऽपि ये वर्तन्ते ये च वृष्टा ये च वर्तिष्यन्ते तेषामपि सर्वेषामेकरूपमध्यवसायस्थानम्,
तृतीयसमयेऽपि ये वर्तन्ते ये च वृष्टा ये च वर्तिष्यन्ते तेषामपि सर्वेषामेकरूपमध्यवसायस्थानम्,
नवर् प्रथमसमयमात्रविशोधिस्थानापेक्षयाऽनन्तगुणम्, एव तावद् वाच्य यावदनिवृत्तिक-
रणचरमसमय । अत एवाम्बिन् करणे प्रविष्टानां तुल्यकालानामनुमतां सम्बन्धनामध्यवसाय
स्थानानां परस्परं निवृत्ति व्यावृत्तिर्न विद्यत इत्यनिवृत्तिकरणमिति नाम । अस्मिन्निवृत्तिकरणे
यावन्तं समयस्तावत्त्यध्यवसायस्थानानि पूर्वस्मात् पूर्वस्मादनन्तगुणवृद्धानि । एतानि च मुक्ता-
वलीसंस्थानेन स्थापयितव्यानि—**॥३३॥** अत्रापि च प्रथमसमयादेवारभ्य पूर्वोक्ता पञ्च पदार्था
युगपत् प्रवर्तन्ते । अनिवृत्तिकरणाद्धायाश्च सङ्ख्येयेषु भागेषु गतेषु सत्यु एकस्मिन् भागेऽवि-
ष्टमानेऽन्तानुबन्धिनामधस्तादावलिकामात्रं मुक्त्वाऽन्तमुहूर्तप्रमाणमन्तरकरणमभिनवस्थिति-
व्याप्तासमेनान्तर्मुहूर्तप्रमाणेन कालेन करोति, अन्तरकरणसत्क च दक्षिणमुत्कीर्यमाण परमवृत्तिषु
वध्यमानासु प्रक्षिपति, प्रथमस्थितिगत च दक्षिणमावलिकामात्रं वेद्यमानासु परमवृत्तिषु स्तिबुक्

रसघात स्थिति-घ-गुणश्रेणय एव वक्तव्या । गुणश्रेणिदन्तिकरानाऽप्युदयममयादारम्य वदि
तव्या । ततोऽनिवृत्तिकरणेऽप्येव वक्तव्यम् । अनिवृत्तिकरणाद्धायाश्च सम्भवेयेषु मागेषु गतेषु
सत्सु एकस्मिन् सङ्ख्येयतमे मागेऽवतिष्ठमानेऽन्तर्महर्तमात्रमधो भुक्त्वा मिथ्यात्वम्यान्तरकरणमन्
र्मुहर्तप्रमाण प्रथमस्थिते किञ्चित् समधिक न्यूनाऽभिनवस्थिति-घादासमेनान्तमुहर्तन कानेन
करोति । अन्तरकरणसत्क च दलिकमुत्कीर्य प्रथमस्थितौ द्वितीयस्थितौ च प्रथिपति । प्रथम
स्थितौ च वर्तमान उदीरणाप्रयोगेण यत् प्रथमस्थितिगत दलिक समावृष्य उदये प्रथिपति सा
उदीरणा, यत् पुनर्द्वितीयस्थिते सकाशाद् उदीरणाप्रयोगेणैव दलिक समावृष्य उदये प्रथिपति सा
उदीरणाऽपि पूर्वसूरिभिर्विशेषप्रतिपत्त्यथमागाल इत्युच्यते । उदय-उदीरणाम्या च प्रथमस्थि
तिमनुभवन् सायद् गतो यावदावलिक्काद्विक शेष तिष्ठति, तस्मिंश्च स्थिते आगालो व्यवच्छिद्यते ।
तत उदीरणैव केवला प्रवर्तते, साऽपि तावद् यावदावलिक्काशेषो न भवति । आवलिक्काया तु शेषी
भूतायामुदीरणाऽपि निवर्तते, तत केवलेनैवोदयेनावलिक्कामात्रमनुभवति । आवलिक्कामात्रचरम
समये च द्वितीयस्थितिगत दलिकमनुभागमेतेन त्रिधा करोति । तद्यथा—सम्यक्त्व सम्यगिमथ्यात्व
मिथ्यात्व चेति । उक्त च कर्मप्रकृतित्वपूर्ण—

चरमसमयमिच्छद्दिष्टी सेकाले उवसमसम्मद्दिष्टी होहिर्ह ताहे विहयठिह तिहाणुमाग
करेह । त जहा—सम्मच्च सम्मामिच्छच्च मिच्छच्च च । () इति ।

स्थापना—॥२००॥ ततोऽनन्तरसमये मिथ्यात्वस्योदयामावाद् औपशमिक सम्यक्त्वमवा
प्नोति । उक्त च कर्मप्रकृतौ—

मिच्छेत्तुदय खीणे, ल्हए सम्मच्चमोउसमिय सो र

लमेण जस्स लळमह, आयहियमलद्धपुव ज ॥ (गा० ३३०)

अन्यत्राप्युक्तम्—

जात्य-घस्य यथा पुसश्चलुर्लोभे शुभोदये ।

सद्दर्शन तथैवास्य, सम्यक्त्वे सति जायते ॥ ()

आनन्दो जायतेऽत्यन्त, सात्त्विकोऽस्य महात्मन ।

सद्ब्रह्माध्यपगमे यद्वद्ब्रह्माधितस्य सदौषधात् ॥ ()

एष च प्रथमसम्यक्त्वलाभो मिथ्यात्वस्य सर्वोपशमनाद् भवति । उक्त च—

सर्मच्चपदमलभो, सन्नोउसमा—(कर्मप्र० गा० ३३५) इति ।

सम्यक्त्व चेद प्रतिपद्यमान कश्चिद् देशविरतिसहित प्रतिपद्यते, कश्चित् सर्वविरतिसहितम् ।
उक्त च पञ्चसङ्गहे—

सर्मचेणे समग, सब देसं च को वि पडिवजे । (गा० ७६०)

१ चरमसमयमिथ्यादृष्टिरेव्यक्तकाले औपशमिकसम्यग्दर्शनिषिध्यति तदा द्वितीयस्थिति त्रिधाऽनुमागं करोति ।
तद्यथा—सम्यक्त्व सम्यगिमथ्यात्व मिथ्यात्व च ॥ २ मिथ्यात्वोदये खीणे समते सम्यक्त्वमौपशमिक स ।
कामेन याव लङ्घन आरम्भितमलक्षपूर्वं यन् ॥ ३ सम्यक्त्वप्रथमलाभ सर्वावश्यात् ॥ ४ सम्यक्त्व
क्षमकं सर्वं इत्थं च चाऽपि प्रतिपद्यते ॥

बृहन्लोकबृहच्चूपाविष्णुक्तम्—

उवसमसम्पदिही, अंतरकरणे ठिभो कोइ ॥

देसाविरइ पि लहेइ, कोइ पमत्तापमत्ताव पि ।

सासायणो पुण न किं पि लहेइ । () इति ।

ततो देसाविरत प्रमत्ता ऽप्रमत्तसंयतेष्वपि मिथ्यात्वमुपगन्तुं शक्यते ।

गमन्नि वेदकसम्यग्दृष्टेस्त्वयाणामपि दर्शनमोहनीयात्तामुपशमनादिभिर्हृत्यते—इह वेदकसम्यग्दृष्टि संयमे वतमान सन् अन्तमुह्यमानेन कालेन दधनान्नितयमुपशमयति, उपशमयन्तश्च करणविकादिबिधिर्यथा कर्मप्रकृतिटीकाया तथा यदितव्यम् ।

एवमुपगन्तुं दर्शनमोहनीयत्रिकभ्यां रिमोहनीयमुपगमयितुकाम पुनरपि यथाप्रवृत्तादीनि प्रीणि करणाणि करोति । करणानां च स्वरूपं प्राप्नुतु । ऐबलमिह यथाप्रवृत्तकरणमप्रमत्तगुणस्थानधे द्रष्टव्यम्, अपूर्वकरणमपूर्वकरणगुणस्थानके, अनिवृत्तिकरणमनिवृत्तिपादरक्षणायगुणस्थानके । अत्रापि स्थितिपातादय एवमेव प्रवर्तते । नवरमिह सवासांशुभप्रवृत्तीनामप्यमानानां गुणमङ्गम प्रवर्तते इति वक्तव्यम् । अपूर्वकरणद्वयाश्च सङ्ख्येयतमे भागे गते सति निद्राप्रचलयोग्यमवच्छेद । तत प्रभृतेषु स्थितिसङ्ख्येयसङ्ख्येयगतेषु सत्सु अपूर्वकरणाद्वया सङ्ख्येया भागा गता भवन्ति एकोऽवशिष्यते । अत्र चान्तरे देवगतिदेवानुपूर्वीयधेद्विषयगतिवैजिवागीरवैजियाज्ञोपाज्ञा ऽऽहारकक्षरीरा ऽऽहारकाज्ञोपाज्ञा नैजसकामेन-समवतुरस-यणवतुष्का ऽगुरलु-उपघात-वरापात उच्छ्वास-व्रस-वाहर-पर्याप्त-प्रत्येक-महाविद्यायोगति स्थिर-गुम-सुभग-सुस्वरा ऽऽदेय निर्माण-तीथकरसंयुक्तानां प्रिदात प्रवृत्तीनां वचन्यवच्छेद । तत स्थितिसङ्ख्येयसङ्ख्येयगते सति अपूर्वकरणाद्वयाधरमसमये ह्यम्य-रतिमय-जुगुप्सानां वचन्यवच्छेद, ह्यम्य-रति अरति शोक भय-जुगुप्सागुदपत्यवच्छेद, सर्वकर्मणां देवोपशमना-निधत्ति-निकाचनाकरण-यवच्छेदश्च । ततोऽनन्तरसमयेऽनिवृत्तिकरणे प्रवर्तते, तत्रापि स्थितिपातादीनि पूर्ववत् करोति । ततोऽनिवृत्तिकरणाद्वया सङ्ख्येयेषु भागेषु गतेषु सत्सु दर्शनसत्तकरोपाणामेकविंशतितोहनीयप्रवृत्तीनामन्तरकरण करोति । तत्र चतुर्णां संवर्तनानामन्यतमस्य वेद्यमानस्य संवर्तनस्य त्रयाणां च वदानामन्यतमस्य वेद्यमानस्य वेद्यस्य प्रथमा स्थिति स्वेद्यकालप्रमाणा, दोषाणां स्वकादशकषायाणामष्टानां च नोक्षायाणामावलिनामात्रम् । स्वेद्यकालप्रमाणा च चतुर्णां संवर्तनानां त्रयाणां च वेदानामिदम्—स्त्रीवेद-नृपुमकवेद्योक्तद्वयकाल सवम्नोच, स्वस्थाने च परम्परं नुम्य, तत पुरुषवदस्य सङ्ख्येयगुण, तत संवर्तनत्रयोपस्य विरोधाधिक, तत संवर्तनमानस्य विरोधाधिक, तत संवर्तनमायाया विरोधाधिक, तत संवर्तनलोभस्य विरोधाधिक । इहानिवृत्तिकरणं बहु वक्तव्यं तनु प्रत्यगौरव

१ भीमशक्तिस्त्वयश्चिरन्तरकरणे रिक्तं वा हि ॥ दशावरणिमपि कञ्चे कोऽपि प्रमत्ताप्रमत्तावमपि । सास्वादन पुनरिदमपि समवे ॥

शुद्धपरिणाम उद्यमसंहनन । तत्र पूर्वविदममच्च शुद्धध्यानोपगतोऽपि प्रतिपद्यते, अपरे तु धर्मध्यानोपगता एवेति । प्रतिपत्तिक्रमश्चायम्—अविरतो देशविरत प्रमत्तसंयतोऽप्रमत्तसंयतो वा प्रथममन्तर्मुहूर्तेन “अण” चि अनतानुबन्धिन मोघ-भान-भावा रोमान् युगपत् क्षपयति । तदनन्तरतमभाग तु मिथ्यात्वे प्रक्षिप्य ततो मिथ्यात्व सहैव तदज्ञेन युगपत् क्षपयति । यथा ह्यति सम्भृतो दावानल स्वरुधर्दग्धे धन प्वेधनान्तरमासाधोभयमपि दहति, एवमभावपि क्षपकस्ती प्रशुभपरिणामत्वात् सावशेषमयत्र प्रक्षिप्य क्षपयतीति । एव पुन “मीम” चि सम्यग्मिथ्यात्व क्षपयति, ततोऽनेनैव क्रमेण सम्यक्त्व क्षपयति । सम्यक्त्वस्य च परमन्धितिमण्डे उत्कीर्णे सति असौ क्षपक कृतकरण इत्युच्यते । अस्या च कृतकरणाद्वाया वर्तमान कश्चित् कालमपि कृत्वा चतसृणा गतीनामन्यतमस्यां गतावुत्पद्यते । त्रेड्यायामपि च पूर्वं गुत्रलेड्यायामासीत्, सम्प्रत्यन्यतमस्या गच्छति । तदेव प्रत्यापको मनुष्यो विष्ठापकश्चतसृष्वपि गतिषु भवति ।

उक्तं च—

पेद्वगो उ मणुमो, निद्वगो चउसु वि गइसु ॥ ()

इह यदि बद्धासु क्षपकश्रेणिमारभतेऽनन्तानुबन्धिना च क्षयादनन्तरं मरणसम्भवतो म्रुप रमति, तत कदाचिद् मिथ्यात्वोदयाद् भूयोऽप्यनतानुबन्धिन उपचिनोति, तद्वीजस्य मिथ्या स्वस्याविनाशात् । क्षीणमिथ्यादानमनु नोपचिनोति, बीजाभावात् । क्षीणमस्तकम्बप्रतिपत्तिपरिणामोऽवश्य त्रिदशोद्वपद्यते । प्रतिपत्तिपरिणामस्तु नानापरिणामसम्भवाद् यथापरिणाममय तमस्या गतावुत्पद्यते । उक्तं च—

पेदाऊ पडिवन्नो, पन्मकसायरकम्प जइ भरिजा ।

तो मिच्छछोदयओ, चिणिज्ज भूओ न स्वीणम्मि ॥ (विरोपा० गा० १३१६)

सग्मि भओ जाइ दिव, तप्परिणामो य सत्तण स्वीणे ।

उवरयपरिणामो पुण, पच्छा ताणामइगईओ ॥ (विरोपा० गा० १३१७)

बद्धाणुप्कोऽपि यदि तदानीं कालं न करोति तथापि सप्तके क्षीणे त्रियमादवतिष्ठते, न तु चारित्रमोदनीयक्षपणाय शक्तमारभते । उक्तं च—

पेदाऊ पडिवन्नो, नियमा स्वीणम्मि सत्तण ठाइ । (विरोपा० गा० १३२५) इति ।

आह पर —ननु मिथ्यादर्शनादिक्षये विमसावदर्शानो जायते । उत न ? इति, उच्यते—सम्यग्दृष्टिरेवासौ । आह—ननु सम्यग्दर्शनपरिक्षये कुत सम्यग्दृष्टित्वम् ? उच्यते—निर्मद नीहृतकोद्भवकरुणा अपनीतमिथ्यात्वभावा मिथ्यात्वपुद्गला एव सम्यग्दर्शनं तत्परिक्षये च तत्त्व ध्यानलक्षणपरिणामप्रतिपातात्, प्रत्युत क्षुद्राभ्रपटलपगमे चपुद्गलवद् विगुह्नतरापद्ये ।

यदाह माप्यगुधाग्मोनिधि —

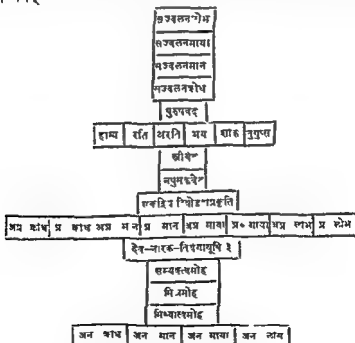
१ प्रस्थापयन्तु मनुष्यो विष्टपकश्चतसृष्वपि गतिषु ॥ २ बद्धासु प्रतिपत्त प्रथमकक्षपक इति हिन्द । तदा मिथ्यात्वोदयानुवाद् भूयां न स्वीण ॥ तस्मिन् क्षणे यत्ति त्वि सत्परिणामस्य तत्तत् क्षयः । उपरमर्षाणाम पुन पञ्चाशान्तरमिति ॥ ३ बद्धासु प्रतिपन्नो त्रियमाद् क्षीण सप्तके । इति ॥

सूत्रादेशः । अथ पुनराहु — षोडश कर्माण्येव पूर्वं क्षपयितुमारभते, केवलमपानरालेऽष्टौ कपायान् क्षपयति, पश्चात् षोडश कर्माणीति, ततो “नपु” च नपुंसकवेद क्षपयति, तत स्त्रीवेदमिति ॥ ९९ ॥

छग पु सजलणा दो, निहा विग्धचरणक्ष्वण नाणी ।

देर्विदत्तरिलिहिय, सयगमिण आयसरणट्टा ॥ १०० ॥

तत्र ‘पद’क हास्य-रति अरति शोक-भय-जुगुप्सात्क्षणम्, तत पुवेद खण्डत्रय करोति, तत्र खण्डद्वय युगपत् क्षपयति, तृतीयखण्ड तु संज्वलनक्रोधे प्रक्षिपति, पुरुषे प्रतिपत्तय क्रम । अथ स्त्रीप्रारम्भका तत्र प्रथम नपुंसकवेद क्षपयति, तत पुरुषवेदम्, ततो हाम्यादिपदकम्, तत स्त्रीवेदम् । अथ नपुंसक प्रारम्भक ततोऽसावनुदीर्णमपि प्रथम स्त्रीवेद क्षपयति, तत पुरुषवेदम्, ततो हाम्यादिपदकम्, ततो नपुंसकवेदम् । तत्र संज्वलनान् क्रोध-मान-माया-लोभलक्षणान् प्रत्येक मन्तमुहृत्तमात्रकालेनोक्तैरेव न्यायेन क्षपयति । श्रेणिपरिसमाप्तिकालोऽप्यन्तर्मुहृत्तमेव, अन्तमुहृत्तानाममल्लयेभेदशब्द । लोभचरमखण्ड तु सल्लयेयानि खण्डानि कृत्वा दृढक् दृढक् कालभेदेन क्षपयति । चरमखण्ड पुनरसल्लयेयानि खण्डानि करोति, तावपि समये समय एकैक क्षपयति । स्थापना चैवम्—

इह च क्षीगद-अनसक्तो विवृचिनादर उच्यते, तत उज्ज्वलविहृति-गदरो यावच्चरमलोभ खण्डमिति, तत उज्ज्वलसल्लयेयसंज्ञानि क्षपयन् सूक्ष्मसम्पत्तयो यावच्चरमलोभापुण्य, तत उज्ज्वल

यथाख्यातचारित्री, स च महाप्रतरणपरिश्रान्तऋद् मोहसागर तीर्त्वा विश्राम्यति । ततश्छाम्य
वीतरागत्वद्विचरमसमये “दो निह” चि “द्वे निद्वे” निद्रा प्रचलालक्षणे क्षपयति, ततश्चरमसमये
“विगपवरणवक्षप” चि विघ्नानि—दान लाभ भोग उपभोग-वीर्यान्तरायलक्षणानि “वरण” चि
प्राकृतत्वादाकारलोपे आवरणानि—मतिज्ञानावरण-श्रुतज्ञानावरणाऽवधिज्ञानावरण-मन पर्याय
ज्ञानावरण-केवलज्ञानावरण चक्षुर्दर्शनावरणाऽचक्षुर्दर्शनावरणा-ऽवधिदर्शनावरण-केवलदर्शनाव
रणलक्षणानि नय, ततो विघ्नानि चावरणानि च विघ्नावरणानि तेषां क्षये—निर्मूलोच्छेदेन
‘शानी’ केवलज्ञानी भवति । यदाहु श्रीमदाराध्यपादाः—

चरमे नाणावरण, पचविह दसण चउवियप्प ।

पचविहप्रतराय, खवइत्ता केउली होद ॥ (आव० नि० गा० १२६)

इदमुक्तं भवति—अविरतादीनापन्यतर प्रथमसहनन सुविशुद्धपरिणाम क्षपकभेगिमा
रुदो गुणस्थानक्रमेणानन्तानुबन्ध्यादीनुक्तप्रकारेण क्षपयन् भावत् क्षीणमोहचरमसमये निमग्न
क-ज्ञानावरणपक्षक-दर्शनावरणचतुष्क क्षपयित्वा सर्वसङ्गत्या तु नानावरणपक्षक-दर्शनावरणन
वक-मोहर्नायाष्टाभिंशति आयुस्त्रिरु-नामप्रकृतित्रयोदशकाऽन्तरायपक्षकलक्षणास्त्रिपष्टिमहती क्ष
पयित्वा केवलज्ञानी भवति । स च भगवान् भवस्थकेउली लोकमलोक सर्ग सर्वात्मनाऽविकल
विमलकेउलेन पश्यति, न हि तदस्मि भूत भवद् भविष्यद्वा यद् भगवान् पश्यति । यदाहु
श्रीमदाराध्यपादा —

सभिंज पासंतो, लोगमलोग च सवओ सय ।

स नस्मि ज न पासइ, भूय भष भविस्स च ॥ (आव० नि० गा० १२७)

इत्थमूतश्च सयोगिवेउली जपन्यतोऽन्तर्मुहृतमुत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटीं निहत्य अयो
गिकेचन्निगुणम्यानकमारुह्य तद्विचरमसमये द्वासप्ततिप्रहती सचरमसमये त्रयोदशप्रहतीश्च क्षप
यित्वा निवमचलमरुहमनयमन्यायाधममन्दानन्दरससारमासादयतीति, उक्ता क्षपकभेगि । तत्र
जने च व्याख्याता “नमिय निण धुरवधोदयसंता” इत्यादिद्वारगाथा । सम्प्रति शतगाथाप्रमा
णवेन यथापेनामक शतकशास्त्र समथयन्नाह—“देविंदसूरिलिहिय, सयगमिण आयमरणइ”
चि देवेन्द्रसूरिणा—करालकलिकात्पातात्तलागमज्जद्विगुद्वर्धमधुरोद्वरणधुरीणधीमजगच्चद्र
सूरिचारणमगमीरुद्वधरीककस्वेन निखिनम्—अभरमि-यामीरुतम्, कर्मप्रकृति-पञ्चमद्वइ वृह
ष्ठउत्तादिगासंस्म इति शेष । निम् इत्याह—“शतक” शतगाथाप्रमाणम् ‘इदम्’ अत्रो
प्याख्यातम्भवरूपम् । किमथम् इत्याह—“आत्मस्मरणाथम्” आत्मस्मृतिनिमित्तमिति ॥१००॥

॥ इति श्रीमदेवेन्द्रसूरिविरचिता स्वोपज्ञशतकटीका ॥

(॥ अथ प्रशस्ति. ॥)

विष्णोरिव यस्य विभो , पद्मयौ व्यानशो जगत्त्रितिलम् ।
 शतममशतकमणत , स श्रीवीरो जिनो जयतु ॥
 पुन्दोज्ज्वलकीर्तिभर , सुरमीकृतसकलविष्टपामोग ।
 रन्ध्रिदानसि धुजलभि , श्रीगौतमगणधर पातु ॥
 तदनु सुधर्मस्वामी , जम्बू प्रभवादयो मुनिवरिणा ।
 भुतजलनिषिपायीणा , भूयास श्रेयसे सन्तु ॥
 भ्रमान् मासतपाचाप्येत्यभिष्या भिक्षुनायका ।
 समभूवन् कुले चात्रे , श्रीजगच्चन्द्रसूरय ॥
 जगज्जनितबोधाना , तेषा शुद्धचरित्रिणाम् ।
 विनेया समजायन्त , श्रीमद्देवेन्द्रसूरय ॥
 स्वान्ययोरुपकाराय , श्रीमद्देवेन्द्रसूरिणा ।
 स्वोपज्ञशतकटीका , सुबोधेय विनिर्ममे ॥
 विदुषवरधर्मकीर्ति-श्रीविद्यानन्दसूरिमुख्यनुधै ।
 म्वपरसमर्थकनुसलैलदैव संशोषिता चेतयम् ॥
 यद् गदितमरूपमतिना , सिद्धान्तविरुद्धमिह किमपि शम्भे ।
 विद्वद्भिस्तस्वशै , प्रसादमाधाय तच्छोधयम् ॥
 स्वोपज्ञशतकटीकां , हृन्वेमा यन्मयाऽर्पित मुह्यतम् ।
 भुवन्भादिविमुक्त , समस्तु सर्वोऽपि तेन जन ॥

प्रशस्त्यम्-४३६०

समाप्तोऽयं स्वोपज्ञशतकटीकोपेत शतकनामा पञ्चम कर्मग्रन्थः ।

शिव भवतु सर्वस्य
सहस्य

॥ अथ ॥

सर्वं जगत्प्रपञ्चस्य चतुर्विधम् ।

सर्वं जगत्प्रपञ्चस्य चतुर्विधम् श्रीमद्भिरुच्यते ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं

सप्ततिकाप्रकरणम् ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं

ॐ नमो भगवते ।

अथ सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ॥ श्रीमद्भिरुच्यते ॥

श्रीमद्भिरुच्यते, मुनिविरचितम् ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ॥

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ॥

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ॥

एतत् सर्वं शास्त्रं सर्वं वा सर्वविधम् तत् श्रेयसाप्ततिकाप्रकरणम् भवति, नाथम् । तत्
सप्ततिकाप्रकरणं सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं आचार्य श्रेयसाप्ततिकाप्रकरणं सर्वविधमिदं
सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं न श्रेयसाप्ततिकाप्रकरणं सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं
सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं श्रेयसाप्ततिकाप्रकरणम्, तत् सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं
सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं श्रेयसाप्ततिकाप्रकरणम्, तत् सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ।

सर्वविधमिदं सर्वमिदं सर्वमिदं ॥ १ ॥

सिद्ध-प्रतिष्ठित चालक्षिण्यस्यमित्यर्थः । तत् सिद्धानि पदानि येषु ग्रन्थेषु ते सिद्ध-
पदा-सर्वप्रकृतिप्रामाण्यम्, न हि तेषां पदानां कैश्चिदपि चालक्षिण्यं व्यवहन्ते, तेषां सर्वं
लोकाधानुमादिकम् तन्मयो सर्व-उदय सत्यवृत्तिस्थानानां संशयं हन्ये । अथवा स्वसमये
सिद्धानि-प्रतिष्ठानि चानि जीवस्थान-गुणस्थानरूपाणि पदानि तानि सिद्धपदानि तेभ्यः तान्या
भित्त्य तेषु विषय इत्यर्थः । अत्र स्थाने "ग्रन्थस्य कर्मणोरे (सिद्धदे० २-२-७४)

तु बभ उदय-सप्तमिम्भानां संश्लेषोऽभिधातव्य किं प्रत्येकम् ? आहोमिवत् संश्लेष-
रूप । उच्यते—संश्लेषरूप, तथा चामुदेव संश्लेषरूप संश्लेष विवधु निष्पान् प्रथ कारयति—

कइ यपतो वेपइ, कइ कइ वा पपडिस्ततठाणाणि ।

मलुत्तरपगईसु, भगविगप्पा उ पोघन्वा ॥ २ ॥

कतिगन्ध परिमाणशृच्छायाम् । कति कर्मप्रवृत्तीर्बन्धन् कति कर्मप्रवृत्तीर्विंदयते । कति
वा नथानथाशान्तो वेदयमानस्य च 'प्रवृत्तिसत्कर्मस्थानानि' प्रवृत्तिमत्तास्थानानि । एव निष्पद्ये
प्रभे इते सति आचार्योऽस्मिन् विषये भङ्गजालमनेकप्रकार वचोमात्रेण यथावत् प्रतिपादयितुम-
न्वय जानान सामाचेनेव प्रपुत्तरमाह—“मूल इत्यादि । मूलप्रकृतिषु-ज्ञानावरण-दण्डावर
पादिरूपासु उत्तरप्रवृत्तिषु च—मतिज्ञानावरण-भुतज्ञानावरणपादिरूपासु, उभयीषु च वक्ष्यमाणस्य
रूपासु प्रत्येक बभ उदय-सप्ता-संश्लेषमधिकृत्य चिन्त्यमानासु बहवो भङ्गा सम्भवन्ति, ते चा
स्मिन् प्रकरणे यथावद् वैविकत्वेन प्रतिपाद्यमाना सम्यग् बोद्धव्या । तत्र मूलप्रकृतयोऽष्टौ,
तद्यथा—ज्ञानावरण दण्डावरण वेदनीय मोहनीयम् आयु नाम गोत्रम् अन्तराय च ।
तत्र ज्ञायते—परिच्छिद्यते बन्धु अनेनेति ज्ञान-सामान्य विशेषालंके बन्धुनि विशेषप्रहणात्मको
बोधः, आम्रियतेऽनेनेत्यावरण-मिथ्यात्मादिमन्त्रिबन्धन्यापाराहृतकर्तव्यगणान्त-पाती विणिष्टपु
द्रुल्लभमूढ, ज्ञानावरण ज्ञानावरणम् १ । तथा दृश्यतेऽनेनेति दर्शन-सामान्य-विशेषालंके व
स्तुनि सामान्यप्रहणात्मको बोधः, तस्यावरण दण्डावरणम् २ । तथा वेपते—आहारादिरूपे
णानुभूयते यत् तद् वेदनीय, यद्यपि च सर्वं कर्म वेपते तथापि पङ्कजादिगन्धवद् वेदनीयग-
न्धस्य रुदिविषयत्वात् सात्वतात्कर्ममेव कर्म वेदनीयमित्युच्यते न शेषम् ३ । तथा मोहयति—
मदमद्विवेकविकल करोत्यात्मानमिति मोहनीयम्, इत् “बहुलम्” (सिद्धहे० ५१२) इति वच
नाद् कतयनीय ४ । तथा एति—गच्छत्यनेन गत्यन्तरमित्यासु, यद्वा एति—आगच्छति प्रति-
बन्धकता म्बह्वर्कमावासनरकादिगतिनिर्जनिमुत्तममो जन्तोरित्यासु, उभयत्रापि औगादिको
शुभं प्रत्यय ५ । तथा नामयति—गत्यादिपर्यायासु भवन इति प्रवपयति जीवमिति नाम ६ ।
तथा गूयते—शब्दयते उच्चारयति गन्धैरात्मा यस्मात् तद् गोत्रम् ७ । तथा जीव दानादिक
चान्तरा इति न जीवस्य दानादिक कर्तुं दशतीत्यन्तरायम् ८ । एता मूलप्रकृतयः ।

एतासु प्रथमतो बन्ध-उदय-सप्ता अभिहित्य प्रवृत्तित्वानप्ररूपणा क्रियते, प्रवृत्तिमत्तेषु
हि प्रथम प्ररूपितेषु सत्यु तदाभिन संश्लेष प्ररूप्यमानं मुत्सैनेवावगन्तु गम्यते । तत्र मूलप्रवृ-
त्तीनामुक्त्यरूपाणा बभ प्रतीत्य चत्वारि प्रवृत्तिमत्ताणि । तद्यथा—अष्टौ सप्त बद् एक्य च ।
तत्र सप्तप्रवृत्तिसमुदायोऽष्टौ, एतासा च बन्धो जपन्मोक्तर्षणान्तमुहर्तमानावः, आसुपि हि बन्ध-
मानेऽष्टाना प्रवृत्तीना बभ प्राप्यते, आयुबध बन्धोऽस्तमुहर्तनेव काल यवति न ततोऽप्यधि-
कम् । तथा ता एवाष्टावापुर्वर्त्ता सप्त, एतासा च बधो जपन्मेनान्तमुहर्त यावद् उत्कर्षेण च
त्रयभिर्गमात्तरोपमाणि बन्धनासोनानि अन्तर्लूहर्तेनपूर्वकोटिनिभागाभ्यधिकानि । तथा ता एवा-

ष्टावायु मोहनीयवर्जा पद्, एतासा च त्रयो जघ-येनैक समयम्, तथाहि—एतामासुत्तरूपाणां पण्णा प्रहृतीनां त्रयं सूक्ष्मसम्पराये, स च उपशमश्रेण्या कश्चिदेक समय मृग द्वितीये समये भवत्येव दिव गत सन् अवरितो भवति, अवरितत्वे चावश्यं मेषप्रहृतीनां त्रयं इति पण्णा बन्धो जघ-येनैक समय यावत्, उत्कर्षण त्वन्तर्मुहूर्तम्, सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानकस्थान्तमुहूर्तप्रमाणत्वात् । तथा सप्तानां प्रहृतीनां त्रयस्य त्र्येदे एकस्या वेदनीयरूपाया प्रहृतेर्त्रयं, स च त्रयस्येनैक समयम्, एकसमयता चोपशमश्रेण्यामुषणान्तमोहगुणस्थाने प्रागुक्तप्रकारेण भावनीया, उत्कर्षणे पुनर्देशोना पूर्वकोटिं यावत् ।

स चोत्कर्षत कस्य चेदित्यत्र ? इति चेद् उच्यते—यो गर्भशमे मामसप्तमुपित्वा ज्ञातः क्षीप्रमेव योनिनिष्क्रमणजन्मना जातो वर्षाष्टमैश्चोपरि समयं प्रतिपन्नं, प्रतिपत्त्यन्तरं च सप्तकश्रेणिमाहस्योत्पत्तिकेवलज्ञानदर्शनं, तस्य सयोगिनेऽलिनो वेदितव्यं ।

तदेव त्रयमाश्रित्य प्रहृतिस्थानप्ररूपणा कृता । सम्प्रति कस्या प्रहृती त्रयमानाया कृति प्रहृतिस्थानानि बन्धमाश्रित्य प्राप्यन्ते ? इति निरूप्यते—त्रयायुषि त्रयमानेऽष्टावपि प्रहृतयो नियमेन बध्यन्ते । मोहनीये तु बध्यमानेऽष्टौ सप्त वा । तत्राष्टौ सप्ता प्रहृतयः, ता एवायुवर्जा सप्त । ज्ञानावरण-दर्शनावरण-नाम-गोत्रा-ऽन्तरायेषु बध्यमानेषु अष्टौ सप्त पद् वा । तत्राष्टौ सप्त च प्रागिव । मोहनीया ऽऽयुर्वर्जा पद्, ताश्च सूक्ष्मसम्पराये प्राप्यन्ते । वेदनीये तु त्रयमानेऽष्टौ सप्त पद् एका च । तत्राष्टौ सप्त पद् च प्रागिव । एका तु मैत्र वेदनीयरूपा प्रहृति, सा चोपशान्तमोहगुणस्थानकादौ प्राप्यते । उक्तं च—

आउमि अह मोहेऽह सप्त एव च छाद वा तदप ।

वज्रतयमि वज्रसि सैसपु छ सप्तऽह ॥ (पञ्चसंग ०८३८)

सम्प्रति उदयमाश्रित्य प्रहृतिस्थानप्ररूपणा क्रियते—उदयं प्रति त्रीणि प्रहृतिस्थानानि, तद्यथा—अष्टौ सप्त चतस्रः । तत्र मरुप्रहृतिसमुदायोऽष्टौ, तासां चोत्तरोऽभ्यान्तधिकृत्य अनासपर्यवसितं, भ्यान्तधिकृत्यानादिसपर्यवसानं, उपशान्तमोहगुणस्थानकात् प्रतिपत्तिनानधिकृत्य पुन सादिसपर्यवसानं, स च जघ-येनान्तर्मुहूर्तप्रमाणं, उपशमश्रेणीनं प्रतिपत्तिनस्य पुनरप्यन्तर्मुहूर्तेन कस्यापि उपशमश्रेणिप्रतिपत्तेः, उत्कर्षणे तु देशोनापार्थपुद्गलपरिवर्तः । तथा ता एवाष्टौ मोहनीयवर्जा सप्त, तासामुदयो जघ-येनैक समयम्, तथाहि—सप्तानामुत्तम्वरूपाणां प्रहृतीनामुदय उपशान्तमोहे क्षीणमोहे वा प्राप्यते, तत्र कश्चिद् उपशान्तमोहगुणस्थानके एक समय स्थित्वा द्वितीये समये भवत्येव दिव गच्छन् अवरितो भवति अवरितत्वे चावश्यमष्टानां प्रहृतीनामुदय, तत सप्तानामुदयो जघ-येनैक समय यावत् प्राप्यते । उत्कर्षणे त्वन्तमुहूर्तम्, उपशान्तमोहगुणस्थानकस्य त्रीणमोहगुणस्थानकस्य वा समोत्पद्यतेनोरान्तर्मुहूर्तस्य वा । तथा पानि कमवजाश्चनम प्रहृतयः, तामामुदयो जघ-येनान्तर्मुहूर्तकं, उत्कर्षणं तु देशोनापार्थपुद्गलप्रमाणं ।

१ मुद्रि० ०८८८८८८ ०८८८८८ ११ २ ११० ११० सप्तानां प्रहृति ३ ११०११ म० ०८८८८८ ११
४ अत्रुषि अत्रि माहृणी सप्तैव च वरादया वा तृतीयः । वरमाने वरः । अत्रेव पद् गमनी ॥

एकस्मिन् केवले वेदनीये बध्यमाने इत्यर्थ, 'त्रिविकल्प' इति समाहागद्विगुत्वेऽप्यार्थवान् पुन्य निर्देष्ट, त्रयो विकल्पा भवन्तीत्यर्थ । तद्यथा—एकविधो बन्ध सप्तविध उदयोऽष्टविधा सत्ता, एष विकल्प उपगान्तमोहगुणस्थानके प्राप्यते, तत्र हि मोहनीयम्योदयो न विद्यते, सत्ता पुनरस्ति । तथा एकविधो बन्ध सप्तविध उदय सप्तविधा सत्ता, एष विकल्प क्षीणमोहगुणस्थानके प्राप्यते, तत्र हि मोहनीयस्य नि शेषतोऽपगमात् । तथा एकविधो बन्धश्चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता, एष पुनर्विकल्प सयोगिवैवल्लिगुणस्थानके, तत्र धातिकर्मणामनैवयवतोऽपगमात् चतसृणा चापातिप्रकृतीनामुदये सत्ताया च प्राप्यमाणत्वात् । “एगविगप्यो अवगमि” इति ‘अवगमे’ बन्धभावे एक एव विकल्प, तद्यथा—चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता, एष चायोगि केवल्लिगुणस्थानके प्राप्यते, तत्र हि योगामावाद् बन्धो न भवति, उदय-सत्ते चाधानिकर्मा भवत ॥ ३ ॥

तदेव मूलमहतीरधिकृत्य बन्ध-उदय-सत्त्वकृनिस्थानानां परस्पर सवेधे सप्त विकल्पा उक्ता । सम्प्रति एतानेव जीवस्थानेषु चिन्तयन्नाह—

सत्तद्वपथअद्दुदयसत तेरमसु जीवठाणेषु ।

एगम्मि पच भगा, दो भगा हृति केवल्लिणो ॥ ४ ॥

इह जीवस्थानानि चतुर्दश, तद्यथा—अपर्याप्तसूक्ष्मकेन्द्रिय १ पर्याप्तसूक्ष्मकेन्द्रिय २ अपर्याप्तबाह्वैकेन्द्रिय ३ पर्याप्तबाह्वैकेन्द्रिय ४ अपर्याप्तद्वीन्द्रिय ५ पर्याप्तद्वीन्द्रिय ६ चर-बाह्वैकेन्द्रिय ७ पर्याप्तत्रीन्द्रिय ८ अपर्याप्तचतुरिन्द्रिय ९ पर्याप्तचतुरिन्द्रिय १० अपर्याप्तनिपक्षेन्द्रिय ११ पर्याप्तसनिपक्षेन्द्रिय १२ अपर्याप्तसनिपक्षेन्द्रिय १३ पर्याप्तसनिपक्षेन्द्रिय १४ इति । एतानि च सप्तपञ्च षडशीतिप्रकृतौ व्याख्यातानीति नेह भूयो व्याख्यायन्ते । तत्र त्रयो दशसु आपेषु जीवस्थानेषु मत्वेक द्वौ द्वौ विकल्पो भवत, तद्यथा—सप्तविधो बन्ध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता, एष विकल्प आयुर्वन्धकालं मुक्त्वा शेषकालं सर्वदैव लभ्यते, अष्टविधो बन्ध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता, एष विकल्प आयुर्वन्धकाले, एष चान्तमौहर्तिक, आयुर्वन्धकालस्य जपन्मेनोत्कर्षणं चान्तमुहर्तप्रमाणत्वात् । ‘एगम्मि पच भगा’ इति ‘एकस्मिन्’ पर्याप्तसनिपक्षेन्द्रियलक्षणं पञ्च भग्ना भवन्ति । तत्रादिमौ द्वौ भग्नौ प्रागिव भावनीयो, त्रयस्तु शेषा इमे—षड्विधो बन्ध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता, एष विकल्प मूक्षमम्परायस्य उपगमभेद्या क्षपकग्रेण्या वा वर्तमानस्य वेदितव्य, तथा एकविधो बन्ध सप्तविध उदय अष्टविधा सत्ता, एष विकल्प उपगान्तमोहगुणस्थानके प्राप्यते, तथा एकविधा बन्ध सप्तविध उदय सप्तविधा सत्ता, एष च क्षीणमोहगुणस्थानके । तथा द्वौ भग्नौ भवत केवल्लि, तद्यथा—एकविधो बन्धश्चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता, एष विकल्प सयोगिवैवल्लि, बन्धभावे चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता, एष विकल्पोऽयोगिकेवल्लि । इह केवल्लिग्रहणं सजित्यवच्छेदायम्, द्वौ भग्नौ

भवन केवलिनो न तु संज्ञिन इत्यर्थः । अत एव च केवलिग्रहणादिदमवसीयते केवली मनो विज्ञानरहितत्वात् संज्ञी न भवतीति ॥ ४ ॥

सम्प्रति तानेव सप्त विकल्पान् गुणस्थानकेषु चिन्तयत्वाह—

अष्टसु ण्वविगण्यो, घट्सु वि गुणसनिण्यसु बुविगण्यो ।

पत्तेय पत्तेय, बधोदयसतकम्माण ॥ ५ ॥

इह गुणस्थानकानि चतुर्दश, तानि च षट्शीतविकृतौ सविन्तरमभितानतीति नेह न्योऽभिवीच्यन्ते । तत्राष्टसु गुणस्थानकेषु सम्बन्धित्याहृष्टि अपूवकरणे अविगुणविवादर-सूक्ष्मसम्पराय उपगान्तमोह-क्षीणमोह-सद्योकिवलि-अयोगिकैवल्यक्षणेषु प्रत्येक बध-उदय-सत्कर्मणामेको विकल्पो भवति, तद्यथा—सम्बन्धित्याहृष्टि अपूवकरणे अविगुणविवादरेषु सप्तविधो बध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता । अथैतेषु अष्टविधोऽपि बध कम्माद् न भवति । उच्यते—स्वभावन एषैवामाधुर्बधयोग्याभ्यवसायस्थानशून्यत्वात् । सूक्ष्मसम्पराये बद्धिषो बध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता, सूक्ष्मसम्परायो हि वादरकषायोदयाभावाद् आयुर्मोहनीय च न बध्नाति, ततस्तस्य बद्धि एव बधो भवति । उपगान्तकषायस्य एकविधो बध सप्तविध उदय अष्टविधा सत्ता, यत उपगान्तमोह कषायोदयाभावाद् न नानावर्णयादि बध्नाति, किन्तु वेदनीयमेक केवलम्, ततस्तत्रैकविध एव बधो भवति, मोहनीयस्य चोपगान्तत्वेनोदयाभावाद् उदय सप्तविधः । क्षीणमोहस्य एकविधो बध सप्तविध उदय सप्तविधा सत्ता, अत्र मोहनीय क्षीणत्वाद् उदये सत्ताया च न प्राप्यते, तत सप्तविध उदय सप्तविधा सत्ता । सयोगिकवलिनि एकविधो बधश्चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता, केवली हि चतसृणामपि यातिप्रवृत्तीना क्षयेण भवति, ततस्तस्य चतुर्विध एवोदयश्चतुर्विधैव सत्ता । अयोगिकैवलिनो बधो न भवति योगाभावात्, ततश्चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता । तथा षट्सु गुणसङ्घितेषु गुणस्थानकेषु निध्याहृष्टि-सासादना अविगतमन्य-दृष्टि-देशविरत प्रमत्ता अप्रमत्तरूपेषु प्रत्येक बध-उदय-सत्कर्मणा द्वौ द्वौ विकल्पो भवत, तद्यथा—अष्टविधो बध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता, एव विकल्प आयुर्बधकाले, एतेषा आधुर्बधयोग्याभ्यवसायस्थानसम्भवाद् आयुर्बध उपपद्यते । तथा सप्तविधो बध अष्टविध उदय अष्टविधा सत्ता, एव विकल्प आयुर्बधकाल मुक्त्वा शेषकाल सदा सन्त्यते ॥ ५ ॥

तदेव मूलप्रवृत्तीरधिकृत्य बध-उदय-सत्यकृतिस्थानानां परम्परं सवेध उक्तं स्वामित्वं च । सम्प्रति उत्तरप्रवृत्तीरधिकृत्य बध-उदय-सत्यकृतिस्थानानां परम्परं सवेध प्रोच्यते —

१ स० १ त० 'पत्तेय' ॥ २ छा० मुद्रि० 'य च सत्ता' ॥ ३ स० 'त्य एवेव' ॥
४ इत उच्यते— एव सप्त बुद्धि अष्टावीसा चतुरो तद्देव वायात् । बुद्धि य एव य भविष्या
पयसीमो आणुपुर्वीर ॥ इत्यर्थोत्तरप्रवृत्तिरुक्तं बधश्च अस्त्यकृति-प्रवृत्तिसत्कर्मणा
तस्मै विरलान्तरवर्तकवशोपरीतिरिति चतुर्गुणवर्टीकः (६३) पुस्तकवर्तेषु तु नेपथ्यतः । बध भिन्ना

रपि प्रचला ३ । तथा प्रचलातोऽतिगायिनी प्रचला प्रचलाप्रचला, अत्रापि मध्यपदलोपी समास, एषा हि चङ्गमणमपि भुवत उपतिष्ठते, तत् स्थानम्वितम्बपुत्रभवप्रचलापेक्षया अस्या अतिगायिनीत्वम्, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि प्रचलाप्रचला ४ । तथा स्याना-पिण्डीभूता भद्रि-आत्मगक्तिरूपा शम्भा स्वापावम्भाया सा स्यानर्द्धि, तद्वाचे हि उत्कर्षत प्रथमसंहन तस्य वेगवार्धचलसदृशी गक्तिर्भवति, श्रूयते चैतत् कथानकमागमे—

कचित् प्रदेशे कोऽपि क्षुल्लको निपाकप्राप्तस्यार्द्धिनिद्रासहितो द्विरदो दिवा म्वलीकृत, तत स तस्मिन् भद्राभिनिवेशो रजन्यां स्यान्द्गुदये वर्तमान समुत्थाय तदन्तयुगलमुत्पाठ्य म्बोपाध्वद्वारि च प्रभिष्य पुन सुप्तान् इत्यादि ।

तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि स्यानर्द्धि ५ । तथा चक्षुषा दर्शनं चक्षुर्दर्शनात्, तस्यावरणं चक्षुर्दर्शनावरणम् ६ । अचक्षुषा-चक्षुर्वजशेषेन्द्रिय-मनोभिर्दर्शनामचक्षुर्दर्शनम्, तस्यावरणमचक्षुर्दर्शनावरणम् ७ । अक्षिरेव दर्शन-रूपिद्रव्यसामान्यग्रहणमक्षिर्दर्शनम्, तस्यावरणमक्षिर्दर्शनावरणम् ८ । केवलमेव-सकलनगद्गाविवस्तुम्बोमसामान्यग्रहणरूप दर्शनं केवलदर्शनम्, तस्यावरणं केवलदर्शनावरणम् ९ । अत्र निद्रापक्षक प्राप्ताया दर्शनलब्धेरुपघातकत्, चक्षुर्दर्शनावरणानिचतुष्टयं तु मूलत एव दर्शनलब्धिमुपहन्ति । आह च गन्धहस्ती—

निद्रादयः समधिगताया एव दर्शनलब्धेरुपघाते वर्तन्ते, दर्शनावरणचतुष्टयं तु उद्गमोच्छेदित्वात् समूलपातं हन्ति दर्शनलब्धिमिति ॥

(तत्त्वा० अ० ८ सू० ८ भाष्यटी० भाग० २ पत्र १ ३५) ॥

घेनीयस्य द्वे उत्तरप्रकृती, तद्यथा—सातवेदनीयमसातवेदनीयं च । तत्र सात-सुखं तद्रूपेण यद् वेद्यते तत् सातवेदनीयम् १ । असात-दुःखं तद्रूपेण यद् वेद्यते तद् असातवेदनीयम् २ ॥

मोहनीयस्योत्तरप्रकृतयोऽष्टाविंशति । मोहनीयं हि द्विधा, तद्यथा—दर्शनमोहनीयं चारित्र्यमोहनीयं च । दर्शनमोहनीयमपि त्रिधा, तद्यथा—मिथ्यात्वं सम्प्रमिथ्यात्वं सम्प्रकृत्यं च । तत्र यदुदयाद् जिनप्रणीततत्त्वाद्यद्धानं तद् मिथ्यायम् १ । यदुदयात् पुनर्जिनप्रणीतं तत्त्वं न सम्प्रकृत्यं यद्वेषे नापि निन्दति, मतिर्नैर्वस्यादिना सम्प्रगसम्यग् वा एकातेन निश्चयाकरणतः सम्प्रकृत्यं यद्धानकान्तविप्रतिपत्त्ययोगात् तत् सम्प्रमिथ्यात्वम् २ । उक्तं च द्रष्टव्यमृद्घूर्णा—

जटा नालिवेरदीववासिम्स अङ्गुलुहादयस्य वि पुरिमस्स एतत् ओयणाइण अणेगविट्ठे दोइए तस्स आहारम्म उवरिं न रई न य निंदा, नेण कारणेण

१ म० १ सू० म० ४४ उद्गमोच्छेदित्वात् समूलपातं दद्य ॥

२ यथा मतिरेवनीयवासिनोऽभिभुषणार्तिस्वापि पुरश्चम्य अत्र ओन्नादिषु नृक्षमिषे शैमिते तत्साधारण्योपरि न रश्चिनं य निन्ता येन कारणेन य ओदनादि आहारो न कणादि दृष्टो नापि भुज, एव सम्प्रमिथ्यात्वरपि जीवादिषु बाधानासुपरि न रश्चिनं य निन्ता ॥

आयुषमातम उत्तरप्रवृत्तय, तद्यथा—नरकायुस्तिर्यगायुर्मनुष्यायुर्देवायुश्च ॥

तामो द्विचत्वारिंशदुत्तरप्रवृत्तय, तद्यथा—गतिनाम जातिनाम शरीरनाम अङ्गोपाङ्गनाम
बन्धनाम सङ्घातनाम संहनानाम संस्थाननाम वर्णनाम गन्धनाम रसनाम स्पर्शनाम आनु
पूर्वीनाम विहायोगतिनाम प्रसनाम आवरनाम नादरनाम सूक्ष्मनाम पर्याप्तनाम अपर्याप्त
नाम प्रत्येकनाम साधारणनाम स्थिरनाम अस्थिरनाम शुभनाम अशुभनाम सुस्वरनाम दुस्वर
नाम सुभगनाम दुर्भगनाम आदेयनाम अनादेयनाम यश कीर्तिनाम अयश कीर्तिनाम अगुरलघु
नाम उपपातनाम परापातनाम उच्छ्वासनाम आतपनाम उद्योतनाम निर्माणनाम तीक्ष्णकरनाम चेति ।

तत्र गम्यते—तथाविधकर्मसचिवैर्वि श्राप्यत इति गति—नारकत्वादिपयायपरिणति । सा
चतुधा, तद्यथा—नरकगति तिर्यग्गति मनुष्यगति देवगतिश्च । तद्विपाकवेद्या कर्मप्रवृत्तिरपि
गतिश्चतुर्धा ।

तथा ण्वेन्द्रियादीनामेकेन्द्रियत्वादिरूपममानपरिणतिलक्षणमेकेन्द्रियादिशब्दव्यपदेशभाग्य
यत् सामान्य सा जाति, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रवृत्तिरपि जाति । इदमत्र तात्पर्य—द्रव्य
रूपमिन्द्रियमङ्गोपाङ्गेन्द्रियपयातिनामकर्मसामर्थ्यात् सिद्धम्, भावरूप ॥ स्थानादीन्द्रियावरण
क्षयोपशमसामर्थ्यात् “क्षयोपगमिकानीन्द्रियाणि” () इति वचनात् । यत् पुनरेके
न्द्रियादिशब्दप्रवृत्तिबन्धन तथारूपसमानपरिणतिलक्षण सामान्य तद्व्यभिचारसाध्यत्वाद्
जातिनाममाध्यम् । उक्तं च—

अव्यभिचारिणा सादृश्येन ण्वीदृशोऽर्थात्मा जाति तन्निमित्त जातिनाम । ()

तच्च पञ्चधा, तद्यथा—ण्वेन्द्रियजातिनाम द्वीन्द्रियजातिनाम त्रीन्द्रियजातिनाम चतुरिन्द्रि
यजातिनाम पञ्चेन्द्रियजातिनाम ।

तथा शीयन इति शरीरम्, तत् पञ्चधा—औदारिक वैक्रियम् आहारक तैजसं
कार्मण च । तत्र उदारं—प्रधानम्, प्रधानं चास्य तीक्ष्णकरणधरशरीरापेक्षया, ततोऽन्यस्या
नुत्तरसुतरशरीरस्यापि अनन्तगुणहीनत्वात्, यद्वा उदारं—सातिरेकयोजनसहसमानत्वात् शेषश
रीरापेक्षया वृत्त्वमाणम्, वृत्त्वा चास्य वैक्रिय प्रति भवधारणीयसहनशीरापेक्षया द्रष्टव्या,
अन्यथा उत्तरवैक्रिय योजनरूपमानमपि लभ्यते, उदारमेव औदारिकम्, विनयादिपाठादिकम्,
तन्निबन्धन नाम औदारिकनाम, यदुदयवगाद् औदारिकशरीरप्रायोग्यान् पुद्गलानादाय औदा
रिकशरीररूपतया परिणमयति, परिणमय्य च नीचप्रदेशे सहायोऽन्यानुगमरूपतया सम्बन्ध
यति तद् औदारिकशरीरानामेत्यर्थः १ । एव शेषशरीरनामस्वपि भावना कार्या । तथा विविधा
क्रिया विक्रिया, तस्या भव वैक्रियम्, तथाहि—तदेक भूत्वाऽनेक भवति अनेक भूत्वा एकम्,
अणु भूत्वा महद् भवति महद् भूत्वाऽणु, तथा सचर भूत्वा भूमिचर भवति भूमिचर भूत्वा सचरम्,
तथा अदृश्य भूत्वा दृश्य भवति दृश्य भूत्वाऽदृश्यमित्यादि । तच्च द्विधा—औपपातिक लब्धि
प्रत्यय च । तत्रौपपातिक उपपातनन्मनिमित्तम्, तच्च देव-नारकाणाम् । लब्धिप्रत्यय त्रियम्

तथा पथ्यन्तेऽनेनेति च धनम् यदुदयाद् औदारिकादिपुद्गलानां पूर्वगृहीतानां शृङ्गमाणानां च परम्परमन्यगरीरपुद्गलैश्च सह सम्बन्धः । तत् पञ्चधा, तद्यथा—औदारिकबन्धनं वैत्रिय-
बन्धनम् आहारकबन्धनं तेजसबन्धनं कर्मणबन्धनम् । तत्र यदुदयाद् औदारिकपुद्गलानां
पूर्वगृहीतानां शृङ्गमाणानां च परम्परं तेजसादिगरीरपुद्गलैश्च सह सम्बन्धः तद् औदारिकबन्ध-
नम् १ । एव वैत्रियबन्धनम् २ आहारकबन्धनं ३ च भावनीयम् । यदुदयात् पुनस्तैजसपुद्ग-
लानां पूर्वगृहीतानां शृङ्गमाणानां च परम्परं कामपञ्चगरीरपुद्गलैश्च सह सम्बन्धस्तत् तेजसबन्धनम्
४ । यदुदयात् कमपुद्गलानां पूर्वगृहीतानां शृङ्गमाणानां च परम्परं सम्बन्धस्तत् कर्मणबन्धनम्
५ । केचित् पुनर्बन्धनम् पञ्चदश भेदानाचक्षते, ते च पञ्चसहस्रादिभ्यतो वेदितव्याः ।

तथा सहात्यन्ते-पिण्डीभियन्ते औदारिकादिपुद्गला येन तत् सहातम्, तच्च तन्नाम च
सहातनाम, तच्च पञ्चधा, तद्यथा—औदारिकसहातनाम वैत्रियसहातनाम आहारकसहातनाम
तेजससहातनाम कामणसहातनाम । तत्र यदुदयाद् औदारिकपुद्गला ये यत्र योग्यास्तान् तत्र
सहातयति, यथा—गिरियोग्यान् गिरिसि पादयोग्यान् पादयो शेषाङ्गयोग्यान् शेषाङ्गे तु
औदारिकसहातनाम । एव वैत्रियसहातनामादिष्वपि भावनीयम् ।

तथा संहनन-अन्धिरचनाविशेषः, तच्च औदारिकगरीरे एव ग्रान्येषु गरीरेषु, तेषां अन्धि-
रहितत्वात् । तच्च षोढा, तद्यथा—वज्रबभनाराचम् ऋषभनाराचं नाराचम् अधनाराचं कीलिका
सेवातं च । तत्र वज्र-कीलिका, ऋषभ-परिवेष्टनपट्टं, नाराचम्-उभयतो मकटबन्धः ।
उक्तं च—

रिसंहो य होद् पट्टो, वज्र पुण कीलिया मुणेषथा ।

उभभो मकटबधो, गाराय त वियाणाहि ॥ (इहत्कम० वि० गा० १०९)

ततश्च द्वयोरप्योक्तमयतो मकटबन्धेन बद्धयो पट्टावृतिना तृतीयेष्टाभ्यां परिवेष्टितयोरुपरि तद-
स्थिरयमेदि कीलिकासम्बन्धनामकमसि यत्र भवति तद् वज्रबभनाराचम्, तल्लिबन्धनं नाम
वज्रबभनाराचनाम १ । यत् पुन कीलिकारहितं संहननं तद् ऋषभनाराचम्, तल्लिबन्धनं नाम
ऋषभनाराचनाम २ । यत्र पुनर्मकटबन्धः एव कवलो भवति न पुन कीलिका ऋषभतंशं पट्टश्च
तद् नाराचम्, तल्लिबन्धनं नाम नाराचनाम ३ । यत्र त्वेकपात्त्रेण मकटबन्धो द्वितीयपात्त्रेण च
कीलिका भवति तद् अधनाराचम्, तल्लिबन्धनं नाम अधनाराचनाम ४ । यत्र त्वम्भीनि कीलिका
मात्रविद्वांयेव भवन्ति तत् कीलिकासहननम्, तल्लिबन्धनं नाम कीलिकानाम ५ । यत्र तु पर-
म्परं पयन्तसम्पत्तक्षणां सेवामागतान्यम्भीनि भवन्ति स्नेहाभ्यवहारतैलाभ्यव्रविग्रामणादिरूपा
च परिशीलना नित्यमपभन्ते यत्र तत् सेवार्थम् तल्लिबन्धनं नाम सेवातनाम ६ ।

तथा सस्यानम्-आकारविशेषः, तच्च षोढा, तद्यथा—समचतुरस्रं न्यग्रोधपरिमण्डलं सादि
वामनं कुञ्जं हुण्डं चेति । तत्र समा-यथोक्तप्रमाणाश्चतस्रोऽस्य-चतुर्दिग्विभागोऽप्यस्ति

शरीरावयवा यस्य तत् सन्धचतुरस्रम्, समामान्तोऽप्रत्यय, सन्धचतुरस्रसंख्याननिबन्धनं यत्
 सन्धचतुरस्रम् १ । तथा न्यमोषवत् परिमण्डलं यस्य तद् न्यमोषपरिमण्डलम्, यथा न्यमोष
 उपरि यन्मूर्तावयवोऽप्यस्तु हीनमवस्था यत् संख्यानं नामैरुपरि सम्पूर्णप्रमाणम्, अप्यस्तु न यत्
 नत् न्यमोषपरिमण्डलम्, तन्निबन्धनं नाम न्यमोषपरिमण्डलनाम २ । तथा सप्त अरि-
 नानेष्टमन्त्रनाम्ना यथोक्तप्रमाणयुक्तेन वर्तन इति सादि, सर्वमपि हि शरीरं सति न
 सन्निविष्टोऽप्यन्वयानुरवरोदादिदिह विगिह्यो पानव्य, ततो यत्र नामेष्टो यथोक्तप्रमाणयुक्त
 सुखे च हीनं तत् सन्धिसंख्यानम्, तन्निबन्धनं नाम सादिनाम ३ । तथा यत्र निगृहीतं हस्त-
 पदादिकं च यथोक्तप्रमाणोपपन्नं उर-उदरादि च मध्ये तत् कुक्ष्यसंख्यानम्, तन्निबन्धनं यत्
 कुक्ष्यसंख्यानं ४ । यत्र पुनरु-उदरादि यथोक्तप्रमाणोपपन्नं हस्तपदादिकं च हीनं तत् सन्ध-
 चतुरस्रम्, तन्निबन्धनं नाम सन्धचतुरस्रम् ५ । यत्र सर्वेऽप्यवयवा यथोक्तप्रमाणहीनान् तत् संख्यानं
 कुक्ष्यसंख्यानं नाम कुक्ष्यसंख्यानम् ।

अथ शरीरे-अङ्गुलिने शरीरमनेनेति वर्णं, तन्निबन्धनं नाम वर्णनाम, तत् पञ्च
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम कृत्वा नाम नीलनाम हाग्निनाम स्रोत्रिनाम । तत्र यदुक्तं यत् अङ्गुलीनां
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम तत् कुक्ष्यसंख्यानम् । तत्र शीतलपि भावनीयाति ।

अथ शरीरे-आम्रावो इति गन्ध, तन्निबन्धनं नाम गन्धनाम, तत् पञ्च
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम कृत्वा नाम नीलनाम हाग्निनाम स्रोत्रिनाम । तत्र यदुक्तं यत् अङ्गुलीनां
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम तत् कुक्ष्यसंख्यानम् । तत्र शीतलपि भावनीयाति ।

अथ शरीरे-अम्रावो इति गन्ध, तन्निबन्धनं नाम गन्धनाम, तत् पञ्च
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम कृत्वा नाम नीलनाम हाग्निनाम स्रोत्रिनाम । तत्र यदुक्तं यत् अङ्गुलीनां
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम तत् कुक्ष्यसंख्यानम् । तत्र शीतलपि भावनीयाति ।

अथ शरीरे-अम्रावो इति गन्ध, तन्निबन्धनं नाम गन्धनाम, तत् पञ्च
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम कृत्वा नाम नीलनाम हाग्निनाम स्रोत्रिनाम । तत्र यदुक्तं यत् अङ्गुलीनां
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम तत् कुक्ष्यसंख्यानम् । तत्र शीतलपि भावनीयाति ।

अथ शरीरे-अम्रावो इति गन्ध, तन्निबन्धनं नाम गन्धनाम, तत् पञ्च
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम कृत्वा नाम नीलनाम हाग्निनाम स्रोत्रिनाम । तत्र यदुक्तं यत् अङ्गुलीनां
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम तत् कुक्ष्यसंख्यानम् । तत्र शीतलपि भावनीयाति ।

अथ शरीरे-अम्रावो इति गन्ध, तन्निबन्धनं नाम गन्धनाम, तत् पञ्च
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम कृत्वा नाम नीलनाम हाग्निनाम स्रोत्रिनाम । तत्र यदुक्तं यत् अङ्गुलीनां
 अङ्गुलि-अङ्गुलिनाम तत् कुक्ष्यसंख्यानम् । तत्र शीतलपि भावनीयाति ।

नाम विद्यायोगनिताम्, तद् द्विविधम्—प्रदाम्तविद्यायोगतिनाम् अप्रशस्तविद्यायोगतिनाम् । तत्र यदुदयाद् जतो मशस्ता विद्यायोगतिर्भवति यथा हसादीनां तत् प्रशस्तविद्यायोगतिनाम् १ । यदुदयात् पुनश्च मशस्ता विद्यायोगतिर्भवति यथा मरादीनां तद् अप्रशस्तविद्यायोगतिनाम् २ ।

एताश्च गत्यादयो विद्यायोगतिपयन्ताश्चतुर्दश प्रकृतयः शाम्भान्तरे पिण्डप्रकृतय इति विद्युता, अनेकावान्तरभेदपिण्डात्मका प्रकृतयः पिण्डप्रकृतय इति श्रुत्यन्ते ।

तथा व्रसन्ति—उष्णायभिन्ना सन्तो विवक्षितव्यादाद् उद्विजते गच्छन्ति च च्छायायां सैवार्थं स्थानान्तरमिति व्रसा—द्वीन्द्रियादयः, तत्पयायपरिणतिष्ठतुर्नाम व्रसनाम् । तद्विपरीतस्थानात्, यदुदयाद् उष्णायभिन्नापेऽपि तत्स्थानपरिहारासमर्था पृथिवि-अप-तेज-वायु-वनस्पत्ये स्थवरा जायते ।

तथा वादरनाम्, यदुदयाद् जीवा वादरा भवन्ति, वादरत्व च परिणामविशेष, यद्वशात् पृथिव्यादेरेकैक्यं जन्तुगरीरस्य च पुमाद्यत्वाभावेऽपि बहूनां समुदाये चक्षुर्महण भवति । तद्विपरीतस्थानात्, यदुदयाद् १ कदाचिदपि जन्तुगरीरस्य चक्षुर्माद्यत्वा भवति ।

पयासकनाम्, यदुदयात् स्वयम्यपयासिध्वननममथा भवति, पयासि—आहाराविपुल्लग्रहण-परिणमनहेतुरात्मन गतिविशेषे, सा च बोला, सद्यथा—आहारपर्यासि शरीरपर्यासि इन्द्रियपर्यासि उच्छ्वासपर्यासि भाषापर्यासि मनःपयासिश्च । तत्र यथा बाह्यमाहारमादाय स्वल्परूपतया परिणमयति सा आहारपर्यासि १ । यथा रसीभूतमाहार रसाऽऽगू-मास-मद-अग्नि-मज्ज-पुनरुत्पन्नसप्तपातुरूपतया परिणमयति सा शरीरपर्यासि २ । यथा धातुरूपतया परिणमितमाहारमिन्द्रियरूपतया परिणमयति सा इन्द्रियपर्यासि ३ । यथा पुनरुच्छ्वासप्रयोगो ध्वगणादल्किमादाय उच्छ्वासरूपतया परिणम्य आलम्ब्य च मुच्यति सा उच्छ्वासपर्यासि ४ । यथा तु भाषाप्रयोगवर्गणादल्कि गृहीत्वा भाषात्वेन परिणम्य आलम्ब्य च मुच्यति सा भाषापर्यासि ५ । यथा पुनर्मनोयोगवर्गणादल्किमादाय मनस्त्वेन परिणम्य आलम्ब्य च मुच्यति सा मनःपयासि ६ । एताश्च यथाक्रममेकद्विधाणां सन्निवृत्तानां द्वीन्द्रियादीनां संज्ञिना च चतुःषष्ठ-यदमहत्त्वा भवन्ति । पयासकनामविपरीतमपयासकनाम्, यदुदयात् स्वयम्यपयासि परिसमासिसमर्थो न भवति ।

प्रत्येकनाम्, यदुदयाद् एकैक्यं जन्तोरेकैक्यमौदारिक वैक्यं वा गरीर भवति । तद्विपरीतस्थानात्, यदुदयाद् जन्तानां जीवानामेकमौदारिक गरीर भवति ।

तथा यदुदयात् गिर अस्थिप्रीवादीनामवयवानां स्थिरता भवति तत् स्थिरनाम् । यदुदयात् भू जिह्वादीनामवयवानामस्थिरता भवति तद् अस्थिरनाम् ।

यदुदयवशाद् नाभेरपयवयवा गुभा भवन्ति तत् गुभनाम् । यदुदयवशाद् नाभरथपादादयोऽवयवा अगुभा भवन्ति तद् अगुभनाम् । गिरमा हि स्पृष्टमुत्पत्ति, पादेन तु रप्यति ।

कामिन्या पापेणापि मृष्टमुच्यते । तः । यमिहान् इति १३, १, तन्नेयस्य संन्यासनिर्णय
मत्वात्, मृष्टमिति शब्दः नित्यो ततोऽग्रे ।

तथा यदुदयवशाद् जीवस्य स्वर शोभ्यन्ति ते पुनरावाप्ते ता गुणगताम् । यदुदय
स्वर कर्णकटु प्रादुर्भवति तद् दुःस्वराणाम् ।

यदुदयवशाद् अनुपकार्यपि गम्य मा मियो भवति तत् गुणगताम् । यदुदयवशाद् य
कारकदपि जनस्य द्वेष्यो भवति तद् दुःस्वराणाम्, उक्तं च —

अणुगच्छ वि बहून्, होइ पिओ नम्य गुणगतामुत्तमो ।

उवगारकारगो वि हु, १ रण्ड दूमगम्मुत्तम ॥

गुणगदपि वि हु कोइ, क्की आमज्ज दुम्भगो जइ वि ।

आयइ तहोसाओ, जहा अमगण नि थयरो ॥ ()

यदुदयवशाद् यत् निश्चिदपि भुगण सन्ध्यापादेयवन्तो भवन्ति त्यागमनन्तमेव च
लोकोऽभ्युत्थानादि समाचरति तद् आदेयनाम् । यदुदयवशाद् उपपन्नमपि भुगणो नापादेय
वचनो भवति, न च लोकोऽभ्युत्थानादि तस्य करोति तद् अनादयनाम् ।

यदुदयवशाद् मध्यम्यवनप्रगम्यो भवति तद् यग रीतिनाम् । यदुदयवशाद् मध्यम्य
जनस्यापि अप्रगम्यो भवति तद् अयग रीतिनाम् । यग रीत्याश्वाय विशेष —

दानपुण्यरूपा कीर्ति, परान्महन यत्र ।

अथवा—

एकदिग्गामिनी कीर्ति, मवदिग्गामुक यत्र ।

तथा यदुदयवशाद् जीवना शरीराणि न गुरुणि नापि लघूनि नापि गुरुलघूनि किन्त्वगुरु-
लघुपरिणामपरिणतानि भवन्ति तद् अगुरुलघुनाम् । यदुदयवशात् स्वशरीरान्तं प्रवर्धमानं प्रति
जिह्वा-गलवृन्द-लम्बक चोरदन्तादिभिन्नरूपहन्यते तद् उपपातनाम् । यदुदयवशाद् ओषधौ
दशनमात्रेण वाक्सौष्ठवेन वा महानृपमभामपि गत सभ्यानामपि क्षोभमापादयति प्रतिपन्नमपि
आप्रतिघातं च करोति तत् पराघातनाम् । यदुदयवशाद् उन्मत्तास नि क्षासलब्धिरुपनायते तद्
उन्मत्तासनाम् । यदुदयवशाद् जन्तुशरीराणि भानुमण्डलगतपृथिनीकायिकरूपाणि स्वरूपाऽनुष्णा
न्यपि उष्णप्रकाशरक्षणमात्रं कुर्वन्ति तद् आतपनाम् । जातपनामोन्मत्तश्च वह्निशरीरे न भवति,
सूत्रे प्रतिषेधात्, तत्रोष्णत्वमुष्णस्पर्शनामोन्मत्तात्, उत्कटलोहितवर्णनामोदयाच्च प्रकाशकत्वमिति ।
तथा यदुदयवशाद् जन्तुशरीराणि अनुष्णप्रकाशरूपमुद्योतमात्रं वन्ति यथा यति-देवोत्तरवैज्रिय
चन्द्रमह-नक्षत्र-तारा-रत्न औषधयः तद् उद्योतनाम् । यदुदयवशाद् जन्तुशरीरेष्वङ्ग प्रत्यङ्गा

१ स० १ त० दयवशात् ॥ २ अनुपकृतेऽपि बहूना भवति विवस्तरस्य गुणगतामादय । उपकार
कारकोऽपि हि न दयत दुःखस्योदय ॥ गुणयोदयेऽपि हि कोऽपि क्विद् आत्मा दुःखो ययपि । आकरो
तहोशाद् ययाऽभ्युत्थाना तीव्रकर ॥ ३ स० १ त० म० जीवो, च ॥

ता प्रतिनिधनम्यावर्तिता भवति तद् विमोक्षणम् । यदुदयवगाद् अष्टमहापातिहायममुना
भुविनिर्दिष्टाया प्रादुर्भवति तत् तीक्ष्णकरणम् । इह पिण्डप्रवृत्तीनामवान्तरभेदगणने पञ्चष
टिभवति, तेषां प्रवृत्तयोऽष्टाविंशति, तत्र सवमक्षरया नाम उत्तरभेदाभिहित ॥

गोत्रम्योपरमृती द्वे, सप्तथा—उर्ध्वार्धत्र च नीचैर्धार्धत्र च । तत्र यदुदयादुत्तमजातिकुल
प्राप्ति सत्काराम्युधानाजन्मिप्रमृदिरूपपूजालोभसम्भवश्च तदुर्ध्वार्धत्रम्, तद्विपरीत नीचैर्धार्धत्रम् ॥

अन्तरायम्योत्तरप्रवृत्तयः पञ्च, तप्तथा—दानान्तराय शम्भान्तराय भोगान्तरायम् उपभोगा
न्तराय दीयान्तराय च । तत्र यदुदयवगात् सति विभवे समागते च गुणवति पात्रे 'दत्तमस्मै
यदुपलभ्य' इति ज्ञानस्य दातु नोत्पद्यते तद् दानान्तरायम् १ । यदुदयवगात् पुन प्रसिद्धादपि
दातुगृहे विद्यमानमपि देयमधत्तात् याज्याङ्गले गुणवानपि याचको न लभते तद् शम्भान्तरायम्
२ । यदुदयापु सत्यपि विनिष्ठाहारादौ अमति च प्रत्याम्यानपरिणामे कवत्कर्षण्याशक्त्यादि
धारणवगाद् नोत्पद्यते विनिष्ठाहारादि भोक्तु तद् भोगान्तरायम् ३ । एवमेवोपभोगान्तराय
मपि । तत्र भोगोपभोगयोरय विदोष —सहृद् भुज्यत इति भोग, पुन पुनर्भुज्यत इत्युप
भोग ४ । उक्तं च—

मै भुज्जइ ति भोगो, मो पुण आहारपुणमाइओ ।

उपभोगो उ पुनो पुण, उपभुज्जइ भवणवित्थाइ ॥ (वृत्कर्म० वि० ग० १६५)

तथा यदुदयवगात् सत्यपि नीगञ्जि शरीरे यूनोऽप्यल्पप्राणता भवति तद् वीयान्तरायम् ५ ॥

इह बन्धे उदये च बन्धनानि सहातनामानि च स्वर्गारिरीरनामग्रहेणैव गृहीतानि विव
क्ष्यन्ते, तप्तथा—जीवार्थिजीवार्थिरीरनामग्रहेण औदारिकबन्धन-सहातनामी, वैत्रियशरीरनाम-
ग्रहेण वैत्रियबन्धन-सहातनामी इत्यादि । वणादीनां चावान्तरमेवा ॥ विवक्ष्यन्ते । तथा बन्धे
सम्यक्त्व-सम्यग्मिग्यात्व न भवत, यतो मिथ्यात्वपुद्गलागमेव जीव सम्यक्त्वगुणेन मिथ्या
स्वरूपनामपनीय वपाधिदत्यन्तविगुद्धिमापादयति, अपरेषा त्वोपद्विशुद्धिः, केचित् पुनर्मिथ्या
स्वरूपा एवावतिष्ठन्ते, तत्र येऽप्यन्तविगुद्धाम्ते सम्यक्त्वव्यपदेशभाज, इषद्विशुद्धा सम्यग्मिग्या-
त्वव्यपदेशभाज, शेषा मिथ्यात्वमिति । उक्तं च—

सम्यक्त्वगुणेन ततो, विशोधयति कम तत् स मिथ्यात्वम् ।

यद्वत् शङ्कप्रमुग्धे, गोध्यन्ते कोदवा मदगा ॥

यत् सवधाऽपि तत्र विगुद्ध तद् भवति कम सम्यक्त्वम् ।

मिश्र तु दरविगुद्ध, भवत्यगुद्ध च मिथ्यात्वम् ॥ ()

उभ्ये पुन सम्यक्त्व-सम्यग्मिग्यात्व अपि भवत । ततो बन्धे उत्तरप्रवृत्तीनां विग नतम्,
उदये च द्वाविंश शतम्, सत्ताया च बन्धनानि सहातनामानि च शृङ्ग विवक्ष्यन्ते, वणादीनां
चावांतरमेवा शृङ्ग गण्यन्ते, तत्र सवमक्षरया सत्तायामष्टचत्वारिंश नतमुत्तरप्रवृत्तीनामिति ॥

१ स० १ त० ३० क० भाष्ये ॥ २ सहृद् भुज्यत इति भोग ४ पुनराहारपुणदिह ।
उपभोगानु पुन पुनर्भुज्यत भवणवित्ता ॥ २ स० नामवचनम् ।

स्थानानि वेदितव्यानि । इदमुक्तं भवति—ये षड्विंशत्यधका सम्यग्मिव्याहृष्टि अग्निरतमम्यगृष्टि देवग्निरत प्रमत्ता अप्रमत्ता त्रियत्कारमपूर्वकरणाश्च तेषां चतुर्विधं पञ्चविधो वा उच्यो नवविधा सत्ता । एतेन च द्वौ विकल्पौ दातव्यौ, तद्यथा—षड्विधो षष्ठश्चतुर्विध उच्य नवविधा सत्ता, अथवा षड्विधो षष्ठं पञ्चविध उच्यो नवविधा सत्ता, एतौ च द्वौ विकल्पौ क्षपक मुक्त्वाऽन्यत्र सर्वत्रापि प्राप्येते । क्षपके त्रेक एव निरूप्य, तद्यथा—षड्विधो षष्ठश्चतुर्विध उच्यो नवविधा सत्ता । क्षपकस्य हि अत्यन्तप्रित्युद्धत्वेन निद्रा प्रचल्योरोत्थं सम्भवति । तदुक्तं मत्स्यग्रन्थ—

निद्रादुगम उदयो, स्त्रीणगसवगे परिचज्ज ॥ ()

तथा चतुर्विंशत्यधकेषु कियत्कारमपूर्वकरणेषु अनिवृत्तिगान्तर-सूक्ष्मसम्परायेषु चोपगमश्रेणि प्रतीत्य चतुर्विधं षष्ठविधो वा उच्य नवविधा सत्ता । क्षपकश्रेणिमधिवृत्त्य पुनरुदयश्चतुर्विध एव, कारणमत्र प्रागेवोक्तम् । केचित् पुन क्षपकशीणमोहेष्वपि निद्रा प्रचल्योरोत्थमिच्छन्ति, तत् मत्स्यग्रन्थ-कर्मप्रकृत्यादिप्रमाणैः सह विरुध्यते इत्युपेक्ष्यते । यावच्च क्षपकश्रेण्यामपि स्यान्नाद्वित्रिक न क्षीयते तावत् सत्ता नवविधैव, स्यान्नाद्वित्रिके तु क्षीणे षड्विधा । तथा चाह—“चउ-चउदण छलसा य” चि इह अश इति सत्कमाभिधीयते । यदाह चूर्णिकृत्—

असे इति सत्कम्प भवई । ()

चतुर्विधे वन्ने चतुर्विध उच्ये अनिवृत्तिगान्तरसम्परायगुणस्थानकाद्धाया सङ्क्षेपेभ्यो मागेभ्य परत स्यान्नाद्वित्रिके क्षीणे षड्विधा सत्ता । एष च निरूप्यमावत् प्राप्यते यावत् सूक्ष्मसम्परायाद्धायाधरमसमय, परतस्तु न प्राप्यते, बधामावात् । तदेव चतुर्विंशत्यधकस्य त्रयो निरूप्या, तद्यथा—चतुर्विधो षष्ठश्चतुर्विध उच्यो नवविधा सत्ता, एष निरूप्य उपगमश्रेण्या क्षपकश्रेण्या वा यावत् स्यान्नाद्वित्रिक न क्षीयते । चतुर्विधो षष्ठं पञ्चविध उच्यो नवविधा सत्ता, एष उपगमश्रेण्याम्, क्षपकश्रेण्या षष्ठविधोदयस्याभावात् । तथा चतुर्विधो षष्ठश्चतुर्विध उच्य षड्विधा सत्ता, एष च निरूप्य क्षपकश्रेण्या स्यान्नाद्वित्रिकस्थानान्तरमवमेय ॥८॥

“उपरयवधे” इत्यादि । ‘उपरते’ त्र्यसच्छिने वन्ने चतुर्विधं षष्ठविधो वा उच्यो नवविधा सत्ता, एतौ च द्वौ विकल्पानुपशान्तमोहगुणस्थाने प्राप्येते । उपगमश्रेण्या हि निद्रा प्रचल्योरोत्थं सम्भवति, स्यान्नाद्वित्रिक च न क्षयमुपगच्छति ततश्चतुर्विधं षष्ठविधो वा उच्यो नवविधा च सत्ता प्राप्यते । तथा चतुर्विध उच्य षड्विधा सत्ता, एष निरूप्य शीणकपायस्य द्विचरमसमय यावत् प्राप्यते । तथा चतुर्विध उच्यश्चतुर्विधा सत्ता, एष निरूप्य क्षीणकपायस्य चरमसमये, निद्रा प्रचल्योद्विचरमसमये एव क्षपितत्वात् । तत्र दशवारणे मयमक्षया एका दश विकल्पा । यदि पुन क्षपकशीणकपायेष्वपि निद्रा प्रचल्योरोत्थं इष्यते तर्हि चतुर्विधो षष्ठं पञ्चविध उच्य षड्विधा सत्ता, बधामावे षष्ठविध उच्य षड्विधा सत्तेत्येतौ द्वौ विकल्पौ प्राप्येते इति त्रयोऽपि ज्ञातव्याः ॥

१ मउ १ म० वन्ने नवविधं ॥ २ मउ १ म० षष्ठं सत् ॥ ३ निद्रादुगम उदय
छलसा य वगवत् ॥ ४ अश इति सत्कम भवति ॥ ५ मुद्रिकं हावगुणस्थानकाद्धाया ॥

गम्प्रति चेदनीया ऽऽतु गोत्रेषु संरूपविकल्पोपदर्शनार्थमाह—

वेपणिपाउपगोण, विभज्ज

पद्विरे भावुपि गोत्रे च यथागम बंधादिस्थानानि संवेधमाधित्य 'विभजेत्' विकल्पयेत् । तत्र चेदनीयस्य सामायेनैक बंधस्थानम्, तद्यथा—सातमसात् वा, द्वयो परस्परविरुद्धत्वेन युग पद्धथाभावात् । उदयस्थानमपि एकम्, तद्यथा—सातमसात् वा, द्वयोर्युगपदुदयाभावात् परस्परविरुद्धत्वात् । सप्तस्थाने द्वे, तद्यथा—द्वे एक च । तत्र यावदेकमन्यतरद् न क्षीयते तावद् द्वे अपि सती, अन्यतरस्मिन् क्षीणे एकमिति ।

गम्प्रति संरूप उच्यते—असातस्य बंध असातस्य उदय साता ऽप्ताते सती, अथवा असातस्य बंध सातस्य उदय साता ऽप्ताते सती, एतौ द्वौ विकल्पो मिथ्यादृष्टिगुणस्थानकात् प्रभुति प्रमत्तगुणस्याह यादन् प्राप्येते न परत, परतोऽसातस्य बंधाभावात् । तथा सातस्य बंध सातस्योदय साता ऽप्ताते सती, अथवा सातस्य बंध असातस्योदय साता ऽप्ताते सती, एतौ द्वौ विकल्पो मिथ्यादृष्टिगुणस्थानकादारभ्य सयोगिकेवल्लिगुणस्थानक यावत् सम्भवं । तत्र परतो बंधाभावे असातस्योदय साता ऽप्ताते सती, अथवा सातस्योदय साता ऽप्ताते सती, एतौ द्वौ विकल्पो अयोगिकेवल्लि द्विचरमसमये यावत् प्राप्येते । चरमसमये तु असातस्योदय असातस्य सत्ता यस्य द्विचरमसमये सात क्षीणम्, यस्य स्वसात द्विचरमसमये क्षीण सत्ताय विकल्प—सातस्योदय सातस्य सत्ता, एतौ च द्वौ विकल्पावेकसामयिकौ । सर्वसद्वयया च वेदनीयम्याष्टौ भङ्गा ॥

तथा भावुपि सामायेनैक बंधस्थान चतुर्णामन्यतमत्, परस्परविरुद्धत्वेन युगपद् द्वित्रायुषा बंधाभावात् । उदयस्थानमप्येकम्, तदपि चतुर्णामन्यतमत्, युगपद् द्वित्रायुषा उदयाभावात् । द्वे सप्तस्थाने, तद्यथा—द्वे एक च । तत्रैक चतुर्णामन्यतमत् यादन्त्यत् परमबाधुन बध्यते, परमबाधुपि च यद्वे यादन्त्यत्र परमये नोत्पद्यते तादृ द्वे सती ।

गम्प्रति संवेध उच्यते—तत्रायुषस्तिष्ठोऽन्यथा, तद्यथा—परमबाधुबन्धकालात् पूर्वावस्था परमबाधुबन्धकालावस्था परमबाधुबन्धोत्तरकालावस्था च । तत्र नैरसिकस्य परमबाधुबन्धकालात् पूर्वं नारकायुष उदय नारकायुष सत्ता, एष विकल्प आद्येषु चतुषु गुणस्थानकेषु, दोष गुणस्थानकस्य नरवेत्त्वसम्भवात् । परमबाधुबन्धकाले त्रियगायुषी बन्धो नारकायुष उदय नारक त्रियगायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्यादृष्टे सासादनस्य वा, द्वयोरैवाद्ययोगुणस्थानक योन्तिरियगायुषी बन्धसम्भवात्, अथवा मनुष्यायुषी बन्ध नारकायुष उदय मनुष्य-नारकायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्यादृष्टे सासादनस्याविरतसम्यग्दृष्टेवा । बन्धोत्तरकाले नारकायुष उदयो नारक त्रियगायुषी सती, एष विकल्प आद्येषु चतुर्विपि गुणस्थानकेषु, त्रियगायुषवन्धानन्तरं कस्यापि सम्यक्त्वे सम्यग्मिथ्यात्वे वा गमनसम्भवात् अथवा नारकायुष उदयो मनुष्य-नारकायुषी सती । इह नारका देवायु नारकायुष्य भवप्रत्ययादव न बध्नन्ति, तत्रोत्पत्त्यभावात् ।

१ सती, एषोऽपि विकल्प
मान्तमो गुणस्थानक यावत्,
१ नव भग्ना । तदेवमायुषि

देगात्र वा, द्रव्या परम्परविम्-
न्, परम्परविट्ठान युगपद्
धर्मोत्र-नीचगोत्र समुद्दिने द्व,
॥ नीचगोत्रेऽयोगिकेवलिद्विच

य नीचगोत्र सन्, एष विद
१पजीवन्त्यक द्वि त्रि चतु त्रिच
उच्च-नीचगोत्र मनी अपरा
ते द्वी विद्वन्ती मिताद्विदु
वान् । तथा उच्चगोत्रस्य बन्ध
गुणस्थानकान्तम्य लेखितानि
वान् । तथा उच्चगोत्रस्य बन्ध
तस्य मृत्युमपराधगुणस्थानक
देव उच्च-नीचगोत्र मनी एव
समय यावद्वाय । उच्चगोत्र
तद्वन्तं वाक्य सदावृत्त

मोह पर घोष ॥ ७ ॥

अत पर मोह वश्ये, मोहनीयस्य बन्धादिस्थानानि वश्य इत्यर्थ ॥ ७ ॥

तत्र प्रथमतो बन्धस्थानप्रकरणार्थमाह—

बाधीत लघुषीसा, मत्तरसा तेरसेव नव पञ्च ।

चउ तिग दुग च एक, चपट्टाणोणि मोहरम ॥ १० ॥

‘मोहस्य मोहनीयस्य दण बन्धस्थानानि तद्यथा द्विदिग्नि एवविद्दिग्नि स्तान्ता दद

१ मुद्रि० अदम्य वप्रमणगुण स्थानक यावत् । २ मुद्रि० अदम्य ॥ ३ मुद्रि० एव ६-४४
नीचगोत्र उच्च ॥ एवम् ॥ ४ चपेव वासतिवासास्य एव १२५१७४ । ५ दण्ड ॥ ६ ॥
दण म दे ॥

तदुक्तम्—

देवो नारका वा देवेषु नारकेषु वि न उच्यते । () इति ।

ततो नारकाणां परमवायुर्धकाले बभोत्तरकाले च देवायु-नारकायुभ्यां विकल्पाभावात्
मवमङ्गनया पश्य विकल्पा भवन्ति ।

एव देवानामपि पेश विकल्पा भावनीया । नर नारकायु स्थाने देवासुरिनि वक्तव्यं,
तद्यथा—देवायु उदयो देवायुष सचा इत्यादि ।

तथा तिर्यगायुष उदयस्तिर्यगायुष सचा, एष विकल्प आगेषु पद्येषु गुणस्थानतः
शेरायुस्थानकस्य निर्यश्चमम्भवात्, एष विकल्प परमवायुर्धकालात् पूर्वम् । यथारूपे
तु नारकायुषो बन्ध नियगायुष उदयो नारक नियगायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्या
इह अन्यत्र नारकायुषो बन्धभावात्, अथवा नियगायुषो बन्ध, नियगायुष उदय,
तिर्यक-तिर्यगायुषी सती एष विकल्पो मिथ्याइह सामादन्त्य वा, अथवा मनुयायुषो बन्ध,
नियगायुष उदयो मनुय नियगायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्याइह सामादन्त्य वा तान्य,
तिर्यक-तिर्यगायुषो बन्ध-तिर्यगायुषी सती वा देवायुष एव बन्धमम्भवात्, अथवा देवायुषो बन्ध
तिर्यगायुष उदयो देव तिर्यगायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्याइह सामादन्त्यातिगमभ्यार
इति तान्य वा, न मय्यमिथ्याइह, तस्यायुर्धकभावात् । एते नारको विकल्पा परमवा
बन्धका । यथे तु ध्यायिष्ये तिर्यगायुष उदयो नारक तिर्यगायुषी सती, एष विकल्प अणु
पद्य गुणस्थानतः नारकायुर्धकात्तरे मय्यवादापि ममागम्भवात्, अथवा नियगायु
उदयो तिर्यगायुषी सती अथवा तिर्यगायुष उदयो मनुय तिर्यगायुषी सती, अथवा
तिर्यगायुष उदयो देव तिर्यगायुषी सती, एषापि त्रयो विकल्पा जायेत पद्य गुणस्थानतः ।
मामङ्गनया पश्य नर विकल्पा, नरगात्रि गतिषु निरध्यायुपादमम्भवात् ।

नर मनुयायुष उदयो मनुयायुष सचा, एष विकल्पोऽयोगित्यर्थः यार् । तथा नारक
एव बन्ध मनुयायुष उदयो नारक मनुयायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्याइह । तथा तिर्यगायुषो
बन्ध मनुयायुष उदयो तिर्यगायुषी सती, एष विकल्पो मिथ्याइह सामादन्त्य वा । मनु
यान्य एते मनुयायुष उदयो मनुय मनुयायुषी सती तथा तिर्यगायुष तिर्यक साम
दन्त्य वा । नारका बन्ध मनु यय उदयो देव मनुयायुषी सती एष विकल्पो नमनगुण
मामङ्गनया पश्य । नर बन्ध विकल्पो परमवायुर्धकालात् । य इ तु ध्यायिष्ये मनुयायुष
उदयो नारक मनुयायुषी सती एष विकल्पो नमनगुणमव इव य इति, नारकायुष उदयो
तिर्यगायुषी सती मनुयायुष उदयो मनुय मनुयायुषी सती तथा तिर्यगायुष

य इति नारका बन्ध मनुयायुष उदयो नारक मनुयायुषी सती एष विकल्पो मिथ्याइह । तथा तिर्यगायुषो
बन्ध मनुयायुष उदयो तिर्यगायुषी सती एष विकल्पो मिथ्याइह सामादन्त्य वा । मनु
यान्य एते मनुयायुष उदयो मनुय मनुयायुषी सती तथा तिर्यगायुष तिर्यक साम
दन्त्य वा । नारका बन्ध मनु यय उदयो देव मनुयायुषी सती एष विकल्पो नमनगुण
मामङ्गनया पश्य । नर बन्ध विकल्पो परमवायुर्धकालात् । य इ तु ध्यायिष्ये मनुयायुष
उदयो नारक मनुयायुषी सती एष विकल्पो नमनगुणमव इव य इति, नारकायुष उदयो
तिर्यगायुषी सती मनुयायुष उदयो मनुय मनुयायुषी सती तथा तिर्यगायुष

मत्तगुणस्थानक यावत् । मनुष्यायुष उदयो मनुष्य-मनुष्यायुषी सती, एषोऽपि विकल्प
प्राप्नुवत् । मनुष्यायुष उदयो देव-मनुष्यायुषी सती, एष विकल्प उपदान्तमोहगुणस्थानक यावत्,
देवायुषि बद्धेऽप्युपशमभ्रेण्यारोहसम्भवात् । सर्वसङ्ख्या मनुष्याणां तव भक्ता । तदेवमायुषि
मयसङ्ख्या अष्टाविंशतिभक्ता ॥

तथा गोत्रे सामान्येनैक बन्धस्थानम्, तद्यथा—उच्चैर्गात्र नीचैर्गोत्र वा, द्वयोः परस्परविरु-
द्धत्वेन युगपद्बन्धाभावान् । उदयस्थानमप्येकम्, तदपि द्वयोर्यतरत्, परस्परविरुद्धत्वेन युगपद्
द्वयोरुदयाभावात् । द्वे सत्तास्थाने, तद्यथा—द्वे एक च । तत्र उच्चैर्गात्र-नीचैर्गोत्रे समुदिते द्वे,
तेजस्वायिक-वायुकायिकावस्थाया उच्चगोत्रे उद्बलिते एकम्, अथवा नीचैर्गात्रेऽयोगिकेवलिद्विच-
रमममये क्षीणे एकम् ।

सम्प्रति सवेष उच्यते—नीचैर्गात्रस्य बन्ध नीचैर्गात्रस्योदय नीचैर्गात्र सत्, एष विक-
ल्पस्तेजस्वायिक-वायुकायिकेषु लभ्यते । तद्वत्त्वाद् उद्बलेषु चाशेषजीवत्वेकं द्वि त्रि चतु त्रिय
वपद्येद्वयेषु वियत्काल नीचैर्गात्रस्य बन्धो नीचैर्गात्रस्योदय उच्च नीचैर्गोत्रे सती, अथवा
नीचैर्गात्रस्य बन्ध उच्चैर्गात्रस्योदय उच्च-नीचैर्गोत्र सती, एतौ द्वौ विकल्पौ मिथ्यादृष्टिषु
सामादनेषु वा, न सम्यग्मिथ्यादृष्टादिषु, तेषां नीचैर्गात्रबन्धाभावान् । तथा उच्चैर्गात्रस्य बन्धो
नीचैर्गात्रस्योदय उच्च-नीचैर्गात्रे सती, एष विकल्पो मिथ्यादृष्टिगुणस्थानकादारभ्य देशविरति
गण्यते न परत, परतो नीचैर्गात्रस्योदयाभावात् । तथा उच्चैर्गात्रस्य बन्ध
- नीचैर्गात्रे सती, एष विकल्पो मिथ्यादृष्टारभ्य सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानक
बन्धाभावान् । बन्धाभावे उच्चैर्गात्रस्यादय उच्च-नीचैर्गात्रे सती, एष
स्थानकादारभ्य अयोगिकेवलिद्विचरमममये यावदवसेय । उच्चैर्गात्र
एष विकल्पोऽयोगिकेवलिचरमममये । तदेवमेते गोत्रस्य सवसङ्ख्या

मोह पर धोच्छ ॥ ९ ॥

इत्ये, मोहनीयस्य बन्धादिस्थानानि वक्ष्य इत्यर्थ ॥ ९ ॥

स्थानप्रकरणार्थमाह—

एकधीसा, सत्तरसा तेरसेव नव पञ्च ।

ग दुग च एक, बघद्वाणोणि मोहस्त ॥ १० ॥

स्य दण बन्धस्थानानि, तद्यथा—द्वाविंशति एकविंशति सप्तदश त्रयो

मत्तगुण स्थानक यावत् ॥ १ मुद्रि अवमुपस्था ॥ ३ मुद्रि एकम् अथवा
अथ ॥ ४ मथेय वसतिनामाप्येकविंशतिनामा ॥ ५ भाष्ये तु— धनि

अद्वैतस्य सगच्छउतिगदुगलगाण्या भवे बीमा ।

तरस पारिदारस, इत्तो पचाइ पवूणा ॥ १० ॥

सनस पगइठाणाई ताणि मोहसस इति पसरस ।

धयोदयसने पुण, भगविगप्पां पा जाण ॥ १३ ॥

विंति अहमसक वरु चउ त्रि विंकाधिका, तथा त्रयोदश द्वादश एकादश, 'अत' एकादशका सप्तम्यन्ताद् 'एकोति' 'एकैकोति' पधादीनि सप्ताया प्रवृत्तिम्यानां मोह नीमयाचान्त्यानि, तां च सप्तमद्वया पद्यदा भवति । इदमत्र सात्पर्यम्—मोहनीये पद्यदा सप्तप्रवृत्तिम्यानां तद्यथा—अष्टाविंति सप्तविंति षड्विंति चतुर्विंति त्र्याविंति द्वाविंति एकविंति त्रयोदश द्वादश एकादश पद्य चतस्र तिस्र द्वे एका च । तत्र सप्तमद्वयमुक्तयोऽष्टाविंति । तत्र सम्पत्तये उद्धरिते सप्तविंति । ततोऽपि तस्य विंतिर उद्धरिते षड्विंति, अनादिमिथ्यादृष्ट्या षड्विंति । अष्टाविंति सत्कर्तव्योऽनन्ता-नुबन्धितुल्यगणे चतुर्विंति । ततोऽपि मिथ्याये क्षपिते त्रयोविंति । ततोऽपि सम्पत्ति म्याये क्षपिते द्वाविंति । तत्र सम्पत्तये क्षपिते एकविंति । ततोऽष्टम्बप्रत्यक्ष्यान मत्या म्यानावरणमनेषु कषायेषु क्षिणेषु त्रयोदश । ततो नपुमकवेदे क्षपिते द्वादश । ततोऽपि स्त्रीवेदे सप्तविंति एकादश । तत्र वरुम नोक्तायेषु क्षिणेषु पद्य । ततोऽपि पुरुषवेदे क्षिणेषु चतस्र । ततोऽपि संस्वरत्नकोषे क्षपिते तिस्र । ततोऽपि संस्वरत्नमाने क्षपिते द्वे । ततोऽपि संस्वरत्न म्याया क्षपितायामका प्रवृत्ति मनीनि । तदेवमुक्तानि सप्तम्यानां । एतेषु पुनर्बन्ध-उदय सप्तम्यानेषु प्रत्येक सवधेन च वरुो भज्जा भवति, तौश्च भज्जान् यथावत् प्रतिपाद्यमानान् सम्यग् जानीति ॥ १० ॥ १३ ॥

तत्र प्रथमतो वधम्यानेषु भज्जनिरूपपाथमाह—

एण्पायीसे वउ इगयीसे सत्तरस तेरसे दो दो ।

नयपयगे वि दोमि उ, एकेकमओ पर भगा ॥ १४ ॥

'द्वाविंती' द्वाविंतिवधे षड्विकल्पा भवन्ति । तत्र द्वाविंतिरियम्—मिथ्यात्व बोद्धव्य कषाया त्रयाणां वेदानामन्यतमो वेद हाम्य-रतियुगले-रति गोकयुगले-योन्यतरद् युगल भय जु गुप्ता च । अत्र भज्जा वरु, तथाहि—हाम्य-रतियुगले अरति गोकयुगले च प्रत्येक द्वाविंति प्राप्यते इति द्वौ भज्जौ तौ च द्वौ भज्जौ त्रिष्वपि वेदेषु प्रत्येक विकल्पेन प्राप्यते इति द्वौ त्रिभिमुच्यते चत्वार वरु । सैव द्वाविंतिर्मिथ्यात्वेन विना एकविंति, नवरत्न द्वयोर्बेदयोरन्य तयो वेद इति वक्तव्यम् यत एकविंतिवधका सामान्यसम्यग्दृष्टय, ते च स्त्रीवेद वा वधति पुरुषवेद वा, न नपुमकवेदम्, नपुमकवेदवधस्य मिथ्यात्वोदयनिबन्धनत्वात्, सासादनानां च मिथ्यात्वोदयाभावात् । अत्र च भज्जाश्चत्वार, तथा चत्वार—'वउ एगवीस' वि 'एकविंसती'

१ गयेय सप्ततिरभाष्ये एकव्यविंतिना ॥ २ म० १ स० १० गये ॥ १ स० म० ८१ तय म ॥ ४ स० १ स० सली । त ॥ ५ स० १ स० ततय मज्जा प्रति ॥

एकविंशतिरधे चत्वारो भङ्गा । तत्र हाम्य रतियुगला ऽरति शोकयुगलाम्या प्रागिव द्वौ भङ्गौ,
 तौ च प्रत्येक स्त्रीवेदे पुरुषवेदे च प्राप्येते इति द्वौ द्वाभ्या गुणितौ जानाश्चरार । मैव
 चैकान्तरितरन्तानुवधित्तुष्टयवधाभावे मसत्त्वा, तत्रमत्र वेदेषु मये पुष्पयत् एवंका
 वक्तव्य, न स्त्रीवेदोऽपि, यत मसत्त्वावधका सम्यगिमग्यादृष्टयोऽनिरतमम्यदृष्टयो वा, न चैने
 स्त्रीयेत् बध्नति, तद्वन्धस्यानन्तानुवधुदयनिमित्तत्वात्, सम्यगिमग्यादृष्टादीना चानन्तानु
 न्युत्पत्त्यामाणात् । अत्र च हाम्य-रतियुगला ऽरति शोकयुगलाम्या प्रागिव द्वौ भङ्गौ । ता एव
 ससत्त्वा प्रवृत्तयोऽप्रत्याभ्यानावरणचतुष्टयरहिताम्बयोन्श, अत्रापि प्रागिव द्वौ भङ्गौ, तथा
 चाह—“सत्तरस तेरमे लो लो” ससत्त्वावधे त्रयोत्त्वावधे च प्रत्येक द्वौ द्वौ भङ्गौ । ता एव
 त्रयोन्श प्रत्याभ्यानावरणचतुष्टयरहिता नर, अत्रापि तात्रेव द्वौ भङ्गौ, यत आह—“नववधग
 उ दोन्ति उ” नववधके द्वौ भङ्गौ, तौ च प्रमचे द्वारपि द्रष्टव्यौ, अप्रमच्छा पूर्वकरणयोस्त्वेक
 एव भङ्ग, तत्रारति शोकरूपस्य युगलस्य वधामम्भगात् । तथा ता एव नर हास्य-रतियुगल
 मय-जुगुप्सावन्धवच्छेदे पद्य, अत्रेको भङ्ग । एव चतु-त्रि द्वि-एकवधेऽपि प्रत्येकमेकैक
 एव भङ्गौ वाच्य, तथा चाह—“एकैकमत्रो पर भगा” ‘अत’ नवकवधात् पर पश्चाद्वि
 भङ्गा प्रत्येकम् ‘एकैक’ एकैकसङ्ख्या वेदितव्या । मकारस्तरलाक्षणिक ।

अमीषा च द्वाविंशत्यादिबन्धस्थानाना कालप्रमाणमिदम्—द्वाविंशतिवधस्य कालोऽमत्रा
 नपिदृश्य अनाद्यपयशित, भव्यानधिकृत्यानादिसपयशित, सम्यक्स्वरपरिभ्रष्टानपिदृश्य जघन्येता
 न्तर्मुहूर्तप्रमाण, उत्कर्षतो देशोनोऽपार्धपुद्गलपरारत । एकविंशतिवधस्य कालो जघनेन समय
 मात्र, उत्कर्षत बडावलिका । सप्तदशवधस्य कालो जघनेना तमुहूर्तम्, उत्कर्षत किञ्चित् सम
 धिकाति प्रयस्मिंशत्मागरोपमाणि । तथाहि—त्रयस्मिंशत्मागरोपमाणि अनुत्तरमुरम्य प्राप्येते,
 अनुत्तरमुरमराण च्युता यावदद्यापि देशविरति सर्वविरति वा न प्रतिपश्यते तावत् सप्तदशवध
 एवेति किञ्चिन्ममधिकाति त्रयस्मिंशत्मागरोपमाणि । त्रयोदशवधस्य तत्रवधस्य च काल
 मयेक जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्, उत्कर्षतम्बु देनोपो पूर्वकोटी, यतस्त्रयोदशवधो देगविरती नर
 वधन्तु सर्वविरती, देगविरति सत्रगिरिनिश्चोकपतोऽपि दशोत्पूर्वकोटिप्रमाणा । पश्चाद्वि
 पुनरधस्थानेषु कात्र प्रत्येक त्रयोन्शैक समयम्, उत्कर्षत चान्तर्मुहूर्तम् । एकममयना वधम्
 इति चेद् उच्यते—उपगमधेय्या पद्यविध वारारम्य द्वितीय समय कश्चिद् काल इता
 देवनेष्ट याति, देवनेष्ट च गत मन् त्रिरितो मरति, अत्रितरे च सप्तदशवध इत्येक
 समयना । एव चतुर्वधवधाद्विंशति भावनीयम् ॥ १४ ॥

तत्रैव कृता कालनिरूपणा मध्ययोऽसमर वधस्थानाता मये कस्मिन् क्रियति प्रागुक्ता
 न्युत्पत्त्यानानि भवन्ति । इत्यनद् निगम्यते

दस वार्धसे नव इडयीम मत्ताद् उदगटाणाद् ।

छाई नव मत्तरसे, तेरे पन्हाड अट्टेव ॥ १५ ॥

रम, दस सत्त चउव णग्गा चेव ।

ग्गा, चउवीस दुगेफमिक्कारा ॥ १८ ॥

नान्यधिदृश्य यत्तामङ्कनसङ्ख्यापदयोजना कर्तव्या, सा चवम्—दशो
वोदये पद्, तद्यथा—द्वाविंशतिबन्धे तिस्र, ण्कविंशतिबन्धे मिश्रा
ये च प्रत्येकमेकैका । अष्टोदये ण्काट्ठा—तत्र द्वाविंशतिबन्धे अवि
च प्रत्येक तिस्र तिस्र, ण्कविंशतिबन्धे मिश्रसप्तदशान्धे च प्रत्येकद्वे
नथा सप्तोदये दश—तत्र द्वाविंशतिबन्धे ण्कविंशतिबन्धे मिश्रसप्तदशान्धे
रत्तसम्पद्दष्टिसप्तदशान्धे त्रयोदशान्धे च प्रत्येक तिस्र तिस्र, नवकान्धे
सप्त—तत्राविरतसम्पद्दष्टिसप्तदशान्धे ण्का, त्रयोदशान्धे नवकान्धे च
। तथा पञ्चकोदये चतस्र—तत्र त्रयोदशान्धे एका, नवकान्धे तिस्र । चतु
र्यस्यति । “एण चउवीसगय” चि “एते” अनन्तरोक्ता ण्कादिका सङ्ख्यावि
ता । चतुर्विंशत्यभिधायका ण्ता अनन्तरोक्ताश्चतुर्विंशतया ज्ञातव्या इत्यर्थः ।
। चत्वारिंशत् । तथा “चउवीस दुगे” चि द्विकोदये चतुर्विंशतिरेका भङ्गना
न्तरेणोक्तम्, अन्यथा स्वमते द्वादशैव भङ्गा वेदिनया । “इक्कमिक्कार” चि
त भङ्गा । ते चैवम्—चतुर्विंशतबन्धे चत्वार, त्रिंशतबन्धे त्रय, द्विविंशतबन्धे द्वौ,
क, वधाभावे चक इति ॥ १८ ॥

एतेषु भङ्गानां विशिष्टतरसङ्ख्यानिरूपणायमाह—

नयपचाणउइसण्हुदयगिगप्पेहि मोहिया जीवा ।

गादिषु द्विकपयवसानेषु उदयस्थानेषु उदयस्थानाभङ्गानामकचत्वारिंशत् चतुर्विं
श, तत्र एकचत्वारिंशत् चतुर्विंशत्या गुण्यते, गुणिताया च मत्स्या नावमि नरा तावि
षिकानि ९८४ । नत तत्रैकोदयभङ्गा ण्कादश प्रक्षिप्यन्ते, तेषु च प्रमितेषु तत्र
अनवत्यषिकानि ९९५ भवन्ति । एतावद्भिरुदयस्थानत्रिकल्पैर्यथायोग सर्वे संमार्गिणो
नोहिता मोहमापादिता विज्ञेया ॥

एतन्नि पदसङ्ख्यानिरूपणायमाह—

अउणत्तरिण्णुत्तरिपयविंदमएहि विज्ञेया ॥ १९ ॥

इह पदानि नाम मिथ्यावम् अमयाख्यानावरणमोघ प्रत्याख्यानावरणमोघ इत्येवमा
ने, ततो बुद्धानां—दशाष्टुदयस्थानरूपाणां पदानि पदबुद्धानां आषट्पाद गतदन्तादिषु मध्य
अभ्युपगमाद्वा बुद्धान्दस्य परीक्षा, तथा गनरकमसन्धिरुकोनगमनिमज्ज ६०७१

इतो चउषघाई, इकेकुदया हवति सन्वे वि ।

यधोवरमे वि तहा, उदयाभावे वि वा होजा ॥ १७ ॥

‘इत’ पञ्चकचन्धादनन्तर चतुर्वन्धादय सर्वऽपि प्रत्येकम् ‘एकैकोऽया एकैकप्रत्युद’
‘भवन्ति’ नातव्या, तथाहि—चतुर्विधवर्गो भवति पुष्पवेत्तवधस्यरच्छेदे सति, पुष्पव
च युगोपद् बध-उत्थौ व्यरन्तिष्ठेते ततश्चतुर्विधमन्धकाले एकोदय एव भवति, त
चतुर्णां संज्वलनामन्यनम । अत्र चत्वारो भक्ता, यत कोऽपि सज्जनकोषेनोदयम
श्रेणिं प्रतिपद्यते, कोऽपि सज्जनमानेन, कोपि सज्जनमायया, कोऽपि सज्जनलोभेन
चत्वारो भक्ता । इह केचिच्चतुर्विधबन्धसङ्क्रमकाले त्रयाणां वेदानामन्यनमस्य वेदस्योदय
च्छन्ति, तन्मन्त्रमतेन चतुर्विधवर्गकस्यापि प्रथमकाले द्वादश द्विकोऽयमभक्ता लभ्यन्ते । त
पञ्चमहामूलटीकायाम्—

चतुर्विधवर्गकस्याप्यागविभागे त्रयाणां वेदानामन्यनमस्य वेदस्योदय केचिदि
च्छन्ति, अनश्चतुर्विधवर्गकस्यापि द्वादश द्विकोऽयान् जानीति । (पत्र २१६) इति ।

नया च मनि तेषां मतेन सारमद्वयया द्विकोदये चतुर्विधनिभक्ता अवमेया । सज्जन
लोभवर्धनवर्धने च मनि त्रिविधो बध, तत्राप्येकविंश एकोदय । अत्र त्रयो भक्ता, न
सम्यक् संजन्तलोभवर्धना त्रयाणामन्यनम इति वक्तव्यम्, यत सज्जनलोभवर्धने मन्त्र
संजन्तलोभस्य बधेन मरितव्यम् “ने” ययद् ते बधद्’ () इति वचनान्, त
च मनि चतुर्विध एव बध प्रमत्त । तत सज्जनलोभस्य बधे व्यरन्तिष्ठमाने उत्थो
व्यरन्तिष्ठेन इति त्रिविधे बधे एकविंश उदयस्ययाणामन्यनम इति वक्तव्यम् । सज्जन
मन्त्रवर्धनवर्धने द्विविधो बध, तत्राप्येकविंश एकोदय, केवल ॥ मायालोभवर्धन
इति वक्तव्य, बुद्धि प्राग्विवाद्यानुगर्गीया, अत्र च द्वौ भक्ता । सज्जनमायावर्धन
एकस्य सज्जनलोभस्य बध तस्यैव चोदय, अत्रैको भक्त । इयं यद्यपि चतुर्गतिषु बधवर्ध
नेषु सज्जनलोभस्यवर्धनं न कश्चिद् द्वितीय, तथापि बधवर्धनापराधो भवोऽस्ति
भक्ता वृषणस्य रूपविवर्धने । तथा ‘बधोपरमऽपि’ बधवर्धनेऽपि मोक्षनीयस्य मूलमपराध
मुत्पन्नमिदं एकविंश एकोदय भवति, ॥ च सज्जनलोभवर्धनस्य तद्वन्मूलमिदं विवर्धन
स्य एवम् ‘उदय’न वेदेषु उत्पन्नमनेऽपि उत्पन्नमिदं विवर्धनस्य मानीय मूल मरि
तवर्धनमिदं विवर्धनम् अन्यथा बधवर्धनापराधवर्धनस्य मानीय विवर्धनमिदं
वेद मूलमिदं विवर्धनमपराधवर्धनम् ॥ १७ ॥

मन्त्रवर्धनस्य मूलमिदं विवर्धनम् अन्यथा बधवर्धनापराधवर्धनस्य मानीय विवर्धनमिदं
विवर्धनम्—

१ म० ए० २२८ ॥ २ म० ए० २२८ ॥ ३ म० ए० २२८ ॥ ४ म० ए० २२८ ॥ ५ म० ए० २२८ ॥
६ म० ए० २२८ ॥ ७ म० ए० २२८ ॥ ८ म० ए० २२८ ॥ ९ म० ए० २२८ ॥ १० म० ए० २२८ ॥

मोहिता संमारिणो जीवा विजेया, एतास्त्वमग्राभि कर्मप्रकृतिभियथायोग मोहिता संमारिणो जीवा चानज्या इत्यर्थः ।

अथ कथमेकसप्तमर्षिकैकोनमस्तिसप्तमानि पञ्चाना शतानि भरति ? उच्यते—इदं दशोदये दशपञ्चानि, दशप्रवृत्तय उदयमागता इत्यथ, एव त्रयोदयादिष्वपि नरादीनि पदानि भावनीयानि । ततो दशोदय एको दशभिर्गुण्यते, त्रयोदयाश्च षड् नरभि, अष्टोदयाश्च एक दश अष्टभि, सप्तोदया दश सप्तभि, षड्दया सप्त षड्भि, पञ्चोदयाश्चत्वार पञ्चभि, चतुस्त्वये एकश्चतुर्भि, त्रिकोदय एको द्वाभ्याम्, गुणयित्वा चेत्ते सर्वेऽपि एकत्र मील्यन्ते ततो जाते द्वे गते नवत्यधिके २९० । एतेषु च प्रत्येकमेकैका चतुर्विंशतिर्भक्तकानां प्राप्यत इति भूरक्षतुर्विंशत्या गुण्यत, गुणिनेषु च मत्सु एकोदयभक्तपदायेकादश प्रगिष्यन्ते ततो यथा सप्तमद्वन्द्वेव पदाना शतानि भवन्ति । इय चोदयस्थानमग्रा पदसप्तया च ये मन्तारान चतुर्विंशचमष्टमकाले त्रिकोदये द्वादश भक्ता उच्चास्तानभिद्वय वेदितव्या ॥ १९ ॥

तदा पुनरन्ते नाभिगिन्ते तदा इयमुदयस्थानपदसप्तया—

मन्तरेसीयसगर्हि, उदयविगप्तेहि मोहिता जीवा ।

अउणसारिसीगात्रा, पयसिदमगर्हि विसेया ॥ २० ॥

इदं दशोदयसप्तमर्षिकैकोनमस्तिसप्तमानि पञ्चाना शतानि भरति । ततो दशोदय एको दशभिर्गुण्यते, त्रयोदयाश्च षड् नरभि, अष्टोदयाश्च एक दश अष्टभि, सप्तोदया दश सप्तभि, षड्दया सप्त षड्भि, पञ्चोदयाश्चत्वार पञ्चभि, चतुस्त्वये एकश्चतुर्भि, त्रिकोदय एको द्वाभ्याम्, गुणयित्वा चेत्ते सर्वेऽपि एकत्र मील्यन्ते ततो जाते द्वे गते नवत्यधिके २९० । एतेषु च प्रत्येकमेकैका चतुर्विंशतिर्भक्तकानां प्राप्यत इति भूरक्षतुर्विंशत्या गुण्यत, गुणिनेषु च मत्सु एकोदयभक्तपदायेकादश प्रगिष्यन्ते ततो यथा सप्तमद्वन्द्वेव पदाना शतानि भवन्ति । इय चोदयस्थानमग्रा पदसप्तया च ये मन्तारान चतुर्विंशचमष्टमकाले त्रिकोदये द्वादश भक्ता उच्चास्तानभिद्वय वेदितव्या ॥ १९ ॥

तदा पुनरन्ते नाभिगिन्ते तदा इयमुदयस्थानपदसप्तया—

मन्तरेसीयसगर्हि, उदयविगप्तेहि मोहिता जीवा ।
अउणसारिसीगात्रा, पयसिदमगर्हि विसेया ॥ २० ॥

मन्त्रेण च ध्यायन्तानामुपस्थानं न पश्यन्तीति उक्तं । मन्त्रिणं सत्ताम्यानी सप्त
मन्त्रिणानि उक्तं—

निर्लेपं यं धार्मीसे, इगपीसे अट्टपीस सत्तरसे ।

ए शेव तेरनययधगेसु पचेय ठाणाह ॥ २१ ॥

पणविण्णउंविहेसु, ए एव सेसेसु जाण पचेय ।

पत्तेय पत्तेय, पत्तारि यं यधयोच्छेय ॥ २२ ॥

‘हार्मिणी’ हार्मिनिषधे श्रीणि सत्ताम्यानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति सप्तविंशति षड्विंशतिश्च । तथाहि—हार्मिनिषधो मिश्याहृष्ट, मिश्याहृष्टश्चावर्षुदयस्थानानि, तद्यथा—सप्त अष्टौ नव दश । मत्र समोदयेऽष्टाविंशतिरेव सत्ताम्यानाम्, यत् समोदयोऽनन्तानुबन्धुदयस्थानावे भवति, अनन्तानुबन्धुदयरहितश्च येन पूर्वं सम्मग्न्यष्टिना सत्ता अनन्तानुबन्धुना उद्धलिता सत्ता बालान्तरेण परिणामकानां मिश्याव गतं भूयोऽपि मिश्यावप्रत्ययेन तेऽनन्तानुबन्धुनि बन्धुमारभ्यन्ते न एव मिश्याहृष्टिष्वभावनिकामात्रं कालं यावदन्तानुबन्धुदयरहितं प्राप्यते नाय, न चाष्टाविंशतिरिति अष्टाविंशतिरेव समोदये सत्ताम्यानाम् । अष्टोदये श्रीण्यपि सत्ताम्यानानि, यतोऽष्टोदयो द्विधा—अनन्तानुबन्धुदयरहितोऽनन्तानुबन्धुदयसहितश्च । तत्र योऽनन्तानुबन्धुदयरहितोऽष्टोदयमत्र प्रागुक्तपुरेष्टाविंशतिरेव सत्ताम्यानाम् । अनन्तानुबन्धुदयसहिते तु श्रीण्यपि सत्ताम्यानानि—तत्र यावद् नाद्यापि सम्यक्त्वमुद्धलयति तावदष्टाविंशति, सम्यक्त्वे उद्धलिते समविंशति, सम्यग्मिश्याहृष्टेऽप्युद्धलिते षड्विंशति, अनादिमिश्याहृष्टेऽपि षड्विंशति । एव त्वोदयेऽप्यनन्तानुबन्धुदयरहितेऽष्टाविंशतिरेव, अनन्तानुबन्धुदयसहिते तु श्रीण्यपि । समोदयस्त्वनन्तानुबन्धुदयमहितं एव भवति, तत्तन्नापि श्रीणि सत्ताम्यानानि भावनीयानि ।

‘इगपीसे अट्टपीस’ इति ‘एषाविंशती’ षड्विंशतिरेव अष्टाविंशतिरेव सत्ताम्यानाम् । एक विंशतिषधो हि सामादत्तमग्न्यहृष्टेभ्यति, सामादत्तं च जीरम्यौपशमिकसम्यक्त्वात् मध्यवसा नयोपजायते, मध्यवसज्जुणेन च मिश्यात्वं त्रिधा कृतम्, तद्यथा—सम्यक्त्वं मिश्र मिश्यात्वं च, ततोऽनन्तानुबन्धुमनया प्राप्यमाणत्वाद् षड्विंशतिषधे त्रिष्वप्युदयस्थानेष्वष्टा विंशतिरेव सत्ताम्याना भवति ।

‘सत्तरसे ए शेव’ सप्तदशधये षट् सत्ताम्यानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति सप्तविंशति चतुर्विंशति त्रयोविंशति द्विंशति षड्विंशतिश्च । सप्तदशधयो हि द्वयाना भवति, तद्यथा—सम्यग्मिश्याहृष्टीनामविरतसम्यग्दृष्टीना च । मत्र सम्यग्मिश्याहृष्टीना श्रीण्युदयस्थानानि, तद्यथा—मम अष्टौ नव । अविरतसम्यग्दृष्टीना चत्वारि, तद्यथा—षट् सप्त अष्टौ नव । तत्र षडुदयो अविरतानामीपशमिकसम्यग्दृष्टीना क्षाविकसम्यग्दृष्टीना वा प्राप्यते । तत्रौपशमिकसम्यग्दृष्टीना द्वे सत्ताम्याने, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशतिश्च । तत्राष्टाविंशति प्रथमसम्यक्त्वेत्यादिकाले,

त्वेकविंशतिरजानि शेषाणि चत्वारि । तानि चात्रिंशत्तम्यष्टष्टयुक्तभावनानुमारेण भावनीयानि ।
एव नवचत्वारिंशानामपि प्रमत्ता स्पष्टताना प्रत्येक चतुर्कोदये त्रीणि त्रीणि मत्तास्थानानि, तद्य
था—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशतिश्च । पञ्चकोट्ये षट्कोट्ये च प्रत्येक पञ्च पञ्च
मत्तास्थानानि । सप्तोदये त्वेकविंशतिरजानि शेषाणि चत्वारि मत्तास्थानानि गच्छ्यानि ॥२१॥

“पञ्चविहचउविहेसु छ छक” ति पञ्चमिरे चतुर्विरे च त्रये प्रत्येक पद् पद् मत्तास्थानानि । तत्र पञ्चमिरे त्रये अमूनि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति त्रयोऽङ्ग
द्वादश एकादश च । तत्राष्टाविंशति चतुर्विंशतिश्चोपगमिन्मय्यष्टष्टरूपमश्रेण्याम् । एकविं
शतिरुपगमश्रेण्या क्षायिकसम्यग्दृष्टे । अपकश्रेण्या पुनरष्टौ कपाया यावद् न क्षीयन्ते तावदे
कविंशति । अष्टसु कपायेषु क्षीणेषु पुनस्तयोऽङ्ग । ततो नपुमकवेदे क्षीणे द्वाऽङ्ग । तत्र
स्त्रीवेदे क्षीणे एकादश । पञ्चादीनि तु सत्तास्थानानि पञ्चविंशतये न प्राप्यन्ते, यत्र पञ्चविंश
तस्य पुरुषवेदे बध्यमाने भवति, यावच्च पुरुषवेदस्य बध्यस्तावत् पद् नोक्तपाया सन्त्येति ।
चतुर्विधनधे पुनरमूनि पद् सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति
एकादश पञ्च चतस्रः । तत्राष्टाविंशति-चतुर्विंशति एकविंशतस्य उपश्रमश्रेण्याम् । एकादश पुन
रेव प्राप्यन्ते—दृष्ट कश्चिद् नपुसकवेदेन क्षपकश्रेणि प्रतिपन्न, स च स्त्रीवेद-नपुमकवेदेन युगपद्
क्षपयति, स्त्रीवेद-नपुसकवेदक्षयसमकालमेव च पुरुषवेदस्य बध्यो व्यवच्छिद्यते, तदनन्तरं च
पुरुषवेद-हाम्यादिपदके युगपद् क्षपयति, यदि पुन स्त्रीवेदेन क्षपकश्रेणि प्रतिपद्यते, तत्र प्रथ
मतो नपुसकवेद क्षपयति, ततोऽन्तर्मुहूर्तेन स्त्रीवेदम्, स्त्रीवेदक्षयसमकालमेव च पुरुषवेदस्य बध्य
व्यवच्छेद, ततस्तदनन्तरं पुरुषवेद-हाम्यादिपदके युगपद् क्षपयति, यावच्च न क्षीयते ताव
दुभयत्रापि चतुर्विधनधे वेदोत्तरहितस्य एकोदये वर्तमानस्य एकादशक सत्तास्थानमवाप्यते ।
पुरुषवेद-हाम्यादिपदकयोस्तु युगपद् क्षीणयोश्चनस्रः प्रवृत्तस्य सत्य । एव च स्त्रीवेदेन नपु
सकवेदेन वा क्षपकश्रेणि प्रतिपन्नस्य पञ्चप्रकृत्यामक सत्तास्थानं नावाप्यते । यस्तु पुरुषवेदेन
क्षपकश्रेणि प्रतिपद्यते तस्य पण्णोक्तपायक्षयसमकालं पुरुषवेदस्य बध्यव्यवच्छेदो भवति, तत्र
तस्य चतुर्विधनधकान्ते एकादशरूप सत्तास्थानं न प्राप्यते, किन्तु पञ्चप्रकृत्यामकम्, तावच्च
पञ्च समयद्वयोनावल्लिङ्गिकं यावत् सत्यो वेदितव्यः । तत्र पुरुषवेदे क्षीणे चनस्रः, तावच्च
न्तर्मुहूर्ते कालं यावत् सत्यं प्रतिपद्यते ।

“समेसु जाण पचेव पत्तेय पत्तेय” शेषेषु त्रिभिर्द्विविधैकविधेषु बध्येषु प्रत्येक पञ्च पञ्च
मत्तास्थानानि । तत्र त्रिविधनधे अमूनि—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति चतस्रः त्रिभिः ।
तत्रादिमानि त्रीणि उपगमश्रेणिमधिकृत्य वेदितव्यानि । शेषे तु द्वे क्षपकश्रेण्याम्, ते चैवम्—
संज्ञान्नत्रोपमस्य प्रथमस्थित्यावावर्त्तिकाशेषाया बध्य-उदय उदीरणा युगपद् व्यवच्छिद्यमानानि,
व्यवच्छिद्यमानं च ताम् बध्यविविधो जान, संज्ञान्नत्रोपमस्य च नदानीं प्रथमस्थितिगन्तव्य
निकान्नात्र समयद्वयोनावल्लिङ्गिकवद् च दन्तिक मुक्त्वा अन्यत् सर्वं स्वीयम्, तदपि च मद्

समयद्वयोनावलिकाद्विक्रमोपेण कालेन क्षयमुपयाम्यति, यावच्च १ यानि तावच्चनसः प्रवृत्तयः त्रिविधवधे सत्य, क्षीणे तु तस्मिन्निम्न, तावच्चनमुहूर्तं कालं यावदवगन्तव्या । द्विविधवधे पुनरग्नौ पञ्च सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति तिस्र द्वे च । तत्रापानि त्रीणि प्राग्विषय । शेषे तु द्वे सप्तकश्रेण्याम्, ते चैवम्—संज्वलनमानस्य प्रथममन्धितौ अवलिकामात्रोपायां संज्वलनमानस्य वध-उदय उदीरणा युगपद् व्यवच्छिद्यन्ते, तासु च व्यवच्छिन्नासु वधो द्विविधो भवति संज्वलनमानस्य च तदानीं प्रथममन्धितिगतमावलिकामात्र समयद्वयोनावलिकाद्विक्रमोपेण कालेन क्षयमापत्त्यन्ते यावच्च पापघते तावत् तिस्र सत्य, क्षीणे तु तस्मिन् द्वे, ते अप्यन्यमुहूर्तं कालं यावत् सन्त्यौ । एकविधवधे पुन पञ्च सत्तास्थानान्यग्निनि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति द्वे एका च । तत्रापानि त्रीणि प्राग्विषयसम श्रेण्याम् । शेषे तु द्वे सप्तकश्रेण्याम्, ते चैवम्—संज्वलनमायाया प्रथममन्धिताववलिकामोपाया वध-उदय-उदीरणा युगपद् व्यवच्छेदमुपयान्ति, व्यवच्छिन्नासु च तासु वध एकविधो भवति, संज्वलनमायायाश्च तदानीं प्रथममन्धितिगतमावलिकामात्र समयद्वयोनावलिकाद्विक्रमोपेण कालेन क्षय मुपयाम्यति, यावच्च न क्षयमुपयानि तावद् द्वे सती क्षीणे तु तस्मिन्नेका प्रवृत्ति संज्वलन लोभरूपा सती ।

“चत्वारि य वधवोच्छेदे” इति ‘वधव्यवच्छेदे’ वधाभावे सूक्ष्मसम्प्रायगुणस्थाने वयारि सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति एका च । तत्रापानि त्रीणि प्राग्विषयसम श्रेण्याम् । एका तु संज्वलनलोभरूपा प्रवृत्ति क्षपकश्रेण्याम् ॥ २२ ॥

तदेव वृत्ता सवेधचिन्ता । सम्प्रत्युपसंहारमाह—

दसनवपधरसाह, यधोदयसन्नपयडिठाणाह ।

भणिगाहं मोटणिजे, इत्तो नाम पर योच्छ ॥ २३ ॥

वध उदय-सप्रवृत्तिस्थानानि यथासङ्ग दसनव पध-दगसद्वयानि प्रत्येक सवेधद्वारेण च मोटर्नायकमणि भणितानि । ‘इत परं’ अत ऊर्ध्वं ‘नाम वक्ष्ये’ नाम्नो वधादिस्थानानि वक्ष्ये ॥ २३ ॥

तत्र प्रथमतो वधस्थाननिरूपणार्थमाह—

‘तेवीस पण्णयीसा, छब्बीसा अट्ठीस गुणतीसा ।

तीसेगतीसमेक, वधट्ठाणाणि नामस्स ॥ २४ ॥

१ छा० म० प्राग्विषयसम श्रेण्याम् । छ ॥ २ स० १ त० म० क मुक्ता भ ॥ ३ छा० नपायि क्षीयत ता ॥ ४ स० त० म० सद्यै ॥ ५ म० ‘व धनं वदमथ सर्वद्वयदा म’ ॥ ६ गपेन सप्ततिमाप्यस्य अष्टवशात्तमा ॥ ७ स० १ छा० ‘व उतुता ॥

नामोऽष्टौ बध्मस्थानानि, तद्यथा—त्रयोविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति अष्टाविंशति एक-
त्रिंशत् विंशत् एकत्रिंशत् एका च । अमुनि च तिर्यग्गतिप्रयोग्यवधनं मामायेन पञ्च बध्मस्थानानि, तद्यथा—
त्रयोविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति एकत्रिंशत् विंशत् । तत्राप्येकेन्द्रियप्रयोग्यवधनं
स्त्रीणि बध्मस्थानानि, तद्यथा—त्रयोविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति । तत्र त्रयोविंशतिगिम्—
तिर्यग्गति त्रियगानुपूर्वी एकेन्द्रियनाति औत्तरिक-तैत्तम-कामणानि हुण्डसंस्थान उण-सम-ग-
मपशा अगुरुषु उपपातनाम स्थावरनाम सूक्ष्म-वात्स्योरेकतरम् अपयासकनाम प्रत्येक-माग-
रणयोरेकतरम् अस्थिरनाम अगुमनाम तुमगनाम अनादेयनाम अयग कीर्तिनाम निमाणनाम ।
एतासा त्रयोविंशतिप्रकृतीना समुत्पद्य एक बध्मस्थानम्, एतच्चापयासकप्रयोग्य वध्नतो मिथ्या-
ष्टेरवसेयम् । अत्र भङ्गाश्चत्वारः, तथाहि—वात्स्यनाम्नि उच्यमाने एका त्रयोविंशति प्रत्येकनाम्ना
सह प्राप्यते, द्वितीया साधारणनाम्ना, एव सूक्ष्मनाम्यपि उच्यमाने द्वे त्रयोविंशती, सवमङ्गना
चतस्र । एषैव त्रयोविंशति पद्यात् उच्यमानमहिता पञ्चविंशति । नवरमेवमभिलपनीया—
तिर्यग्गति त्रियगानुपूर्वी एकेन्द्रियनाति औत्तरिक-तैत्तम-कामणानि हुण्डसंस्थान वणादिचतुष्ट-
यम् अगुरुषु उपपातनाम परापातनाम उच्छ्रामनाम स्थावरनाम वात्स्य-सूक्ष्मयोरेकतर पयासक
प्रत्येक-साधारणयोरेकतर स्थिरा-ऽस्थिरयोरेकतर शुभाऽगुमयोरेकतर यग कीर्ति-अयग कीर्त्या-
रेकतर दुर्भगम् अनादेय निर्माणमिति । एतासा पञ्चविंशतिप्रकृतीना समुत्पद्य एक बध्मस्थानम्,
एतच्च पर्याप्तकैरेन्द्रियप्रयोग्य वध्नतो मिथ्याष्टेरवगन्तव्यम् । अत्र भङ्गा विंशति —तत्र वात्स्य
पर्याप्त प्रत्येकेषु उच्यमानेषु स्थिरा-ऽस्थिर शुभाऽगुम-यग कीर्ति-अयग कीर्तिमिष्टौ भङ्गा,
तथाहि—वात्स्य-पर्याप्त प्रत्येक-स्थिर शुभेषु उच्यमानेषु यग कीर्त्या सह एक, द्वितीयोऽयग
कीर्त्या, एतौ च द्वौ भङ्गौ शुभपदेन लब्धौ, एवमगुमपदेनापि द्वौ भङ्गौ लभ्येते ततो जानाद्य
स्वार, एते चत्वारः स्थिरपदेन लब्धा, एवमस्थिरपदेनापि चत्वारो लभ्यन्ते ततो जाना अष्टौ ।
एव पर्याप्त-वात्स्य-साधारणेषु उच्यमानेषु स्थिरा-ऽस्थिर-शुभा-ऽगुमा-ऽयग कीर्तिपदैस्त्वारः,
यत साधारणेन सह यदा कीर्तिर-यो न भवति “ नो सुहृदमिगेण जम” () इति
वचनात्, ततस्तदाश्रिता विकल्पा न प्राप्यन्ते । सूक्ष्म पर्याप्तनाम्नोऽप्यमानयो प्रत्येक-साधारण
स्थिरा-ऽस्थिर शुभा शुभा ऽयग कीर्तिपदैरष्टौ, सूक्ष्मेणापि सह यदा कीर्तिर-धामागदत्रापि तदा
श्रिता विकल्पा न प्राप्यन्ते । तदेव सवमङ्गना पञ्चविंशतिगि-ने विंशतिभङ्गा । एषेव पञ्च
विंशतिरानप-उद्योनान्यनरमहिता षड्विंशति, नवरमेवमभिलपनाया—त्रियग्गति त्रियगानुपूर्वी
एकेन्द्रियनाति औत्तरिक-तैत्तम-कामणानि हुण्डसंस्थान वणादिचतुष्टयम् अगुरुषु परापातम्
उपपातम् उच्छ्रामनाम स्थावरनाम आतप-उद्योतयोरेकतर वात्स्यनाम पर्याप्तकनाम प्रत्येकनाम
स्थिरा-ऽस्थिरयोरेकतर शुभाऽगुमयोरेकतर दुर्भगम् अनादेय यदा कीर्ति अयग कीर्त्योरेकतर
निमाणमिति । एतासा च षड्विंशतिप्रकृतीना समुत्पद्य एक बध्मस्थानम् । एतच्च पर्याप्तकै-

च सह सूक्ष्मनाधारणकं च भवति, ततस्तद्विधता विकल्पा अत्र न प्राप्यते । एका द्रव्याणां सर्वमङ्गलया भङ्गाश्चत्वारिंशत्, तदुक्तम्—

पञ्चारि यीस सोल्स, भगा एमिदियाण चचाला । ()

द्वीन्द्रियप्रायोग्य बध्नतो बधस्थानानि श्रीणि, तद्यथा—पञ्चविंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् । तत्र निर्यग्गति तिर्यगानुपूर्वी द्वीन्द्रियजाति औदारिक-तैजस-कामणो हण्डसंस्थान सेवार्तसं हननम् औदारिकाङ्गोपाङ्ग वर्णादिचतुष्टयम् अगुरुरुप उपपातनाम व्रसनाम वादरनाम अपर्याप्तक नाम प्रत्येकनाम अम्बिरम् अगुम् दुर्भगम् अनादेयम् अयश कीर्ति निर्माणमिति । एतासा पञ्चविंशतिप्रवृत्तीना समुदाय एक बधस्थानम्, तच्चापर्याप्तकद्वीन्द्रियप्रायोग्य बध्नतो मिथ्यादृष्टेरवसेयम् । अपर्याप्तकेन च सह परावर्तमानप्रवृत्तयोऽगुमा एव बधमायान्तीति वृत्त्वा अत्रैक एव भङ्ग । एषैव पञ्चविंशति परापात-उच्छ्वासा प्रशस्तविहायोगति पर्याप्तक-दु स्वरसहिता अपर्याप्तकरहिता एकोनत्रिंशद् भवति, नवरमेवमेवा वक्तव्या—तियग्गति तिर्यगानुपूर्वी द्वीन्द्रियजाति औदारिकम् औदारिकाङ्गोपाङ्ग तैजस-कामणे हण्डसंस्थान सेवार्तसंहनन वर्णादिचतुष्टयम् अगुरुरुप परापातम् उपपातम् उच्छ्वासनाम अप्रशस्तविहायोगति व्रसनाम वादरनाम पर्याप्तक नाम प्रत्येक स्थिरा अम्बिरयोरेकतरं शुभा अगुभयोरेकतरं दु स्वर दुर्भगम् अनादेय यश कीर्ति अयश कीर्त्योरेकतरं निर्माणमिति । एतासामेकोनत्रिंशत्प्रवृत्तीनां समुदाय एक बधस्थानम्, तच्च पर्याप्तकद्वीन्द्रियप्रायोग्य बध्नतो मिथ्यादृष्टे प्रत्येतव्यम् । अत्र स्थिरा अस्थिरा शुभा अशुभ-यश कीर्ति-अयश कीर्तिर्नपदैरष्टौ भङ्गा । सैव एकोनत्रिंशद् उद्योतसहिता त्रिंशत्, अत्रापि त एवाष्टौ भङ्गा, सबसङ्ख्या सप्तदश । एव द्वीन्द्रियप्रायोग्य चतुरिन्द्रियप्रायोग्य च बध्नतो मिथ्यादृष्टेऽपि श्रीणि बधस्थानानि वाच्यानि, नवरं त्रीन्द्रियाणां त्रीन्द्रियजातिरभिरुपनीया चतुरिन्द्रियाणां चतुरिन्द्रियजाति, भङ्गाश्च प्रत्येक सप्तदश सप्तदश, सबसङ्ख्या एकपञ्चाशत् । उक्तं च—

एगऽह् अह् विगलिदियाण इगवण्ण तिण्ह पि । ()

तियग्गतियग्गेन्द्रियप्रायोग्य बध्नतस्त्रीणि बधस्थानानि । तद्यथा—पञ्चविंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् । तत्र पञ्चविंशति द्वीन्द्रियप्रायोग्य बध्नते इव वेदितव्या, तत्रैव द्वीन्द्रियप्राणि स्थाने पञ्चेन्द्रियजातिर्वक्तव्या, तत्र चैको भङ्ग । एकोनत्रिंशत् पुनरियम्—तियग्गति तिर्यगानुपूर्वी पञ्चेन्द्रियजाति औदारिकम् औदारिकाङ्गोपाङ्ग तैजस कामणे वर्णा संस्थानानामेकनमत् संस्थान वर्णा संहननानामेकनमत् संहनन वर्णादिचतुष्टयम् अगुरुरुप उपपात परापातम् उच्छ्वा

१ स० १ त० ताभ्यां स* ॥ २ पञ्चारि विंशति पाठश्च भङ्गा एकेन्द्रियाणां चत्वारिंशत् ॥
१ स० १२० १ त० न्तीति अत्र ॥ ३ एकोऽष्टौ अष्टौ विकल्पाद्रियाणां एकपञ्चाशत् त्रयाणामपि ॥ ४ मुद्रि० *त एव वे ॥

साम प्रशस्ता प्रशस्तविहायोगत्योरेकनाम प्रमनाम वादनाम पर्याप्तनाम प्रत्येक म्भिरा-
 इतिरयोरेकतरं शुभा-ऽशुभयोरेकतरं सुभग-दुर्भगयोरेकतरं सुस्वर-दु-स्वरायोरेकतरम् अत्रैक-
 ज्ञादेययोरेकतरं यज्ञ कीर्ति अयज्ञ कीर्त्योरेकतरं निर्माणमिति । एतामामेकोनविंशत्यष्टनीनां
 समुदाय एक बन्धस्थानम् । एतच्च मिथ्यादृष्टे पर्याप्तनिर्ययपञ्चेन्द्रियप्रायोग्य यज्ञतो वेदितव्यम्
 यदि पुन सासादनो बन्धको भवति तर्हि तस्य पर्याप्तनामाद्यानां संस्थानानामन्यतमम् संस्थानं
 पर्याप्तानां संहननानामन्यतमम् संहननमिति वक्तव्यम्, “हुड अमपत्त न मामणो न बग्ग”
 () इति वचनात् । अस्या चैकोनविंशति सामान्येन पइमि संस्थाने पइमि संहनने
 प्रशस्ता प्रशस्तविहायोगतिम्या स्थिरा स्थिराभ्यां शुभा ऽशुभाभ्यां सुभग-दुर्भगाभ्यां सुस्वर-
 दु-स्वराभ्यां आदेया ज्ञादेयाभ्यां यज्ञ कीर्ति-अयज्ञ कीर्तिभ्यां भग्ना अष्टाधिकपद्वत्तारि-
 शच्छतसङ्ख्या वेदितव्या ४६०८ । एवंचैकोनविंशद् उद्योतमहिता विंशद् भवति, अत्रापि
 मिथ्यादृष्टि-सासादनानधिहृत्य तथैव विशेषोऽयमन्तव्यः, सामान्येन च भग्ना अष्टाधिकपद-
 वत्तारि-शच्छतसङ्ख्या ४६०८ । उक्तं च—

गुणतीसे तीसे त्रि य, भग्ना अष्टाहिया छयात्तमया ।

पचिदियतिरिजोगे, पणवसि बधि भगिणो ॥ ()

सर्वसङ्ख्या द्वावतिशतानि सप्तदशाधिकानि ९२१७ । सर्वस्या तिर्यग्गतौ सर्वसङ्ख्या भग्ना
 त्रिनवतिशतान्यष्टाधिकानि ९३०८ ।

तथा मनुष्यगतिप्रायोग्य बध्नतस्तीणि बन्धस्थानानि, तद्यथा—पञ्चविंशति एकोनविंशत
 विंशत् । तत्र पञ्चविंशतिर्यथा प्राग् अपर्याप्तकद्वीन्द्रियप्रायोग्य बध्नतोऽभिहिता तथैवायमन्तव्या ।
 नवरमत्र मनुष्यगतिर्मेनुष्यानुपूर्वी पञ्चेन्द्रियजातिरिति वक्तव्यम् । एकोनविंशत् त्रिधा—एका
 मिथ्यादृष्टीन् बन्धकानाश्रित्य वेदितव्या, द्वितीया सासादनान्, तृतीया सम्यग्मिथ्यादृष्टीन्
 अविरतसम्यग्दृष्टीन् वा । तत्राद्ये द्वे प्रागिव भावनीये । तृतीया पुनरियम्—मनुष्यगति
 मेनुष्यानुपूर्वी पञ्चेन्द्रियजाति औदारिकम् औदारिकाहोप्राज्ञ तैत्तम-कामणे समचतुरस्रसंस्थान
 यज्ञर्षमनाराचसंहनन वर्णादिचतुष्टयम् अगुररुषु उपपात परापातम् उच्छ्वासनाम प्रशस्त
 विहायोगति प्रसनाम वादरनाम पर्याप्तकनाम प्रत्येक स्थिरा स्थिरयोरेकतरं शुभा ऽशुभवो
 रेकतरं सुभग सुस्वरम् आदेय यज्ञ कीर्ति अयज्ञ कीर्त्योरेकतरं निर्माणमिति । अस्या चैकोन
 विंशति त्रिप्रकाशयामपि सामान्येन पइमि संस्थाने पइमि संहनने प्रशस्ता प्रशस्तविहा-
 योगतिभ्यां स्थिराऽस्थिराभ्यां शुभा ऽशुभाभ्यां सुभग दुर्भगाभ्यां सुस्वर-दु-स्वराभ्यां आदेया
 ज्ञादेयाभ्यां यज्ञ कीर्ति अयज्ञ कीर्तिभ्यामाष्टाधिकपद्वत्तारि-शच्छतसङ्ख्या ४६०८ भग्ना वेदि-
 तव्या । यैव तृतीया एकोनविंशदुत्ता सैत्र तीर्थकरसहिता विंशत् । अत्र च स्थिरा स्थिर

१ २२० ४० “यानां मग्गा” ॥ २ २२० १ त० “यानां मग्गा” ॥ ३ २२० ४०
 “मग्गा” ॥ ४ २२० १ त० “यानां मग्गा” ॥ ५ एकोनविंशत विंशति च भग्ना
 अष्टाधिकपद वद्वत्तारि-शच्छतानि । पञ्चविंशतियमार्थं पञ्चविंशती बन्धे भग्ना एक ॥

गुभा शुभ-यग कीर्ति अयं कीर्तिपदैरद्यो भङ्गा । सर्वसङ्ख्याया मनुष्यगतिप्रायोग्यबन्धस्थानेषु
भङ्गा पदचत्वारिंशच्छतानि सप्तदशाधिकानि ३६१७ । उक्तं च—

पेणुदीमयग्नि एवो, छायात्सया अङ्गुलर गुतीसे ।

मणुतीसेऽह उ सवे, छायात्सया उ सपरसा ॥ ()

सथा देवगतिप्रायोग्य बध्नतधत्वारि बन्धस्थानानि, तथया—अष्टाविंशति एकोनविंशत्
त्रैणद् एकत्रिंशत् । तत्राष्टाविंशतिरियम्—देवगति देवानुपूर्वी पण्येन्द्रियजाति वैजिय वैक्रि
याज्ञोपाङ्ग तैजस-कर्मणे समचतुरस्रसंस्थान वर्णादिचतुष्टयम् अगुरुत्तु परापातम् उपपातम्
उच्छ्रामनाम प्रगन्तविहायोगति व्रसनाम बादरनाम पर्याप्तकनाम प्रत्येकनाम स्थिरा स्थिर
रेकतरं गुभा शुभयोरकतरं शुभग सुम्बरम् आदेय यग कीर्ति अयं कीर्त्यैरेकतरं निर्मा
मिति । एतासा समुदाय एक बन्धस्थानम् । एतच्च मिथ्यादृष्टि-सासादा मित्रा स्थिरतसम्य
दृष्टि-देवाविरत-सर्वविरतानां देवगतिप्रायोग्य बध्ननामवसेयम् । अत्र स्थिरास्थिर-गुभा शुभ
ग कीर्ति-अयं कीर्तिपदैरद्यो भङ्गा । एषैवाष्टाविंशतिमूर्धेरकसहिता एकोनविंशद् भवति,
त्रापि त एवाष्टो भङ्गा । नवरमेना देवगतिप्रायोग्य बध्नतोऽविरतसम्यग्दृष्टादयो बध्नन्ति ।
त्रिंशद् पुनरियम्—देवगति देवानुपूर्वी पण्येन्द्रियजाति वैजिय वैक्रियाज्ञोपाङ्गम् आहारकम्
आहारकाज्ञोपाङ्ग तैजस-कर्मणे समचतुरस्रसंस्थान वर्णादिचतुष्टयम् अगुरुत्तु उपपात परा
पातम् उच्छ्रामनाम प्रगन्तविहायोगति व्रसनाम बादरनाम पर्याप्तकनाम प्रत्येकनाम शुभनाम
धरनाम सुभगनाम सुम्बरनाम आदेयनाम यग कीर्तिनाम निमाणनामेति । एतासा त्रिंशत्
तीनां समुदाय एक बन्धस्थानम् । एतच्च देवगतिप्रायोग्य बध्नतोऽप्रमत्तसंयतस्याऽपूर्वकरणस्य
वेदितन्यम् । अत्र सर्वाण्यपि गुभा-येव कमाणि बन्धमायान्तीति कृत्वा एक एव भङ्गा ।
त्रैण त्रिंशद् तीर्थैकसहिता एकत्रिंशद् भवति, अत्राप्येक एव भङ्गा । सर्वसङ्ख्याया देवगति
प्रायोग्यबन्धस्थानेषु भङ्गा अष्टादश । तदुक्तम्—

अष्टदृष्ट एक एकग, भगा अह्वार देवज्ञोनेसु । ()

सथा नरकगतिप्रायोग्य बध्नत एक बन्धस्थान अष्टाविंशति, सा चैयम्—नरकगति नरकानु
र्नी पण्येन्द्रियजाति वैजिय वैक्रियाज्ञोपाङ्ग तैजस-कर्मणे दुष्टसंस्थान वर्णादिचतुष्टयम् अगुरु
त्तु उपपात परापातम् उच्छ्रामनाम अप्रगन्तविहायोगति व्रसनाम बादरनाम पर्याप्तकनाम
प्रत्येकनाम अस्थिरम् अगुभ दुर्भग दु स्वरम् अनादेयम् अयं कीर्ति निर्माणमिति । एतासा
पविंशतिपदवृत्तीनामेक बन्धस्थानम्, एतच्च मिथ्यादृष्टेरवसेयम् । अत्र सर्वाण्यप्यगुभा-येव
भागीत्येक एव भङ्गा । एक तु बन्धस्थान यग कीर्तिलक्षणम्, तच्च देवगतिप्रायोग्यबन्ध
स्थानेषु अपूर्वकरणादीना त्रयाणामवगन्तव्यम् ॥ २४ ॥

१ पञ्चविंशतादिक पदचत्वारिंशच्छतानि अष्टोत्तराणि एकोनविंशति । मनुष्यविंशति अष्टौ तु सर्व
वत्त्वारिंशच्छतानि तु सप्तदश ॥ २ मुद्रि० छा० ० रतानां सप्तविरतानां । स० स० १ ० रतानां
॥ ३ स० स० १ ० न० ० नीति एक ए ॥ ४ अष्टावश्वैक एकमे भङ्गा अष्टाव
योग्ये ॥ ५ स० १ स० १ नुमे । स० स० छा० ० नुमे ॥

सम्प्रति कस्मिन् बन्धस्थाने कति भक्ता सङ्गत्या प्राप्नोते । इति विचार्यते
न्यूनार्थमाह—

येन पण्डीसा सोलस, नय पाण्डेईमया ग अहगला ।

एवात्तुत्तर छायात्सया गच्छेत्त पण्डिनी ॥ २० ॥

त्रयोविंशत्यादिषु बन्धस्थानेषु यथागच्छन् 'चतुर्गतिमया बन्धस्थाने' बन्धस्थाने नय
गच्छा चेदित्या । तत्र त्रयोविंशतिबन्धस्थाने भक्ताभ्यन्तरे, ते चैवेन्द्रियप्रायोगेन बन्धोऽत्र
सेया, अन्यत्र त्रयोविंशतिबन्धस्थानम्याप्राप्यमाणत्वात् । पञ्चविंशतिबन्धस्थाने पञ्चविंशति-
तत्रैवेन्द्रियप्रायोग्या पञ्चविंशति बन्धतो विंशति, अपर्याप्तकृदि त्रि चतुर्गतिव नियतपञ्च-
मनुष्यप्रायोग्या च बन्धतामेकैक इति समसङ्ख्या पञ्चविंशति । पञ्चविंशतिबन्धस्थाने भक्ता
षोडश, ते चैवेन्द्रियप्रायोग्येमेव बन्धतोऽत्रमेया, अन्यत्र पञ्चविंशतिबन्धस्थानम्याप्राप्यमाणत्वात् ।
अष्टाविंशतिबन्धस्थाने भक्ता नय—तत्र देवगतिप्रायोग्यामष्टाविंशति बन्धतोऽष्टौ, नरगति-
योग्या तु बन्धत एकै इति । एकोनत्रिंशद्बन्धस्थाने भक्ता अष्टचत्वारिंशदधिकानि द्वित्वविंश-
तानि ९२४८—तत्र त्रिवेदपञ्चेन्द्रियप्रायोग्यामेकोनत्रिंशत बन्धतोऽष्टाधिकानि पञ्चचत्वारिंश-
तानि ४६०८, मनुष्यगतिप्रायोग्यामपि बन्धतोऽष्टाधिकानि पञ्चचत्वारिंशच्छतानि ४६०८,
द्वि त्रि-चतुर्गतिप्रायोग्या देवगतिप्रायोग्या च तीर्थकरसहिता बन्धता प्रत्येकमष्टावधिति ।
त्रिंशति बन्धस्थाने भक्ता एकचत्वारिंशदधिकानि पञ्चचत्वारिंशच्छतानि ४६४१—तत्र त्रिवे-
दपञ्चेन्द्रियप्रायोग्या त्रिंशत बन्धतोऽष्टाधिकानि पञ्चचत्वारिंशच्छतानि ४६०८, द्वि-त्रि-चतुर्गति-
प्रायोग्या मनुष्यगतिप्रायोग्या च बन्धता प्रत्येकमष्टावधिति, देवगतिप्रायोग्यामाहारकसहिता त्रिंशत
बन्धत एक इति । तथा एकत्रिंशति बन्धस्थाने एक । एकविधे चैक । सर्वमष्टमया सर्वव-
स्थानेषु भक्तास्योदश सहस्राणि नव शतानि पञ्चचत्वारिंशदधिकानि १३०४५ इति ॥ २५ ॥

तदेवमुक्तानि सममेद बन्धस्थानानि । समस्तुदयस्थानप्रतिपादनार्थमाह—

धीसिगयीसा चउवीसगाई एगाहिपा उ इगतीसा ।

उदयट्टाणाणि भवे, नव अह य हुति नामस्स ॥ २६ ॥

'नाम' नामकर्मण उदयस्थानानि द्वादश । तद्यथा—विंशति एकविंशति, चतुर्विंशति
दय 'एकाधिका' एकैकाधिकास्तावद् वक्तव्या यावदेकत्रिंशत्, तद्यथा—चतुर्विंशति पञ्च-
विंशति पञ्चविंशति सप्तविंशति अष्टाविंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् एकत्रिंशत्, तथा नव अष्टौ
च । एतानि चैवेन्द्रियाद्यपेक्षया नानाप्रकाराणीति तानाश्रित्य सप्तपञ्चमुपदश्यन्ते—

तत्रैवेन्द्रियाणामुदयस्थानानि पञ्च, तद्यथा—एकविंशति चतुर्विंशति पञ्चविंशति पञ्च

१ गायत्रि सप्ततिकाभाष्ये अस्तीतिमी ॥ २ स० स० १ छा० "वहवह" ॥ ३ मुद्रि०
"ज्जो मिम्मारट्टविंश" ॥ ४ छा० मुद्रि० "गामव" ॥ ५ मुद्रि० "ए एवनि" ॥ ६ गायत्रि
सप्ततिकाभाष्ये अस्तीतिमी ॥ ७ सप्ततिकाभाष्ये तु—"इ इगतीसयत एगाहिपा ॥

ऽनुदिते उद्योतनामि तृदिते एकोनत्रिंशद् भवति, अत्रापि प्राग्वैक एव भङ्गः । सर्वमङ्गत्वा
एकोनत्रिंशति भङ्गा नवः । सुम्बरसहितायामेकोनत्रिंशति संवनानमुद्योतनामि प्रदिने त्रिंशद्
भवति, अत्रापि प्राग्वैक एव भङ्गः । सर्वमङ्गत्वा वैकियमनुप्यागां भङ्गा पञ्चविंशत् २५ ।

आहारकसंयतानामुद्यमस्थानानि पञ्च, तद्यथा—पञ्चविंशति रुसविंशति अष्टविंशति
एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् । तत्राहारकम् आहारकाङ्गोपाङ्ग समचतुर्गुणसंयत्ताम् उपपन्न प्रचरन्ति
पञ्च प्रवृत्तयः प्रागुक्तया मनुष्यगतिप्रायोग्यायामेकविंशतौ प्रणिष्यन्ते मनुष्यादुर्वा कार्त्तदने
सतो जाता पञ्चविंशति, केवलमिह पदानि सवाण्यपि प्राग्गतायेव भवन्ति, अत्राहारकसंयतानां
दुभगा ज्ञादेया ऽप्यग बीलुदयाभावात्, अत एक एवात्र भङ्गः । ननु गरीरपञ्चमदा पञ्चमद
परापाते प्रशस्नविद्यायोगतौ च प्रशिक्षाया सप्तविंशति, अत्राप्येक एव भङ्गः । ननु प्रशस्न
पयास्या पयासस्य उच्छ्वासे प्रणिषेष्टाविंशतिभवति, अत्राप्येक एव भङ्गः । अथवा इती
पर्यास्या पयासस्य उच्छ्वासेऽनुदिते उद्योतनामि तृदिते अष्टविंशतिभवति, अत्राप्येक एव
भङ्गः । सर्वमङ्गत्वा अष्टविंशतौ द्वौ भङ्गौ । ततो भाषापयास्या पयासस्य उच्छ्वासेऽनुदिते
मष्टविंशतौ सुम्बरे प्रक्षिप्ते एकोनत्रिंशद् भवति, अत्राप्येक एव भङ्गः । अथवा पञ्चमदपञ्चमद
पयासस्य सुम्बरेऽनुदिते उद्योतनामि तृदिते एकोनत्रिंशत्, अत्राप्येक एव भङ्गः । तत्राहारक
एकोनत्रिंशति द्वौ भङ्गौ । ततो भाषापर्यास्या पयासस्य उच्छ्वासेऽनुदिते एकोनत्रिंशद् भवति,
अत्राप्येक एव भङ्गः । सर्वमङ्गत्वा आहारकसंयतानां भङ्गाः सप्त ७ ।

केवलानामुद्यमस्थानानि दश, तद्यथा—विंशति एषविंशति अष्टविंशति
अष्टविंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशद् एषविंशद् त्रय अष्टौ च । तत्र उद्यमस्य दश विंशति
प्रसनम बादरनाम पर्यामक सुभगम् आदेय यग बीर्त्तिरित्येता अष्टौ उद्यमस्य विंशति
सह विंशति, अत्रैको भङ्गः । तेषां आतीथकरवेदन्ति समुद्रानगतस्य च तीर्थस्य दश
वर्तमानस्य वेदितव्याः । शिव विगनिस्तीथकरात्मसहिता एषविंशति अष्टविंशद् भङ्गः ।
एषा च तीर्थकरवेदन्ति समुद्रानगतस्य वार्मणवासयोगे दश नव विंशति । तत्र
सम्प्राप्तेषु विंशतावौदारिकगरीरं वण्णां संग्रहा तामेकमग्नं सङ्गच्छन्ते अष्टविंशद् भङ्गः
वर्तमानावर्तननम् उपपन्न प्रत्येकमिति दश प्रवृत्तयः प्रणिष्यन्ते १०९ अष्टविंशति । तत्र
आतीथकरवेदन्ति औदारिकगरीरवासयोगे वर्तमानस्य विंशति अष्टविंशद् भङ्गः ।
पञ्च भङ्गा भवन्ति परं ते सामान्यमनुप्योदयस्था त्वन्वि १०५ अष्टविंशति न दश १०० । १०९
अष्टविंशति तीर्थकरसहिता सप्तविंशतिर्भवति एषा १०५ अष्टविंशति । अष्टविंशति
वर्तमानावर्तनयोः, अत्र संग्रहान् समचतुर्गुणमेव दशमदा १०५ एव १०५ भङ्गः । १०५
दशति परापान-उच्छ्वास-मन्त्रा ऽप्यग्नविद्यायोग-संयत्ता १०५ भङ्गाः १०५ भङ्गाः
सहिता त्रिंशद् भवति एषा आतीथकरस्य सप्तविंशति अष्टविंशद् भङ्गः ।

गन्तव्या, अत्र संस्थानपदक-प्रगताः प्रशस्तविहायोगति-सुम्बर-दु-स्वरैश्चतुर्भिः
च मामान्यमनुष्योदयस्थानेऽपि प्राप्यन्ते इति न पृथग् गण्यन्ते । एषैव त्रिंशद्
सहिता एकत्रिंशद् भवति, सा च सयोगिकेवलिनस्तीर्थकरस्यौदारिकक्राययोगे
मेया । एषैव एकत्रिंशद् बाण्योगे निरुद्धे त्रिंशद् भवति, उच्छ्रामेऽपि च निरुद्धे
जनीयर्थकरकेवलिन प्रायुक्ता त्रिंशद् बाण्योगे निरुद्धे मत्येकोनत्रिंशद् भवति,
संस्थाने विहायोगनिद्विजेने च द्वादश भग्ना प्राप्यन्ते, ते च प्राप्तिव न पृथग्
उच्छ्रामे निरुद्धेऽष्टात्रिंशति, अत्रापि संस्थानादिगता द्वादश भग्ना ७ पृथग्
मामान्यमनुष्योदयस्थानग्रहणेन गृहीतराणां । तथा मनुष्यगति पथेन्द्रियजाति
नाम पदासक्तानां सुभगम् आदेय यदा कीर्ति तीर्थकरमिति नरोदय, ण्य च
तिरेक्वलिनशरमममये वर्तमानस्य प्राप्यते । स ण्यातीर्थकरस्य तीर्थकराभार
इह केवल्युदयस्थानमस्ये त्रिंशति एकत्रिंशति सप्तत्रिंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशद्-
ऽष्टपेन्वष्टमदयस्थानेषु प्रयेकमेकैको विशेषभग्ना प्राप्यन्ते इत्यष्टौ भग्ना । त
केन्द्रावनीषरुह शोरेषु पदम् उदयस्थानेषु तीर्थरुह पद् भग्ना, सर्वमष्टाया म
स्थानेषु त्रिंशतिगतानि द्विपचासदधिकानि २६५२ ।

[illegible]

एवाष्टौ भक्ता । मवेमह्वया एकोनविंशति षोडश भक्ता । ततो भाषापर्यास्या पर्याप्तस्य सुम्ब
रसरितायामेकोनविंशति उपोते गिते त्रिंशद् भवति, अत्रापि न एवाष्टौ भक्ता, सर्वसङ्ख्यया
देवाता चतु षष्टिर्भक्ता ६४ ।

नैरयिकाणामुदयम्यानां पञ्च, तद्यथा—एकविंशति पञ्चविंशति सप्तविंशति अष्टा
विंशति एकोनविंशत् । तत्र नरकगति नरकानुपूर्वी पञ्चोद्भयजाति व्रतगाम नादरनाम पया
सङ्ख्यया तुभगनाम आतादेयम् अयदा कीर्तिरित्येना नव प्रवृत्तयो द्वादशसङ्ख्यभिर्भुवोदयाभि
सर्दकविंशति, अत्र मवाप्यपि पद्यानि अप्रशस्तायेवेति एक एव भक्त । तत नरीरेस्थस्य
वैजिय वैजियाज्ञोपाङ्ग दुण्डसंस्थानम् उपपात प्रत्येकमिति पञ्च प्रवृत्तयः प्रभिष्यते नरकानु
पूर्वी चापनीयते तत पञ्चविंशतिर्भवति, अत्राप्येक एव भक्त । तत शरीरपर्यास्या पर्याप्तस्य
परापाता प्रशस्तविहायोगस्यो प्रभिष्यो सप्तविंशति, अत्राप्येक एव भक्त । तत प्राणापान
पर्याप्त्या पर्याप्तस्य उच्छ्वसे क्षिप्तेऽष्टाविंशति, अत्राप्येक एव भक्त । ततो भाषापर्यास्या पर्या
प्तस्य दु त्वरे भिप्ते एकोनविंशत्, अत्राप्येक एव भक्त । सर्वसङ्ख्यया नैरयिकाणां पञ्च भक्ता ।
सङ्करोदयम्यानभक्ता पुन सप्तसप्तविंशतानि एकनवत्यधिकानि ७७९१ ॥ २६ ॥

सम्प्रति कस्मिन्नुदयम्याने कति भक्ता प्राप्यन्ते ? इति चिन्ताया तस्मिन्पथार्थमाह—

ॐ ग यियाळेकारस, तेत्तीसा छरसपाणि तेत्तीसा ।

धारससत्तरससपाणरिगाणि विपचसीईरि ॥ २७ ॥

अउणत्तीसेकारससयारिगा सतरसपचमद्दीरि ।

इमेकग य वीसादहुदयतेसु उदयविही ॥ २८ ॥

विद्यत्यादिष्वष्टपयन्तेषु द्वादशसङ्ख्यम्यानेषु यथासङ्ख्यनेकादिसङ्ख्य 'उदयविषय' उदय-
प्रशारा उदयभक्ता इत्यर्थः । तत्र विंशतावेको भक्त, स चातीर्यकरकेवलिनोऽवसेय । एक
विंशतौ द्विचत्वारिंशत्—तत्रैकेन्द्रियानधिष्ठित्य पञ्च, विकलेन्द्रियानधिष्ठित्य नव, तियत्रपञ्चेन्द्रि
यानधिष्ठित्य नव, मनुष्यान्प्यधिष्ठित्य नव, तीर्थकरमधिष्ठित्यैक, सुरानधिष्ठित्याष्टौ, नैरयिकान
धिष्ठित्यैक इति द्विचत्वारिंशत् ४२ । चतुर्विंशतावेकादश, ते वैकेन्द्रियानेवाधिष्ठित्य प्राप्यन्ते,
अन्यत्र चतुर्विंशत्युदयस्थानस्याप्राप्यमाणत्वात् । पञ्चविंशतौ त्रयस्त्रिंशत्—तत्रैकेन्द्रियानधि
ष्ठित्य सप्त, वैजियतियत्रपञ्चेन्द्रियानधिष्ठित्याष्टौ, वैजियमनुष्यान्प्यधिष्ठित्याष्टौ, आहारकसंयता
नाधित्यैक, देवानप्यधिष्ठित्याष्टौ, नैरयिकानधिष्ठित्यैक इति त्रयस्त्रिंशत् ३३ । शङ्खिणौ षट्
शतानि ६००—तत्रैकेन्द्रियानाधित्य त्रयोदश, विकलेन्द्रियानधिष्ठित्य नव, प्राकृततियैकपञ्चे
न्द्रियानधिष्ठित्य द्वे शते एकोननवत्यधिके २८९, प्राकृतमनुष्यान्प्यधिष्ठित्य द्वे शते एकोननव
त्यधिके २८९ इति षट् शतानि ६०० । सप्तविंशतौ त्रयस्त्रिंशत्—तत्रैकेन्द्रियानाधित्य षट्,

१ छर० मुद्रि० "येवति कला एक ए" ॥ १ स० मुद्रि० रप०या पचसस वैदि ॥

२ यायेने सप्ततिकाप्राप्य द्वाविंशति त्रयोविंशत्यधिकैकशतान्त्यौ ॥ ४ त० म० करन ॥

वैक्रियतिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्याष्टौ, वैक्रियमनुप्यानधिहृत्याष्टौ, आहारकसंयतानधिहृत्यैक, केवलिनमधिहृत्यैक, देवानधिहृत्याष्टौ, नैरयिमानधिहृत्यैक इति त्रयस्मिन् ३३। अष्टाविंशती द्व्यधिकानि द्वादश शतानि १२०२—तत्र विकलेन्द्रियानधिहृत्य षट्, प्राहृततिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६, वैक्रियतिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य षोडश, मनुप्यानधिहृत्य पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६, वैक्रियमनुप्यानधिहृत्य नव, आहारकसंयतानधिहृत्य द्वौ, देवानधिहृत्य षोडश, नारकानधिहृत्यैक इति । एकोनत्रिंशति पञ्चाशीत्यधिकानि सप्त दश शतानि १७८५—तत्र विकलेन्द्रियानधिहृत्य द्वादश, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य द्विपञ्चाशदधिकान्येकादश शतानि ११५२, वैक्रियतिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य षोडश, मनुप्यानधिहृत्य पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६, वैक्रियमनुप्यानधिहृत्य नव, आहारकसंयतानधिहृत्य द्वौ, तीर्थकरमधिहृत्यैक, देवानधिहृत्य षोडश, नारकानधिहृत्यैक इति । त्रिंशति एकोनत्रिंशच्छतानि सप्तदशाधिकानि २९१७—तत्र विकलेन्द्रियानधिहृत्याष्टादश, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य सप्तदश शतान्यष्टाविंशत्यधिकानि १७२८, वैक्रियतिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्याष्टौ, मनुप्यानधिहृत्य द्विपञ्चाशदधिकान्येकादश शतानि ११५२, वैक्रियमनुप्यानधिहृत्यैक, आहारकसंयतानधिहृत्यैक, केवलिनमधिहृत्यैक, देवानधिहृत्याष्टौ । एकत्रिंशत्येकादश शतानि पञ्च पञ्चाधिकानि ११६५—तत्र विकलेन्द्रियानधिहृत्य द्वादश, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य द्विपञ्चाशदधिकान्येकादश शतानि ११५२, तीर्थकरमधिहृत्यैक । एकोनोदये । एकोडोदये । सर्वोदयस्यानेषु सर्वसंख्या मन्ना सप्तसप्ततिशतान्येकनवत्यधिकानि ७७९१ इति ॥ २७-२८ ॥

तदेवमुक्तानि समभेदान्युदयम्यानानि । सम्प्रति सत्ताम्यानप्ररूपणार्थमाह—

तिर्युनउई उगुनउई, अट्टउलेसी असीइ उगुसीई ।

अट्टयट्टप्पणत्तरि, नव अट्टय नामसत्ताणि ॥ २९ ॥

नाम—नामकर्मणो द्वादश सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति । द्विनवति । एकोननवति । अष्टाशीति । पट्टशीति । अशीति । एकोनाशीति । अष्टसप्तति । षट्सप्तति । पञ्चसप्तति । नव अष्टाविंशति । तत्र सर्वप्रवृत्तिसमुदायस्त्रिनवति । सैव तीर्थकररहिता द्विनवति । त्रिनननिरैवाहारकशरीरं । ऽऽहारकाप्नोपाप्ना ऽऽहारकसद्भाता ऽऽहारकबन्धनरूपचतुष्टयेन रहिता एकोननवति । सैव तीर्थकररहिता अष्टाशीति । ततो नरकगति-नरकानुपूर्व्योरथवा देवगति देवानुपूर्व्योर्द्वलिनयो षट्टशीति, अथवा अशीतिसत्त्वमणो नरकगतिप्रायोग्य बभूवो नरकगति-नरकानुपूर्वीवैक्रियबशरीर-वैक्रियज्ञोपात्र वैक्रियमहात वैक्रियबन्धनबन्धे षट्टशीति, अथवा ऽऽशीतिसत्त्वमणो देवगतिप्रायोग्य बभूवो देवगति-देवानुपूर्वीवैक्रियचतुष्टयबन्धे षट्टशीति । ततो नरकगति-नरकानुपूर्वीवैक्रियचतुष्टयोद्वरणे अथवा देवगति-देवानुपूर्वीवैक्रियचतुष्टयोद्वरणे कृते अशीति । ततो मनुगति-मनुवानुपूर्व्योर्द्वलितयोरष्टमसंति । एता यशपकाणां सत्ताम्यानि । शपकाणां पुराणी—त्रिनवति । नरकगति-नरकानुपूर्वी त्रियगाति-त्रियगानुपूर्वी पञ्चेन्द्रियगति-द्वीन्द्रियगति-श्रीन्द्रियगति-चतुर्द्रियगति-म्यावरा ऽऽनप-उद्योत-सूक्ष्म-साधारणरूपे त्रयोदशके मीने अशीतिवैक्रिय,

द्विषते क्षीणे एकेनातीति, एकोनवते क्षीणे षट्सप्तति, षष्टासीते क्षीणे षट्सप्तति ।
 मनुष्यानि यथेन्द्रियानि त्रीन् चारु पयाम् शुभान् ऽऽदेय-यन् क्रीर्ति-तीर्थकराणीति नवक सप्त
 स्थानम्, तथायोगिकैवल्यमतीर्थकरस्य चरमसमये वर्तमानस्य प्राप्यते । तदेवातीर्थकरदेवलि-
 चरममपये तीर्थकरनामरहितमष्टकमिति ॥ २९ ॥

तदेवमुक्तानि सप्तस्थानानि सम्प्रति सवेधप्रतिपादार्थमुपनमते—

अष्ट य चारस चारस, पयोदयसप्तपण्डिताणाणि ।

ओष्णेणादेसेण य, जल्य जल्यसभय विभजे ॥ ३० ॥

नाक्षी च पयोदयसप्तपण्डितानि पञ्चाशत्तमष्ट-द्वादश-द्वादशस्थानानि । तानि 'ओषेण'
 सामान्येन 'आदेसेन च' विशेषेण च 'यथासम्भव' यानि यत्र यथा सम्भवन्ति तानि तत्र तथा
 'विमज्जेत्' विकल्पयेद् उदरम-यानुसारेण । तत्राशुक्त यथास्थानं यत्नं एतावति उदयस्थानानि
 एतावन्ति च सप्तस्थानानीति सामान्यम् । मिथ्यादृष्टादिषु गुणस्थानेषु गत्यादिषु च मार्गास्था-
 नेषु मत्प्रेक्ष्येतावन्ति यथास्थानानि एतावन्ति उदयस्थानानि एतावन्ति च सप्तस्थानानि
 एव च तेषां परस्परं संवेध इत्यादेशः ॥ ३० ॥

यत्र मयमन सामान्येन संवेधचिन्ता कुवताह—

नव पयोदय सप्ता, तेयीसे पण्णयीस छवीसे ।

अष्ट चउरद्वीसे, नय संनुगतीस तीसम्मि ॥ ३१ ॥

ग्गेगमेगतीसे, ग्गे ग्गुदय अष्ट सतम्मि ।

उवरयषये दम दस, वेपगसतम्मि ठाणाणि ॥ ३२ ॥

त्रयोविंशतिबन्धे चतुर्विंशतिबन्धे षड्विंशतिबन्धे च-प्रत्येक नव नव उदयस्थानानि पद्य-
 पद्य सप्तस्थानानि । तत्र त्रयोविंशतिबन्धोऽप्यसप्तकेन्द्रियमायोग्य एव, तद्वत्पञ्चाशत् पदेन्द्रि-
 य-द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय-तिष्वप्यष्टेन्द्रिया मनुष्याश्च । एतेषां च त्रयोविंशतिबन्धना
 यथायोग्य सामान्येन नवोदयस्थानानि, तद्यथा—षड्विंशति चतुर्विंशति पञ्चविंशति षड्विं-
 शति सप्तविंशति अष्टविंशति-एकोनविंशत् त्रिंशद् एकविंशद् । तत्र त्रयोविंशतिबन्धनात्
 मेकविंशत्तुदयोऽप्यन्तराहगतौ वर्तमानानामेकेन्द्रिय-द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय तिर्दशपदेन्द्रि-
 य-मनुष्याणामवसेय, तेषामपरीक्षितेन्द्रियमायोग्यव-पसम्भवात् । चतुर्विंशत्तुदयोऽप्यष्ट-यथाशे
 षेन्द्रियाणाम्, अन्यत्र चतुर्विंशत्तुदयमाप्यमापत्वात् । पञ्चविंशत्तुदय पदेष्टेन्द्रियपा
 वैक्यमतिर्यङ्-मनुष्याणां च मिथ्यादृष्टादीनाम् । षड्विंशत्तुदय पदाष्टेन्द्रियपा पदसप्तकाष्ट
 द्वित्रि-चतुरिन्द्रिय-तिष्वप्यष्टेन्द्रिय-मनुष्याणां च मिथ्यादृष्टादीनाम् । सप्तविंशत्तुदय पदाष्ट

१ छा० मुद्रि० "हवनकार" ॥ १ स् १ त० म० "नार्थमाद ॥ २ छा० मुद्रि० "यए ॥

४ छा० त० सतिगु ॥ ४ स् ० मुद्रि० "दीवम् ॥ १ मुद्रि० त० म० "दिक्" मनु ॥

५ त० म० "दृष्टदीनाम् ॥

अविम्यानेषु ज्ञानावरणा-उन्तराययोर्वन्ध-उदय-सचारुपास्तयोर्विकल्पा प्राप्नन्ते, तद्यथा—
 निधो बन्ध पञ्चविध उदय पञ्चविधा सत्ता, ज्ञानावरणा-उन्तराययोर्ध्रुवव-धोदयसत्ताकत्वात् । इमे
 “तिविगण्यो” इति द्विगुममाहारत्वेऽप्यार्यत्वात् मुम्त्वनिर्वेण । “एकस्मि तिविगण्यो” “अ
 म्निन्” पर्याप्तसंज्ञिपञ्चेन्द्रियत्वमे जीवम्याने त्रयो वा विकल्पा भवन्ति, द्वौ वा विकल्पो । तत्र
 त्रयो विकल्पा इमे—पञ्चविधो बन्ध पञ्चविध उदय पञ्चविधा सत्ता । एते च धर्मसम्पत्तय
 सुखम्यानेषु यावन् प्राप्नन्ते । तत्र परं बन्धव्यवच्छेदे उपशा-तमोहे क्षीणमोहे च द्वौ विकल्पो
 तद्यथा—पञ्चविध उदय पञ्चविधा सत्ता । अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति, उदय-सत्तवर्तुण्य
 न्ववच्छेदन् । “करा पद् एष अविगण्यो” चि इह केवलिनो मनोविज्ञानमधिहृत्य संज्ञिनो न
 भवन्ति, द्रव्यमन सवन्धात् पुनस्तेऽपि संज्ञिनो न्यबह्विन्यन्ते । उक्तं च चूर्णो—

मौकरा केवलिनो वि अरिय तेण सन्निधो युचति । मनोविज्ञानाण पडुच ते
 सन्निधो न हवति । () इति ।

एत-करा-द्रव्यमनोकरा प्रतीत्य य संज्ञी सयोगिकेऽली अयोगिकेऽली वा भवन्त्यस्मिन्
 “अवि” ज्ञानावरणेऽन्तराये च “अविकल्पा” त्रयाणामपि बन्धादिकल्पाणां विकल्पाणामभावात्
 अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति । ॥ ३४ ॥

अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति—

तेरे नव यउ पणग, नव सत्तेगम्मि भगमेकारा ।

एत-नव-यउ-पणग-नव-सत्तेगम्मि-भगमेकारा । तेरे नव यउ पणग, नव सत्तेगम्मि भगमेकारा ।
 “नव” ज्ञानावरणेऽन्तराये च “अविकल्पा” त्रयाणामपि बन्धादिकल्पाणां विकल्पाणामभावात्
 अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति । ॥ ३४ ॥

बन्धविमोक्षयोग, विमोक्ष

अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति—
 “नव” ज्ञानावरणेऽन्तराये च “अविकल्पा” त्रयाणामपि बन्धादिकल्पाणां विकल्पाणामभावात्
 अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति । ॥ ३४ ॥

पञ्चममममममम अत्र नवयउ च सवन्निधोऽपि ।

अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति—

अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति—
 “नव” ज्ञानावरणेऽन्तराये च “अविकल्पा” त्रयाणामपि बन्धादिकल्पाणां विकल्पाणामभावात्
 अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति । ॥ ३४ ॥

अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति—
 “नव” ज्ञानावरणेऽन्तराये च “अविकल्पा” त्रयाणामपि बन्धादिकल्पाणां विकल्पाणामभावात्
 अत्रान्यो यज्ञो न सम्भवति । ॥ ३४ ॥

भावे भग्ना द्वाविंशत् । सासादनभावोऽभावे द्वाविंशतिबन्धे अमूनि त्रीण्युदयस्थानानि, तद्यथा—
अष्टौ नव दश च । एतानि च प्रागित् भावनीयानि । चूर्णिकारस्त्वसंज्ञिन्यपि लब्धिपर्याप्तके
त्रीन् वेदान् यथायोगमुदयस्थासन्नच्छति, तत्तत्तन्मतेन तस्य द्वाविंशतिर्बन्धे एकविंशतिर्बन्धे च
प्रत्येकमेकैकस्मिन् सप्तादावुदयस्थाने त्रिभिर्वेदेष्वनुविंशतिमज्ञा अवसेया । 'एकस्मिन्' पर्याप्तं
द्विरूपे जीवस्थाने नवोदयस्थानानि, तानि च प्रागित् सप्तमेदानि वक्तव्यानि ।

"तिग तिग पन्नरस संतम्भि" "अष्टसु" पूर्वोक्तरूपेषु जीवस्थानेषु त्रीणि त्रीणि सप्तास्थानानि,
तद्यथा—अष्टाविंशति सप्तविंशति षड्विंशतिश्च । "पञ्चमपि च" उक्त्युपेतु जीवस्थानेषु तान्येव
त्रीणि त्रीणि सप्तास्थानानि । 'एकस्मिन्' पर्याप्तसंज्ञिनि पञ्चेन्द्रियरूपे जीवस्थाने पुन पञ्चरस
सप्तास्थानानि, तानि च प्रागित् सप्तमेदानि वक्तव्यानि ।

सम्प्रति संक्षेप उच्यते—तत्राष्टसु जीवस्थानेषु द्वाविंशतिर्बन्धस्थानम् त्रीण्युदयस्थानानि,
तद्यथा—अष्टौ नव दश च । एकैकस्मिन्नुदयस्थाने त्रीणि त्रीणि सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टा
विंशति सप्तविंशति षड्विंशतिश्च । सर्वमङ्गलया नव सप्तास्थानानि । पञ्चमूक्त्युपेतु जीवस्थानेषु
द्वे द्वे बन्धस्थाने, तद्यथा—द्वाविंशति एकविंशतिश्च । तत्र द्वाविंशतिर्बन्धे प्रागुक्तान्येव त्रीण्यु
दयस्थानानि, एकैकस्मिन् उदयस्थाने तान्येव पूर्वोक्तानि त्रीणि त्रीणि सप्तास्थानानि । एकैक
विंशतिर्बन्धे त्रीण्युदयस्थानानि, तद्यथा—सप्त अष्टौ नव । एकैकस्मिन् उदयस्थाने एकैक
सप्तास्थानं अष्टाविंशति, एकविंशतिबन्धो हि सासादनभावमुपागतेषु प्राप्यते, सामादनाभाव
इत्यनङ्गविनिमित्तकमपि, तेषां द्वाविंशतिकस्य नियमसो भावात्, ततस्तेषु सप्तास्थानमष्टाविंशति
रेव । तद्वेदनेकविंशतिकस्य त्रीणि सप्तास्थानानि, द्वाविंशतिर्बन्धे च नयेति । सर्वमङ्गलया पञ्च
मूक्त्युपेतु पञ्चेक द्वादश द्वादश सप्तास्थानानि भवन्ति । 'एकस्मिन्' संज्ञिपर्याप्तं पुन जीव
स्थाने एतेषु प्रमुक्त एव सप्तमस्यो द्रष्टव्य ॥ ३६ ॥

एतन्मि तन्मन्मन् जीवस्थानेषु विनियमनाह—

एता दुग पणग पण चउ, पणग पणगा हवंति तिष्ठेय ।

एता छ पणग छ चउ पणग अद्वष्ट दमग ति ॥ ३७ ॥

सत्तेव अनज्जता, मामी तत्त सुदुम भापरा जेव ।

विगालिदिता उ निशि उ, तत्त य अमशी य मशी त ॥ ३८ ॥

अत्रोक्तं—द्वे द्वे बन्धस्थाने, तद्यथा—"एता दुग पणग" इति "मामी
तत्त सुदुम भापरा जेव" इति अत्रोक्तं—द्वे द्वे बन्धस्थाने, तद्यथा—
"विगालिदिता उ निशि उ, तत्त य अमशी य मशी त" इति अत्रोक्तं—
द्वे द्वे बन्धस्थाने, तद्यथा—

१ ३७ १ ३८ ३८ "एता दुग पणग" १ ३७ ३८ १ ३८ ३८ "विगालिदिता उ निशि उ"

विशत् विशत् । अपयासा हि सतापि त्रियग्-मनुष्यायोग्यमेव बध्न्ति, १ देव-नारकप्रायोग्यम्,
 त्तो यथोक्तायेवेह बध्न्त्यानि माप्यते रोनाधिकानि । तापि च त्रियग्-मनुष्यायोग्यानि
 मागिव सपद्य बक्तव्यानि । उदयस्थाने पुरापयासवाइर-सूक्ष्मैरेन्द्रिययोरिभे—एकविंशति
 शतुर्विंशतिश्च । तत्रापयासवाइरस्यैकविंशतिरियम्—त्रियग्मति त्रियगानुपूर्वी तैजसं कामण
 अगुरुषु वर्णादिचतुष्टयम् षकेन्द्रियजाति स्थारनाम वाइरनाम अपर्याप्तकनाम स्थिरा अग्निरे
 गुभा अग्निमे दुर्भगम् अनादेयम् अयस कीर्ति निर्माणमिति । एषा चैकविंशतिरपान्तरालगतौ वत
 मानस्य माप्यते, अत्र चैक एव भक्त, अपर्याप्तस्य परावर्तमानप्रभकृतीनामुदयाभावात् । सूक्ष्मा-
 पर्याप्तकमप्येवैकविंशतिरयसेया, नवरं वाइरनामस्थाने सूक्ष्मनामति बक्तव्यम्, अत्राप्येक एव
 भक्त । उभयोरपि सम्मानेकविंशतौ औदारिकदारीरं हुण्डसंस्थानम् उपपातनाम प्रत्येक-साधा-
 रणयोरैकनरमिति प्रकृतिचतुष्टये प्रक्षिप्ते त्रियगानुपूर्व्या चापनीताया चतुर्विंशति, अत्र प्रत्येक
 साधारणस्या सूक्ष्मापर्याप्तस्य वाइरापयासस्य च प्रत्येक द्वौ द्वौ भक्तौ । तदेवं द्वे द्वे उदयस्थाने
 अधिकृत्य द्वयोरपि प्रत्येक त्रयस्यो भक्ता विकल्पेन्द्रिया-अंशं संश्लेष्यतां प्रत्येकमिमे द्वे
 द्वे उदयस्थाने, तद्यथा—एकविंशति षड्विंशतिश्च । तत्रैकविंशतिरपर्याप्तद्वीन्द्रियाणामियम्—
 तैजसं कामणम् अगुरुषु स्थिरा अग्निरे गुभा अग्निमे वर्णादिचतुष्टय निर्माण त्रियग्मति त्रियग
 नुपूर्वा द्वीन्द्रियजाति त्रसनाम वाइरनाम अपर्याप्तकनाम दुर्भगम् अनादेयम् अयस कीर्तिरिति ।
 एषा चैकविंशतिरपान्तरालगतौ वतमानस्यावसेया । अत्र सर्वाण्यपि पदान्यप्राप्तायेवेति एक
 एव भक्त । तत्र शरीरस्थान्यौदारिकम् औदारिकाज्ञोपात्र हुण्डसंस्थानं सेवार्तसंज्ञानम् उपपात
 प्रत्येकमिति प्रकृतिपट्टक प्रथिप्यते त्रियगानुपूर्वी चापनीयते तत्र षड्विंशतिर्भवति, अत्राप्येक
 एव भक्त । एव त्रीन्द्रियादीनामप्यवगन्तव्यम्, नवरं द्वीन्द्रियजातिस्थाने त्रीन्द्रियजातिरित्या
 पुषारणीयम् । तदेवमपयासद्वीन्द्रियादीनां प्रत्येक द्वे द्वे उदयस्थाने अधिकृत्य द्वौ द्वौ भक्तौ
 वेदिन्यौ, केवलमपर्याप्तसंज्ञिनश्चत्वार, यतो द्वौ भक्तापयाससंज्ञिनस्तिरथ माप्यते, द्वौ चाप
 र्याप्तसंज्ञिनो मनुष्यस्येति । तथा प्रत्येक सप्तानामपयासानां पद्य पद्य सप्तस्थानानि, तद्यथा—
 दिनवति अष्टाति षडशीति अनीति अष्टसप्ततिश्च । एतेषां च स्वरूप मागिव द्रष्टव्यम् ।

“पण चउ पणग” ति “सुहुमा” इति सम्बध्यते । सूक्ष्मस्य पयासस्य पद्य बध्न्त्यानि,
 तद्यथा—त्रयोविंशति षड्विंशति षड्विंशति षकोनविंशत् विंशत् । एतानि च त्रियग्-मनुष्य
 प्रायोग्याण्येव द्रष्टव्यानि, तत्रैव सूक्ष्मपर्याप्तस्योत्पादसम्भवात् । एतेषां च स्वरूप मागिव सपद्य
 द्रष्टव्यम् । उदयस्थानानि चत्वारि, तद्यथा—एकविंशति चतुर्विंशति पद्यविंशति षड्विंशतिश्च ।
 तत्रैकविंशतिरियम्—तैजसं कामणम् अगुरुषु स्थिरा अग्निरे गुभा अग्निमे वर्णादिचतुष्टय निर्माण
 त्रियग्मति त्रियगानुपूर्वी षकेन्द्रियजाति स्थारनाम वाइरनाम अपर्याप्तकनाम दुर्भगम् अनादे
 यम् अयस कीर्तिरिति । एषा चैकविंशति सूक्ष्मपर्याप्तपान्तरालगतौ वतमानस्य विदितव्यं,

१ स० १ त० म० छा० “अवतिष्ठ” ॥ १ मुद्रि० ध्या “परिव रेक” ॥

१ छा० मुद्रि० ति रूपेक ए ॥

“छ च्छ प्पणग” ति अत्र “असनी य” इति सम्बध्यते । अमंजिपञ्चेन्द्रियस्य पर्याप्तस्य षड् बन्धस्थानानि, तद्यथा—त्रयोविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति अष्टाविंशति एकोनविंशति त्रिंशत् । अतन्निपञ्चेन्द्रिया हि पर्याप्ता नरकगति देवगतिप्रायोग्यमपि वदन्ति । तन्नेष्टेष्टमष्टाविंशतिरपि बन्धस्थानं लभ्यते । षड् उदयस्थानानि, तद्यथा—एकविंशति षड्विंशति अष्टाविंशति एकोनविंशति त्रिंशद् एकत्रिंशत् । तत्रैकविंशतिरियम्—तैजसं कर्मणम् अगुरुषु स्थिताऽस्थिरे शुभाऽशुभे वर्णादिचतुष्टय निर्माणं तिर्यग्गतिं तिर्यगानुपूर्वीं पञ्चेन्द्रियनातिं त्रमनाम धाद्रनाम पर्याप्तकनाम सुभग-दुर्भगयोरेकतर आदेयाऽनादेययोरेकतरं यश कीर्तिं अयश कीर्त्योरेकतकरेति । एषा वैकविंशतिरसन्निपञ्चेन्द्रियपर्याप्तम्यापन्तिरात्गतौ वर्तमानस्य प्राप्यते । अत्र सुभग-दुर्भगाऽऽदेयाऽनादेय-यश कीर्ति-अयश कीर्तिभिरष्टौ भज्जा । ततः शरीरस्त्वस्वौदारि कर्मौदारिकाहोपाह्नं षण्णा संस्थानानामेकतमत् संस्थानं षण्णा संहननानामेकतमत् संहननम् उपधात प्रत्येकमिति प्रकृतिपदकं प्रक्षिप्यते तिर्यगानुपूर्वीं चापनीयते ततः षड्विंशतिर्भवति, अत्र षड्विं संस्थानैः षड्विं संहननैः सुभग-दुर्भगाम्यामादेया-नादेयाम्या यश कीर्ति-अयश कीर्तिभ्या च द्वे शते भज्जानामष्टाशीत्यधिके २८८ । ततः शरीरपर्याप्तस्य पर्याप्तस्य पराधाते प्रशस्ताऽप्रशस्तविहायोगत्सम्यत्तरविहायोगतौ च प्रक्षिप्तयामष्टाविंशति, अत्र पाश्चात्या एव भज्जा विहायोगतिद्विकेन गुण्यन्ते ततो भज्जाना पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि भवन्ति ५७६ । ततः प्राणापानपर्याप्तस्य पर्याप्तस्योच्छ्वासे क्षिप्ते एकोनविंशत्, अत्रापि भज्जाना पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६, अथवा शरीरपर्याप्तस्य पर्याप्तस्योच्छ्वासेऽनुदिते उद्योते तूदिते एकोनविंशत्, अत्रापि पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि भज्जानाम् ५७६, सर्वसंज्ञकस्य एकादश शतानि द्विपञ्चाशदधिकानि ११५२ । ततो भाषापर्याप्तस्य पर्याप्तस्योच्छ्वासेऽसहितायामेकोनविंशति सुस्वर-दुस्वरयोरेकतरस्मिन् प्रक्षिप्ते त्रिंशद् भवति, अत्र पाश्चात्यानुच्छ्वासेऽलम्बानि भज्जाना पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६ स्वरद्विकेन गुण्यन्ते ततः एकादश शतानि द्विपञ्चाशदधिकानि ११५२ भवन्ति, अथवा प्राणापानपर्याप्तस्य पर्याप्तस्य स्वेऽनुदिते उद्योते नास्ति तूदिते त्रिंशद् भवति, अत्र भज्जाना पञ्च शतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६ । सर्वसंज्ञकस्य त्रिंशति भज्जा सप्तदश शतान्यष्टाविंशत्यधिकानि १७२८ । ततः स्वरसहितायां त्रिंशति उद्योते प्रक्षिप्ते एकत्रिंशद् भवति, अत्र भज्जानामेकादश शतानि द्विपञ्चाशदधिकानि ११५२ । सर्वसंज्ञकस्य पर्याप्तसंज्ञिपञ्चेन्द्रियस्यैकोनपञ्चाशच्छतानि चतुरधिकानि ४९०४ । अमंजिपञ्चेन्द्रियाश्च वैज्रियच्छिपीदीनश्च वैज्रिय नारमते तत्तत्तदाश्रिता उदयविकल्पा न प्राप्यन्ते । सत्तास्थानानि पञ्च, तद्यथा—दिनवति अष्टाशीति षटशीति अशीति अष्टमसतिश्च । अत्रैकविंशत्युदयसत्ता अष्टौ भज्जा षड्विंशत्युदयसत्ताश्चाष्टाशीत्यधिकशतद्वयसङ्ख्या २८८ पञ्चमद्वयानका, दोषा मर्वेऽपि चतुः सत्तास्थानका, युक्तिरत्र प्रागुक्ता द्रष्टव्या ।

“अट्टष्ट दमग” ति अत्र “सनीय” इति सम्बध्यते । संज्ञिपञ्चेन्द्रियपरास्य मर्षाणि च-

१ स० “मरय पर्या” । छा० “मरयावर्ग” ॥ १ स० १ स० १ स० “आ पञ्च ॥ १ मुद्रि”
दरे-मरि २० ॥ ४ स० १ स० १ स० “दनि ११५१ भवति ॥

नविणत् त्रिणद् एकत्रिणद् नव अष्टौ च । तत्र त्रिणदुदये द्वे सप्तास्थाने, तद्यथा—एकोना
शीति पञ्चमसतिथि । एते एव चट्त्रिणदुदया ष्ठात्रिणदुदययोरपि प्रत्येक द्रष्टव्ये । एकत्रि
णदुदये द्वे द्वे सप्तास्थाने—अष्टौति षट्ससतिथि । ते एव सप्तत्रिणदुदयेऽपि । एकोनत्रि
णदुदये चत्वारि सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टौति षट्ससति एकोनाशीति पञ्चससतिथि ।
एकोनत्रिणदुदयो हि तीर्थकरेऽतीर्थकरे च प्राप्यते, तत्र तीर्थकरमधिकृत्यापे द्वे सप्तास्थाने,
अतीर्थकरमधिकृत्य पुनरन्तिमे । एव त्रिणदुदयेऽपि चत्वारि । एकत्रिणदुदये द्वे—अष्टौति
षट्ससतिथि । नवोदये त्रीणि, तद्यथा—अष्टौति षट्ससति नव च । तत्राद्ये द्वे तीर्थकर
स्यायोगिकवलिनो द्विचरमसमय यावत् प्राप्येते, चरमसमये तु नव । अष्टोदये त्रीणि, तद्यथा—
एकोनाशीति पञ्चससति अष्टौ च । तत्राद्ये द्वे अतीर्थकरस्यायोगिकवलिनो द्विचरमसमय
यावत्, चरमसमये त्वष्टाविति । सर्वसमुदायेन सज्जिना चतुस्त्रिंशदधिके द्वे शते २१४ सप्ता
स्थानानाम् ॥ ३७ । ३८ ॥

तदेव जीवस्थानान्यधिकृत्य स्यामित्वमुक्तम् । सम्प्रति गुणस्थानाधिकृत्याह—

नाणतराय तिविहमपि षससु दो हंति दोसु ठाणेषु ।

मिथ्यादष्टिमभूतिषु सूक्ष्ममपरायपयन्तेषु दशसु गुणस्थानकेषु ज्ञानावरणमन्तराय च 'त्रि
विधमपि' बन्ध उदय-सत्तापेक्षया त्रिप्रकारमपि भवति, मिथ्यादृष्टादिषु दशसु गुणस्थानकेषु ज्ञाना
वरणस्यान्तरायस्य च पञ्चविधो बन्ध पञ्चविध उदय पञ्चविधा सत्ता इत्यर्थः । 'द्वयो पुनगुण-
स्थानकयो' उपगान्तमोह-क्षीणमोहरूपयो 'द्वे' उदय-सत्ते च, न बन्ध, बन्धस्य सूक्ष्मसम्पराये
प्यवच्छिन्नत्वात् । एतदुक्तं भवति—बन्धभावे उपशान्तमोहे क्षीणमोहे च ज्ञानावरणीया
न्तराययो प्रत्येक पञ्चविध उदय पञ्चविधा च सत्ता भवतीति, परत उदय-सत्तयोरप्यभावः ।

मिच्छासाणे विहृण, नव यउ पण नव य संतसरा ॥ ३९ ॥

'द्वितीय' द्वितीयस्य दानावरणस्य मिथ्यादृष्टौ सासारने च त्रिविधो बन्ध, चतुर्विध
पञ्चविधो वा उदय, नवविधा सत्ता, द्वयोरप्यनयोऽगुणस्थानकयो स्थानद्विविधस्य त्रिधमनो
बन्धान् । "नव य संतस" ति नव च 'सत्ताणा' सत्तामेवा सत्तवृत्तय इत्यर्थः । एतेन च द्वौ
विकल्पो दर्शितौ, तद्यथा—नवविधो बन्धश्चतुर्विध उदयो नवविधा सत्ता, अथवा नवविधो
बन्ध पञ्चविध उदयो नवविधा सत्ता ॥ ३९ ॥

१ स० २ "ब । एव च स" ॥ २ स० १ स० म० "द्वयेऽपि त्री" ॥

३ अत्र स० २ पुराणे—चतुर्विध जीवस्थानेषु त्रिविधस्य सत्तविकल्पः १११० इति निर्दिष्टः
वर्णः ॥ स १ स० म० पुराणे तु त्रिविध उदय—तत्र चतुर्विध जीवस्थानेषु त्रिविधस्य सत्तविकल्पः
१११० इति पठ्यते शीघ्रान्तरे च २ वते । स० छा० मुद्रि० पुराणे च त्रिविध उदयः ॥

४ स० १ स० म० "सा इत्यर्थः । छा० मुद्रि० ११ इति द्वौ विकल्पा इदमेव ॥

मिस्माह नियटीओ, छ चउ पण नव य सतकम्मंसा ।

चउयध तिगे चउ पण, नवमं दुसु जुयल छ स्सता ॥ ४० ॥

‘मिश्रादिषु’ मिश्रप्रभृतिषु गुणस्थानेषु अप्रमत्तगुणस्थानकर्ष्यन्तेषु ‘निवृत्तौ’ च अपूर्वकरणे च अपूर्वकरणाद्धाया प्रथमे सञ्ज्ञेयतमभागे चेत्यर्थः, परतो निद्राद्विक्रमव्यवच्छेदेन षड्विधबन्धासम्भवात्, तत् एतेषु षड्विधो बन्धश्चतुर्विधः पञ्चविधो वा उदयः नवविधा सतेति द्वौ विकल्पो । “चउयध तिगे चउ पण नवम” सि इहापूर्वकरणाद्धाया प्रथमे सञ्ज्ञेयतमे भागे गते सति निद्रा प्रचलयोगव्यवच्छेदो भवति, ततोऽत्र कर्मपूर्वकरणेऽपि चतुर्विध एव बन्धः । तत् ‘त्रिके’ अपूर्वकरणाऽनिवृत्तिवादरऽसूक्ष्मसम्परायरूपं चतुर्विधो बन्धश्चतुर्विधः पञ्चविधो वा उदयः, “नयस” इति नवविधा सतेति प्रत्येकं द्वौ द्वौ विकल्पौ, अत्र इति सत्ताऽभिधीयते । एतच्चोक्तमुपशमधेणीमधिकृत्य, क्षपकश्रेण्या गुणस्थानकरयेऽपि पञ्चविधम्योदयस्य सूक्ष्मसम्पराये च नवविधाया सत्ताया अप्राप्यमाणत्वात् “दुसु जुयल छ स्सत” सि इह क्षपकश्रेण्यामनिवृत्तिवादरसम्परायाद्धाया सञ्ज्ञेयतमे भागे गतेषु सत्सु एरुम्मिन् भागे सञ्ज्ञेयतमेऽतिष्ठमाने स्थानार्द्धित्रिकस्य सत्ताव्यवच्छेदो भवति, ततस्तदनन्तरमनिवृत्तिवादरेऽपि षड्विधैव सत्ता भवति, तत् ‘आह—“दुसु” सि “द्वयो” अनिवृत्तिवादर-सूक्ष्मसम्पराययोर्युगलमिति बन्ध उदयायुच्येते । चतुरिति चानुवर्तते, तत्तश्चतुर्विधो बन्धश्चतुर्विध उदयः “छ स्सत” सि षड्विधा सत्ता । अत्र पञ्चविध उदयो न प्राप्यते, क्षपकाणामत्यन्तशिशुद्वयनिद्राद्विकस्योदयाभावात् । उक्तं च कर्मप्रकृतिचूर्णावुदीरणाकरणे—

‘इदियपज्जयीए अणतरे समए सबो वि निहापयत्तमुदीरगो भवह, नवर खीण-

कसायत्तवगे मोत्तूण, तेसि उदओ नत्थि सि काउ ।

॥ ४० ॥

उयससे चउ पण नव, खीणे चउरुदय छव चउ सत ।

‘उपशान्ते’ उपशान्तमोहे बन्धो न भवति, तस्य सूक्ष्मसम्पराये एव व्यवच्छिन्नत्वात्, तत् केवलश्चतुर्विधः पञ्चविधो वा उदयो नवविधा सत्ता । उपशमकोपशान्तमोहा इत्यन्तविशुद्धा न भवन्ति, ततन्तेषु निद्राद्विक्रम्याप्युदयः सम्भवति । ‘क्षीणे’ क्षीणमोहे चतुर्विध उदयः षड्विधा सत्ता, पप विकल्पो द्विचरमसमयः यावत् । चरमसमये तु निद्रा प्रचलयोगः सत्ताव्यवच्छेदाद् अयं विकल्पः —चतुर्विध उदयश्चतुर्विधा सत्ता ॥

धेयणियाउयगोण, विमज्ज

वेदनीयाऽऽयु-गोत्राणां बन्ध-उदय-सत्तास्थानानि यथायमं गुणस्थानेषु ‘विमजे’ विकल्पयेत् ।

१ इदियपज्जयीए अणतरे समये सर्वाऽपि निद्रा प्रचलयोगदीरगो भवति नवरं क्षीणकसाय-कसाय-मुत्तूण-वेत्तुत्तूण-वास्तीनि हत्ताः ॥ २ तत् ३० म० “महे उय” ॥

सम्प्रत्यायुर्मज्ञा निरूप्यते, तन्निरूपणार्थं चेयमन्तर्भाष्यमाथा—

अद्वैच्छाहिगयीमा, मोलस यीम च बार् छ होमु ।

दो चउसु तीसु एक, मिच्छासु आउगे मगा ॥ ५ ॥

मिथ्यादृष्ट्यादियु गुणस्थानकेषु अयोगिस्त्रन्निगुणस्थानकपर्यन्तेषु क्रमेणैतेऽप्यनिरूपिता दय आयुषि भग्ना । तत्र मिथ्यादृष्टिगुणस्थानकेऽष्टाधिका विंशतिगणेषु भग्ना । मिथ्यादृष्टौ हि चतुर्गणिका अपि भवन्ति । तत्र नैरयिकानधिष्ठय पथ, तिरश्चोऽधिष्ठय नर, मनुष्यान्ध पृथ्व्य इव, देवानधिष्ठय पथ, एते च प्रागेव मप्रपथ भाविता इति न भूयो भाष्यते । सासादनस्य षडधिका विंशति, यतस्तिर्यङ्गो मनुष्या वा मामादनभावे वर्तमाना नरकायुषे बध्नन्ति, तत प्रत्येक तिरश्चा मनुष्याणां च परमवायुर्बन्धकाले एकैको भग्नो न प्राप्यत इति पञ्चविंशति । सम्यग्मिथ्यादृष्टे षोडश, सम्यग्मिथ्यादृष्टयो हि नायुर्बन्धमागमन्ते, तत आयुर्बन्धकाले नारकाणां यौ द्वौ भग्नौ, ये च तिरश्चा चत्वार, ये च मनुष्याणामपि चत्वार, यौ च देवानां द्वौ, तानेतान् द्वादश वज्रविरा शेषा षोडश भवन्ति । अनिरतमप्यदृष्टेर्विंशतिभग्ना, कथम् ? इति चेद् उच्यते—तिर्यङ्ग-मनुष्याणां प्रत्येकमायुर्बन्धकाले ये नरक तिर्यङ्ग-मनुष्यगतिविषयास्तयस्तयो भग्ना, यश्च देव-नैरयिकाणां प्रत्येकमायुर्बन्धकाले तिर्यङ्गगतिविषय एकैको भग्न, ते अनिरतसम्यग्दृष्टेर्न सम्भवन्ति, तत शेषा विंशतिरेव भवति । देश-विरतेद्वादश भग्ना, यतो देशविरतिस्तिर्यङ्ग-मनुष्याणामेव भवति, ते च तिर्यङ्ग-मनुष्या देशविरता आयुर्बन्धन्तो देवायुरेव बध्नन्ति, न शेषमायु, ततस्तिरश्चा मनुष्याणां च प्रत्येक परमवायुर्बन्धकालात् पूर्वमेकैको भग्न, परमवायुर्बन्धकालेऽपि चनैक, आयुर्बन्धोत्तरकाल च चत्वारश्चत्वार, यत केचित् तिर्यङ्गो मनुष्याश्च चतुर्णैर्मिकमन्यनमदायुर्बद्धा देशवि-रतिं प्रतिपद्यते, ततस्तदपेक्षया यथोक्ताश्चत्वारश्चत्वारो भग्ना प्राप्यन्ते, सर्वसंक्षयया द्वादश । “उ होमु” चि ‘द्वयो’ प्रमत्ता प्रमत्तयो प्रत्येक षड् षड् भग्ना । प्रमत्ता प्रमत्तसयता हि मनुष्या एव भवन्ति, तत आयुर्बन्धकालात् पूर्वमेक, आयुर्बन्धकालेऽप्येक, प्रमत्ता प्रमत्ता हि देवायुरेवैक बध्नन्ति न शेषमायु, बन्धोत्तरकाल च प्रागुक्तदेशविरतैस्तुल्यनुसारेण चत्वार इति । “दो चउसु” चि ‘चतुर्षु’ अपूर्वकरणा-ऽनिवृत्तिनादर-सूक्ष्मसम्पराय-उपशान्तमोहरूपेषु गुणस्था नकेषूपगमश्रेणिमधिष्ठय प्रत्येक द्वौ द्वौ भग्नौ, तद्यथा—मनुष्यायुष उदयो मनुष्यायुष सत्ता, ष्य विकल्प परमवायुर्बन्धकालात् पूर्वम्, अथवा मनुष्यायुष उदयो मनुष्य-देवायुषी सती, ष्य विकल्प परमवायुर्बन्धोत्तरकालम्, एते चायुर्न बध्नन्ति, अतिनिशुद्धत्वात् । पूर्ववदे चायुषि उपशमश्रेणिं प्रतिपद्यते देवायुष्येव नान्यायुषि । तदुक्त कर्मप्रकृतौ—

तिष्ठे आउगेसु बदेसु जेण सेदि न आरहइ ॥ (गा० ३०५)

तत उपशमश्रेणिमधिष्ठय एतेषु द्वौ द्वौवेव भग्नौ । पूर्ववदायुष्कास्तु सपक्वश्रेणिं न प्रतिपद्यते,

१ गणेषु सप्ततिकाप्राप्ये त्रयोदशमा ॥ २ मुद्रि० रम छ होमु ॥ ३ स० १ त० म० नाम-य ॥ ४ स० १ म० त० “रतिवृत्तयु ॥ ५ विष्णुयुक्तेषु बदेषु येन श्रेणिं न आरोहति ॥

योगपत् प्रसिद्धो गामागमुदय, अत्रारि तिस्रश्चतुर्विंशतय । तथा तस्मिन्नेव पञ्चमं भय
जुगुप्सा गन्धम्यकत्रु युगपत् प्रसिद्धागामुदय, अत्रैका चतुर्विंशतिर्भक्तकामम् । सर्व
मन्त्रतया द्वाविरतेऽष्टौ चतुर्विंशतय ॥ ४३ ॥

मथा 'विग्नं भाषापरामित' प्रसक्तं प्रमत्ते इत्यथ, विरतो हि धेनेरधस्ताद्वर्तमानं शायो
पगमिको विग्न इति व्यञ्जयित । ताश्च प्रमत्तेऽप्राप्ते च प्रत्येकं चतुरादीनि सप्तपयन्तानि
चत्वारि चत्वारिदशानि, तद्यथा—चनम पद्य षट् सप्त । तत्र क्षयिकसम्पत्तयोपसमिक-
सम्पत्तदृष्ट्या प्रसक्तम्याप्रमत्तस्य च प्रत्येकं संवत्सरोपादीनामन्यतम एक बोधादि, त्रयाणां
वेदानामन्यतमो वेद, द्वयोः युगलयोः यनरद् युगलमिति चतुर्णां प्रवृत्तीनामुदय, अत्रैका
चतुर्विंशतिर्भक्तकामम् । ततो भये वा जुगुप्सायां वा वेदकसम्यक्त्वे वा प्रक्षिप्ते पद्यानामुदय,
अत्र तिस्रश्चतुर्विंशतयो भक्तकामम् । तथा तस्मिन्नेव चतुष्पदे भय-जुगुप्सयोः यदि वा जुगुप्सा
वेदकसम्यक्त्वयोः यथा भय-वेदकसम्यक्त्वयोः युगपत् प्रक्षिप्तयोः पद्यानामुदय, अत्रापि तिस्रश्च
तुर्विंशतय । तथा तस्मिन्नेव चतुष्पदे भय-जुगुप्सा-वेदकसम्यक्त्वेऽपि युगपत् प्रक्षिप्तेऽपि सप्तानां
मुदय, अत्रैका चतुर्विंशतिर्भक्तकामम् । सर्वसङ्ख्यायां प्रसक्तम्याप्रमत्तस्य च प्रत्येकमष्टावष्टौ
चतुर्विंशतय ।

'अष्टाशुभमि' अपूर्वकरणे चतुरादीनि चतुर्विंशतानि त्रीन्पुद्गलस्थानानि, तद्यथा—
चतुस पद्य षट् । तत्र संवत्सरोपादीनामन्यतम एक बोधादि, त्रयाणां वेदानामन्यतमो
वेद, द्वयोः युगलयोः यनरद् युगलमित्येनामां चतुर्णां प्रवृत्तीनामुदयोऽपूर्वकरणे भुव, अत्रैका
चतुर्विंशतिर्भक्तकामम् । ततो भये वा जुगुप्सायां वा प्रसिद्धायां पद्यानामुदय, अत्र द्वे चतु
र्विंशती भक्तकामम् । भय-जुगुप्सयोस्तु युगपत् प्रसिद्धयोः पद्यानामुदय, अत्रैका भक्तकामा
चतुर्विंशति । सप्तमसङ्ख्यायाऽपूर्वकरणे चतुर्विंशतय ।

अनिवृत्तिवादरे पुनरेको द्वौ वा 'उदयागौ उदयभेदौ उदयस्थाने इत्यथ । तत्र चतुर्णां
संवत्सरोपादीनामन्यतम एक बोधादि, त्रयाणां वेदानामन्यतमो वेद इति द्विर्बोदय, अत्र
त्रिभिर्वेदश्चतुर्भिः संवत्सरोपादीनां भेदा । ततो वेदोदयव्यवच्छेदे एकोदय, स च चतुर्विंश
तये त्रिविधव्यवच्छेदो द्विविधव्यवच्छेदो एकविधव्यवच्छेदो च प्राप्यते । तत्र यद्यपि प्राक् चतुर्विंशतये
चत्वारि त्रिविधव्यवच्छेदो द्विविधव्यवच्छेदो एकविधव्यवच्छेदो इति दश भक्ता प्रतिपादितास्त
थाप्यत्र सामान्येन चतु-त्रि-द्वि-एकव्यवच्छेदयोः चत्वार एव भक्ता विवक्ष्यते ॥ ४४ ॥

"एगं मुमुक्षुरागो वेणुः" इति सूत्रसम्भारायो न्याभावे एक मिट्टीवत्संवत्सरोपा
वेदयते, ततोऽत्रैक एव भक्त । एवमेकोदयमज्ञा सर्वसङ्ख्यायां यथा । तथा 'शेषा' उपरितना
उपगन्तमोदादय सर्वेऽप्यवेदका ।

"भगणं च पमाणं" इत्यादि । अत्र मिथ्यादृष्ट्यादिषु गुणस्थानेषु उदयस्थानभक्तानां

पुरुषवेदे एव प्राप्यन्ते, न स्वीवेदापुमकवेदयो, कारणमत्र प्रागेवोक्तम्, तत एतानि अष्ट भिर्युज्यन्ते पातानि चत्वारि धातानि अनीत्यधिकानि ४८० । एतान्यपि पूर्वगती प्रमिष्यन्ते, ततो नान पूर्वराणि पञ्चनवतिसहस्राणि सप्त गतानि सप्तदशाधिकानि ०५७१७ । एतावन्ति योगगुणितानि पदवृद्धानि । उक्तं च—

सैत्तरसा सप्त सया, षण्णनउद्महम्भ पयसंत्वा । १५७१७ ()

सम्प्रत्युपयोगगुणिता उदयमज्ञा भाव्यते—तत्र मिथ्यादृष्टौ सामादने च प्रत्येक मत्य ज्ञान-श्रुताज्ञान विभज्ज्ञान चक्षु अचक्षुर्दार्शनरूपा पञ्च पञ्च उपयोगा । सम्यग्मिथ्यादृष्टि अविर तमम्यग्दृष्टि-देशविरतानां मति-श्रुता ऽवधिज्ञान चक्षु अचक्षु अवधिज्ञानरूपा प्रत्येक षट् षट् । प्रमत्तादीना सूक्ष्मसम्परायान्ताना त एव षट् मन पयवज्ञानमहिता सप्त । मिथ्यादृष्टादिषु च चतुर्विंशतिगता उदयस्थानविकल्पा “अद्वय चउ चउ चउरद्वया य” (अन्तर्माप्यगा० ६) इत्यादिना ये प्राग् उक्तास्ते यथायोगमुपयोगैर्गुण्यन्ते, तत्रथा—मिथ्यादृष्टौ सामादने चत्वार मिलिना द्वादश, ते पञ्चभिरपयोगैर्गुण्यन्ते जाना षष्टि ६० । मिश्रस्य चत्वार उदयस्थानविकल्पा, अविरतमम्यग्दृष्टेरष्टौ, देशविरतस्याप्यष्टौ, सप्तमस्यया त्रिंशति, सा च षड्विरयोगैर्गुण्यते जान विश गतम् १०० । तथा प्रमत्तस्याष्टौ उदयस्थानविकल्पा, अप्रमत्तस्याप्यष्टौ, अरूढ रणस्य चत्वार, सर्वे मिलिना त्रिंशति, सा सप्तभिरपयोगैर्गुण्यते नान चत्वारिंश गतम् १४० । सप्तमस्यया त्रीणि गतानि विंशानि ३२० । ये स्वाभावा मिश्रऽपि मत्यज्ञान-श्रुताज्ञान विभज् ज्ञान चक्षुर्दार्शना ऽचक्षुर्दार्शनरूपान् पञ्चोपयोगान् इच्छन्ति तेषा मतेन त्रीणि गतानि षोडशे राणि ३१६ । एतानि चतुर्विंशतिगतानि चतुर्विंशत्या गुण्यन्ते, तना जानानि अनीत्यधि कानि षट्सप्ततिगतानि ७६८०, मतान्तरेण पञ्चमसतिगतानि चतुर्गतीयधिकानि ७५८४ । सतो द्विकोदयमज्ञा द्वादश, एकोदयमज्ञा पञ्च, सर्वे मिलिना सप्तदश, ते सप्तभिर्गुण्यन्त जातमेकोनविंश धातम् ११९ । तत् पूर्वगती प्रमिष्यते नन पूर्वगणिज्ञान नवावयधिकानि सप्तमसतिगतानि ७७९०, मतान्तरेण सप्तमसतिगतानि ध्युत्तराणि ७७०३ । उक्तं च—

उदयाशुवओमेसु, सगमपरिसया तिउत्तरा होनि । ७७०३ ()

एतावन्त उपयोगगुणिता उदयमज्ञा ।

सम्प्रति पदवृद्धानि उपयोगगुणितानि भाव्यते—तत्रोदयमज्ञानपदानि चतुर्विंशतिगतानि “अद्विष्टी वरीति” (अन्तर्माप्यगा० ७) इत्यादिना यानि प्राग् उक्तानि सानि यथायथा “मुपय” गु ष्यन्ते । तत्र मिथ्यादृष्टेरष्टपष्टिरदयस्थानपदानि, सामादनस्य द्वात्रिंशत्, मिलितानि १०० । तत् पञ्चभिरपयोगैर्गुण्यन्ते जानानि पञ्च शतानि ५०० । सम्यग्मिथ्यादृष्टाद्विंशत्, अविरत सम्यग्दृष्टे षष्टि, देशविरतस्य द्विषष्ट्यात्, सर्वमीलने चतुश्चत्वारिंश धातम् १४०, एतन् वरूर

१ सप्तदशानि सप्त शतानि चत्वारिंशतिविकल्पाणि चत्वारिंशत् ॥ १ १०० १०० २ १०० १०० ३ १०० ॥ ४ १०० १ १०० १०० १०० १०० ॥ ५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ११ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ २९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ३९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ४९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ५९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ६९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ७९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ८९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९० १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९१ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९२ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९३ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९४ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९५ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९६ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९७ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९८ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ ९९ १०० १०० १०० १०० १०० ॥ १०० १०० १०० १०० १०० ॥

जातानि विंशति चत्वारि दशानि ४२० । अपूर्वकरणे विंशति, सा ण्केया तैश्यया गुणिता
मैव विंतिर्भवति । सप्त सर्वसङ्ख्याया जातानि द्विावत्यधिकानि पञ्चदश गतानि १५९२ ।
एतानि च चतुर्विंशतिगतानीति चतुर्विंशत्या गुण्यते जातायष्टत्रिंशत् सहस्राणि द्वे दशे अष्टा
धिके ३८२०८ । ततो द्विकोदशैकोदशपदायेकोनविंशत् प्रतीयन्ते, ततो जातायष्टत्रिंशत् सह
स्राणि द्वे दशे सप्तत्रिंशदधिके ३८२३७ । एतावति तैश्यागुणितानि पञ्चमुन्दाणि । उक्तं च—

तिगंष्टीणा तैदज्ञा, सया य उदयाण होति तैसाण ५२९७ ।

अदनीस सहस्राह, पयाप सय दो य सगतीमा ३८२३७ ॥ () ॥ ४७ ॥

सदेवमुत्तानि सप्तपञ्चमुदयस्थानानि । साम्भन सप्तास्थानाम्भभिषीयन्ते—

तिण्णेगे एगेग, तिग मीसे पच चउसे निपट्टिण तिणि ।

गह्कार चापरम्मी, सुहुमे चउ तिणि उचसते ॥ ४८ ॥

‘एकस्मिन्’ मिथ्याष्टौ श्रीणि सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति सप्तविंशति षड्विंशति । अत्र भावना प्रागेवोक्ता । तथा ‘एकस्मिन्’ सासादने एक सप्तास्थानम्, तद्यथा—अष्टा
विंशति । मिथे श्रीणि सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति सप्तविंशतिचतुर्विंशतिश्च । तथा
‘चतुर्षु’ अविरतसम्बन्धद्वि-दे-विरत ममत्ता अमतरूपेषु प्रत्येक पञ्च पञ्च सप्तास्थानानि, तद्यथा—
अष्टाविंशति चतुर्विंशति त्रयोविंशति द्वाविंशति एकविंशतिश्च । ‘निवृत्तौ’ अपूर्वकरणे श्रीणि
सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशतिचतुर्विंशतिरेकविंशतिश्च । तत्राप्ये द्वे उपगमभेदेष्वाम्, एक
विंशति क्षायिकमन्यादष्टेरुपगमभेदेष्वाम् क्षपकभेदेष्वाम् वा । ‘एकार यापरम्भि’ ति ‘यादरे’ अनि
वृत्तिवादरे एकादश सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति त्रयोदश
द्वादश एकादश पञ्च चतस्र तिस्र द्वे एका च । तत्राप्ये द्वे औपगमिक्तसम्बन्धे, एकविंशति
क्षायिकमन्यादष्टेरुपगमभेदेष्वाम् अथवा क्षपकभेदेष्वामपि यावत् कषायाष्टकं न क्षीयते, कषायाष्टके
षु क्षीणे त्रयोदश, नृपसकवेदे क्षीणे द्वादश, तत स्त्रीवेदे क्षीणे एकादश, चतस्र नौकषादेषु
क्षीणेषु पञ्च, तत पुरषवेदे क्षीणे चतस्र, तत संवत्सरनमोथे क्षीणे तिस्र, संवत्सरनमाने
क्षीणे द्वे, तत संवत्सरनमायाया क्षीणाया एकेनि । “सुहुमे चउ” ति सूक्ष्मसम्पराये चत्वारि
सप्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति एका च । तत्रापानि श्रीणि
उपगमभेदेष्वाम्, एका प्रवृत्ति क्षपकभेदेष्वाम् । ‘उपगान्ते’ उपगान्तमोहे श्रीणि सप्तास्थानानि,
तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशतिश्च ॥

सम्प्रति संवेध उच्यते—तत्र मिथ्याष्टौ द्वाविंशतिवधस्थान चत्वार्युदयस्थानानि,
तद्यथा—सप्त अष्टौ नव दश । तत्र सप्तोदये अष्टाविंशतिरूपमेक सप्तास्थानम् । अष्टादश

१ स० स० २ क्ले ॥ २ विच्छीनानि त्रिष्वक्षरात् गतानि च उदयानां मरुति तैदयनाम् ।
अष्टत्रिंशत् सहस्राणि पदानां दशे द्वे च सप्तत्रिंशे ॥ ३ स० सु विच्छुभ्ये । एव एव चउ सप्तोदये
भाति परे विच्छिद्विच्छि निपट्टिण तिणि इति षट्मनुष्येन विद्वत्सङ्ख्याभिर्मुक्ते एव एवराग ॥

तुदयस्थानेषु त्रिषु प्रत्येक त्रीणि त्रीणि सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति मत्तविंशति
 पक्षिगतिश्च । सर्वसङ्ख्या दश । मासादने षष्ठविंशतिर्वधस्थान त्रीण्युदयस्थानानि, तद्यथा—
 सप्त अष्टौ नव । एतेषु प्रत्येकमेकैक सत्तास्थानम्, तद्यथा—अष्टाविंशति । सर्वसङ्ख्या त्रीणि
 सत्तास्थानानि । सम्पत्तिमध्याह्णौ बधस्थान मत्तदश त्रीण्युदयस्थानानि, तद्यथा—सप्त अष्टौ
 नव । एतेषु प्रत्येक त्रीणि त्रीणि सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति मत्तविंशति चतुर्विंश
 तिश्च । सर्वसङ्ख्या नव । अविरतमध्याह्णौ बधस्थान सप्तदश चत्वार्युदयस्थानानि, तद्यथा—
 पद् सप्त अष्टौ नव । तत्र षडुदये त्रीणि सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति
 एकविंशतिश्च । सप्तोदये षष्ठ सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति त्रयोविंशति
 द्वाविंशति एकविंशतिश्च । एतान्येव षष्ठ अष्टोदये । नवोदये चत्वारि, तद्यथा—अष्टाविंशति
 चतुर्विंशति त्रयोविंशति द्वाविंशति । सर्वसङ्ख्या सप्तदश । देवविरते त्रयोदश बधस्थान
 चत्वार्युदयस्थानानि, तद्यथा—षष्ठ षट् सप्त अष्टौ । तत्र षष्ठकोदये त्रीणि सत्तास्थानानि,
 तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति । षडुदये षष्ठ सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टा
 विंशति चतुर्विंशति त्रयोविंशति द्वाविंशति एकविंशति । एतान्येव षष्ठ सप्तोदये अष्टोदये
 एकविंशतिवर्णानि शेषाणि चत्वारि । सर्वसङ्ख्या सप्तदश । प्रमत्तसंयते बधस्थान नव चत्वार्यु
 दयस्थानानि, तद्यथा—चत्वारि षष्ठ षट् सप्त । तत्र चतुरस्रये त्रीणि सत्तास्थानानि, तद्यथा—
 अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशतिश्च । षष्ठकोदये षष्ठ सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविं
 शति चतुर्विंशति त्रयोविंशति द्वाविंशति एकविंशतिश्च । एतान्येव षष्ठ षडुदये । सप्तोदये
 चत्वारि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति त्रयोविंशति द्वाविंशति । सर्वसङ्ख्या सप्तदश ।
 एवमप्रमत्तैः षष्ठ बन्ध-उदय-सत्तास्थानसंवेधोऽन्यूनानि रित्तो वक्तव्य । अपूर्वकरणे बधस्थान नव
 त्रीण्युदयस्थानानि, तद्यथा—चत्वारि षष्ठ षट् । एतेषु प्रत्येक त्रीणि त्रीणि सत्तास्थानानि,
 तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशतिश्च । सर्वसङ्ख्या नव । अतिवृत्तिबान्ते षष्ठ
 बन्धस्थानानि, तद्यथा—षष्ठ चत्वारि त्रीणि द्वे एक च । तत्र षष्ठके बन्धस्थाने द्विकोदये षट्
 सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति त्रयोदश द्वादश एकादश ।
 चतुष्के बन्धस्थाने एकोदये षट् सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति
 एकादश षष्ठ चत्वारि । त्रिके बन्धस्थाने एकोदये षष्ठ सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति
 चतुर्विंशति एकविंशति चत्वारि त्रीणि च । द्विके बन्धस्थाने एकोदये षष्ठ सत्तास्थानानि,
 तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति त्रीणि द्वे च । एकविधे बन्धस्थाने एकोदये
 षष्ठ सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति द्वे एक च । सर्वसङ्ख्या
 सप्तविंशति । बधभावे सूक्ष्मसम्पराये एकोदये चत्वारि सत्तास्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति
 चतुर्विंशति एकविंशति एक च । उपशान्तमोहे बन्ध-उदयो न स, सत्तास्थानानि पुनस्त्रीणि,
 तद्यथा—अष्टाविंशति चतुर्विंशति एकविंशति । सर्वत्रापि च सत्तास्थाने भावना यथा अथ
 स्वादोपसंवेपचिन्ताया हृता तथाऽत्रापि वक्तव्या ॥ ४८ ॥

तदेव विनिगुणरथावेपु मोहनीयम् । सम्प्रति नाम विचिन्तयिषुराह—

छण्णव छक् तिग सद्य दुग दुग तिग दुग तिगऽह् चऊ ।

दुग छ चउ दुग पण चउ, चउ दुग चउ पणग एग चऊ ॥ ४९ ॥

एगेगमद्व एगेगमद्व छउमत्थकेयलिजिणाण ।

एग चऊ एग चऊ, अह चउ दु छऊमुपयसा ॥ ५० ॥

मिथ्यादृष्टौ नास्ति पदबन्धस्थानानि, तत्पथा—त्रयोविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति अष्टाविंशति एकोनविंशत् त्रिंशत् । तत्रापर्याप्तकैकेन्द्रियप्रायोग्य बध्नतत्त्वयोविंशति, तस्या च बध्यमानायां वादरन्तस्म प्रत्येक-साधारणैर्गङ्गाश्चचार । पर्याप्तैकेन्द्रियप्रायोग्यमपर्याप्तदि त्रि चतुरिन्द्रिय तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय-मनुष्यप्रायोग्य च बध्नत पञ्चविंशति । तत्र पर्याप्तैकेन्द्रियप्रायोग्यायां षड्विंशतौ बध्यमानाया भङ्गा विंशति, अपर्याप्तदि त्रि चतुरिन्द्रिय तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय-मनुष्यप्रायोग्यायां तु बध्यमानायां प्रत्येकमेकैवो भङ्ग इति, सर्वसङ्ख्या पञ्चविंशति । पर्याप्तैकेन्द्रियप्रायोग्य बध्नत षड्विंशति, तस्या च बध्यमानाया भङ्गा षोडश । देवगतिप्रायोग्य नरकगतिप्रायोग्य वा बध्नतोऽष्टाविंशति । तत्र देवगतिप्रायोग्यायामष्टाविंशतौ अष्टौ भङ्गा, नरकगतिप्रायोग्यायां त्वेक इति, सर्वसङ्ख्या नव । पयासदि त्रि चतुरिन्द्रिय तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय-मनुष्यप्रायोग्य बध्नतामेकोनविंशत् । तत्र पयासदि त्रि चतुरिन्द्रियप्रायोग्यायामेकोनविंशति बध्यमानायां प्रत्येकमष्टादशौ भङ्गा, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियप्रायोग्याया पदचत्वारिंशच्छतान्यष्टाधिकानि ४६०८, मनुष्यगतिप्रायोग्यायामप्येतावन्त एव भङ्गा ४६०८, सर्वसङ्ख्या चत्वारिंशदधिकानि द्विनवतिगानि ९२४० । या तु देवगतिप्रायोग्या तीर्थकरनामसहिता एकोनविंशत् सा मिथ्यादृष्टेन बन्धमायाति, तीर्थकरनाम्न सम्यक्त्वप्रत्ययत्वाद् मिथ्यादृष्टेऽथ तदभावात् । पयासदि-त्रि चतुरिन्द्रिय-नियक्पञ्चेन्द्रियप्रायोग्य बध्नतविंशत् । तत्र पर्याप्तदि त्रि चतुरिन्द्रियप्रायोग्यायां त्वष्टाधिकानि षड्चत्वारिंशच्छतानि ४६०८, सर्वसङ्ख्या द्वात्रिंशदुत्तराणि षड्चत्वारिंशत्तानि ४६३२ । या च मनुष्यगतिप्रायोग्या तीर्थकरनामसहिता त्रिंशत्, या च देवगतिप्रायोग्या आहारकद्विकसहिता, ते उभे अपि मिथ्यादृष्टेन बन्धमायात, तीर्थकरनाम्न सम्यक्त्वप्रत्ययत्वात्, आहारकनामन्तु संयमप्रत्ययत्वात् । उक्तं च—

संयमगुणनिमित्तं, तिथ्यदरं संजनेण आहारं । () इति ।

त्रयोविंशत्यादिषु च बन्धस्थानेषु यथासङ्ख्य भङ्गसङ्ख्यानिरूपणार्थमियमन्तर्माप्यगाथा—

चउ पणपीसा सोलस, नय चत्तात् सया य वाणउया ।

बत्तीसुत्तरापात्सया मिच्छस्स बन्धविदी ॥ ८ ॥

गुणया ॥

वपचेन्द्रियाणामष्टौ, मनुष्याणामप्यष्टौ, देवानामप्यष्टौ, सर्वसङ्ख्या एकत्रिशुदये द्वात्रिंशत्
चतुर्विंशत्युदये एकेन्द्रियेषु मध्ये उत्पन्नमात्रस्य, अत्रापि त्रान्तरपर्याप्तिकेन सह यश कीर्ति अ
श कीर्तिभ्या यौ द्वौ भङ्गौ तावेव सम्भवतः, न शेषा, सूक्ष्मेषु साधारणेषु तेनोवायुषु च म
सासादनस्योत्पादासम्भवात् । पञ्चविंशत्युदयो देवेषु मध्ये उत्पन्नमात्रस्य प्राप्यते न शेषस्य
तत्र चाष्टौ भङ्गा, ते च स्थिराऽस्थिर शुभाऽशुभ-यश कीर्ति अयश कीर्तिपदैरवसेया । पञ्च
शत्युदयो विकलेन्द्रिय तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय-मनुष्येषु मध्ये उत्पन्नमात्रस्यात्रमेव, अत्राप्यपर्याप्तिके
सह य एकैको भङ्ग स न सम्भवति, अपर्याप्तकमध्ये सासादनस्योत्पादामात्रात्, शेषास
सम्भवन्ति । ते च विकलेन्द्रियाणां प्रत्येक द्वौ द्वाविति यद्, तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाणां द्वे शते अष्टौ
शीत्यधिके २८८, मनुष्याणामपि द्वे गते अष्टाशीत्यधिके २८८, सर्वसङ्ख्या पञ्चशत्युद
पञ्च शतानि द्व्यशीत्यधिकानि ५८२ । सप्तत्रिंशति अष्टात्रिशत्युदयौ न सम्भवतः, तौ हि उत्प
त्यनन्तरमन्तर्मुहूर्ते गते सति भवतः, सासादनभास्वोत्पत्त्यनन्तरमुत्कर्षतः किञ्चिद्भूतवडावति
कामात्र काल भवति, तत एतौ सासादनस्य नै प्राप्येते । एकोनत्रिशत्युदयो देव-नैरयिकाणां स्व
स्थानगतानां पर्याप्तानां प्रथमसम्यक्त्वात् प्रच्यरमानानां प्राप्यते । तत्र देवस्यैकोनत्रिशत्युदये भङ्ग
अष्टौ, नैरयिकस्यैक इति, सर्वसङ्ख्या नव । त्रिशत्युदयस्तिर्यक्-मनुष्याणां पर्याप्तानां प्रथम
सम्यक्त्वात् प्रच्यरमानानां देवानां वा उत्तरवैरिभ्यो वर्तमानानां सामादनानाम् । तत्र तिर्यक्
मनुष्याणां च त्रिशत्युदये प्रत्येक द्विपञ्चाशदधिकान्येकादश गतानि ११५२, देवस्याष्टौ, सर्वस
ङ्ख्या त्रयोविंशतिशतानि द्वादशाधिकानि २३१२ । एकत्रिशत्युदयस्तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाणां पर्याप्तानां
प्रथमसम्यक्त्वात् प्रच्यरमानानाम् । अत्र भङ्गा एकादश शतानि द्विपञ्चाशदधिकानि ११५२

उत्तरायाः पञ्च भङ्गमङ्ख्याया निरूपणार्थमियमन्तर्भाष्यगाथा—

वज्रीय द्रोघि अद्भु य, वागीयगया य एव भव उदया ।

वाग्दिगा तेषीगा, वायव्यकारण सया य ॥ १० ॥

शुभाया ॥

सर्वभङ्गमङ्ख्या भवनव्ययिकानि चवारिंश-उताणि ४००७ ।

सम्यक्त्वस्य द्वे मण्यस्थाने, तद्यथा—द्विारनिरुष्टाणीनिध । तत्र द्विारनिध आहारक
चतुष्टय बद्धा उपगमश्रेणीन प्रविशन् मागादाभास्वमुपग-उनि तस्य स्थाने, ॥ शेषस्य ।
अष्टात्रिंशत्युदयिकानामपि सामादनानाम् ।

सप्तत्रिंशत्युदये—तत्राष्टात्रिंशति भङ्गन सामादनस्य द्वे उदयस्यां, तद्यथा—
विंशत्युदये । अष्टात्रिंशति स सामादनस्य वपयस्या भङ्गि देवगणविषया, न च क

१ भङ्ग ३ न भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥ २ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥
३ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥ ४ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥ ५ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥
६ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥ ७ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥ ८ भङ्ग ५ भवनव्ययिकानि ॥

पापयसि सामादनो देवगतिप्राप्तये बध्नानि, तत शेषा उद्या न सम्भवन्ति । तत्र मनुष्यम
पितृत्वं त्रिगुणद्वये द्वे अपि सत्तास्थाने । निर्विकपद्येन्द्रियसासादनानपि हृत्याष्टातीतिरेव, यतो
द्विनवतिरूपमभेणीन भविष्यतीति लभ्यते, न च तिरश्चासुपगमभेणिगम्भ । एकत्रिगुणद्वये
उपपत्त्यातीतिरेव, यत एकत्रिगुणद्वयस्तिथयवपद्येन्द्रियाणाम् । १ च तिरश्चा द्विनवति सम्भवति,
मायुकपुके । एकोनत्रिगुण तिरश्चपद्येन्द्रिय-मनुष्यप्राप्तये बध्न सामादनस्य सत्तापुदयस्थाना
नानि । तत्र एकेन्द्रिय विकल्पेन्द्रिय तिरश्चपद्येन्द्रिय-मनुष्य-देव-नैरयिकाणां सामादनानां स्वीय
स्वीयोदयस्थानेषु वर्तमानानामभेणीन भविष्यतीति । नवरं मनुष्यस्य त्रिगुणद्वये
वर्तमानस्योपगमभेणीन भविष्यतीति सामादनस्य द्विनवति । एव त्रिगुणद्वयकस्यापि वक्तव्यम् ।
सर्वोपपुदयस्थानान्यपि हृत्य सामायेन सर्वसङ्ख्या सासादनस्याष्टौ सत्तास्थानानि ।

सम्प्रति सम्यग्मिथ्यादृष्टेर्वच-उद्य सत्तास्थानान्यभिधीयन्ते—“दुग्ग तिग दुग्ग ति द्वे वच
स्थाने, तद्यथा—अष्टाविंशति एकोनत्रिगुण । तत्र तिर्यग्-मनुष्याणां सम्यग्मिथ्यादृष्टीना देव
गतिप्राप्तयेमेव वचमायाति, ततस्तेषामष्टाविंशति, तत्र भक्ता अष्टौ । एकोनत्रिगुण मनुष्य
गतिप्राप्तयेमेव वधना देव-नैरयिकाणाम्, अत्राप्यष्टौ भक्ता । ते चोपपत्त्यापि स्थिरा अन्धिर
गुभाऽन्धुभ-यग कीति अथवा कीतिपदैरवसेया । शेषान्शु परावतमानप्रहृत्य गुभा एव सम्य
ग्मिथ्यादृष्टीना वचमायान्ति, तत शेषभक्ता न भाष्यन्ते ।

श्रीपुण्यस्थानानि, तद्यथा—एकोनत्रिगुण त्रिगुण षष्ठ्यत्रिगुण । तत्रैकोनत्रिगुणि दश
नपि हृत्याष्टौ भक्ता, नैरयिकानपि हृत्यैक, सर्वसङ्ख्या १२ । त्रिगुणि तिर्यक्पद्येन्द्रियनपि हृत्य
सर्वप्राप्तियस्योपगमिनि द्विपद्यादधिकार्येकादश शतानि ११५२, मनुष्यानपि हृत्यैककादश
शतानि द्विपद्यादधिकारिनि ११५२, सर्वसङ्ख्या त्रयोविंशतिशतानि चतुरधिकारि २१०४ ।
एकत्रिगुणद्वयस्तिथयवपद्येन्द्रियानपि हृत्य, तत्र भक्ता द्विपद्यादधिकार्येकादश शतानि ११५२ ।
मनुष्यस्थानाभक्तसङ्ख्या चतुर्विंशच्छतानि पञ्चषष्ट्यधिकारि १४६५ ।

द्वे सत्तास्थाने, तद्यथा—द्विगुणति अष्टातिनिध ।

सम्प्रति सप्तोप उच्यते—सम्यग्मिथ्यादृष्टेर्वचविगुणतिवचस्य द्वे उपपत्त्याने लब्ध—
त्रिगुण एकत्रिगुण । एकेन्द्रियसुदयस्थाने द्वे द्वे सत्तास्थाने तद्यथा—द्विगुणतिर्यक्पद्येन्द्रिय ।
एकोनत्रिगुणद्वयस्य षष्ठ्यमुदयस्थानम्—एकोनत्रिगुण । अत्रापि ३ एव द्वे सत्तास्थाने ।
तदेवमेकैकस्मिन्सुदयस्थाने द्वे द्वे सत्तास्थाने इति सर्वसङ्ख्या ४८ ।

१ छा० सुत्रि० अथ मनुष्यपथि ॥ १ स० १ त० १२ अ० द्विगुण ३० सुत्रि० ।
अष्टविंशत्यधिक नि सत्तास्थाने १०१८ मनुष्यपथि हृत्यैककादश शतानि ११५२ । सर्वसङ्ख्या १२ ।
सर्वसङ्ख्या अथ त्रिगुणतिनि अष्टविंशत्यधिक १८८ । एकत्रिगुणद्वयस्योपगमिनि द्विपद्यादधिकार्येकादश शतानि ११५२ ।
मनुष्यस्थानाभक्तसङ्ख्या चतुर्विंशच्छतानि पञ्चषष्ट्यधिकारि १४६५ । तदेवमेकैकस्मिन्सुदयस्थाने द्वे द्वे सत्तास्थाने इति सर्वसङ्ख्या ४८ ।

सम्प्रत्यनिरतसम्यग्दृष्टिर्ष उदय-मत्तास्थानानां यमिषीयने—“निगऽह चउ” ति त्रीणि बन्ध-
स्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति एकोनविंशत् त्रिंशत् । तत्र तिर्यङ्-मनुष्याणामविरतसम्यग्दृ-
ष्टीना देवगतिप्रायोग्य बध्नतामष्टाविंशति, अत्राष्टौ भज्ना । अविरतसम्यग्दृष्टयो हि तिर्यङ्-म-
नुष्या न शेषगतिप्रायोग्य बध्नन्ति, तेन नरकगतिप्रायोग्या अष्टाविंशतिर्न लभ्यते । मनुष्याणां
देवगतिप्रायोग्य तीर्थकरसहित बध्नतामेकोनत्रिंशत्, अत्राप्यष्टौ भज्ना । देव-नैरयिकाणां मनु-
ष्यगतिप्रायोग्य बध्नतामेकोनत्रिंशत्, अत्रापि त एवाष्टौ भज्ना । तेषामेव मनुष्यगतिप्रायोग्य
तीर्थकरसहित बध्नता त्रिंशत्, अत्रापि त एवाष्टौ भज्ना ।

अष्टावुदयस्थानानि, तद्यथा—एकविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति सप्तविंशति अष्टा-
विंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशद् एकत्रिंशत् । तत्रैकत्रिंशत्युदयो नैरयिक-तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय-मनुष्य-
देवानधिकृत्य वेदितव्यं क्षायिकसम्यग्दृष्टे, पूर्वबद्धासु कस्य एतेषु सर्वेषुपि तस्य सम्भवान् ।
अविरतसम्यग्दृष्टिश्चापर्याप्तकेषु मध्ये नोत्पद्यते, ततोऽपर्याप्तकोदयभजा शेषं भज्ना सर्वेऽपि
वेदितव्या । ते च पञ्चविंशति —तत्र तिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिकृत्याष्टौ, मनुष्यानिष्टृत्याष्टौ, देवान-
प्यधिकृत्याष्टौ, नैरयिकानधिकृत्यैक । पञ्चविंशति-मत्तविंशत्युदयो देव-नैरयिकान् वैक्रियतियङ्-
मनुष्याश्चाधिकृत्यावसेयौ । तत्र नैरयिक क्षायिकसम्यग्दृष्टिर्वेदकसम्यग्दृष्टिर्ना, देवमिनिषसम्य-
ग्दृष्टिरपि । उक्तं च चूर्णा—

पैणवीस-सत्तनीसोदया देव-नैरइए विउवियतिरिय-मणुए य पडुच,

नैरइगो लइग-वेयगसम्महिटी, वैचो तिविहसम्महिटी वि । () इति ।

भज्ना अत्र सर्वेऽप्यात्मीया आत्मीया द्रष्टव्या । षड्विंशत्युदय तिर्यङ्-मनुष्याणां क्षायिक-वेदक-
सम्यग्दृष्टीनाम् । औपशमिकसम्यग्दृष्टिश्च तिर्यङ्-मनुष्येषु मध्ये नोत्पद्यत इति त्रिविधसम्यग्दृष्टी-
नामिति नोक्तम् । वेदकसम्यग्दृष्टिता च तिरश्चो द्वाविंशतिसत्कर्मणो वेदितव्या । अष्टाविंशति
एकोनत्रिंशदुदयौ नैरयिक-तिर्यङ्-मनुष्य-देवानाम् । त्रिंशदुदयस्तिर्यक्पञ्चेन्द्रिय-मनुष्य-देवानाम् ।
एकत्रिंशदुदयस्तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाणाम् । भज्ना आत्मीया आत्मीया सर्वेऽपि द्रष्टव्या ।

चत्वारि सत्तास्थानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोननवति अष्टाशीतिश्च । तत्र
योऽप्रमत्तसंयतोऽपूर्वकरणो वा तीर्थकरा ऽऽहारकसहितामेकत्रिंशत् बद्धा पश्चादविरतसम्यग्दृष्टि-
देवो आतन्तमधिकृत्य त्रिनवति । यस्त्वाहारक बद्धा परिणामपरावतनेन मिथ्यात्वेमुपगम्य
चतसृणा गतीनामयनमभ्या गतावुत्पन्नस्तस्य तत्र तत्र गतौ भूयोऽपि सम्यक्त्व प्रतिपन्नस्य
द्विनवति । देव-मनुष्येषु मध्ये मिथ्यात्वरप्रतिपन्नमपि द्विनवति प्राप्यते । एकोननवतिर्देव-
नैरयिकमनुष्याणामविरतसम्यग्दृष्टीनाम्, ते हि त्रयोऽपि तीर्थकराणाम समजयन्ति । तियसु तीर्थ-
करानामत्कर्मा नो पद्यत इति तिर्यङ् न गृहीत । अष्टाशीतिश्चतुर्गतिकानामविरतसम्यग्दृष्टीनाम् ।

१ म० ८१० वा म ॥ २ षड्विंशति-मत्तविंशत्युदयो देवनैरयिकान् वैक्रियतिह मनुष्यां च त्रीण्य-
नैरयिक क्षायिक-वेदकसम्यग्दृष्टि देवक्षियेयसम्यग्दृष्टिरपि ॥ ३ म० मुद्रि० त्वमनुय ॥

लम्बेव भावनीये । कैलाशविंशतिगणारक्षत्रिकमहिता विंशत् । आहारवक्षिकसीर्यकरसहिता
लेखविंशत् । एतेषु चतुर्विंशे वषष्मातेषु मन्त्र एवैक एव वेदितव्यः, अस्मिन्नाऽऽधुनाऽधुना-
कीर्त्तितमपमणमेवते वषष्माभावात् ।

द्वे उदयस्थाने, तद्यथा—एकोनविंशत् विंशत् । तत्रैकोनविंशद् यो नाम् पूर्व प्रमत्तस्यत
सत् आहारक वैविध्यं वा विदितं पञ्चाशमपमणमेव गच्छति तस्य प्राप्यते, अत्र द्वौ भङ्गौ—
एको वैविध्यस्य, अपर आहारकस्य । एव विंशदुदयेऽपि द्वौ भङ्गौ । संभावसाम्याप्यप्रमेत
स्यतस्य विंशदुदये भवति, तत्र भङ्गाश्चतुश्चत्वारिंश शतम् १४४ । सर्वसङ्ख्याऽष्टचत्वारिंश
शतम् १४८ ।

सप्तम्यानि चत्वारि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनवति अष्टाशीतिश्च ।

सप्तमि संवेध उच्यते—अष्टाविंशतिवषष्मस्य द्वयोरप्युदयस्थानयोरैक सप्तास्थानम्—
अष्टाशीति । एकोनविंशद्वषष्मस्य द्वयोरप्युदयस्थानयोरैक सप्तास्थानम्—एकोनवति ।
विंशद्वषष्मस्य द्वयोरप्युदयस्थानयोरैक सप्तास्थानम्—द्विनवति । एकत्रिंशद्वषष्मस्य
द्वयोरप्युदयस्थानयोरैक सप्तास्थानम्—त्रिनवति । यस्य हि तीर्थकरमाहारक वा सत् स
नियमान् तद् वक्ष्यति, तैर्कैकस्मिन् वषष्मे एकैकमेव सप्तास्थानम् । सर्वसङ्ख्याऽष्टौ ।

सप्तत्यपूर्वकरणस्य वषष्मादीन्मुच्यन्ते—“षण्णगे चउ” इति जपूर्वकरणस्य पञ्च वष
स्थानानि, तद्यथा—अष्टाविंशति एकोनविंशत् विंशद् एकत्रिंशद् एका च । तत्रापानि चत्वारि
अप्रमत्तस्यतस्येव द्रष्टव्यानि । एका तु यत्र कीर्त्ति, सा च देवगतिप्रायोग्यवषष्मवच्छेदे सति
वेदितव्या ।

एकमुदयस्थानम्—विंशत् । अत्र वज्रर्षभनाराचसंहनन-पद्मस्थान-सुस्वर-दुस्वर मङ्गला
ऽप्यग्नविहायोगतिभिर्भङ्गाश्चतुर्विंशति २४ ।

अग्न्ये स्वाचाया भुवते—आद्यसंहननत्रयान्यतमसंहतायुक्ता अप्युपगमभेदी प्रतिपद्यते
तन्मतेऽ भङ्गा द्विसप्तति । एवमनिशुचिवादर-सूक्ष्मसम्पराय उपगान्तमोदेऽपि द्रष्टव्यम् ।

चत्वारि सप्तास्थानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनवति अष्टाशीतिश्च ।

सप्तमि संवेध उच्यते—अष्टाविंशति-एकोनविंशत् विंशद् एकत्रिंशद्वषष्मस्य विंशदुदये
सप्तास्थानानि यथाक्रममष्टाशीति एकोनवति द्विनवति त्रिनवतिश्च । एकविषवषष्मस्य विंश
दुदये चत्वार्यपि सप्तास्थानानि, वषष्म इति चेद् उच्यते—इहाष्टाविंशति-एकोनविंशत् विंशद्
एकत्रिंशद्वषष्मस्य प्रत्येक देवगतिप्रायोग्यवषष्मवच्छेदे सत्येकविषवषष्मा भवन्ति, अष्टा-
विंशत्यादिवषष्मस्य च यथाक्रममष्टाशीत्यादीनि सप्तास्थानानि, तत एकविषवषष्मे चत्वार्यपि
प्राप्यन्ते ॥ ४९ ॥

सम्प्रत्यनिवृत्तिबादरस्य बन्धादिभ्यानाभ्युच्यन्ते—“एगेगमद्व” चि अनिवृत्तिबादरस्यैक बन्ध
स्थानम्—यथा कीर्ति । एकमुदयस्थानम्—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति
द्विनवति एकोननवति अष्टाशीति अशीति एकोनाशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । तत्राद्यानि
चत्वार्युपशमश्रेण्या क्षपकश्रेण्या वा यावद् नामत्रयोदशक न क्षीयते । त्रयोदशसु च नामसु
यथाक्रमं त्रिनवत्यादे क्षीणेषु गितानि चत्वारि सत्ताम्यानानि भवन्ति । बन्ध-उदय-स्थानमद-
माबादत्र संवेधो न सम्भवतीति नाभिधीयते ।

सूक्ष्ममभ्युदयस्य बन्धादीभ्युच्यन्ते—“एगेगमद्व” चि सूक्ष्ममभ्युदयस्यैक बन्धस्थानम्—
यथा कीर्ति । एकमुदयस्थानम्—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तानि चानिवृत्तिबादरस्यैक
वेदस्थानानि । तत्राद्यानि चत्वार्युपशमश्रेण्यामेव, उपरितनानि तु क्षपकश्रेण्याम् ।

“उत्तमत्यक्वेवनिनिता” इत्यादि । छत्रस्यजिना—उपशान्तमोक्ष क्षीणमोहाद्य, केरनि
जिना—मयोतिक्वेवनिनोऽयोगिकेवनिश्च, तेषां यथाक्रममुदय-सत्ताम्यानानि—“एक चतु”
इत्यादीनि । तत्रोपशान्तमोक्षस्यैकमुदयस्थानम्—त्रिशत् ।

चत्वारि सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनानवति अष्टाशीतिश्च ।

अष्टौ सत्ताम्यानानि—त्रिशत् । अत्र महाशक्तिरुपनिरेव, ब्रह्ममहाराजमेव
मुक्त्यर्थं शरफभ्यामभ्युदयस्थानम् । तथापि तीर्थकरमत्कर्मण क्षीणमोक्षस्य सर्वं संस्थापितं
मोक्षमोक्षमेवैक एव भवति ।

चत्वारि सत्ताम्यानानि, तद्यथा—अशीति एकोनाशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । एको
नानवति अष्टाशीति अशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । अशीति-षट्सप्तति तु तीर्थकरमभ्युदय ।

अष्टौ सत्ताम्यानानि—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनानवति अष्टाशीतिश्च । एको
नानवति अष्टाशीति अशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । एतां सामान्यतो नाम उदयस्थानानि तेषां
निराद्य विवृत्युपेतं न भूयो विवृत्युपेतं ।

चत्वारि सत्ताम्यानानि, तद्यथा—अशीति एकोनाशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च ।

अष्टौ सत्ताम्यानानि—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनानवति अष्टाशीतिश्च । एको
नानवति अष्टाशीति अशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । एतां सामान्यतो नाम उदयस्थानानि तेषां
निराद्य विवृत्युपेतं न भूयो विवृत्युपेतं ।

अष्टौ सत्ताम्यानानि—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनानवति अष्टाशीतिश्च । एको
नानवति अष्टाशीति अशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । एतां सामान्यतो नाम उदयस्थानानि तेषां
निराद्य विवृत्युपेतं न भूयो विवृत्युपेतं ।

चत्वारि सत्ताम्यानानि, तद्यथा—अशीति एकोनाशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च ।

अष्टौ सत्ताम्यानानि—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनानवति अष्टाशीतिश्च । एको
नानवति अष्टाशीति अशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । एतां सामान्यतो नाम उदयस्थानानि तेषां
निराद्य विवृत्युपेतं न भूयो विवृत्युपेतं ।

अष्टौ सत्ताम्यानानि—त्रिशत् । अष्टौ सत्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनानवति अष्टाशीतिश्च । एको
नानवति अष्टाशीति अशीति षट्सप्तति षडसप्ततिश्च । एतां सामान्यतो नाम उदयस्थानानि तेषां
निराद्य विवृत्युपेतं न भूयो विवृत्युपेतं ।

सति अष्टौ च । तत्रापे द्वे बावद् द्विचरमममस्यावद् प्राप्येते, चरमसमयेऽष्टौ । नवोदये
श्रीणि सप्तस्थानानि, तद्यथा—अशीनि परसप्तनि नव च । तत्रापे द्वे बावद् द्विचरमसमम,
चरमसमये नव ॥ ५० ॥

तदेव गुणस्थानकेषु बच-उदय-सप्तस्थानान्युक्तानि । साम्प्रत गत्यादिषु मागणास्थानेषु
तानि विचिन्तयेत् प्रथमतो गतिषु तावत् चिन्तयन्नाह—

दो छक्कड्ड चउक्क, पण नव एक्कार छक्कग उदया ।

नेरहभाइसु सत्ता, ति पच एक्कारस चउक्क ॥ ५१ ॥

नैरदिक् निष्-मनुष्य-देवानां यथाजन द्वे बद् अष्टौ चत्वारि बचस्थानानि । तत्र नैरदि
कागानिमे द्वे, तद्यथा—एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् । तत्रैकोनत्रिंशद् मनुष्यगतिप्रायोज्या तिर्यग्गति-
प्रायोज्या च वेदितव्या । त्रिंशत् तिर्यक्पद्येन्द्रियप्रायोज्या उपोत्तसहिता, मनुष्यगतिप्रायोज्या
तु तीर्थकरसहिता । यद्वाधे मायुक्ता सर्वेऽपि द्रष्टव्या ।

निरद्या बद् बचस्थानानि, तद्यथा—वयोविंशति पद्यविंशति षड्विंशति अष्टाविंशति
एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् । एतानि मागिव सप्तभेदानि वक्तव्यानि । केवलनेकोनत्रिंशत् त्रिंशच्च मा
तीर्थकराऽऽधारकसहिता सा न वक्तव्या, तिरया तीर्थकराऽऽधारकवन्मासम्प्रसात् ।

मनुष्यागमष्टौ बचस्थानानि, तद्यथा—त्रयोविंशति पद्यविंशति षड्विंशति अष्टाविंशति
एकोनत्रिंशत् त्रिंशद् एकत्रिंशद् एका च । एतान्यपि मागिव सप्तभेदानि वक्तव्यानि, मनुष्याणां
चतुर्गतिप्रायोज्यबचमम्प्रसात् ।

दवस्य चत्वारि बचस्थानानि, तद्यथा—पद्यविंशति षड्विंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् ।
अत्र पद्यविंशति षड्विंशतिष्व पर्याप्त बादर-मत्सेकमहिनदेवेन्द्रियप्रायोज्य वधतो वेदितव्या ।
अत्र स्थिराऽम्बिर-गुप्ताऽऽम-या-कीर्ति अद्या कीर्तिभिरष्टौ भवन् । षड्विंशति अनवर
उद्योतान्यतरसहिता भवति, ततोऽत्र भवन् बोदण । एकोनत्रिंशद् मनुष्य-तिर्यग्गति-
तिर्यक्पद्येन्द्रियप्रायोज्या च सप्तभेदाऽऽभेदाः । त्रिंशत् पुनस्तिर्यक्पद्येन्द्रियप्रायोज्या उद्योतमहिता
अष्टाधिकवद् चत्वारिण्युत्तममहिनभेदोपेना ४६०८ प्रागिव वक्तव्या । सा तु मनुष्यागतिप्रायोज्या
तीर्थकरागमसहिता तत्र स्थिराऽम्बिर-गुप्ताऽऽम-या-कीर्ति अद्या कीर्तिभिरष्टौ भवन् ।

सम्प्रत्युदयस्थानान्यभिधीयन्ते—“एव नव एक्कार छक्कग उदया” । नैरदिक्काऽ पद्ये
‘उदया’ उदयस्थानानि, तद्यथा—एकविंशति पद्यविंशति सप्तविंशति अष्टविंशति एकोन
त्रिंशत् । एतानि सप्तभेदानि प्रागिव वक्तव्यानि ।

निरक्ष्य नव उच्यम्यानानि, तद्यथा—एकविंशति चतुर्विंशति पञ्चविंशति षष्ठिविंशति अष्टविंशति एकोनविंशत् त्रिंशद् एकत्रिंशत् । एतानि एकैन्द्रिय-विकल्पोन्निव सर्वत्रिया वैत्रियतिर्यक्पञ्चेन्द्रियानधिहृत्य सप्रमेयानि प्रागिव वक्तव्यानि ।

मनुष्याणामेकादशोच्यम्यानानि, तद्यथा—विंशति एकविंशति पञ्चविंशति षष्ठिविंशति सप्तविंशति अष्टविंशति एकोनविंशत् त्रिंशद् एकत्रिंशद् नव अष्टौ च । एतानि च न्य भावम्यमनुष्य-वैत्रियमनुष्या-ऽऽहारकसंयत-तीर्थकृगः स्त्रीथिक्करसयोगि-अयोगिरेरन्त्रिनोऽपि हृत्य भावद् भावनीयानि ।

देवानां पद् उच्यम्यानानि, तद्यथा—एकविंशति पञ्चविंशति सप्तविंशति अष्टविंशति एकोनविंशत् त्रिंशद् । एतन्वपि प्रागेव सप्रमेयमुक्तानि, न भूय उच्यन्ते ।

सम्प्रति सप्ताम्यानाम्यभिधीयन्ते—“संज्ञा नि पञ्च एहाम् चउह । नैगविकणां सप्त-
म्यानानि धीनि, तद्यथा—द्विनवति एकोनवति अष्टागिनिध । एकोनानिरेद्धतीर्थकरनालो
मिन्व न मन्य मन्वेष्टुवयमानम्यावमेया । त्रिनानिधु १ सम्भवति, तीर्थकृगः ऽऽहारकमक
संज्ञे न्यदेष्टुपगमावत् ।

गिग्मां पञ्च सप्ताम्यानानि, तद्यथा—द्विनवति अष्टागिनि पञ्चगिनि अगिनि अष्ट
गिनिध । तीर्थकृगमन्वधीनि क्षपकमन्वधीनि च सप्ताम्यानानि १ सम्भवति, तीर्थकृगमन्व
मन्वधेनध निरेष्टुवमावत् ।

मनुष्याणामेकादश सप्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनवति अष्टागिनि
पञ्चगिनि अष्टगिनि एकोनगिनि षट्सप्तमि पञ्चममि नव अष्टौ च । अष्टममिन्तु १
मन्वधेन मनुष्याणामवदय मनुष्यदिकमन्वमावत् ।

देवानां पञ्च सप्ताम्यानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोनवति अष्टागिनि ।
देवानां तु न मन्वधेन, देवानां नि कानिचिद् एकैन्द्रियमन्वधीनि कानिचिद् अष्ट
मन्वधेन, नव कृष तानि देवानां भवितुमर्हति ।

मन्वधेन सप्त उच्यते—नैगविकस्य त्रिदशानिप्रायोम्यानेकोनविंशत वयन पञ्च उच्य
मन्वधेन अष्ट वान्मन्वधेन । तेषु मन्वधे द्वे द्वे सप्ताम्याने, सप्त—द्विनां अष्ट
द्विनां । तीर्थकृगमन्वधेन त्रिदशानिप्रायोम्यानेकोनविंशत वयन पञ्च उच्यते । मनुष्याणां
कृष्य मन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन कृष्य मन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन, सप्त—
द्विनां पञ्चममन्वधेन अष्टममन्वधेन । तीर्थकृगमन्वधेन द्विनां कृष्यमन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन
मन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन
मन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन सप्त वयन पञ्चममन्वधेन

वधकानां सप्त उदया, तद्यथा—एकविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति सप्तविंशति अष्टाविंशति एकोनविंशत् त्रिंशत् । तत्रैकविंशति-षड्विंशत्युदयो अनिरतसम्यग्दृष्टे करणापर्याप्तस्य । पञ्चविंशति-सप्तविंशत्युदयो वैक्रियस्याहारकसंयतस्य वा । अष्टाविंशति-एकोनविंशतो अवि-
रतसम्यग्दृष्टीना वैक्रियकारिणामाहारकसंयतानां च । त्रिंशत् सम्यग्दृष्टीना मिथ्यादृष्टीना वा । एकैकस्मिन् द्वे द्वे सप्तास्थाने, तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीतिश्च । आहारकसंयतस्य द्विनव-
तिरेव । त्रिंशदुदये चत्वारि सप्तास्थानानि, तद्यथा—द्विनवति एकोननवति अष्टाशीति षड-
शीतिश्च । तत्रैकोननवतिर्नरकगतिप्रायोभ्यामष्टाविंशतिं बध्नतो मिथ्यादृष्टेरवसेया । सर्वसङ्ख्या-
ऽष्टाविंशतिप्रत्ये पोङ्ग सप्तास्थानानि । देवगतिप्रायोग्यामेकोनत्रिंशत् तीर्थकरसहिता बध्नत-
सप्त उदयस्थानानि, तानि चाष्टाविंशतिबन्धकानामिदं द्रष्टव्यानि । ननु त्रिंशदुदय सम्य-
ग्दृष्टीनामेव वक्तव्यं, यत एकोनत्रिंशद्वन्धस्तीर्थकरनामसहित, तीर्थकरनाम च बध्नमाप्ति-
सम्यग्दृष्टीनामिति । सर्वेष्वपि चोदयस्थानेषु प्रत्येक द्वे द्वे सप्तास्थाने, तद्यथा—त्रिनवति एको-
ननवतिश्च । आहारकसंयतस्य त्रिनवतिरेव । सर्वसङ्ख्या चतुर्विंश । आहारकसहिता त्रिंशत् बध्नतो
द्वे उदयस्थाने, तद्यथा—एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् । तत्र यो नामाऽऽहारकसंयतोऽन्तिमकालेऽप्रम-
त्त भ्रंति एकोनत्रिंशद् वेदितव्या, अथत्रैकोनत्रिंशति आहारकबध्नतो विंशतिप्रत्येकसम्यग्दृष्टीना-
वात् । द्वयोरप्युदयस्थानयोः प्रत्येकमेकैक सप्तास्थानम्—द्विनवति । एकत्रिंशद्व-पक्षस्य एक-
मुदयस्थानम्—त्रिंशत्, एक सप्तास्थानम्—त्रिनवति । एकविधबन्धकस्यैकमुदयस्थानम्—
त्रिंशत्, अष्टौ सप्तास्थानानि, तद्यथा—त्रिनवति द्विनवति एकोननवति अष्टाशीति अशीति
एकोनाशीति षडसप्तति पञ्चसप्ततिश्च । सर्वबन्धस्थान उदयस्थानापेक्षया सप्तास्थानानि शतमे-
कोनपञ्चदशिका १५९, तद्यथा—त्रयोविंशति पञ्चविंशति-षड्विंशतिप्रत्ये प्रत्येक चतुर्विंशति
षट्चतुर्विंशति, अष्टाविंशतिप्रत्ये पोङ्ग, मनुज तिर्यग्गतिप्रायोग्यैकोनत्रिंशद्व-प्रत्येक चतुर्विंशति
निधत्तुर्विंशति, देवगतिप्रायोग्यनीर्थकरसहितैकोनत्रिंशद्व-प्रत्येक चतुर्विंशत्, एकत्रिंशद्व-प्रत्ये एक-
पञ्चद्विप्रत्येऽष्टाविंशति । बध्नमाये उदयस्थान-सप्तास्थानयोः परस्परसंवेध सामान्यत संवे-
धविन्नामामिदं वेदितव्यं ।

सम्प्रति देवानां संवेध उच्यते—तत्र देवानां पञ्चविंशतिबन्धकानां परस्परमुदयस्थानेषु
प्रत्येक द्वे द्वे सप्तास्थाने, तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीतिश्च । एव षड्विंशति एकोनत्रिंशद्व-
बन्धकानामपि वेदितव्यम् । उद्योतमग्निना निर्यक्पञ्चोदयप्रायोग्या त्रिंशतमपि बध्ननामेवमेव ।
तीर्थकरसहिता पुनर्विधनमथाद् मनुष्यगतिप्रायोग्या बध्नना परस्परमुदयस्थानेषु द्वे द्वे सप्ता-
स्थाने, तद्यथा—त्रिनवति एकोननवतिश्च । सर्वसङ्ख्या सप्तास्थानानि षष्टि ॥१॥

तदेव गतिमभिधीयते । सम्प्रति इन्द्रियमाश्रित्याभिधीयते—

१ छा० मुद्रि० "अग्निर्वेदिकद्वयसंयतम् । वि ॥ १ छा० मुद्रि० "अग्निर्वेदिकद्वयसंयतम् । वि ॥ १

२ अत्रैकविंशति द्वे द्वे सप्तास्थाने ॥ २ छा० मुद्रि० "अत्रैकविंशति द्वे द्वे सप्तास्थाने ॥ २

३ स० २ त० म० छा० "अत्रैकविंशति द्वे द्वे सप्तास्थाने ॥ ३

त्युदये च पञ्च पञ्चानन्तरोक्तानि सत्ताम्यानानि । पञ्चविंशत्युदये सप्तविंशत्युदये च द्वे द्वे सत्ताम्याने, तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीतिश्च । शेषेष्वष्टाविंशत्यादिषु चतुर्ष्वुदयस्थानेषु प्रत्येक मष्टसप्ततिवर्जानि शेषाणि चत्वारि चत्वारि सत्ताम्यानानि । सर्वमष्टमया त्रिंशत् सत्ताम्यानानि । एव षड्विंशतिबन्धकानामपि । अष्टाविंशतिबन्धकानामष्टासप्तत्युदयस्थानानि, तद्यथा—एकविंशति पञ्चविंशति षड्विंशति सप्तविंशति अष्टाविंशति एकोनविंशत् त्रिंशद् एकत्रिंशत् । एतानि तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाणामवसेयानि, तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीतिश्च । त्रिंशदुदये चत्वारि—द्विनवति एकोननवति अष्टाशीति षट्शीतिश्च । एकोननवतिस्तीक्ष्णकरनामसत्कर्मणो मिथ्यादृष्टेर्नरकगतिप्राप्त्यस्य बध्नो मनुष्यस्यावसेया, शेषाणि पुन सामान्यतस्तिरश्चो मनुष्यान् ग्राह्यवित्युदये वेदितव्यानि । एकत्रिंशदुदये त्रीणि, तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीति षट्शीतिश्च । एतानि तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाणामवसेयानि, अन्यत्र पञ्चेन्द्रियस्य सप्त एकत्रिंशदुदयामासत् । षट्शीतिश्च मिथ्यादृष्टीना नियक्पञ्चेन्द्रियाणामवसेया, न सम्यग्दृष्टीनाम्, सम्यग्दृष्टीनामस्य देवद्विक्रयधमम्भवेनाष्टाशीतिमम्भात् । अत्र सर्वसङ्ख्या सत्ताम्यानान्येकोनविंशति १९ । एकोनत्रिंशद्बन्धकस्य तान्येष्टासप्तत्युदयस्थानानि । तत्रैकविंशत्युदये षड्विंशत्युदये च सप्त सप्त सत्ताम्यानानि । तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीति षट्शीति अशीति अष्टसप्तति त्रिनवति एकोननवति । तत्र तिर्यगतिप्राप्त्योग्यामेकोनत्रिंशत् बध्न आद्यानि षड्, मनुष्यगतिप्राप्त्योग्या बध्न आद्यानि चत्वारि, देवगतिप्राप्त्योग्या बध्नोऽन्तिमे द्वे । अष्टाविंशति एकोनत्रिंशत् त्रिंशदुदयेऽप्येता येवाष्टसप्तति वजानि षट् षट् सत्ताम्यानानि । एकत्रिंशदुदये आद्यानि चत्वारि । पञ्चविंशति सप्तविंशत्युदययो पुनरिमानि चत्वारि चत्वारि सत्ताम्यानानि, तद्यथा—द्विनवति अष्टाशीति त्रिनवति एकोननवतिश्च । सर्वाङ्गस्थापना—३३ ३३ ३३ ३३ ३३ ३३, सर्वमष्टमयेकोनत्रिंशद्वन्द्वे चतुश्चत्वारिंशत् सत्ताम्यानानि । त्रिंशद्वन्द्वकस्थापि तान्येष्टासप्तत्युदयस्थानानि, तायेव च प्रत्येक सत्ताम्यानानि । केवलमिहैकत्रिंशत्युदये आद्यानि द्विनवति अष्टाशीति-षट्शीति अशीति अष्टसप्ततिरूपाणि पञ्च सत्ताम्यानानि नियगतिप्राप्त्योग्यामेव त्रिंशत् बध्नो वेदितव्यानि, न मनुष्यगतिप्राप्त्योग्याम्, तस्यास्तीक्ष्णकरनामसहितत्वात् । देवगतिप्राप्त्योग्या ॥ त्रिंशदाहारद्विक्रमहिता सा एकविंशत्युदये न सम्भरति । त्रिनवति एकोननवती मनुष्यगतिप्राप्त्योग्या त्रिंशत् बध्नतो देवस्य वेदितव्ये । षड्विंशत्युदये च तान्येष्ट पञ्च सत्ताम्यानानि, न त्रिनवति एकोननवती । षड्विंशत्युदयो हि तिरश्चा मनुष्याणां ग्राह्यतावस्थायाम्, १ च तदानीं देवगतिप्राप्त्योग्याया मनुष्यगतिप्राप्त्योग्याया वा त्रिंशतो बन्धोऽस्तीति त्रिनवति-एकोननवती १ प्राप्नोते, नैव तर्धेव । सर्वाङ्गस्थापना—३३ ३३ ३३ ३३ ३३ ३३, सर्वमष्टमया त्रिंशद्वन्द्वे चत्वारिंशत् सत्ताम्यानानि । एकत्रिंशद्वन्द्वकस्य एकत्रिंशद्वन्द्वकस्य चोदयसत्ताम्याना संशयो यथा प्राग् मनुष्यस्योक्तमर्थं वक्तव्ये । तदवमिन्द्रियाण्यविद्वत् संशय उक्त ॥ ५२ ॥

१ स० १ त० म० "निर" । छा० ० १२ निर ॥ २ स० १ त० म० "ददे" श्री ॥ १ छा० मुद्रि० "३ ताये" ॥ ४ स० २० २ मुद्रि० यात्रिग ॥ ५ स० १ त० म० स्य । सर्वसङ्ख्या अष्टसप्तत्युदये द्वे द्वे सति २३० । तदे ॥

इय कम्मपगइठाणाहँ सुद्ध वधुदयसतकम्माण ।
गइआइण्हि अट्टसु, वउप्पगारेण नेयाणि ॥ ५३ ॥

‘इति’ उक्तेन प्रकारेण ‘वध-उदय-सत्कर्मणा’ वध-उदय-सत्ताना सम्बन्धीनि कर्मप्रवृत्ति स्थानानि ‘सुद्धु’ अत्यन्तगुणयोग इत्यादिभिः ।

गेइ इदिए व काए, जोए वेए कसाम नाणे य ।

संजम दसा लेसा, भव सम्मे सजि आहारे ॥

(पद्यसं० गा० २१ जीवसमा० गा० ६)

इत्येवमप्यनुदशभिर्भागनाम्नैः ‘अहसु’ अनुयोगद्वारेण

संतैयमपरवणाया, दहपमाण व मिउकुसणा य ।

कालो व अतरं भाग माव अप्पावहु चैव ॥ (पाद्य० वि० गा० १३)

इत्येवमप्यनु ज्ञातव्यानि । तत्र सत्यदमरूपणया संवेधो गुणस्थानकपु सामान्येनोक्त, चिदो वनम्बु गतीरिन्द्रियाणि चाभित्य, एतदनुसारेण काय-बोगादिव्यपि मायणाम्बानेषु वक्तव्य ।

शेषाणि तु द्रव्यप्रमाणादीनि सप्तानुयोगद्वाराणि कर्मप्रकृतिप्राभृतादीन् प्रधानं सम्पक् परिमाण्य वक्तव्यानि, ते च कर्मप्रकृतिप्राभृतादयो ग्रन्था न सम्प्रति वर्तन्त इति लेखतोऽपि दर्शयितुं न शक्यन्ते । यस्त्वैदगुगीनेऽपि ध्रुवे सम्पगत्यन्तमभियोग मास्थाय पूर्वापरौ परिमाण्य दर्शयितुं शक्नोति तेनावश्य दर्शयितव्यानि, प्रश्नो मेपौ हि सत्तामद्यापि तीव्र-तीव्रतरस्थोपपन्नमभावेनासीमो विजयमानो लक्ष्यत । अपि चान्यदपि यत् किञ्चिदिह क्षणमापतित तत् तेनापनीय तस्मिन् स्थानेऽप्यद् ममीपीनमुपदेष्टव्यम् । सन्तो हि परोपकारकरणैकासिका भवन्तीति ।

कथं पुनरष्टस्वयनुयोगद्वारेण वध उदय-मरणानि ज्ञातव्यानि ? इत्यत्र आह—
‘वधु प्रकारेण’ प्रवृत्ति-स्थिति अनुभाग प्रदेशरूपण । तत्र प्रकृतिगतानि वध-उदय-मरणानि माय उक्तानि, एतदनुसारेण स्थिति-अनुभाग प्रदेशगतान्यपि भावनीयानि । इह वध उदय सत्तास्थानसंवेधे चित्त्यमाने उदयग्रहणेनोदीरणाऽपि गृहीता द्रष्टव्या, उदये सत्यवश्य उदीरणाया अपि भावाद् ॥ ५३ ॥

तथा चाह—

उदयस्सुदीरणाण, सामित्ताओ न विअइ विसेम्मे ।

मोसूण ये इगुयाम्, सेसाण सन्यपरगईण ॥ ५४ ॥

१ गती इतिरे व कये ओगे वदे कये इतिरे व । सवम कये के-दशं वदे कम्म-व न न आहरे ॥

२ सत्यप्रमाण्य द्रव्यप्रमाणं च क्षेत्रस्पर्शा च । कालक अन्तरं अथ अथ अप्यवरुण्य ५४ ॥

३ छा० मुद्रि० कथने ॥ ४ स० १ त० म० छा० पुनः ॥ ५ स० स० १ स०

२ व ईसा ॥ ६ स० १ त० म० छा० पदवि ॥

इह कालप्राप्तानां कर्मपरमाणुनामनुभवनमुदय , अकालप्राप्तानामुत्थानादिकारि स्थितौ
कपायसहितेनामहितेन वा योगसन्नेहो वीर्यत्रिगोपेण समाकृष्योदयमार्गं कमपरमाणुमि सह
नुभवनमुदीरणा, अन्योदय उदीरणयो 'स्वामित्वात्' स्वामित्वमधिष्ठत्य त्रिगोपो न ग्रिहते
एतदुक्तं भवति—य एव ज्ञानावरणादीनां कमणामुत्थम्वामी स एव तेषां कर्मणामुदीरणा
अपि स्वामी, “जैत्य उदयो तत्र उदीरणा, जत्य उदीरणा तत्र उदयो ।” (
इतिवचनप्रामाण्यात् । तत्रातिप्रसक्तं लक्षणमित्यपत्रात्माह—“मोक्षं य” इत्यादि । ‘मुक्त
एकचत्वारिंशत’ एकचत्वारिंशत्प्रकृतीर्मुक्त्वा शेषाणां सर्वासां प्रकृतीनामुदय-उदीरणयो स्वामि
प्रति न विशेष ॥ ५४ ॥

एकचत्वारिंशत्प्रकृतीर्निर्दिशति—

नाणतरायदसग, दसणनव वेयणिज्ज सिच्छत्तं ।

सम्मत्त लोभ वेयाऽऽङ्गाणि नवनान्म उच्च च ॥ ५५ ॥

एतासामेकचत्वारिंशत्प्रकृतीनामुदीरणान्तराणां प्युत्थो भवति । तथाहि—पञ्चानां ज्ञान
वरणप्रकृतीनां ५ पञ्चानामन्तरायप्रकृतीनां १० चतसणां च चक्षु अचक्षु अग्रधि-क्षेत्रदर्शना
वरणरूपाणां दर्शनावरणप्रकृतीनामुदय उदीरणा च सर्वाणिनां युगपत् तावत् प्रवर्तते यावत्
क्षीणमोहगुणस्यानकादाया आवलिकाशेषो न भवति १४, आलिकाया तु शेषीभूतायामुदय
एव नोदीरणा, आवलिकागतम्योदीरणानर्हत्वात् । निद्रापञ्चकस्य शरीरपर्याप्त्या पर्याप्तानां शरी
रपर्याप्तिममात्यन्तरसमयाद् आरभ्य यावद् इन्द्रियपर्याप्तिपरिसमाप्तिर्नोपनायते तावद् उदय
एव नोदीरणा, शेषकाल मुदय उदीरणे युगपत् प्रवर्तते युगपश्च निवर्तते १५ । द्वयोर्वेदनीययो
पुन प्रमत्तगुणस्थानक यावद् उदय उदीरणा च युगपत् प्रवर्तते, परतस्तुदय एव नोदीरणा
२१ । तथा प्रथमसम्यक्तरमुत्पादयतोऽन्तरकरणे कृते सति प्रथमस्थितायां आलिकाशेषाया मिथ्या
रम्योदय एव नोदीरणा २२ । तथा वेत्कमम्यगृहिणा क्षायिकसम्यक्तरमुत्पादयता मिथ्या
त्व-सम्यग्मिथ्यात्वयो क्षयितयो सम्यक्तर सर्वापरतनयाऽपरत्य अतर्मुहूर्तस्थितिक कृतम्, तत
उत्थ-उदीरणाभ्यामनुभूयमानमनुभूयमानमावलिकाशेष यदा भवति तदा सम्यक्तरम्योदय एव
नोदीरणा, अथवा उपगमश्रेणि प्रतिपद्यमानस्य अन्तरकरणे कृते सति प्रथमस्थितायां आलिका-
शेषाया सम्यक्तरम्योदय एव नोदीरणा २३ । संजलनलोभस्य उदय उदीरणा च युगपत्
तावत् प्रवर्तते यावत् सूक्ष्ममम्भसामादाया आलिका शेषा, तत आलिकामात्र कालमुदय
एव नोदीरणा २४ । तथा त्रयाणां वेदानामन्यनमेन तेन तेन वेदेन श्रेणि प्रतिपद्यमानांतरकरणे
कृते तस्य तस्य वेदस्य प्रथमस्थितायां आलिकाशेषायामुदय एव नोदीरणा २७ । चतुर्णामप्या
युगां स्वम्भमवपर्यन्तावलिकायामुदय एव नोदीरणा, अन्येषां मनुष्याणां प्रमत्तगुणस्थानां

१ यत्र उदयस्य उदीरणा यत्र उदीरणा तत्र उदय ॥ १ म० १ त० म० छा० सु० ॥
१ स० १ म० म० उदय ॥ ४ म० म० २ इत्युदीरणी ॥ ५ म० म० १ म० नमोऽर्च ॥
१ म० १ म० २ म० म० “५५ ॥

द्वन्द्वदीर्घाः । १ भवति विन्दुद्वय एव वेद्यम् ३१ । तथा मनुष्यगति-वशेन्द्रियगति-श्रम-
कार-पदानुभूत्या ऽऽदेय-रुग्ण-वीर्य-तीर्थकररूपिणां वैश्यामप्रवृत्तीनां ४० उर्ध्वगोत्रस्य च
४१ मये निवेदयितुं शक्यं कथं च युषद् उदय उदीरय, अयोमवस्थायां तूदय एव
नोदीरय ॥ ५५ ॥

गम्यन्ति वन्द्यन् युष्मानकं का प्रवृत्तीर्ब्रूयति । इति वधविशेषनिरूपणार्थमाह—

तिग्मगणारहारगविरिषाओं अग्नेह सङ्घपगईओ ।

मिच्छस्तपेपगो सासणो वि इगुधीमसेसाओ ॥ ५६ ॥

एत वधे प्रवृत्तीनां विना गतमभियज्यते, एतच्च प्रागेव प्रकृतिवचनायामुक्तम् । तत्र
'मिध्यात्वोद्देश' मिध्यादृष्टि 'तीर्थकर ऽऽनरकरहिता' तीर्थकरा ऽऽनरकरागरीरा ऽऽनरकागो-
पद्वयदा नोरा' सर्वा अपि प्रवृत्ती मत्तदगोचरगतमप्युक्ता 'अर्चयन्ति' ब्रूयति, तीर्थकरा ऽऽ-
नरकरादिकं तु न तस्य वधमायात्र, तयोपभागद्वय सम्यक्कर-संयममत्ययत्वात् । तथा 'सासाद-
नोऽपि सामान्यनगम्यदृष्टिरपि 'एकोनविंशतिशेषा' एकोनविंशतिवर्जा शेषा एकोचरगतसङ्ख्या
प्रवृत्तीर्ब्रूयति । तत्र निम्न प्रवृत्तयः प्राक्तन्य एव, तामा वधमाभावे कारणमिहापि तदेवानु-
सरणीयम्, नोचरानु वेदना प्रवृत्तयः इमा — मिध्यास्य न्युपमकवेद नरकगति नरकानुपूर्वी
नरकायु एक-द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रियब्रूयत्ययं दुष्-संस्थान सेवार्तसंननम् आतपनाम स्थावरनाम
शूश्र्मनाम साधारणनाम अपयमकनामेनि । एता हि मिध्यात्वोदयनिमिषा, न च मिध्यात्वो-
दय सामादने विद्यते इत्येता अपि सामादनस्य न वधमायान्ति ॥ ५६ ॥

छायालसेस मीसो, अविरयमम्मो तियालपरिसेसा ।

तेवण्ण देसविरओ, विरओ मगवण्णसेसाओ ॥ ५७ ॥

मिष 'सम्यग्मिध्यादृष्टि 'वदचत्वारिंशच्छेषा' वदचत्वारिंशद्वयानु चतु सप्ततिसङ्ख्या प्रकृ-
तीर्ब्रूयति । तत्रैकोनविंशतिप्रकृतयो वधायोम्या प्राक्तन्य एव, शेषास्त्विमा — स्थानद्वित्रिकम्
अनन्तानुबन्धितुष्टय र्भवेद तियगमति तियगानुपूर्वी नियगाय प्रथमा ऽन्तिमवज्रानि चत्वारि
संस्थानानि प्रथमा ऽन्तिमवज्रानि चत्वारि संहनानि उद्योतम् अप्रसन्नविहायोगति दुर्भग
दुःस्वम् अनादेय नीचगोत्रमिति । एता वदचत्वारिंशतिप्रकृतयोऽन्तानुबन्धितुष्टयनिमिषा, न च
सम्यग्मिध्यादृष्टावनन्तानुबन्धितानुदयोऽस्मिन्, ततो न वधमायान्ति । अन्यच्च सम्यग्मिध्यादृष्टि
रायुर्वधमपि नारभते, ततो मनुष्य-दवायुपी अपि न वधमायात्र इति वदचत्वारिंशदप्येता
प्रतिषिध्यन्ते । तथा अविरतसम्यग्मिध्यादृष्टिचत्वारिंशद्वर्जा शेषा सप्तसप्ततिप्रवृत्तीर्ब्रूयति । अवि-

१ इति ऊचम्—मनुष्यगणारहारसबादर च पञ्चसप्तसप्तममाह्वय । जसविष्ठी तिरपपर,
नामस्य दृष्टति नव दया ॥ इत्येता रूपा मन्त्रावात्स्योत्ता मुद्रितरत्ने एव विद्यते न चरम्य धरति
सप्तमादर्शविधि भारगुल्लमविरय ॥ २ स्त० १ त० अ० छा० नवनी नमः ॥

रतसम्यग्दृष्टिर्हि मनुष्य देवायुषी अपि बध्नाति तीर्थंरनाम च, तत शेषा एव त्रिचत्वारिंशत् प्र
कृतयो वर्ज्यन्ते । तथा देशविरत 'त्रिपञ्चाशच्छेषा' त्रिपञ्चाशद्दर्जा शेषा सप्तपष्टिप्रकृतीर्बध्नाति ।
तत्र त्रिचत्वारिंशत् प्रकृतयो बन्धायोग्या प्राक्तन्य एव, शेषा पुनरिमा —अप्रत्याम्यानचतुष्टय
मनुष्यगति मनुष्यानुपूर्वी मनुष्यायु औत्तरिकशरीरम् औत्तरिकाहोपाह्न वज्रवर्मनागचर्मरत्न-
नम्, एता हि दश प्रकृतयोऽविरतिहेतव इति न देशविरते बन्धमागच्छन्ति । तथा 'विरत'
प्रमत्तसंयत 'सप्तपञ्चाशच्छेषा' सप्तपञ्चाशद्दर्जा शेषास्त्रिपष्टिप्रकृतीर्बध्नाति । तत्र त्रिपञ्चाशद्
बन्धायोग्या प्राक्तन्य एव शेषास्तु चतस्रः प्रकृतयः प्रत्याख्यानावरणक्रोध मान-माया-लोभरूपा ।
एता हि देशविरत एव, बन्ध प्रतीत्य व्यञ्छिन्ता ॥ ५७ ॥

सम्पत्तिप्रतिषेद्धव्या प्रकृतयो नह्यो बन्धयोग्यास्तु स्तोका इति बन्धयोग्या एव निर्दिशति—

इगुसष्टिमप्पमत्तो, बधइ देवाउयस्स ह्यरो वि ।

अट्ठावण्णमपुब्बो, छप्पण्ण वा वि छब्बीस ॥ ५८ ॥

'अप्रमत्त' अप्रमत्तसंयत एकोनपष्टिप्रकृतीर्बध्नाति । ताश्च प्रमत्तसंयतस्य बन्धयोग्यास्त्रि-
ष्टिप्रकृतयोऽस्मात्तवेदनीया-ऽरति-शोका-ऽस्थिरा-ऽशुभा ऽयस कीर्तिवर्जा आहारकद्विकसहिता वेदि-
तस्या । असत्तवेदनीयादयो हि पद प्रकृतयः प्रमत्तसंयतगुणस्थानक एव बन्ध प्रतीत्य व्यव-
च्छिन्ता, आहारकद्विक चाप्रमत्तो विशिष्टसंयमभावाद् बध्नाति, तत एकोनपष्टिप्रकृतयोऽप्र-
मत्तस्य बन्धयोग्या । "देवाउयस्स ह्यरो वि" वि 'इतरोऽपि' अप्रमत्तोऽपि देवायुषो बन्धक ।
एतेनैतत् सूच्यते—प्रमत्तसंयत एवायुर्बन्ध प्रथमत आरभते, आरभ्य च कश्चिदप्रमत्तभावमपि
गच्छति, तत एवमप्रमत्तसंयतोऽपि देवायुषो बन्धको भवति, न पुनरप्रमत्तसंयत एव सन् प्रथ-
मत आयुर्बन्धमारभत इति । तथा 'अपूर्व' अपूर्वकरणोऽष्टपञ्चाशत् प्रकृतीर्बध्नाति, तस्य देवायु-
र्बन्धमानात् । ताश्चाष्टपञ्चाशत् प्रकृतीन्तानद् बध्नाति यावदपूर्वकरणाद्वाया सञ्ज्ञेयतमो भागो
गतो भवति । ततो निद्रा प्रचलयोरपि बन्धयवच्छेदात् पदपञ्चाशत्प्रकृतीर्बध्नाति, ता अपि तावद्
यावत्पूर्वकरणाद्वाया एक सञ्ज्ञेयतमो भागोऽवशिष्यते । ततो देवगति-देवानुपूर्वी पञ्चेन्द्रिय-
जानि-त्रैत्रियशरीर-त्रैत्रियाहोपाह्ना ऽऽरकशरीरा ऽऽहारकाहोपाह्न-सैन्यस-कार्मण-समचतुरस्रसं-
स्थान-वर्ण-रस-गन्ध-स्पर्शा ऽशुरन्धु-उपपात पराघात-उच्छ्वास प्रशस्तविहायोगति-त्रस-बादर प-
यास प्रत्येक-स्थिर शुभ-सुमग-सुम्बरा ऽऽदेय निर्माण-तीर्थंकररूपाणां विंशत्प्रकृतीनां बन्धव्यव-
च्छेदात् शेषा षड्विंशतिप्रकृतीर्बध्नाति, ता अपि तावद् बध्नाति यावदपूर्वकरणाद्वायाधरमसमय,
तस्मिन्ध गमये हाम्य-रनि मय-जुगुप्सा बन्ध प्रतीय व्यञ्छिद्यन्ते ॥ ५८ ॥ तत —

पार्यामा ण्णूण, बधइ अट्ठारसत्तमनियद्दी ।

मत्तर सुहुमसरानो, सायममोहो सजोगि स्ति ॥ ५९ ॥

'अनिवृत्ति' अनिवृत्तिवादरो द्वारिणतिप्रकृतीर्बध्नाति । ताश्च तावद् यावदनिवृत्तिवादरस

प्रकृतय भर्वास्वपि गतिषु सत्तामचिह्नृत्य प्राप्यते ॥ ६१ ॥

इह गुणस्थानकेषु प्राग् बन्ध-उदय-सत्तास्थानसंविध उक्त, गुणस्थानकानि च प्राय उपशमश्रेणिगतानि क्षपकश्रेणिगतानि च, ततोऽन्यमिहोपशमश्रेणि-क्षपकश्रेणी वक्तव्ये, तत्र प्रथमत उपशमश्रेणिप्रतिपादनार्थमाह—

पठमकसायचउक्कं, दसणातिग सत्तगा वि उवसता ।

अविरतमम्मत्ताओ, जाव नियट्टि त्ति नायब्बा ॥ ६२ ॥

‘प्रथमकपाया’ अनन्तानुबन्धिन ‘दशनत्रिक’ मिथ्यात्व-सम्यग्मिथ्यात्व-सम्यक्त्वरूपम्, एता ‘सप्तका अपि’ सप्तापि प्रकृतय उपशान्ता ‘अविरतसम्यक्त्वात्’ अविरतमम्यगृहि गुणम्यानकादारम्भ यावद् ‘निवृत्ति’ अपूर्वकरणगुणम्यान तावद् ज्ञातव्या । अविरतमम्य गृहि-देशविरत प्रवृत्ता प्रवृत्तसंयता उपवृत्तरूपेण यथायोगमेता सप्तापि प्रकृतय उपशान्ता स्यन्ते । अपूर्वकरणवर्गा शेषा यथायोगमुपलभ्यता, अपूर्वकरणे रयता नियमत उपशान्ता र्वं प्राप्यन्ते ।

तत्र प्रथमतोऽनन्तानुपन्यनामुपशमनाऽभिधीयते—अनिरतसम्पृष्टि देशविरत विरतानाम
यतमोऽयतमस्मिन् यौगो वर्तमानस्तेजः पञ्च शुभ्रेऽयाऽयतमलेऽयायुक्त साकारोपयोगोऽयुक्तो
अनन्त मागोपमकोटीकोटीभ्यनिमन्त्रमां करणकालात् पूरयति अन्तमुद्धतं कालं यावदवदायमा
चेदमन्तरिगच्छति । तथाऽयतिष्ठमानश्च परायणमाना मरुती गुभा ण्य बध्नाति, नागुभा ।
अगुभर्ता च प्रवर्तानामनुभागं चतुर्ध्यातुं सततं दिग्भातकं करोति, गुभानो च दिग्भातक
तन् चतुर्ध्यातकम् । स्थितिपदेऽपि च पूर्णे पूर्णे सति अथ स्थितिपथं पूर्वपूर्वस्थितिपथा
त्रयं पश्येत्तममन्त्रयमागहीनं करोति ।

इयं कलाकान्तरं पृथगन्तमुद्भूतं काव्यं वाचस्पत्येन मतो यथाक्रमं प्रीतिं कर्तव्यां प्रत्ये-
 कान्तर्गद्भिर्निर्दिष्टाणि करोति । तद्यथा—यथाप्रवृत्तकरणम् अपूरणंकरणम् अतिश्रुतिकरणं च,
 तदुक्तं तदुक्तान्तरात् ।

नव यवतन्त्रकाणि प्रणिगन् प्रसिद्धमयमनतगुणरूपा विमुखा प्रणिगति, पूर्वाणि च
मन्त्रविचारदिक तदेव नत्र कृते, न च व्याधिपान रमपान गुणभेदि गुणमहम आ करोति,
देवविमुखाप्रकाशत् । नमिमय च नानाविधपथया प्रकाशयन्काकाशमरसमपानाणि
प्रकाशयन्मन्त्रानि मन्त्रि, वरमन्त्रानि च । अथ च प्रथममयमपथया द्विं पथमये
प्रकाशयन्मन्त्रानि त्रिं पथिकानि, तन्मन्त्रं मूर्तमयमय विरोधादिर्काणि नव सावत् वाच्य
तत् यवतन्त्रकाणामयमय । अत उच्यते व्याख्यानार्थं प्रथममयमय अथवा मूर्तम् ॥

मनुष्यः स दुःखं भवेत्तु भगवन्मातान्तमुद्धरेत् काले विनाशयति ।
मनुष्यः स दुःखं भवेत्तु भगवन्मातान्तमुद्धरेत् काले विनाशयति ।
मनुष्यः स दुःखं भवेत्तु भगवन्मातान्तमुद्धरेत् काले विनाशयति ।

[illegible][illegible][illegible][illegible]

वेदमन्त्राणु परमहन्निषु स्निग्धकमहमेव सङ्कमयति । अतस्करणे हृते सति द्वितीये ममयन्ता
न्यानुपविधानमुपरितान्मिनिगत दन्तिकमुपगमयितुमारभते । तद्यथा—प्रथमतमये स्तोत्रमुपग
मयति, द्वितीयासमयेऽभ्यङ्गेयमुपगम, ततोऽपि तृतीयासमयेऽस्तोत्रेयमुपगम, एव यावदन्तमुहृतम् ।
एतावता च कालेन माकस्यतोऽन्तानुबन्धिन उपशमिता भवन्ति । उपशमिता नाम—यथा
रेणुनिजर सलिलविन्दुनिर्हरिषिष्य अमिषिष्य द्रुषणादिभिर्निर्मुहृतो नि स्यन्दो भवति, तथा
कमरुपुनिकोऽपि विसोभिसलिलप्रवाहेण परिषिष्य परिषिष्य अतिवृत्तिकरणरूपद्रुषणैर्निमुहृति
सङ्कमण-उदय-उदीरणा विधेय-निष्काच-सङ्कमणात्मकयोऽपि भवति ।

तदवसक्तपामाचाशाना मतेनानन्तानुबन्धिनमुपगमताऽभिहिता । अयं स्वावक्षते—
अनन्तानुबन्धिनमुपगमना न भवति, किन्तु विसर्गोपनैव । विसर्गोऽत्रापि क्षणिक, सा वैवम्—

इह भेषिमप्रतिरक्षमाना अपि अविरोधानुगतिका अपि वेदकसम्यग्दृष्टयो देवविर्ताम्ययथा
मनुष्या वा मन्विरता मनुष्या एव सर्वाभि पर्यामिभि पर्यासा अनन्तानुबन्धिन क्षणिकार्थे यथा
मनुष्यादीनि त्रीणि करणानि कुर्वति । करणवक्तव्यता च सर्वाऽपि प्रागित् निर्बन्धो वेदितव्या ।
तस्मिन्निर्वाहवृत्तिकरणे प्रविष्ट सन् अन्तरकरण न करोति । उक्त च कर्मप्रकृतौ—

चङ्गमया पञ्चका, तिलि वि संजोयणे विजोयति ।

करणेहि तीर्हि सहिया, मन्तरकरण उवसमो वा ॥ (गा० २४३)

किन्तु कर्मप्रवृत्त्यभिहितमन्त्ररूपेणोद्भूतनासङ्कमेणाऽन्तानुबन्धिनमात्र मुक्ता उपरि निरव
नेषान् अनन्तानुबन्धिनो विनागयति । आगलिकामात्र तु स्निग्धकमहमेव वक्ष्यमानासु प्रवृत्तिषु
सङ्कमयति । ततोऽन्तरमन्तमुहृतात् परतोऽनिवृत्तिकरणपरमसने शेषकमया स्थितिपात-रस
घात-गुणश्लेषयो न भवति किन्तु स्वभावस्य एव स जीवो जायते ।

तदवमुक्ता अनन्तानुबन्धिन विसर्गोऽत्र, सम्प्रति द्वात्रिंशत्कर्मोपगमना भव्यते—तत्र
मिथ्यात्वम्योपगमना मिथ्यादृष्टवेदकसम्यग्दृष्टेः । सम्यक्त्व-सम्यग्मिथ्यात्वयोस्तु वेदकसम्यग्द
ष्टरेः । तत्र मिथ्यादृष्टमिथ्यात्वोपगमना प्रथमतस्तत्त्वमुत्पादयत । सा वैवम्—पक्षेन्द्रिय संज्ञी
मवाभि पर्यामिभि पर्यासा करणकालात् पूर्वमप्यन्तर्मुहृते काल प्रतिमयमनन्तगुणवृद्धया
विगुह्या प्ररभमानोऽभ्यसिद्धिकविगुह्य इत्येव अनन्तगुणविगुह्यो यनि-श्रुताज्ञान रिभङ्गा
नानामन्यतमस्मिन् साकारोपयोगे उपयुक्तोऽन्यतमस्मिन् योगे वतमानो जपन्यपरिणामन तेनो
सेदयायां मध्यमपरिमाणेन पञ्च-याया उहृष्टपरिणामेन गुह्य-याया वर्तमानो मिथ्यादृष्टिः
वृत्तिकोऽन्त सागरोपमकोटीकादीन्मिनिमत्त्वया इत्यादि पूर्वोक्त तदव तावद् वक्तव्यं यावद्

१ म० छा० मुद्रि० हर्ष कालम् ॥ २ म० १ म० छा० म० "मिनि वृद्धि ॥
३ स० १ म० छा० म० मनि वृद्धि ॥ ४ छा० मुद्रि० पननि ॥ ५ स० १ म० म० अपि
अविरोध ॥ ६ स० १ म० म० तत्त्वमिथि ॥ ७ पनुवृद्धि पर्यासाऽपि नवोपगम
विशेषः ॥ ८ करणेऽपि सहिया च-मन्तरकरणसमो वा ॥ ९ स० १ म० म० हृतेरान ॥

यथाप्रवृत्तकरणमपूर्वकरण च परिपूर्णं भवति । नवरमितापूर्वकरणे गुणसङ्क्रमो न वक्तव्यः, किन्तु स्थितिपात-रसपात स्थितिग्रन्ध-गुणश्रेणय एव वक्तव्याः, गुणश्रेणिदलिकरचनाऽप्युदयसमया दारभ्य वेदितव्याः । ततोऽनिवृत्तिकरणेऽप्येवमेव वक्तव्यम् । अनिवृत्तिकरणाद्वायाश्च सङ्क्षेपेण भागेषु गतेषु सत्सु एकस्मिन् सङ्क्षेपतमे भागेऽवतिष्ठमानेऽतर्मुहूर्तमात्रमधो मुक्त्वा मिथ्यात्व स्यान्तरकरणमन्तर्मुहूर्तप्रमाण प्रथमस्थिते किञ्चित् समधिकम् अभिनवस्थितिष्वधाद्वासमेव अन्तर्मुहूर्तेन कालेन करोति । अन्तरकरणसत्त्वं च दलिकमुत्कीर्य प्रथमस्थितौ द्वितीयस्थितौ च प्रक्षिपति । प्रथमस्थितौ च वर्तमान उदीगणाप्रयोगेण यत् प्रथमस्थितिगत दलिक समाकृत्य उदये प्रक्षिपति सा उदीरणा । यत् पुनर्द्वितीयस्थिते सकाशाद् उदीरणाप्रयोगेणैव दलिक समाकृत्य उदये प्रक्षिपति सा आगाल इति । उदीरणाया एव विशेषप्रतिपत्त्यर्थमागाल इति द्वितीय नाम पूर्वसूरिभिरावेदितम् । उदय-उदीरणाभ्यां च प्रथमस्थितिमनुभरन् तावद् गतो यावदावलिकाद्विक शेष तिष्ठति । तस्मिंश्च स्थिते आगालो व्यवच्छिद्यते । तत उदीरणैव केवला प्रवर्तते । साऽपि तावद् यावदावलिकारोशो न भवति । आवलिकाया तु शेषीभूताया मुदीरणाऽपि निवर्तते । तत केरलेनैवोदयेनावलिकामात्रमनुभवति । आवलिकामात्रचरमममये च द्वितीयस्थितिगत दलिकमनुभागभेदेन त्रिग करोति । तद्यथा—सम्यक्त्व सम्यग्मिथ्यात्व मिथ्यात्व चेति । उक्तं च कर्मप्रकृतिर्ण—

परममयमिच्छद्दी मेकाले उसममग्मद्दी होहिइ ताते बिईयठिइ तिगणुभाग
करेइ, तजहा—मग्मच सम्मामिच्छ च मिच्छ च । () इति ।

ततोऽनन्तरमये मिथ्यारसदृष्टिकभ्योदयाभासाद् औपनिषिक् सम्यक्तरमवामोति । उक्तं च—

मिथ्यैषुदण शीणे, हण सग्मत्तमोउमगिय सो ।

लमेन चग्गे लङ्कमइ, आयतियमलद्वपुष ज ॥ (कर्मप० गा० ३३०)

एव च प्रथममध्यखण्डाभ्यां मिथ्या इत्येव सर्वाशङ्कताद् भवति । उक्तं ७—

सुमन्तुदाम्भो सञ्जीवममा (कमप्र० गाथा० ३३५) इति ।

सम्पन्नं चेद प्रतिपद्यमानं कश्चिद् देवगिरिनिमग्नं प्रतिपद्यत, कश्चित् सगरिनिमग्नम् ।
उक्तं च पञ्चमस्तम्भम्—

संगमनेन ममग, मम दमं च काह पश्विदम । (गा० ७६०)

[illegible]

यथाप्रवृत्तकरणमपूर्वकरणं च परिपूर्णं भवति । नररमिहापूर्वकरणे गुणमङ्कमो न वक्तव्य, किन्तु स्थितिपात-रमपात स्थितिपञ्च-गुणश्रेणय एव वक्तव्या, गुणश्रेणिदलिकरचनाऽप्युत्तममया दारम्य वेदितव्या । ततोऽनिवृत्तिकरणेऽप्येवमेव वक्तव्यम् । अनिवृत्तिकरणाद्याश्च सङ्क्षेपेण भागेषु गतेषु मत्सु एकस्मिन् मङ्क्षेपयन्मे भागेऽवतिष्ठमानेऽन्तर्मुहूर्तमात्रमधो मुक्त्वा मिथ्यान् स्थान्तरकरणमन्तर्मुहूर्तप्रमाणं प्रथमस्थिते किञ्चित् समधिकम् अभिनवस्थितिपञ्चादामनेन अन्तर्मुहूर्तेन कालेन करोति । अन्तरकरणमत्कं च दलिकमुत्कीर्य प्रथमस्थितौ द्वितीयस्थितौ च प्रक्षिपति । प्रथमस्थितौ च वतमान उदीरणाप्रयोगेण यत् प्रथमस्थितिगतं दलिकं समाहृत्य उदये प्रक्षिपति सा उदीरणा । यत् पुनर्द्वितीयस्थिते मकाद्याद् उदीरणाप्रयोगेणैव दलिकं समाहृत्य उदये प्रक्षिपति सा आगाल इति । उदीरणाया एव विशेषप्रतिपत्त्यर्थमागाल इति द्वितीयं नाम पूर्वसूरिमिरावेदितम् । उदय उदीरणाभ्यां च प्रथमस्थितिमनुभवन् तान् गतो यावदावलिकादिकं शेषं निष्ठति । तस्मिंश्च स्थिते आगालो व्यवच्छिद्यते । तत उदीरणैव केवला प्रवर्तते । साऽपि तान्द यारदारलिकांशो न भवति । आलिकाया तु शेषीमूलाया उदीरणाऽपि निवर्तते । तत केवलेनोदयेनावलिकामात्रमनुभवति । आवलिकामात्रचरमममये च द्वितीयस्थितिगतं दलिकमनुभागभेदेन त्रिधा करोति । तद्यथा—सम्यक्च सम्यगिमिथ्या च मिथ्यान् चेति । उक्तं च कर्मप्रकृतिपूर्णां—

चर्मममयमिच्छद्दिही मेकान्ते उरममममहिद्री होहिह माहे विईयठिह निहाणुभाग
करोह, तपदा—सम्यक्त सम्यामिच्छ मिच्छ च । () इति ।

अनेऽन्तरममये मिथ्यागदलिकम्बोदयामाराद् औपगमिकं सम्यक्चरमवाप्नोति । उक्तं च—

मिच्छेत्तुदप ज्ञाने, एतत् सम्यक्तमोवममिव सो ।

रमेण चम्मे रम्भह, आयतियमल्लपुत्र ज ॥ (कर्मप० गा० ३३०)

एव च वचनमाद्यकवगाभो मिथ्याचम्य सवापगमनाद् भवति । उक्तं च—

संमलपन्ममो मज्जोवममा (कर्मप० गाथा० ३३५) इति ।

सम्यक्च वेद् दन्तिघमम कश्चिद् देगसिगिमिहितं प्रतिपद्यते, कश्चित् सवसिगिमिहितम् ।

उक्तं च पञ्चमहर्षे—

संमलेण मयग, मज्ज दमं च कांइ पडिबज्ज । (गा० ७९०)

१ एतत्तु इति च आगतं इति । उत्तरमय पूर्वपुत्राणि विपरीतवचनानि इत्युच्यते । ३३५ ।
२ एतत्तु इति च उत्तरमय पूर्वपुत्राणि विपरीतवचनानि इत्युच्यते । ३३५ । ३ एतत्तु
३ एतत्तु इति च ३ अयमवचनानि ३ एतत्तु इति च उत्तरमय पूर्वपुत्राणि विपरीतवचनानि इत्युच्यते ।
४ एतत्तु इति च ४ अयमवचनानि ४ एतत्तु इति च उत्तरमय पूर्वपुत्राणि विपरीतवचनानि इत्युच्यते ।
५ एतत्तु इति च ५ अयमवचनानि ५ एतत्तु इति च उत्तरमय पूर्वपुत्राणि विपरीतवचनानि इत्युच्यते ।

ततो देगविरत प्रपन्ना अप्रमत्तमतेष्वपि मिथ्यात्वमुपशान्त मम्यते ।

सम्प्रति वेदकसम्बन्धेस्वभावापि दृष्टान्तोनीयानामुपशान्तविधिरुच्यते—इह वेदक
सम्बन्धेऽपि तममे वर्तमान सन् अन्तर्गृहीतयात्रैव कालेन दानञ्चित्यमुपशान्तमयति, उपशान्तमय
करणेतिविधि पूर्ववत् तावद् यत्कस्यो मावदतिवृत्तिकरणाद्याया सद्ध्येषेण भागेषु गतेषु सत्यु
अन्तरकरण करोति, अन्तरकरण च कुर्वन् मम्यत्त्वस्य प्रथमस्थितिमन्तर्गृहीतममाणा स्थाप
यति, मिथ्यात्व-मिमयोभाववत्किमप्राप्तम्, उत्तीर्यमाण च दत्तिक प्रयाणामपि सम्बन्धस्य प्रथम
स्थितौ प्रथितति, मित्यात्व मिमयो मयमस्थितिदत्तिक सम्बन्धस्य प्रथमस्थितिदत्तिकमप्ये
न्तिवृत्तसङ्घेयैः सङ्घमयति, सम्बन्धस्य पुन प्रथमस्थितौ विपाकानुभूतन क्रमेण क्षीणायाम् सत्या
भौतगमिकमम्य-इतिर्भवति । उपरितनदत्तिकस्य चोपशान्ता प्रयाणामपि मिथ्यात्वादीनामनन्ता
नुपशान्तामुपरितनदत्तिकमयेवावसेया । यवमुपशान्तदर्शनमोदनीयत्रिकधारित्रमोदनीयमुपशान्तमपि
मुक्ताम पुनरपि यथाप्रवृत्तादीनि शीघ्रि करणानि करोति, करणानां च स्वल्प प्राग्वदवगन्तव्यम्,
केवलमि-यथाप्रवृत्तकरणमप्रमत्तगुणस्थानके दृष्टव्यम्, अपूर्वकरणमपूर्वकरणगुणस्थानके, अनि
वृत्तिकरणमनिवृत्तिप्रादुर्गमगुणस्थानके । तत्र चापूर्वकरणे स्थितिपातादय पूर्ववदेव
प्रवर्तन्ते, नवरमिह सर्वासांमभ्रप्रवृत्तीनामवध्यमानानां गुणसङ्घम प्रवर्तते इति वक्तव्यम् ।
अपूर्वकरणाद्यायाश्च सद्ध्येषतमे भागे गते मति निद्रा मचल्योर्ध्व-पथ्यवच्छेद । तत्र मन्तेषु
स्थितिस्रण्डसदृशेषु गतेषु सत्यु अपूर्वकरणाद्याया सद्ध्येषा भागा गता भवन्ति, णकोऽपि
प्यते । पश्चिन्धान्तरे देवगणि-देवानुपूर्वी पयोद्विजगति-वैकियाः ऽऽहारक-वैजस-कार्मण-ममचदु
रस-वैजिद्याज्ञोपाहा ऽऽहारकाज्ञोपाहा-वजादिचतुष्टया ऽगुरत्तु-उपधात पशुधात-उच्छ्रात त्रस
पाद-वर्षात-मत्येक-पराश्रविहायोगनि-स्थिर शुभ-मुमग-सुम्बरा ऽऽदेय-निर्वाण-सीर्यकरस-क्षिपानां
क्षिप्त प्रवृत्तीनां व-धन्यवच्छेद । तत स्थितिस्रण्डस्रमक्त्वे गते सति अपूर्वकरणाद्यायाश्च
रमसमये हास-रति-मय जुगुप्सना व-धन्यवच्छेदो हास्य-रति अरति शोक-मय-जुगुप्सना-पु
दय सर्वकर्मणा च देशापगमना-नीषति-निवाचनाकरणानि व्यञ्ज्युपपन्ते । ततोऽनन्तरम
येऽतिवृत्तिकरणे प्रविशति । अत्रापि स्थितिपातादीनि पूर्ववत् करोति । ततोऽतिवृत्तिकरणाद्याया
सद्ध्येषेषु भागेषु गतेषु सत्यु दानसप्तकदोषागामेकविंशतिर्मा-नीयप्रवृत्तीनामन्तरकरा करोति ।
तत्र चतुर्णां संवत्स्रानामन्यतमस्य वेद्यमास्य संवत्स्रस्य प्रयागां च वेदान्तमन्यतमस्य वेद्य
मानस्य वेद्यस्य प्रथमा स्थिति स्थोदयकालममाणा । अनेषा वैकदण्डक-मासादशाना च
नोकथायाणां प्रथमा स्थितिगवत्किमात्रा । स्थोदयकालममाणा च चतुर्णां संवत्स्राना
प्रयागां च वेदान्तमिदम्—क्षीवेद-नपुनकवेदपारदपकाम सर्वम्लोक, स्वस्तने तु परम्पर
मुस्य, तत पुरुषवदस्य सद्ध्येषगुण, ततोऽपि संवत्स्रनाथस्य विदोषाधिक, ततोऽपि

१ स० १ त० म० चरित्रवति ॥ २ स० म० यत्र उच्यते । स० १ स० १ उच्यते ॥ ३ स० १ स० म० (यत्र) मध्ये ॥ ४ स० १ स० म० चरित्रवत्तद्वत् ॥ ५ स० १
त० म० "सद्ध्येषाया" च ॥ ६ स० १ मुद्रि-र-गिमेर ॥

७ स० १ त० स० म० यत्राव ॥

संज्ञलनमानस्य विशेषाधिक, ततोऽपि संज्ञलनमायाया विशेषाधिक, ततोऽपि संज्ञलनलोभस्य विशेषाधिक ।

उक्त च—

शीर्षपुमोदयकारा, संगेज्जगुणो उ पुग्मिरेयम् ।

तैत्तो वि विसेमवहिवो, कोहे तत्तो वि जत्कममो ॥ (पद्यसं० ७०३)

तत्र संज्ञलनक्रोधेन उपशमश्रेणि प्रतिपन्नस्य यावद् अप्रत्याख्यान प्रत्याख्यानावरणक्रोधोपशमो न भवति तावत् संज्ञलनक्रोधस्योदय । संज्ञलनमानेन उपशमश्रेणि प्रतिपन्नस्य यावद् अप्रत्याख्यान प्रत्याख्यानावरणमानोपशमो न भवति तावत् संज्ञलनमानस्योदय । संज्ञलनमायाया चोपशमश्रेणि प्रतिपन्नस्य यावद् अप्रत्याख्यान-प्रत्याख्यानावरणमायोपशमो न भवति तावत् संज्ञलनमायाया उदय । संज्ञलनलोभेन उपशमश्रेणि प्रतिपन्नस्य यावद् अप्रत्याख्यान प्रत्याख्यानावरणलोभोपशमो न भवति तावत् संज्ञलनलोभस्योदय । तदेवमन्तरकरणमुपरितनमागापमया सममधोमागापेक्षया चोक्तनीत्या निषममिति यावता च कालेन स्थितिवृद्धिं घातयति यद्वाऽपि स्थितित्रयं करोति तावता कालेन अन्तरकरणमपि करोति । त्रीण्यपि युगपदारभते युगपदेव च निष्ठा नयति । तच्चान्तर प्रथमस्थिते सङ्ख्येयगुणम् । अन्तरकरणसत्कलिकप्रत्येविषिधायम्—येषा कर्मणा तदानीं बन्ध उदयश्च विद्यते तेषामन्तरकरणसत्कलिक प्रथमस्थितौ द्वितीयस्थितौ च प्रक्षिपति, यथा पुरुषवेदोदयारूः पुरुषवेदस्य । येषा तु कर्मणामुदय एव केवलो न बन्धोपशमोपशमसत्कलिक प्रथमस्थितावेव प्रक्षिपति न द्वितीयस्थितौ, यथा स्त्रीवेदोदयारूः स्त्रीवेदस्य । येषा पुनरुदयो न विद्यते किन्तु केवलो बन्धोपशमोपशमसत्कलिक द्वितीयस्थितावेव प्रक्षिपति न प्रथमस्थितौ, यथा संज्ञलनक्रोधोदयारूः शेषसंज्ञलनानाम् । येषा पुनर्न बन्धोपशमोपशमसत्कलिक परप्रकृतिषु प्रक्षिपति यथा द्वितीयतृतीयकपायाणाम् । इहानिवृत्तिकरणे बहु वक्तव्यं तत् तु प्रथमगौरवमयाद् नोच्यते, केवल विशेषार्थिना कर्मप्रकृतिटीका निरीमितया । अन्तरकरणं च कृत्वा ततो नपुंसकवेदमुपशमयति । तच्चैवम्—प्रथमसमये स्तोत्रम्, द्वितीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, ततोऽपि तृतीयसमयेऽसङ्ख्येयगुणम्, एव प्रतिसमयसङ्ख्येयगुणं तावद् उपशमयति यावत् चरमसमय, परप्रकृतिषु प्रतिसमयमुपशमि तदलिकापेक्षया तावद् असङ्ख्येयगुणं प्रक्षिपति यावद् द्विचरमसमय, चरमसमये पुनरुपशममानं कलिक परप्रकृतिषु सङ्ख्यमाणदलिकापेक्षयाऽसङ्ख्येयगुणं द्रष्टव्यम् । तदेव नपुंसकवेद उपशमि, तस्मिन् उपशमान्तेऽष्टौ कर्माण्युपशान्तानि जानानि । तत उक्तप्रकारेणान्तर्मुहूर्तेन कालेन स्त्रीवेदमुपशमयति, तस्मिन् उपशमान्ते नव । ततोऽन्तर्मुहूर्तेन कालेन हाम्यादिपदमुपशमयति, तस्मिन् उपशमान्ते पञ्चदश कर्माण्युपशान्तानि भवन्ति । तस्मिन्नेव च समये पुरष

१ स्त्रीनपुंसकवेदस्य सङ्ख्येयगुणस्य पुरुषवेदस्य । तस्यापि विशेषाधिक क्रोधस्योदयि यथा प्रथम ॥ २ स्त० स्त० ३ छा० मुद्रि० तस्य वि विषे ॥ ३ स्त० १ त० म० ४ काले ॥ ४ स्त० ५ परप्रकृतिषु ॥ ५ छा० मुद्रि० ॥ इति सप्तमोऽङ्कः ॥ ६ छा० मुद्रि० ३ प प्रति ॥ ७ स्त० ६ छा० ४ चरमस्य ॥

द्वितीया वगणा, अपरेषा तु द्व्यधिकरसाविभागयुक्ताना समुदायमूर्तीया वगणा, ण्वमनया दिगा एकैकरसाविभागवृद्धानामनूता समुदायरूपा वगणा सिद्धानामनन्तभागकत्वा जभ्य भ्योऽनन्तगुणा वाच्या । एनासां च समुदाय स्पधकमित्युच्यते, स्पधन्त ह्योत्तरोत्तरवृद्ध्या परमाणुवगणा अत्रेति वृत्त्वा ।

इत ऊध्वभेकोत्तरया निरन्तरवृद्ध्या प्रवर्द्धमानो रसा न लभ्यते किन्तु सवजीरानन्त गुणरेव रसाविभागे, तत्पन्तेनैव क्रमेण तत् प्रभृति द्वितीय स्पर्धकमभिधानीयम्, ण्वमत्र च तृतीयम्, एव तारद् राज्य यास्मदनन्ताणि स्पधकानि भवन्ति । एनानि च पूर्वं वृत्तत्वात् पूर्व स्पधकान्यभिधीयन्ते । नन प्तम्य इदानीं प्रतिसमय दलिक गृहीत्वा तस्य चात्यन्तहीनरगता मापाय अपूर्वाणि स्पर्धकानि करोति । आसमार हि परिभ्रमता न कदाचनापि वधमाधिन्यद्व्यानि स्पधकानि वृत्तानि, किन्तु सम्प्रत्येव विगुद्विप्रकपरदात् कराति, तनाऽपूर्वाणीत्युच्यन्ते ।

अभ्यकरणकरणाद्ध्या च गताया किट्टिकरणाद्ध्या प्रविगति । तत्र च पूर्वस्पधकेभ्योऽ पूर्वस्पधकभ्यश्च दलिक गृहीत्वा प्रतिसमयमनन्ता किट्टी कराति । किट्टयो नाम पूर्वस्पधकाऽ- पूर्वस्पधकेभ्यो वगणा गृहीत्वा तामामनन्तगुणहीनरमतामापाय बृहदन्तरालवया यद् स्पध स्थापनम्, यथा—यासामनन्तानन्तानामप्यसत्कल्पनयाऽनुभाभागताना क्षतमकाशरं द्रव्युत्तरं वाऽऽसीत् १०१-१०२ तासामंबानुभागभागाना पञ्चक पञ्चदशक पञ्चविंशतिर्गति । किट्ट करणाद्ध्याक्षरमममय युगपद् अमत्याख्यान प्रत्याख्यानारणलोभावुपगन्तौ भवत । तन्मम यमव च सत्त्वलोभय धव्यवच्छेदो बादरसज्ज्वललोभात्वं उदीरणाख्यवच्छेदाऽनिवृत्तिवादर सम्परायगुणस्थानकव्यवच्छेदश्च । तदवमनिवृत्तिवादर सप्तम्य आरभ्य पञ्चविंशति यावद् उप गौन्तानि कर्माणि लभ्यन्त । तथा चाह—

सप्तऽष्ट नर य पनरस, साठस अष्टासह इगुमीमा ।

एगाहि दु चउवीसा, पणवीसा बायरे बाण ॥ गुगमी ॥

अमत्याख्यान प्रत्याख्यानारणलोभोपगन्तौ च सप्तविंशतिकर्माणुपगन्तानि भवन्ति । तानि च सूक्ष्मसम्पराये प्राप्यन्त । आह च —

सवावीसं मुहुम, भट्टावीसं पि माहपयडीभी ।

उवसतवीयगगे, उवसता हाति नायका ॥

‘सूक्ष्म’ सूक्ष्मसम्पराये सप्तविंशतिकर्माणुप गन्तानि लभ्यन्त । सूक्ष्मसम्परायाद्धा खान् मुहुतप्रमाणा । सूक्ष्मसम्परायाद्ध्या च प्रविष्ट मन् उपारनन्तमित्त सवागाद् वनिपरा १६४

१ स० १ त० म० तारवध ॥ २ स० म० १ त० म० दधनप-६ ॥ १ ए० गुहि० बाय वर ॥ २ स० १ त० म० क्षन्तवया ॥ ममत्र नव च एवद्वय एवद्वय अष्टादश एकैकानि । एकैकैकटी अनुविधान पञ्चविंशति वा १ वनपद ॥ १ स० १ त० म० वा ॥ अत्राप्रमा ॥ २ स० १ त० म० १२ भवन्ति ॥

क्षारविषक्षणान्, समाहारविषक्षा चाभीषां श्रयणामपि युगपत् क्षणाय यतते इति ज्ञाप-
नीयाः । मिथ्यास्वार्थानि च क्षपयन् यथाभूषणानीनि ग्रीणि करणान्यारभते । करणानि च प्राग्वि-
वक्ष्यन्त्यानि । नवरमपूर्वकरणस्य प्रथमसमयेऽनुवितयोर्विध्यात्व-सम्पत्तिमिध्यात्वयोर्दलिक गुणसङ्ग-
मण सम्पत्त्यं प्रक्षिपति । उद्गस्तासङ्गममपि तयारेवमारभते, तद्यथा—प्रथमस्थितिसङ्गः कृद्-
णमुद्गस्त्यति, नतो द्वितीय विशेषहीनम्, ततोऽपि तृतीय विशेषहीनम्, एव तावद् वाच्य-
यावदपूर्वकरणचरममयम् । अपूर्वकरणप्रथमसमये च यत् स्थितिसत्कर्म आसीत् तत् तस्यैव
चरमसमये सङ्गमगुणहीनं जातम् । नतोऽनिवृत्तिकरणे प्रविशति, तत्रापि स्थितिपातार्थीन्
मयानपि तथैव कारति । अनिवृत्तिकरणप्रथमसमये च दशमत्रिकस्यापि देशोपशमना-निधत्ति-
निकाचना न्यवर्त्तयन्ते । दशमयोद्गनीयत्रिकस्य च स्थितिसत्कर्मा अनिवृत्तिकरणप्रथमसमया-
दारम्भ स्थितिपातादिधिपात्वमान धात्वमान स्थितिसङ्गसहस्रेषु गतेष्वसंक्षिप्येन्द्रियस्थितिस-
त्कमसमान भवति, तत स्थितिसङ्गसहस्रप्रभक्त्ये गते सति चतुर्दिग्बन्धितिसत्कर्मसमानम्,
ततोऽपि तावन्मात्रेषु सङ्गेषु गतेषु त्रीन्द्रियस्थितिसत्कर्मसमानम्, ततोऽपि तावन्मात्रेषु सङ्गेषु
गतेषु द्वीन्द्रियस्थितिसत्कर्मसमानम्, ततोऽपि तावन्मात्रेषु सङ्गेषु गतेष्वेकेन्द्रियस्थितिसत्कर्म-
समानम्, ततोऽपि तावन्मात्रेषु सङ्गेषु गतेषु पक्ष्योपेयासङ्गेष्वेवमागममाण भवति । ततस्त्वमा-
णामपि प्रत्यक्नेकैक सङ्गेष्वेवमाग मुक्त्वा शेष मयमपि धातयति । ततस्तत्स्यापि प्राप्नुक्तस्य
सङ्गेष्वेवभागभूमि सङ्गेष्वेतम भाग मुक्त्वा शेष सर्वे विनाशयति । एव स्थितिपाता सह
अतो ब्रजन्ति । तदनन्तर च मिथ्यात्वम्यासङ्गेष्वान् भागान् सङ्गयति, सम्यक्त्व-सम्पत्ति-
मिध्यात्वयोर्मु सङ्गेष्वान् । तत एव स्थितिसङ्गेषु प्रभूतेषु गतेषु सलु मिथ्यात्वस्य दलिक
भावलिङ्गामात्रं जातम्, सम्यक्त्व-सम्पत्तिमिध्यात्वयोर्मु पक्ष्योपेयासङ्गेष्वेवमागमात्रम् । अमूनि
च स्थितिसङ्गानि सङ्गेष्वमानानि मिथ्यात्वसत्त्वानि सम्यक्त्व-सम्पत्तिमिध्यात्वयो प्रक्षिपति,
सम्पत्तिमिध्यात्वसत्त्वानि सम्यक्त्व, सम्यक्त्वसत्त्वानि तदस्तात् स्वस्थाने इति । तदपि च
मिथ्यात्वदलिकभावलिङ्गामात्रं स्तिवुकसङ्गमण सम्यक्त्वे प्रक्षिपति । तदनन्तर सम्यक्त्व
सम्पत्तिमिध्यात्वयोर्मयमानान् भागान् सङ्गयति, एकोऽरक्षिप्यते, ततस्तस्याप्यसङ्गेष्वान् भागान्
सङ्गयति, एक मुच्यति, एव कतिपयेषु स्थितिसङ्गेषु गतेषु सम्पत्तिमिध्यात्वमप्यसङ्गेष्वान् भागान्
जातम् । तदानीं सम्यक्त्वस्य स्थितिसत्कर्म वर्णाष्टकप्रमाण भवति । तस्मिन्नेव च काले सङ्कल-
मत्सुहावमता निश्चयमतेन दशमयोद्गनीयक्षपक उच्यते । तत ऊर्ध्वं सम्यक्त्वस्य स्थितिसङ्गः
अन्तमुद्गत्प्रमाणमुत्क्रियति, तदलिक तून्मसमयादारम्भ प्रक्षिपति । केवलमुदयसमये सर्वस्तो-
कम्, ततो द्वितीयसमयेऽसङ्गमगुणम्, ततोऽपि तृतीयसमयेऽसङ्गमगुणम्, एव तावद् वक्तव्य-
यावद् गुणत्रेणोशिर । तत ऊर्ध्वं तु विशेषहीन विशेषहीनम्, यावच्छरमा स्थिति । एवमात्तुं

१ स० १ त० म० छा० नार्थम् ॥ २ त० म० धम स्थि ॥ ३ स० १ त० छा० म०
निधम ॥ ४ स० १ त० दानि स ॥ ५ स० स० २ छा० पयस्ये ॥ ६ स० १ त०
म० करस्थिति ॥ ७ स० १ त० म० नार्थान्निध ॥

हृतिकान्यनेकानि सण्डान्युत्क्रियति निक्षिपति च । तानि च तावद् यावद् द्विचरम् स्थितिं
पुनः । द्विचरमातु स्थितिसण्डाद् चरमसण्डं सञ्ज्ञेयगुणम् । चरमे च स्थितिसण्डे उत्कीर्णं सति
असौ क्षपकं कृतकरणं इत्युच्यते । अस्या च कृतकरणाद्धाया उतमानं कश्चित् कालमपि
कृत्वा चतसृणां गतीनामन्यतमस्या गतावुत्पद्यते । लेद्यायामपि च पूर्वं शुक्लेश्यायामासीत्,
सम्प्रति त्वन्यतमस्या गच्छति । तदेव प्रस्थापको मनुष्यो निष्ठापकश्चतसृष्वपि गतिषु भवति ।

उक्तं च—

पैट्टवगो उ मणूसो, निट्टवगो चउसु वि गईसु ॥ ()

इह यदि बद्धासु क्षपकश्रेणिमारभते अनन्तानुगन्धिना च क्षयादनन्तरं मरणसम्भवतो
व्युपरमते, ततः कदाचिद् मिथ्यात्वोदयाद् मृत्योऽप्यनन्तानुगन्धिन उपचिनोति, तद्धीनम्
मिथ्यात्वस्याविनाशात् । क्षीणमिथ्यादर्शनम् नोपचिनोति, बीजाभावात् । क्षीणमसकस्त्वमति
पतितपरिणामोऽवश्यं त्रिदशोद्भूतपद्यते । प्रतिपतितपरिणामस्तु नानापरिणामसम्भवाद् यथापरि
णाममन्यतमस्या गतावुत्पद्यते । उक्तं च—

वैद्धाळ पडिवन्नो, पडमसायक्कसणं जइ मरिज्जा ।

तो मिच्छतोदयजो, चिणिज्जं मृत्यो न खीणम्मि ॥

तम्मि मओ जाइ दिव, तप्परिणामो य सत्तप खीणे ।

उवरयपरिणामो पुण, पच्छा नाणोमइगइजो ॥ (विशेषा० गा० १३१६-१७)

बद्धापुष्कोऽपि यदि तदानीं कालं न करोति तथापि सप्तके क्षीणे नियमादरतिष्ठते, न तु
चारित्र्यमोहक्षपणाय यत्नमारभते, यत आह—

वैद्धाळ पडिवन्नो, नियमा खीणम्मि सत्तपं ठाह । (विशेषा० गा० १३२५)

अधोच्येत—क्षीणसप्तको गत्यन्तरं सङ्ग्रामन् कतिमै भवे मोक्षमुपयाति ? उच्यते—
तृतीये चतुर्थे वा भवे । तथाहि—यदि देवगतिं नरकगतिं वा सङ्ग्रामति ततो देवभवान्तरितो
नरकभवान्तरितो वा तृतीयभवे मोक्षमुपयाति । अथ तिर्यंशु मनुष्येषु वा मध्ये समुत्पद्यते
तर्हि सोऽन्यदयमसञ्ज्ञेयवर्षायुष्केषु मध्ये गच्छति न सञ्ज्ञेयवर्षायुष्केषु, तन्मत्तद्वयानन्तरं
देवभवे, तस्माच्च देवभवात् च्युत्वा मनुष्यभवे, ततो मोक्षं यातीति चतुर्थभवे मोक्षगमनम् ।
उक्तं च पद्यमङ्गह—

१ स० १ त० म० रमस्तिपति ॥ २ स० १ त० म० पक्षं भूत्वा न ॥ ३ प्रस्थापकस्तु
मनुष्या निष्ठापकश्चतसृष्वपि गतिषु ॥ ४ बद्धासु प्रतिपन्नं प्रथमकथावधये यति विवर्त । ततो मिथ्यात्वा
दन्तं चित्तवद् भूतो न क्षावः ॥ तस्मिन् मृता वाति निव तत्परिणामश्च सप्तके क्षीणे । उपरपरिणामः
पुनः पञ्चदशमनननननननन ॥ ॥ स० १ त० म० न गइमइजो ॥ ६ बद्धासु प्रतिपन्नो निव
नन् एव सप्तके निवर्तते ॥ ७ छ० मुद्रि० भवत्ये— ५ ।

चार्त्विमदुपरकृत सप्तनिकामकरमम् ।

तैव चउत्थे तस्मि व, भवस्मि सिञ्चति वसने श्रीने ।
 ५ दबनिरवऽस्तम्भाउचरिमवेहेषु ते ह्यति ॥ (गा० ७७९)

एतानि च सप्त कर्माणि क्षपवनि अविरतसम्पदादि देसाविरत प्रमत्तोऽप्रमत्तो वा,
 एतेषु चतुर्ष्वपि सप्तकषय माप्स्यते । तथा चाह ध्रुवकृत्—“अविरतै” इत्यादि । अ-
 र्दो' देसाविरते प्रमत्तोऽप्रमत्त च प्रथमकषायचतुष्कादीनि सप्त कर्माणि 'क्षीयन्ते' क्षयमुपयानि
 यदि पुनरवदायु क्षपकृत्प्रतिमारभते तत सप्तके क्षीने नियमादनुपरतपरिणाम प
 चारित्रनोदनीयमपचाय वननारभते । यन ग्राह माप्स्यकृत्—

ईदो भृगुचरजो चिच, सयल सार्द्धि समाणेर्ह ॥ (विरोषा० गा० १३२५)

चारित्रनोदनीय च क्षपयितुं यतमानो यथामदृष्टादीनि श्रीणि करणानि करोति, तयथा—
 यथामदृष्टकरमनपूर्वकरमननिवृत्तिकरण च । एषा च स्वरूप पूर्ववदेवावन्तव्यम् । नवरामिह
 यथामदृष्टकरमनमनचतुष्पस्थानकं ब्रह्मव्यम्, अपूर्वकरमनपूर्वकरागुप्तस्थानके, अनिवृत्तिकरणम
 इतिवादरसम्परादनुपस्थानकं । तत्रापूर्वकरणे स्थितिपातादिभिरमत्याख्यान मत्याख्यानानुवरणक-
 षायादृक् तथा क्षपयति स्म यथा अनिवृत्तिकरणाद्वोया प्रथमसमये तत् पत्न्योपमासङ्ख्येयभाग
 मावस्थितिक जातम् । अनिवृत्तिकरणाद्वोया सङ्ख्येयेषु भागेषु गतेषु सत्यु त्स्याद्विचिक्र-
 रणाति-निरयगति-नरकानुपूर्वी-वियगानुपूर्वी-एक द्वि त्रि चतुरिन्द्रियजाति-स्थावराऽऽतप-उपात
 सूक्ष्म-साधारणरूपाणा शोडशप्रकृतीनामुद्भूतासङ्ख्येयानामानां पत्न्योपमासङ्ख्येयभागमात्रा
 स्थितिजाता । ततो बध्यमानासु प्रकृतिषु तानि शोडश कर्माणि गुणसङ्ख्येय प्रतिपत्तय मन्त्रि-
 प्यनामानि मक्षिप्यमागानि नि शेषत क्षीयानि भवन्ति । इहामत्याख्यान मत्याख्यानानुवरणकषा
 यादृक् पूर्वनेव क्षपयितुमारब्ध परं तद् नापापि क्षीयम्, केवलमपान्तराल एव पूर्वकप्रकृति-
 शोडशक क्षपितम् तत पश्चात् तदपि कषायादृकनन्तमुद्भूतमात्रेण क्षपयति । तथा चाह—

अनियद्विवायरे धीणादिदितिगनिरयतिरियवानाओ ।
 संखेज्जमे सेसे, तप्पाओगाओ श्रीयति ॥

एषो हणइ कसायद्वय वि

अनिवृत्तिवादरे गुप्तस्थानके सङ्ख्येयतमे भागे शेषे त्स्याद्विचिक्रं 'नरय तियद्वाननो'
 निरयगति निरयगतिनाम्नी 'तन्मायोग्याश्च निरयगति तिर्यगातिमायोग्याश्च एकन्द्रिय-द्वीन्द्रिय
 श्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रियजाति-निरयानुपूर्वी-वियगानुपूर्वी-स्थावराऽऽतप-उपात-सूक्ष्म-साधारणरूपा
 सबसङ्ख्यया शोडश प्रकृतय क्षीयन्ते । तत 'इत प्रकृतिशोर्द्धाकषयादनन्तरं नि शेषत
 कषायादृक हन्ति ॥

१ तत् य चतुर्ष्वे अस्मिन् वा भवे सिध्यन्ति इत्यने एव । नइ देव निरयादृक्पु वरम'इउ
 भवन्ति ॥ १ छा० मुद्रि० दन्ति अ ॥ १ स० स० १ स० २ त० म० र' ६ ॥
 इत्यो-उपरत एव सङ्ख्येय कति समपयति ॥ ५ स० स० २ इत्य ॥ ६ स० १ त० छा०
 ० इत्यध्या ।

अन्ये पुनराहु — षोडश कर्माण्येव पूर्वं क्षपयितुमारभते, केवलमपान्तरालेऽष्टौ कषा यान् क्षपयति, पश्चात् षोडश कर्माणीनि । ततोऽन्तर्मुहूर्तमात्रेण नवाना नोकषायाणा चतुर्णां संवत्सरानामन्तरकरणं करोति । तच्च कृत्वा नपुमकवेददलिकमुपरितनस्थितिगतमुद्गलनविधिना मपसितुमारभते । तच्चान्तर्मुहूर्तमात्रेण पल्यापमासङ्क्षेपभागमात्रं जातम् । ततः प्रभृति कषयमा नासु प्रकृतिषु गुणसङ्क्रमेण दलिकं प्रणिपति । तच्चैव प्रक्षिप्यमाणमात्तर्मुहूर्तमात्रेण नि शेष क्षीयम् । अभस्तनदलिकं च यदि नपुमकवेदन क्षपकग्रेणिमास्त्वतोऽनुभूयत क्षपयति, अन्यथा त्वाव लिकामात्रं तद् भवति, तच्च वेद्यमानासु प्रकृतिषु स्तिबुकसङ्क्रमेण सङ्क्रमयति । तदेव क्षपितो नपुमकवेदः । ततोऽन्तर्मुहूर्तमात्रेण मीयेदोऽप्यनेनैव क्रमेण क्षप्यते । ततः पश्च नोकषामात्रं पुनर्दक्षपयितुमारभते । ततः प्रभृति च तेषामुपरितनस्थितिगतं दलिकं च पुरुषवेदे सङ्क्रमयति, किन्तु संवत्सरकोषे । तथा चाह व्यवहृतम्—

पच्छा नपुसग इत्थी ।

तो नोङसायछक, छुम्भइ संजलणकोहम्मि ॥

कथायादकश्चानन्तरं पश्चात्, 'नपुसक' नपुसकवेद क्षपयति, तत "इति" च स्त्रीदेशम्,
न च नपुसकान् क्षपयन् तेषामुपरिताद्विधितगत दक्षिण संवत्सरकोषे "गुग्म" चि
ह्रितं न पुनरिदं। एतौपि च नपुसकानां संवत्सरकोषे पूर्वाकारिभिना त्रिप्यमाणा त्रिप्य
माणा भन्नामुद्राभावेन हि शेषा क्षीणा। तत्समयमेव च पुनरुपदेशस्य बन्ध-उदय-उदीरणान्तर
पश्चात् सन्तर्जनाद्विकारिकवद्गुग्मस्य शेषदक्षिणस्य क्षपयन्, ततोऽप्यदिशामि न चको ना। एव
पुनरिदं न चकनं च मतिपत्रस्य द्रष्टव्यम्। यदा तु नपुसकवेदेन क्षपकभणि प्रतिपद्यते तदा
नपुसक इव नपुसकस्य गुग्मस्य क्षपयति। स्त्रीदेशं गुग्मकवेदक्षपयममकालमेव च पुनरुपदेशस्य
नपुसक इव नपुसकस्य गुग्मस्य क्षपयति। तदन्तरं नादक सन् पुनरुपदेशस्यापि नपुसकस्य क्षपयति। यदा तु
नपुसक इव नपुसकस्य क्षपयति तदा ममना नपुसक इव, तत स्त्रीदेशम्, स्त्रीदेशमममक
काले च पुनरुपदेशस्य नपुसक इव। ततोऽनदक पुनरुपदेशस्यापि नपुसकस्य क्षपयति ॥

[illegible]

7. 2019년 1월 1일부터 2020년 12월 31일까지의 기간 동안에 걸쳐서
본 사업의 추진을 위하여 필요한 예산을 편성하고, 이를 집행할 수 있도록

तस्या समयोनावलिकाद्विकर्षद्वमात्रमेव, शेषस्य गुणसङ्क्रमेण लोभे प्रक्षिप्तत्वात् । ततोऽन्तर
समये लोभस्य प्रथमकिट्टिदलिक द्वितीयस्थितिगतमाकृष्य प्रथमस्थितिं करोति वेदयते च तावद्
यावदन्तर्मुहूर्तम् । सञ्ज्वलनमायायाश्च बन्धादौ व्यवच्छिन्ने तस्या सम्बन्धि दलिक समयोनाव
लिकाद्विकमात्रेण कालेन गुणसङ्क्रमेण लोभे सर्वे सङ्क्रमयति । लोभस्य च प्रथमकिट्टिदलिक
प्रथमस्थितीकृत वेद्यमान वेद्यमान समयाधिकावलिकामात्र शेष जातम् । ततोऽन्तरसमये
लोभस्य द्वितीयकिट्टिदलिक द्वितीयस्थितिगतमाकृष्य प्रथमस्थितिं करोति वेदयते च । ता च
वेद्यमानस्तृतीयकिट्टिदलिक गृहीत्वा सूक्ष्मकिट्टी करोति तावद् यावद् द्वितीयकिट्टिदलिकस्य
प्रथमस्थितीकृतस्य समयाधिकावलिकामात्र शेष । तस्मिन्नेव च समयं सञ्ज्वलनलोभस्य गन्ध
व्यवच्छेदो वादरकपायोदयोदीरणान्यवच्छेदोऽनिवृत्तिनादरसम्परायगुणस्थानककालव्यवच्छेदश्च
युगपद् जायते । ततोऽन्तरसमये सूक्ष्मकिट्टिदलिक द्वितीयस्थितिगतमाकृष्य प्रथमस्थितिं करोति
वेदयते च । तदानीमसौ सूक्ष्मसम्पराय उच्यते । पूर्वाक्काश्चावलिकाम् तृतीयतृतीयकिट्टिगता
शेषीभूता सर्वा अपि वेद्यमानासु परमकृतिषु स्तिबुकसङ्क्रमेण सङ्क्रमयति, प्रथम द्वितीयकिट्टिग
ताश्च यथास्व द्वितीय-तृतीयकिट्ट्यन्तर्गता वेद्यन्ते । सूक्ष्मसम्परायश्च लोभस्य सूक्ष्मकिट्टीर्वद-
यमान सूक्ष्मकिट्टिदलिक समयोनावलिकाद्विकरुद्ध च प्रतिसमय स्थितिधातादिभिस्तावत्
क्षपयति यानत् सूक्ष्मसम्परायाद्धाया सङ्क्षेप्या भागा गता भवन्ति, एकोऽवशिष्यते । ततन्तस्मिन्
सङ्क्षेप्यभागे सञ्ज्वलनलोभ सर्वापवर्तनयाऽपवर्त्य सूक्ष्मसम्परायाद्धासम करोति । सा च सूक्ष्म
सम्परायाद्धा अधाप्यन्तर्मुहूर्तप्रमाणा । तत प्रभृति च स्थितिधातादयो निवृत्ता, शेषकमणा तु
प्रवर्तन्त एव । ता च लोभस्यापवर्तिता स्थितिमुदय-उदीरणान्या वेद्यमानस्तावद् गतो यानत्
समयाधिकावलिकामात्र शेष । ततोऽन्तरसमये उदीरणा स्थिता । तत उदयनैव केवलेन
ता वेदयते यावत् चरमसमय । तस्मिन् च चरमसमये ज्ञानावरणपञ्चक-दशानारणचतुष्क-
यश्च कीर्ति उद्योगात् अन्तरायपञ्चकरूपाणा षोडशकर्मणा नष्टव्यवच्छेद मोहनीयस्योदय-
सत्ताव्यवच्छेदश्च ॥ ६३ ॥

अमुमेवार्थं सङ्ख्यस्य मूलकृत्य प्रतिपादयति—

पुरिस कोहे कोह, माणे माण च छुहइ मायाए ।

माय च छुहइ लोहे, लोह सुहुम पि तो ढणइ ॥ ६४ ॥

व्याख्या—‘पुरुष’ पुरुषवद् बन्धादौ व्यवच्छिन्ने सति गुणसङ्क्रमेण ‘कोधे’ सञ्ज्वलनकोधे
“छुहइ” चि सङ्क्रमयति । कोधस्यापि च बन्धादौ व्यवच्छिन्ने त कोध ‘माणे’ सञ्ज्वलनमाने
सङ्क्रमयति । सञ्ज्वलनमानस्यापि बन्धादौ व्यवच्छिन्ने त सञ्ज्वलनमान गुणसङ्क्रमेण ‘मायाया’
सञ्ज्वलनमायाया प्रक्षिपति । सञ्ज्वलनमायाया अपि बन्धादौ व्यवच्छिन्न तां सञ्ज्वलनमायां ‘लोभे’

१ सू० १ त० म० “वदनेव शेषस्य व्यक्तेः प्रादुर्भावः” ॥ २ सू० १ त० म०
“वेद्यता” ॥ ३ सू० सू० २ “वेद्यता” ॥ ४ सू० १ त० म० “तावत् एव” ॥ ५ सू०
१ त० म० “वदनेव” ॥ ६ सू० १ त० २ म० त० पुनः ॥

... कन्ध कर रहे हैं—
राज्य
मध्य प्रदेश
हरीयाणा

... प्रकरणम् ।
निए जनपद मे का
मूषा की चोरी व
के सर्वथ वे एक
सबथ वे एक रा
उपमध्य जगम जग
करने के लिए नी

त चेदु उच्यते—वैक्रियाऽऽहारकशरीरे वैक्रियाऽऽहार-
चरमौ समयौ यम्य भवसिद्धिर्कर्म्य स द्विचरमामय, स
समयभगसिद्धिरे 'धीयन्ते' धनमुपगच्छन्ति । तथा 'नवव'
रनामानि' निपाक—उदय, मरु विपाकन बनि बन्ने
रतिपक्षभूताणि यानि नामानि तानि सविपाकनरनामनि,
ताध्मा — औदारिक-तेजम-कानम-गरीगानि औदारिक-
संननपट्टमौदारिकात्रापात्र दन-र-य-र-य-
मगता प्रसस्तनिपागती मरकमयमकमुद्रा
मुस्वर-दुस्वर दुभाननादयम् यग र्गति निपाकनिधि ।
अपिगन्दादयतरदनुदित वेदनीयम् । मरुद्वयना मरुद्वयना
क्षयमुपयान्ति ॥ ६५ ॥

अधयरवेयणीय, मणुयांउय उधगोय नव नामे ।
वेगह अजोगिजिणो, उफोम जहप्र गफार ॥ ६६ ॥

'अन्यतरदु वेदनीय' सातमसान वा द्विचरममयमश्रीपाद इतरदु मनुष्य-
नानानि' नव नाममहती, सवमहयवा द्वादश महतीवेदयन 'नवनाम' ॥ ६६ ॥
जपन्यनैकादश, ताध ता एव द्वादश तीथकरववा द्दहन्वा ॥ ६६ ॥

'नव नाम' इत्युक्त ततस्ता एव नव नाममहतीति—

मणुयगह जाह तस पापर च पत्रसगुभगमाहत्र ।
जसकित्ती तित्थपर, नामसस हयति नव ग्या ॥ ६७ ॥

गताथा ॥ ६७ ॥ अत्रैव मनान्तरं दत्तमिति—

तथाणुपुष्पिररहिषा, तेरम भवसिद्धिपाम चरिममि ।
सतरसगमुषोस, जहप्रय वारम हयति ॥ ६८ ॥

तृतीयापूर्वी—मनुष्यापूर्वी तथा स हनम्य एव द्वा उ ६६ ६७५ उ ६८ ६९
द्वेकस्व' सद्भवमोक्षामित संनमय वि ६ ७२ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥
तसो भवन्ति । ताध द्वादश महतीयम्य एव यदयम्य ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥
अध वरमाष्ट एवमिच्छन्ति । इत्यत्र अह

म ७ ६८५ । १ ६९ १ ७० ५ ७
मा १ ५ ६९ २ ७० ५ ७४ ५
१ ७ ६९ ३ ७ १ ७०

भूतम्, कथम् ? इति चेद् नत आह—‘अरुचं’ तेषोऽपि तत्र व्यापेरभावात्, उपलक्षण
मतम्, नत भापेरम्भावस्तत्र दृश्यम्, साधारिक च मुसमाधि-व्याधिमङ्गलम् । तथा ‘निरु
पम’ उपमातीतम्, नहि तत्तद्वत् किञ्चिदपीह संसारेऽस्ति मुस येन तदुपमीयते तस्माद्
निरुपमम् । तथा ‘सहाव’ छि स्वभावभूतम्, न संसारमुसमिव कृत्रिमम्, अतस्तत् सकल-
दवाऽनुर-मनुजग-भविमुससम्बन्धोत्तरकरूपम् । इत्थंभूत ‘सिद्धिमुस’ मोक्षसुख ‘अनिधनम्’
अपयवसानम्, कथमपयवसानम् ? इति चेद् नत आह—‘अव्याबाध’ व्यावाधारहितम्
बाधविदुषपक्षवमिति भावः । तथाहि—समादयन्तम् मुस बाधयितुमीच्छा, ते च सत्त्वोत्पन्ना
क्षीणा, न च क्षीणा अपि पुन प्रादुर्भावमभूवन्ते, उत्कारणकर्मपुद्गलानामभावात्, न च
तदपि पुद्गला भूयोऽपि वध्यन्ते, सङ्केतमन्तरेण तद्व्याभावात्, न च सत्त्वोत्पन्ना रागादिक्ले-
शविषमुष्णम् भूय सङ्केतोत्पन्नाम्, उत्कारणकर्मपुद्गलाभावात्, अतो रागादिसङ्केतोत्पन्ना
भावाद् सिद्धिमुसमव्याबाधम् । पुन तद् कथंभूतम् ? इत्याह—‘विरत्नसार’ श्रीणि रत्नानि—
सम्पदार्थेन ज्ञान चारित्र्यलक्षणाणि तेषा मार-पनम् । तथाहि—सम्पदार्थेन ज्ञान चारित्र्याण्येव
कर्मक्षयकारणम्, कर्मक्षयाच्च सिद्धिमुससम्प्राप्ति, अत सिद्धिमुस विरत्नसारम् । एतेन
किमुक्तं भवति ।—इत्थंभूत सिद्धिमुसमभिलषताऽवश्य रत्नत्रये प्रेक्षावता यत् आस्थेय,
उपायमन्तरेणापयवसानसंभवात् । उपायभूत च सिद्धिमुसस्य रत्नत्रयम्, कर्मक्षयकारणत्वात् ।
तथाहि—अज्ञानादिनिमित्त कथं, अज्ञानादिप्रतिपन्धि च ज्ञानादि, ततोऽवश्य ज्ञानाभावेवाया
कर्मक्षय इति । इत्थंभूत सिद्धिमुस तत्र गता सन्त ‘अनुभवति’ वदन्ते ॥ ७० ॥

इह बन्धोदयसत्कर्मणा सरेषध्वान्तिता । सोऽपि सामान्येन, ततो बन्धोदयसत्कर्मणु विरोध
जिज्ञासाधमतिदरमाह—

दुरहिगम निउण परमत्थ रुहर-महु-भगविद्धिवायाओ ।

अत्था अनुसरियव्वा, यधोवपसतकम्मण ॥ ७१ ॥

दु स्वेन—महता कष्टेन प्रमाण-नय निक्षपादिभिरपिगम्यत इति दुरहिगम, निपुण—मूक्षम
दुद्धिगम्य, परमार्थ—यथार्थान्वितार्थ, रुचिर् मूक्षमसूक्ष्मतरार्थेनचूपदुप्रज्ञाना मन प्रज्ञादकर,
बहुभङ्ग—बहुविकरूपो यो दृष्टिवादस्तस्माद् बन्धोदयसत्कर्मणा विषये अर्था विरोधरूपा ‘अनु
सन्वया ज्ञानव्या । इह तु सम्पत्तिरचित्तस्वानुग्रहपवृत्तया प्रथमोदयवभावाद् नोप्यते ॥ ७१ ॥

सम्पत्त्याचार्याऽनुदत्तत्वनात्मनोऽल्लपागमत्वे व्यापयन् शेषबहुभुताना च बहुमान प्रकटयन्
प्रकरणपरिपूणताविधिविषय तेषां प्राथम्या विदधान आह—

जो जत्थ अपडिपुसो, अत्थो अप्पागमण यत्तो स्ति ।

त खमिऊण यहुसुया, पूरेऊण परिकटु ॥ ७२ ॥

१ स० १ त० म० वाग्नि मि ॥ स० १ त० छा० २-सुमतम् ॥ १ स० छा०
‘एवं तत्र पद । त० म० ‘एवंमेवपद ॥ ४ स० स० ४ छा० वृत्तो ६ ॥

सुलोकादि

€

[illegible]

ग्रन्थनाम	पृष्ठम्	ग्रन्थनाम	पृष्ठम्
अथर्वशास्त्र	१०५	विशेषवर्गो	३१
अथर्वशास्त्राभिप्राय	३४-६७	यतक	१-३७
अथर्व	८२-८५	यतकवृद्धवर्गि	१४७-१७३
अथर्व	१६३	शेषवर्गमभिप्राय	१
अथर्वशास्त्र	५-१८-५८-१०३	वर्गीतिकृति	१४४-१४५
अथर्वशास्त्र	५०-१०६-११६	वर्गीतिकृता	१२१
अथर्वशास्त्र	८५	सत्कर्म	१५८
अथर्वशास्त्रवृद्धवर्गि	१२९	सत्कर्मग्रन्थ	१५८
अथर्वशास्त्रवर्ग	१७	सप्तविंश	२१-२३-४०
अथर्वशास्त्रवर्ग	११	सप्तविंशवर्गि	१३२
अथर्व	१८-३८	सप्तविंशवर्ग	२३-४०
अथर्वशास्त्र	१००	सिद्धान्ताभिप्राय	१३२
अथर्वशास्त्र	२६	स्तोत्रवर्गवर्गवर्ग	१६

॥ तृतीय परिशिष्टम् ॥

॥ पञ्चम-पष्ठकर्मग्रन्थटीकान्तर्गतानां ग्रन्थसूचिका सूची ॥

ग्रन्थनाम	पृष्ठम्	ग्रन्थनाम	पृष्ठम्
अथर्वशास्त्र	११-३२-११९-१३६	आथर्वशास्त्र	१३४-२१५-२५९
अथर्वशास्त्रवर्ग	११	आथर्वशास्त्रवर्ग	३२
अथर्वशास्त्रवर्ग	४६-५७-१३३	आथर्वशास्त्रवर्ग	१३१
अथर्वशास्त्र	१८०	आथर्वशास्त्रवर्ग	५९
अथर्वशास्त्र	१-२३६	आथर्वशास्त्रवर्ग	१०-१३३
अथर्वशास्त्र	१५८-१९०-२१६	अथर्वशास्त्र	१४०
अथर्वशास्त्रवर्ग	३१	अथर्वशास्त्र	८६
अथर्वशास्त्र	१३	अथर्वशास्त्र	१-२-१०-१७-१५-६०
अथर्वशास्त्र	१३१	अथर्वशास्त्र	१८-१४
अथर्वशास्त्र	५-५८-१३	अथर्वशास्त्र	१५९-२६०-१६२-२६३
अथर्वशास्त्र	१५०	अथर्वशास्त्र	५०
अथर्वशास्त्रवर्ग	११९	अथर्वशास्त्र	४६
अथर्वशास्त्र	११८	अथर्वशास्त्र	१-१८

॥ चतुर्थं परिशिष्टम् ॥

पञ्चम-षष्ठकर्मग्रन्थटीकान्तर्गतानां पारिभाषिकशब्दानामनुक्रमणिका ।

शब्द	पत्र-पङ्क्ति	शब्द	पत्र-पङ्क्ति
अश	१५८-१३	अवकथ्यवन्	१९-३१
अमहणवर्गणा	८१-२०	अवधिज्ञानावरण	१४६-८
अघातिनी	२-१८, १४-६	अवधिदर्शनावरण	१८५-११
अत्रोपाह्वनाम	१५०-२१	अवसर्पिणी	१००-१६
अवधुर्दर्शनावरण	१८७-१०	अवस्थितबन्ध	१९-३०
अधुवत्तु	१५४-१९	अगुम	१५३-३०
अतर	२६-२१	अभ्युपकरणदा	२५०-२९
अद्याक्षय	१३२-१०, २१६-८	असमाप्तप्रस	५३-३०
अद्याप्योपम	९८-२०	असतवेदनीय	१४७-१९
अधुवबन्ध	४६-१३	अमुसगति	१२-४
अधुवबन्धिनी	२-६, ४-७	अमुनाति	६२-४
अधुवसत्ताका	२-१५, ७-३१	अमुसहनन	६२-५
अधुवोदया	२-१०, ७-३	अस्थिरनाम	१५३-२८
अनन्तानुबन्धिन्	१४८-६	अस्थिरपट्टक	२९-१३
अनादिबन्ध	४४-११	अत्माकृति	६२-५
अनादेयनाम	१५४-१२	आकृति	४-१३
अनिकाचित	३१-२३	आकृतित्रिक	८-४
अनिवृत्तिकरण	१२६-२१, २४८-१९	आयात	१२८-८, २५०-९
अनुभाग	६३-४, १२१-१८	आतप	१५४-२६
अनुभागबन्धाव्यवसायस्वान	१२०-६	आदेय	१५६-११
अनुभाव	३-१२	आनुपूर्वीनाम	४-१८, १५२-२४
अन्तराय	१४१-२८	आनुवृ	४-२२, १४१-२०
अन्तरायवग	३५-७	आनुश्रिक	४०-२७
अपरायत्तनाम	१५-२६, १६-६	आवरण	१४१-१३
अपवकरण	१२५-१९, २४७-१०	आवरणनवक	४५-६
अप्रत्याक्ष्यान	१८८-९	आहारकद्रिक ३७-३०, ६२-६, ६९-६, १०९-३३	
अप्रशस्तविहायोगति	१५३-३	आहारकनाम	१५०-१
अबाधा	३७-१९	आहारकबन्धन	१५१-५
अम्लनाम	१५२-३०	आहारकसङ्गतनाम	१५१-१३
अयद्यर्थात्तनाम	१५८-१५	आहारकमसक	८-२३, १०-२४
अरति	१८८-२६	आहारकद्रोशज्ञानाम	१५-२८
अधनापचननाम	१५१-२४	आहारपर्याप्ति	१५३-१५
अप्यतरबन्ध	१९-२८	अत्रियपर्याप्ति	१५३-१४

शब्दः	पत्र-पङ्क्ति	शब्दः	पत्र-पङ्क्ति
उपेयार्थ	१५५-४	कृतता	४-१
उपग्राहनाम	१५४-२३	कृतकरव	११३-८
उपग्राहपदपुष्क	८-१०, २९-१६	कृष्णनाम	१५१-१४
उपग्राहपदार्थि	१५३-१८	केन-ज्ञानावरण	१४६-१०
उत्तरिणी	१००-१६	केन-दर्शनावरण	१४७-११
उरुहटव-ध	४४-५	केन-सुगन्धवरण	११३
उदय	१-१७, १४०-२	क्षयकप्रधि	१११-१० १५६ ११
उद्धारपस्थोपम	९८-२१	क्षुब्धकथ	१-१४ १८-१
उद्योतद्विक	१६-१७, ६२-७	क्षेपसन्नाम	८८-२१
उद्योतनाम	१५४-२७	क्षत्रपुङ्गवपरण	१०३-१०
उद्गमनाद्यक्रम	२५७-४	क्षेत्र-व्याप	१६-१४
उपपागनाम	१५४-९	क्षयति	४-१८
उपभोगान्तराव	१५५-११	क्षयतिद्विक	८-११, ७५ १५
उपचयभेदि	११४-१९, १४६-५	क्षयि	४-१६, १४९-४
उपाह	४-१३ १४-२८	क्षय	७-१०
उष्णनाम	१५१-२३	क्षय-नाम	१५१ १५
कृषभनायकनाम	१५१-२२	क्षुधापि १४-१५ १५-१४ ११६-६, ६७ -४	
औदारिकद्विक	१९-११, ४१-१६	क्षुधकथय	११६-१५ १४६ १३
औदारिकव-धन	१५१-३	क्षुधाय	१५१-१३
औदारिकपरीरनाम	१४९-२३	क्षय	४-१३ १०१ १३
औदारिकसप्तक	८-६, १५१-११	क्षय-द्विक	१४-१३ १६ १८
औदारिकप्रोपाहनाम	१५०-२६	क्षयकथ	१५६
कटुनाम	१५२-२	क्षय-रक्षकपरण	१०० ९
कर्म-धनाम	१५२-२३	क्षयि	० १६ १०५-१३
कथाव	१४८-४	क्षयि-व्याप	१०-१
कथायनाम	१५२-२	क्षय-नाम	० १५
कथयमाहवीवर्य	१५५	क्षयि-व्याप	१० १०
कर्मव्यवस्थ	१५१-७	क्षुध-पि	११० १५
कर्मणसरीर	१५०-७	क्षय	१ ७-१३
कर्मव्यवहारनाम	१५१-१३	क्षय-व्याप	१०१ १३
कर्मपुङ्गवपरण	१०३-२७	क्षय-व्याप-पुष्क	१३ ६
किङ्कि	१५५-१३	क्षय-व्याप-पुष्क	१३ १०
किङ्किरन-द्रा	१५४-२३	क्षय-व्याप-पुष्क	१५ ६
किङ्किरन-द्रा	२६०-२५, २६१-५	क्षय	०-११ १-१०
कीर्तिक-नाम	१५१-२५	क्षय-पुष्क	१०-१५
कुलपति	१५-१५	क्षय-पुष्क	१-१६ १६
कुलमीरवाहनाम	१५२-०	क्षय-पुष्क	१०४-१६

शब्दः	पत्र-पङ्क्ति
तिर्यगानुपूर्वनाम	१५२-२६
तिर्यग्विदिक	८-१२, २९-११, ४१-२२, ६०-२२, ७३-३
तीयकरनाम	१५५-१
तैजसकर्मणसप्तक	७-३३
तैजसचतुष्क	६९-८, ७५-१४, ७६-२३
तैजसनाम	१५०-५
तैजसपञ्चक	२९-१२
तैजसषोडश	१५१-६
तैजससङ्घातनाम	१५१-१३
असचतुष्क	२९-१४, ७५-१३
असत्रिक	१७-१७
असदशक	७-२७, १४-२६
असनाम	१५३-६
असविंशति	७-२९, १४-११, १६-२०
दर्शन	१४१-१५
दर्शनचतुष्क	१६-२, २३-१५
दर्शनमोहनीयवर्ग	३५-५
दर्शनावरण	१४१-१५
दर्शनावरणश्रिक	१३-७
दर्शनावरणवर्ग	३५-४
दत्त	८६-३
दानान्तराय	१५५-७
दुरभिगन्धनाम	१५३-१७
दुर्भगचतुष्क	१७-१९
दुर्भगश्रिक	५८-३१, ७५-२०
दुर्भगनाम	१५४-६
दुस्वरनाम	१५४-४
देवानुपूर्वनाम	१५३-२६
दद्यापति	१३-१२
देद्यापतिनी	२-१७
देद्यापतिप्रकृति	११-२६
दम्बपुत्रस्मरणवत्	१०३-१
द्विचरमसमयमवशिष्टिक	२६५-३
द्विपुत्र	८७, १६-१६ ६९-१० १०९-८
ध्रुववध	८४-१३
ध्रुववधनी	२-५, ३-२७

शब्द	पत्र-पङ्क्ति
ध्रुवसत्ताक	२-१४, ७-२१
ध्रुवोदया	२-९, ६-२९
नपुंसकवेद	१४८-२३
नरकत्रिक	१५-१५, ६८-१६, १११-९
नरकद्विक	२९-१३, ४०-२९, ६३-७
नरकानुपूर्वनाम	१५३-२६
नरत्रिक	१४-२५
नाम	१४१-२२
नामध्रुववधिनवक	१६-१
नामध्रुवोदय	१८-२०
नामवर्ग	३५-६
नारायणनाम	१५१-२३
निकाचित	३१-२०
विद्रा	१२-२, १४६-२३
विद्राविद्रा	१४६-२६
निर्माण	१५५-२८
नियेक	२६-१८
नीलनाम	१५२-१४
नोकपाय	१३-९, १४८-१७
नोकपायमोहनीयवर्ग	३५-५
न्यप्रोधपरिमण्डलनाम	१५२-२
परापातनाम	१५४-२१
परापातसप्तक	१४-३०
परावर्तमान	१५-२९, १६-९
पर्याप्त	१०५-३१
पर्याप्तिक	१५३-१३
पर्याप्ति	१५३-१३
पक्षिभाग	२-२२
पत्न्योपम	९८-१५
प्रसस्तविहायोगति	१५३-२
पापप्रकृति	२-२३, १४-२२ १५-९
पिण्डप्रकृति	१५३-५
पुण्ड्रप्रकृति	२-२२, १४-२२
पुत्रस्मरणवर्त	१२-१२
पुत्रनिर्वादिनी	१८-१७
पुत्रवेद	१८८-२२
प्रकृति	१-१०, १२१-१०

पत्र-पुष्टी

साम्प्र

प्रहलिक	११-६	मिम्बाल	
प्रहलिकन	१४०-५	शुनाम	
प्रबन्ध	१४०-२९	मोहनीय	
प्रबन्धप्रबन्ध	१४०-१	कथाप्रवृत्तहरण	
प्रवर	१४४-११	यस श्रीतिनाम	११५-१ २४
प्रवृत्तानावरण	१४८-११	योग	५१-२, ११
प्रवेकनाम	१५१-२५	योगदान	११५-१, ११
प्रवेकप्रहति	१४-६	रति	१४८
प्रवेक	१-११, १११-११	रस	७-
प्रवेक	११-१	रसपात	११६-१, २४७-
प्रवेकनाम	१-१५ १४-१	रसनम	१५१-१
प्रवेकविधि	१५१-१	रसवध	११-
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१-१	रसपात	८६-१
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१००-११	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१ ०-११	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	११-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	११-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१०४-१६	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१ १-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१०५-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१ १ ७	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१०१-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१५१-१०	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१०४-११	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१४८-२६	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१११-१ १५६-७	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१८-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१५१-२०	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	११-२७	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१०५-१०	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१४६-१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१५१-२	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१४६-११	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१५१-२१	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१४६-१४	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१५१-१५	रसनाम	१५१-११
प्रवेकप्रवेकप्रवेक	१५१-२६	रसनाम	१५१-११

शब्दः	पत्र-पङ्क्ति	शब्दः	पत्र-पङ्क्ति
वैक्रियनाम	१४९-२७	गुरात्रिक	१८-२५, १०८-८
वैक्रियपञ्चन	१५१-५	गुरात्रिक २९-२, ४०-२८, ६९-५	१११-२१
वैक्रियपदक	४३-१, ४३-११, ७२-७	गुरात्रिकपञ्चनाम	१५२-१६
वैक्रियसङ्घातनाम	१५१-१३	गुस्वरनाम	१५४-३
वैक्रियाशेषात्रनाम	१५०-२८	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१००-१३
वैक्रियकादशक	८-२१	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१००-१५
घरीर	१४९-२०	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	९९-१३
घरीरपर्याप्ति	१५३-१६	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१००-३
घीतनाम	१५२-२३	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१०५-९
गुरुनाम	१५२-१३	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१-१-५
गुह्यनाम	१५३-२९	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१०४-२६, १०५-४
गोक	१४८-२७	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१०१-८
श्रुतशानावरण	१४६-५	गुह्यमञ्जलि	४०-२७, ६८-१६, ७३-५
श्रेणि	१२४-८	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१०३-१६
श्रावनाम	४-१९	गुह्यमञ्जलि	१५३-१२
पदक	१३५-६	गुह्यमञ्जलिपद्योपम	१०५-१५
संयोजन	१०-१५	सोवार्त्तनाम	१५२-२६
संस्थाननाम	४-१४, १५१-२९	स्त्यानार्त्ति	१४७-३
सहनननाम	४-१४, १५१-१४	स्त्यानार्त्तिनाम	५८-२१, ७१-३
सङ्घातनाम	१५१-९	स्त्रीवद्	१८८-२१
सङ्गा	१०५-३	स्यावरचतुष्क	५८-२
सङ्गवर्तन	१४८-१४	स्यावरद्वयक	७-२८, १५-१५
सङ्गवर्तनत्रिक	२३-२७	स्यावरनाम	१५१-८
सत्ता	१-१८, १४०-३	स्थिति	३-११, १२१-१७
समयपुराणनाम	१५१-३०	स्थितिपात	१२५-२७, २४७-२०
समय	६०-१७	स्थितिबन्ध	१९-७, १२९-१८, २४८-१९
सम्पत्तव	१४८-२	स्थितिबन्धोपम	५०-५, ५६-६ ११९-१८
सम्पत्तिमध्यास्व	१४७-२३	सायस्यान	
सर्वपाणिनी	२-१७, १२-६	स्थिरनाम	१५३-२७
सर्वपातिप्रवृत्ति	११-२६	स्थिरपदक	२९-३
सातवेदनीय	१४७-१८	स्थिरपञ्चनाम	१५३-२३
सादिनाम	१५३-४	स्वर्षक	११७-२४, १२२-१३, २५४-२५
साधारणनाम	१५३-२६	स्वर्ष	७-३१
मुखगति	१-८-७	स्वर्षनाम	१५३-२३
मुखगचतुष्क	१७-१८	हारिप्रनाम	१५३-१४
मुखगत्रिक	५५-१९, १०८-८	हार्य	१४८-२४
मुखगनाम	१५४-५	हार्यार्त्ति	४-२०
		हार्यार्त्तिनाम	१५३-१०

ग्रन्थनाम	मूल्यम्	ग्रन्थनाम	मूल्यम्
* १ समयसरणराजः सावचूरिकः	० १ ०	२४ मेघदूतसमस्यालेखः	
* २ मुद्रकभवावलि प्रकरणम्	सावचूरिकम् ० १ ०	* २५ चेतोवृतम्	
* ३ लोकनातिद्वारिजिका सटीका	० २ ०	* २६ पर्युषणाष्टादिकाव्याख्यानम्	०
* ४ योनिस्तव सावचूरिकः	० १ ०	* २७ धम्मकमालाकथा	०
* ५ काव्यसप्ततिका प्रकरणम्	सावचूरिकम् ० १ ६	* २८ सम्यक्त्वकौमुदी	० १ २
* ६ देवविधितिलव सावचूरिक	० १ ०	* २९ भावगुणविवरणम्	१ ०
* ७ सिद्धरुण्डिका सावचूरिका	० १-०	* ३० धर्मरत्नप्रकरण सटीकम्	० १ २
* ८ काव्यविधितिलवः सटीकः	० २ ०	* ३१ कल्पसूत्र सुयोपिकावयवा व्याख्ययोपेतम्	० ० ०
* ९ भावप्रकरण सटीकम्	० २ ०	* ३२ उत्तराध्ययनसूत्र सटीकम्	५ ० ०
* १० नवतत्त्वप्रकरणभाष्यटीकोपेतम्	० १ २ ०	* ३३ उपदेशसप्ततिका	० १ ३ ०
* ११ विचारपञ्चाशिका सटीका	० २ ०	* ३४ कुमारपालप्रबन्ध	१ ० ०
* १२ बन्धपट्टत्रिसिका सटीका	० २ ०	* ३५ आचारोपदेश	० ३ ०
* १३ परमाणुरण्यपट्टत्रिसिका	० २ ०	* ३६ रोहिण्यशोकचन्द्रकथा	० २ ०
गुदगण्यपट्टत्रिसिका		* ३७ गुरुगुणपट्टत्रिसप्तपट्टत्रिसिकाकुलक	सटीकम् ० १ ० ०
* १४ भावकप्रतभञ्ज प्रकरणम्	सावचूरिकम् ० २-०	* ३८ ज्ञानसार	सटीक १ ४ ०
* १५ देवबन्धनाविभाष्य प्रथम	सावचूरिकम् ० ५ ०	* ३९ समयसारप्रकरण सटीकम्	० १ २ ०
* १६ सिद्धपञ्चाशिका सटीका	० २ ०	* ४० मुकुतसागरा	० २ ०
* १७ अमायउच्छुलक सावचूरिकम्	० २ ०	* ४१ पम्मितकथा	सटीकम् ० ८ ०
* १८ विचारसप्ततिका सावचूरिका	० ३ ०	* ४२ प्रविशान्तक	० २ ०
* १९ अल्पबहुत्वगर्भित महावीरस्तवन सावचूरिकम्	० २ ०	* ४३ धन्यकथानकम्	० २ ०
* २० पञ्चयुग सटीकम्	० ६ ०	* ४४ चतुर्विंशतिनिर्णयसमूह	० ६ ०
* २१ जम्बूत्सामिचरित्रम्	० ४ ०	* ४५ रोहिण्यकथानकम्	० २ ०
* २२ राजपालनूपकथानकम्	० ५ ०	* ४६ लघुश्रेयसमासप्रकरण सटीकम्	१ ० ०
* २३ सूकरतनावली	० ४ ०	* ४७ बृहत्सप्तदशीसटीका	२ ८ ०
		* ४८ भावविधिः	सटीक २ ५-०
		* ४९ पद्मार्त्तसमुच्चय	सटीका ३ ० ०
		* ५० पञ्चसमहपूर्वार्द्धम्	सटीकम् ३ ८ ०
		* ५१ मुकुतसर्वीरवन्	० ८ ०

ग्रन्थनाम	मूल्यम्	ग्रन्थनाम	मूल्यम्
x५२ चत्वारः प्राचीना		६७ धर्मपरीक्षा जिनमण्डनीया	१००
कर्मग्रन्था	सटीका २-८-०	x६८ सप्तविंशतस्थानक-	
x५३ सम्बोधसप्ततिका	सटीका ०-१-०	प्रकरण	सटीकम् १००
x५४ कुवलयमालाकथा	१-८-०	६९ चैड्यवदणमहाभास छायाटिप्प	
x५५ सामाचारीप्रकरण आराधक-		णीयुतम्	१-१२०
विराधकचतुर्भङ्गी च	सटीका ०-८-०	७० धम्मपद्धति	०२०
५६ करुणावन्नायुधनाटकम्	०-४-०	x७१ कल्पसूत्र किरणावलीटीकोपेतम्	०००
x५७ कुमारपालमहाकाव्यम्	०-८-०	७२ योगदर्शनयोगविशिकाचसटीका	१-८०
x५८ महावीरचरियम्	१-०-०	७३ मण्डलप्रकरण	सटीकम् ०६०
५९ कौमुदीमिरानन्द	नाटकम् ०-६-०	७४ वेवेन्नरकेन्द्रप्रकरण	सटीकम् ०१२०
६० प्रबुद्धरौहिणेयनाटकम्	०-५-०	७५ चन्द्रवीरगुप्ता-धर्मधन-सिद्ध-	
६१ धर्माभ्युदयनाटक }	०-४०	दत्त-कपिल-सुमुखनृपादिमित्र	
सूचावली च }		चतुस्कथा	०११०
x६२ पञ्चनिर्मणीप्रकरणम्	सटीकम् ०-६-०	७६ जैनमेघदूतकाव्य	सटीकम् २००
x६३ रयणसेहरीकथा	०-६०	७७ भावकधर्मविधिप्रकरण	सटीकम् ०८०
६४ सिद्धप्राभूत	सटीकम् ०-१०-०	७८ गुरुतत्त्वविनिश्चय	सटीका: ३००
x६५ वानप्रदीप	२०-०	७९ ऐश्वर्यविचतुर्विंशतिका	सटीका ०४०
६६ बन्धदेवदयत्रिभङ्गीप्रकरण	सटीकम्,	८० बभ्रुदेवहिण्डीप्रथमभागः	३८०
जपन्योत्कृष्टपदे एककाल गुणस्थान-		८१ " " द्वितीयभागः	३८०
केषु बन्धदेवप्रकरणम्, चतुदशजीव-		८२ इहकल्प प्रथमभागः	४००
स्थानेषु जपन्योत्कृष्टपदे गुणपञ्च-		८३ " " द्वितीयो भागः	६००
हेतुप्रकरण	सटीकम्	८४ चत्वारः कथमथाः	२००
बन्धोदयसप्ता			
प्रकरण च	सटीकम् ०-१०		

श्रीआत्मानन्द-जैनग्रन्थरत्नमालायां मुद्रमाण्डा ग्रन्थाः ।

१६-कल्पम् १ मरीक तृतीयो भाग

" " चतुर्थो भागः

" " पञ्चमो भागः

